

Ynglefugle i Østdanmark 1970-2010

Del 3:
Rovfugle

HANS ERIK JØRGENSEN

Kolofon

Titel: Ynglefugle i Østdanmark 1970-2010.
Del 3: Rovfugle

Forfatter: Hans Erik Jørgensen

Mailadresse: hans.erik@mail.tele.dk

Udgivelsesår: 2019

Udgiver: Frederikshus, Denderupvej 5, 4690 Haslev

Citeres: Jørgensen, H.E. 2019: Ynglefugle i Østdanmark 1970-2010. Del 3: Rovfugle. Rapport.

Illustrationer: Jon Fjeldså

Omslagsfotos: John Larsen

Forsidefoto: Rørhøg, han
Bagsidefoto: Rørhøg, hun

ISBN 87-89357-04-3

Tryk: TopTryk Grafisk, 6300 Gråsten

I samme rapportserie er tidlige udgivet:

Jørgensen, H.E. 2017: Ynglefugle i Østdanmark 1970-2010. Del 1: Lappedykkere, skarver, hejrer, svaner og gæs.

Jørgensen, H.E. 2018: Ynglefugle i Østdanmark 1970-2010. Del 2: Andefugle.

Rapporterne er i PDF-format tilgængelige via Dansk Ornitologisk Forenings publikationsdatabase (dof.dk).

//http://pub.dof.dk/dof/Rapport/ynglefugle_i_Østdanmark_197020101.pdf

//http://pub.dof.dk/dof/Rapport/ynglefugle_i_Østdanmark_197020102.pdf

//http://pub.dof.dk/dof/Rapport/ynglefugle_i_Østdanmark_197020103.pdf

Indhold	Side
1. Indledning	4
2. Undersøgelsesområde	5
Regioner	5
Censusområder	7
3. Metode	8
4. Fiskeørn <i>Pandion haliaetus</i>	9
5. Hvepsevåge <i>Pernis apivorus</i>	10
6. Rød Glente <i>Milvus milvus</i>	19
7. Havørn <i>Haliaeetus albicilla</i>	28
8. Rørhøg <i>Circus aeruginosus</i>	36
9. Duehøg <i>Accipiter gentilis</i>	52
10. Spurvehøg <i>Accipiter nisus</i>	61
11. Musvåge <i>Buteo buteo</i>	68
12. Tårnfalk <i>Falco tinnunculus</i>	81
13. Lærkefalk <i>Falco subbuteo</i>	92
14. Vandrefalk <i>Falco peregrinus</i>	95
15. Referencer	97
Appendix: Oversigt over skove i SØ-Danmark	99

1. Indledning

Denne rapport indeholder en gennemgang af forekomsten af ynglende rovfugle i det sydøstlige Danmark (betegnet: SØ-Danmark) – Lolland, Falster, Møn, Syd-, Vest- og Midtsjælland – i perioden 1970-2010. Rapporten er tredje del af en planlagt rapportserie, hvoraf de første behandlede lappedykkere, skarver, hejrer, svaner og gæs (Jørgensen 2017) og andefugle (Jørgensen 2018), begge med udgangspunkt i det samme område og den samme periode.

Materialet udgøres af resultaterne af de feltundersøgelser, som jeg igennem den fyrre år lange periode har gennemført i SØ-Danmark. Nordsjælland har ikke været omfattet af mine undersøgelser.

Baggrund

I 1985 frigjorde jeg mig fra mit tidligere erhvervsarbejde, og i de følgende 25 år havde jeg mulighed for at bruge stort set al min tid på feltundersøgelser af fugle i SØ-Danmark. Inden da havde jeg anvendt en stor del af min fritid på tilsvarende aktiviteter.

De to første rapporter omhandlede vandfugle, og ved undersøgelserne af disse har fokus været rettet mod vådområder (søer og moser, kystlokaliteter). Rovfugle yngler for de fleste arters vedkommende i skovene, og undersøgelser af dem adskiller sig på flere måder fra registreringerne af vandfugle.

Undersøgelser i skovene

En stor del af den tid jeg har anvendt på rovfugleundersøgelser er tilbragt i skovene. I begyndelsen af 1980'erne var min ambition, at jeg over en periode på 5 år ville foretage en systematisk optælling og kortlægning af yngleforekomsten af Musvåge, Duehøg og Hvepsevåge i så mange af de sydøstdanske skove som muligt. Udover registrering af ynglebestandene i landsdelens skove (i et evt. to år), var det en målsætning, at følge bestandsudviklingen indenfor afgrænsede områder over længere tid. Undersøgelserne fulgte derfor fra starten to spor:

- 1) Et (evt. flere) års registrering af yngleforekomsterne i et antal skove i hver sæson; antallet af skove, der blev undersøgt pr. år, var afhængigt af de praktiske muligheder og begrænsninger. I de enkelte sæsoner var registreringerne oftest koncentreret til alle (eller de fleste) skove indenfor et større, afgrænset geografisk område, fx Vestlolland, Østlolland etc.
- 2) Årlig registrering gennem en længere periode af ynglebestandene i to censusområder på hver 100 km² (10x10 km) ved Maribosøerne på Lolland og ved godserne Gisselfeld og Bregentved på Sydsjælland; de to censusområder var identiske med de censusområder, som jeg har anvendt i

forbindelse med årlig registrering af ynglende vandfugle gennem lange perioder (se Jørgensen 2017 og 2018). I de to censusområder er der foretaget registrering af rovfuglebestandene i de fleste år i perioderne 1977-2006 (Maribosøerne) og 1987-2010 (Gisselfeld/Bregentved).

Det viste sig, at tidsplanen for rovfugleregistrering i de sydøstdanske skove var for optimistisk (fordi indsatsen var mere tidskrævende end forudset), og først efter ca. 15 års undersøgelser (1985-2000) var de fleste af skovene i denne del af landet forholdsvis godt dækket med hensyn til yngleforekomsten af Musvåge, Duehøg og Hvepsevåge; registrering af Spurvehøg blev (pga. det store tidsforbrug der ofte skal anvendes til at finde parrene) hurtigt nedprioriteret, og der blev kun foretaget målrettet eftersøgning af denne art i ret få, udvalgte skove.

Resultaterne af mine undersøgelser indgik i det materiale, som i 1980- og 1990'erne blev indsamlet af Dansk Ornitologisk Forenings Rovfuglegruppe, og dele af materialet er tidligere publiceret i en statusoversigt (Jørgensen 1989) og en senere opfølgning (Jørgensen 1998, 1998a).

I de sydøstdanske skove er rovfuglebestandene siden 1985 blevet undersøgt i et varierende antal år (se oversigten i Appendix 1). Nogle skove er undersøgt relativt hyppigt helt frem til den sene del af undersøgelsesperioden, men en række skove (især på Vestlolland og Falster) er kun undersøgt i et enkelt år, og det ligger helt tilbage til starten af perioden (1986 og 1987); den store tidsforskel, der er mellem data fra de tidlige år og resultaterne fra de seneste undersøgelser (2005-2010) kan give en vis svaghed ved en overordnet vurdering af det samlede materiale. For at få et indblik i eventuelle (generelle) langsigtede udviklingstendenser har det derfor været vigtigt at fortsætte overvågningen i de to censusområder (og i flere andre skove med regelmæssig registrering) gennem hele perioden.

Storstrøms Amts rovfugleprojekt

Gennem elleve år (1986-1996) var jeg tilknyttet som konsulent på et rovfugleprojekt, der blev gennemført af den daværende Storstrøms Amtskommune. Projektets formål var at forbedre ynglemulighederne ved en forventet og igangværende genindvandring af Rød Glente og Havørn i skovene i amtet. Blandt aktiviteterne var eftersøgning af eventuelle forekomster af de to arter på lokaliteter, hvor der var formodning om at de yngede (eller ville gøre det i senere år), og – hvor det var tilfældet – formidle kontakt til skovejeren og eventuelle interesseorganisationer med henblik på at indgå aftaler om iværksættelse af eventuelle beskyttelsestiltag og i

det hele taget at være på forkant med udviklingen. Fra Amtet blev til alle skovejere og godser hvert år udsendt et hæfte med status for projektet (se bl.a. Jørgensen 2000 og 2006). Som konsulent på projektet foretog jeg i perioden eftersøgning i et stort antal skove og kunne i den forbindelse (udover eftersøgning af Rød Glente og Havørn) gennemføre registrering af de andre rovfuglearter mange steder.

Undersøgelser i det åbne land

To arter af vore almindelige rovfugle, Rørhøg og Tårnfalk, er ikke tilknyttet skovene, og må derfor eftersøges andre steder. Rørhøgen findes i rørskove i søer og moser, og for denne art er forekomsten gennem lange perioder hvert år registreret på et stort antal lokaliteter. Tårnfalken findes spredt på mange forskellige typer af habitater i det åbne land. En effektiv registrering af forekomsten er derfor vanskelig at gennemføre, og er kun udført i afgrænsede dele af regionen.

Kilder

Rapportens indhold baserer sig helt overvejende på data fra mine egne undersøgelser, dog med undta-

gelse af en række oplysninger for Rød Glente, Havørn og Vandrefalk, som alle er indgået i Dansk Ornitologisk Forenings overvågningsprogrammer, og for de tre arter er anvendt data fra årlige statusrapporter. Hvor der i rapporten er anvendt data fra eksterne kilder vil dette være præciseret.

Formål

Jeg har fundet det relevant, at sammenstille resultaterne fra mine undersøgelser i denne rapport, da der er tale om et systematisk indsamlet materiale, der kan belyse rovfuglenes regionale udbredelse og antal samt de udviklingstendenser, der er konstateret over en længere periode. Rapportens primære formål er således at gøre de indsamlede data tilgængelige på en måde, så de ved eventuelle fremtidige undersøgelser (af arter, lokaliteter eller mere regionalt) vil kunne indgå som baggrundsmateriale, og som derved kan give mulighed for at vurdere senere ændringer og udviklingstendenser for arternes status i denne del af landet i forhold til den her behandlede periode (1970-2010).

2. Undersøgelsesområde

Undersøgelsesområdet i SØ-Danmark omfatter Lolland, Falster, Møn, Syd-, Vest- og Midtsjælland (se Fig. 2.1). Området er i det store og hele sammenfaldende med de tidligere Storstrøms og Vestsjællands amter, men med nogle modifikationer. Odsherred (tidligere Vestsjællands Amt) indgår ikke; omvendt er nogle områder omkring den sydlige del af Roskilde Fjord (tidligere Frederiksborg og Roskilde amter) medtaget. Nord- og Nordøstsjælland ligger udenfor undersøgelsesområdet.

Af praktiske årsager har jeg opdelt undersøgelsesområdet i delområder (regioner), der primært afgrænses af geografiske og kommunale strukturer. Afgrænsning af regionerne fremgår af Fig. 2.1 og de omtrentlige arealer af Tab. 2.1.

Undersøgelsen omfatter i alt ca. 420 skove og småskove (se skovoversigten i Appendix 1). Detaljer omkring dækning af skovene i de enkelte regioner fremgår af artsgennemgangen samt af skovoversigt i Appendix 1.

2.1. Regioner

Lolland

Lolland er i undersøgelsen opdelt i Vestlolland (vest for en linje mellem Bandholm og Rødbyhavn) og Østlolland. Næsten alle skove på Vestlolland blev undersøgt i 1986, men de fleste ikke senere. På Øst-

lolland er alle skove undersøgt, mange af dem med jævne mellemrum gennem hele perioden. Censusområdet ved Maribosøerne (se nedenfor) ligger på Østlolland.

Falster

Stort set alle skove er undersøgt, men en del af dem (fx Korselitse-skovene) kun i et enkelt år (1987). Skovene på NV-Falster er de hyppigst undersøgte.

Møn

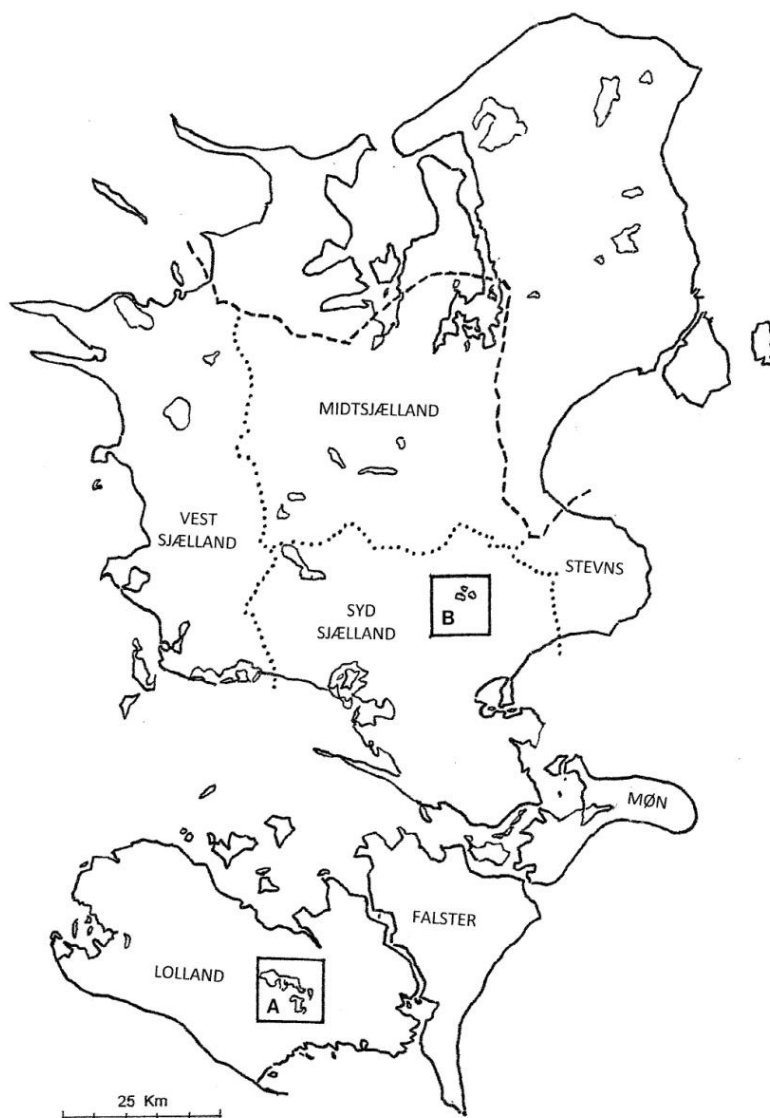
Mine undersøgelser omfatter kun ganske få skove på Møn, så kendskabet til rovfuglenes forekomst på øen er mangelfuldt.

Østsjælland/Stevns

Kun skovene i den vestlige del af området er godt undersøgt (Bolskov/Sønderskov, Kongeskov). Det største skovområde (Vallø Storskov/Almindvænge) blev undersøgt i et enkelt år (1983), men ufuldstændigt. I skovene under Gjorslev skovdistrikt er der ikke foretaget egentlig registrering, men der foreligger enkelte iagttagelser.

Sydsjælland

Regionen er opdelt i Sydlige Sjælland (Vordingborg-området syd for en linje mellem Præstø og Dybsø Fjord) og Centrale Sydsjælland.

Fig. 2.1. Kort over Østdanmark med afgrænsning af de enkelte regioner. De nordlige dele af Sjælland indgår ikke i undersøgelsesområdet. For Vestsjælland omfatter skovundersøgelserne kun områder i den sydligste del (Skælskør-området) samt et område omkring Tissø og Skarresø ved Jyderup. Der er ikke foretaget skovundersøgelser på Midtsjælland. Beliggenheden af de to censusområder er vist:
A = Maribosøerne
B = Gisselfeld/Bregentved

Region	Areal Km ²	Skov areal (ha)	Skov andel i %	Note
Lolland	1.240	13.700	11,0	
Vestlolland.....	650	5.200	8,0	
Østlolland	590	8.500	14,4	
Falster	515	5.600	10,9	
Møn	235	1.850	7,9	
Østsjælland/Stevns.....	345	4.500	13,0	
Sydsjælland.....	1.325	18.600	14,0	
Sydlige Sydsjælland ..	300	4.300	14,3	
Centrale Sydsjælland	1.025	14.300	14,0	
Vestsjælland	1.475	7.600	5,2	1)
Skælskør-området	225	1.150	5,1	
Tissø-området.....	180	2.150	11,9	
Midtsjælland.....	1.375	19.700	14,3	2)

Tab. 2.1. Arealer og skovarealer i de enkelte regioner i undersøgelsesområdet i SØ-Danmark. Nogle arealer kan være omtrentlige.

Noter:

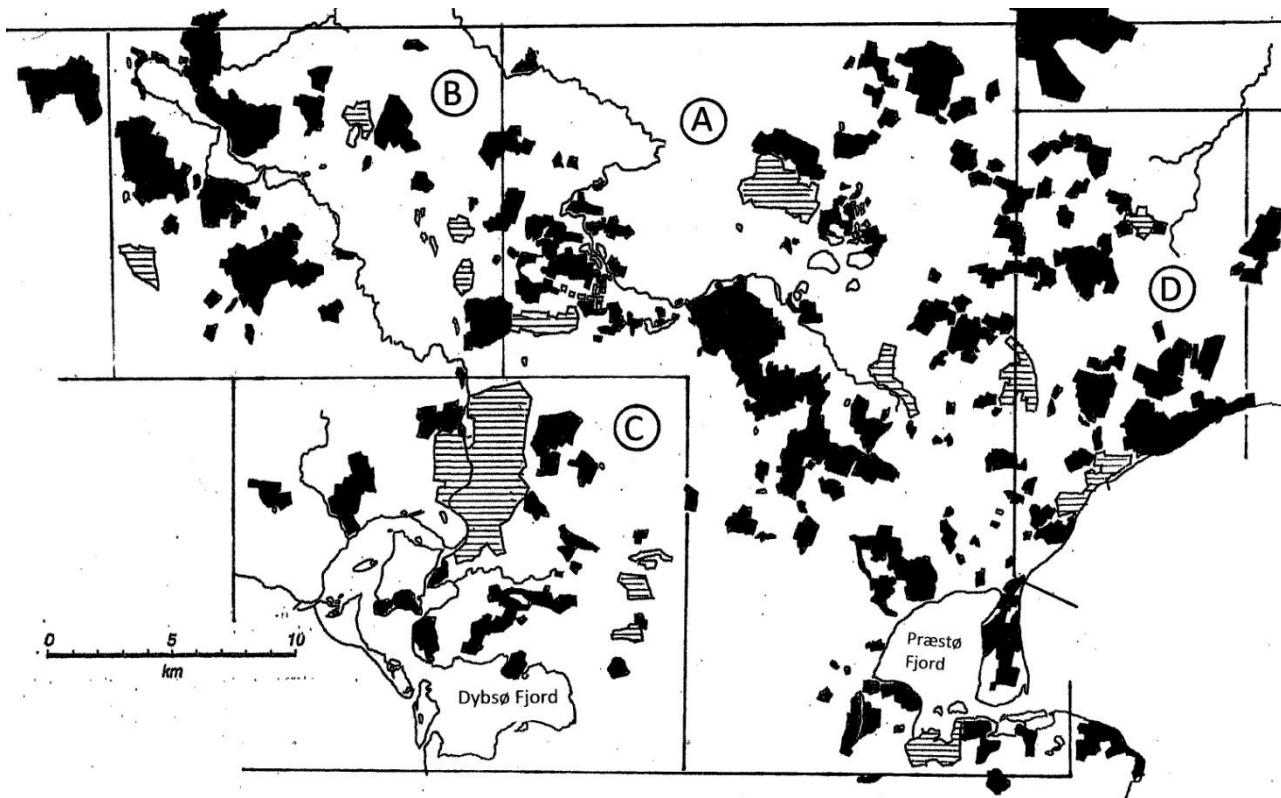
1) På Vestsjælland er der kun foretaget skovundersøgelser i de to anførte områder.

2) Der er ikke foretaget skovundersøgelser på Midtsjælland.

Næsten alle skove på Sydlige Sjælland er undersøgt, men de fleste kun i få år. På Centrale Sydsjælland er alle skove velundersøgte og de fleste af dem gennem adskillige år. Det Centrale Sydsjælland er generelt den bedst undersøgte del af SØ-Danmark; området er – primært på baggrund af undersøgelsesaktivitet og –tidspunkter – opdelt i fire sektioner (se Fig. 2.2). Censusområdet Gisselfeld/Bregentved (se nedenfor) ligger på det Centrale Sydsjælland.

Vestsjælland

Skovundersøgelser på Vestsjælland omfatter kun skove i regionens sydligste del (Skælskør-området) samt et område omkring Tissø og Skarresø ved Jyderup. Skovene ved Skælskør blev mest undersøgt i 1980'erne, skovene ved Tissø/Skarresø især i den senere del af undersøgelsesperioden (2001-2010). Et par skove ved Slagelse er undersøgt i et enkelt år, men ellers er skovene på de øvrige dele af Vestsjælland ikke undersøgt.

Fig. 2.2. Kort over Centrale Sydsjælland med opdeling i sektioner. Skove er vist med sort, bymæssig bebyggelse med vandret skravering.
 A Haslev-Præstø (490 km² med 14,7% skov)
 B Tystrup-Bavelse (205 km² med 15,3% skov)
 C Næstved-området (210 km² med 9,4% skov)
 D Faxe-Karise (120 km² med 20,8% skov)

Midtsjælland

Med undtagelse af enkelte års registreringer i nogle få skove, er der ikke foretaget undersøgelser af skovene på Midtsjælland.

2.2 Censusråder

Undersøgelsen omfatter to censusråder med registrering af ynglende rovfugle hvert år gennem lange perioder:

Maribosøerne (Lolland)

Området er på 10x10 km (100 km²) og indeholder ca. 990 ha skov (10 %), hvoraf de største er Søholt Storskov (med tilliggende skovstykker), Bøgeskov, Kårup Vænge, Ellenæs og Favrested/Alsø skove; alle de større skove er mere eller mindre sammenhængende. Det er overvejende løvskove. Censusrådet domineres af fire lavvandede søer (Maribo Sønder sø, Røgbølle Sø, Hejrede Sø og Nørresø), med et samlet vandareal på ca. 1.150 ha. Der er adskillige mindre moser i området. Enge findes primært langs søbredderne. Øvrige dele af området omfatter intensivt dyrkede marker (primært godserne Søholt og

Engestofte, som også er skovejerne) samt Maribo by. Der er foretaget registrering af ynglende rovfugle 1977-1989 og 1994-2006.

Gisselfeld/Bregentved (Sydsjælland)

Område på 10x10 km (100 km²) omkring godserne Gisselfeld og Bregentved nær Haslev. Indeholder ca. 1.900 ha skov (19 %), alle tilhørende de to godser. Skovene udgøres overvejende af løvskov og blandeskov; de største skove er Hesede Skov/Nygaards Vænge, Denderup Vænge, Gammel Dyrehave, Bregnemade Skov og Bregentved Dyrehave; de to førstnævnte er sammenhængende. I området findes 27 søer og damme, hvoraf den største sø er på 68 ha; mange af vådområderne er forholdsvis små (1-5 ha), tidligere fiskedamme. Langs den øvre del af Suså, som gennemstrømmer området, er der store lavbundsarealer med enge og udyrkede brakmarker (Hovmose, Rødemose, Holts Mose). Det åbne land dyrkes ellers intensivt med planteavl. Der er foretaget registrering af ynglende rovfugle i perioden 1987-2010.

3. Metode

For hver art er dækningen af yngleføremkomsten i SØ-Danmark og de metoder, der er anvendt i forbindelse med registreringerne, detaljeret beskrevet under artsgennemgangen i afsnittene 4-14.

I nærværende afsnit skal derfor kun redegøres for nogle mere generelle aspekter omkring undersøgelserne.

Undersøgelser i skovene

Ved eftersøgning af ynglende rovfugle i skovene er den primære opgave at finde de beboede reder. Det gøres ved, at man til fods gennemsøger de dele af skovene, der har velegnede forhold for rovfuglenes redeanbringelse. Eftersøgningen foregår helt overvejende inden løvspring, da det derefter oftest er vanskeligt at finde rederne. Redeeftersøgningen kan påbegyndes allerede i vintermånederne (januar og februar), hvor der kan ledes efter tidligere års reder, og hvor det så senere på sæsonen ved et nyt besøg kan afgøres om reden/territoriet er besat. Hovedvægten i skovundersøgelserne ligger dog i tidsrummet fra primo marts til primo maj. På det tidspunkt vil Musvåge og Duehøg normalt have indfundet sig i territorierne og indledt yngleperioden (redebygning og -udbygning, territorialhævdelse, parringspil, æglægning, rugning). Ved registrering af besatte reder og territorier indplottes beliggenheden af disse på 4cm-kort (1:25.000), og i dagsrapporterne er ynglepladserne nummereret og navngivet med lokale stedbetegnelser (anvendt hvert år). Såfremt der i et tidligere år konstateret territorium ikke registreres forekomst ved det første besøg, gentages besøget normalt senere på sæsonen med henblik på at afgøre, om parret har etableret sig eller om territoriet er blevet forladt. Nogle territorier (primært i censusområderne) kontrolleres flere gange i løbet af hver ynglesæson, medens der i andre skove kun foretages én registrering af besatte territorier i hver sæson.

Adgang til skovene

Med undtagelse af Falster Statsskovdistrikt (Hanneov/Ovstrup skove på Falster, dele af Klinteskov og Ulvshale Skov på Møn) er alle større skove i SØ-Danmark privatejede (godser og herregårde). I de private skove vil publikums færdsel normalt ikke være tilladt udenfor skovveje og -stier. Ved eftersøgning af rovfuglereeder er det afgørende, at man kan færdes i bevoksningerne, idet de fleste reder

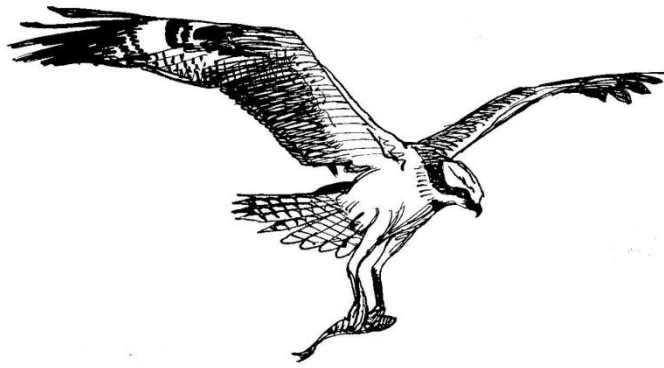
ofte vil være anbragt i afsides og fredelige dele af skoven og sjældent vil kunne opdages fra veje og stier.

I mange skove (bl.a. i censusområderne og andre skove med regelmæssig undersøgelse) har mit forhold til skovejerne (eller deres ansatte) generelt haft karakter af, at min aktivitet er blevet accepteret, så jeg har stort set kunnet færdes frit i disse skove. I forbindelse med Storstrøms Amts rovfugleprojekt havde jeg som konsulent på projektet i perioden 1996-2006 udvidede muligheder for færdsel i skovene i amtet (over 90% af skovene i SØ-Danmark). Disse forhold har givet mig gode muligheder i forbindelse med eftersøgningen af skovenes rovfugle. Visse steder har jeg tildelt mig selv lidt udvidede og alternative beføjelser med hensyn til færdsel i skovene; det har kun ved sjældne lejligheder givet anledning til problemer.

Undersøgelser i det åbne land

Rørhøgen, som yngler i rørskove i søer og moser, har gennem hele undersøgelsesperioden været en af mine absolutte fokusarter, og dens forekomst er på mange lokaliteter dækket hvert år, og på de fleste andre sydøstdanske ynglelokaliteter er forekomsten fulgt regelmæssigt (med nogle års mellemrum).

Tårnfalken er meget alsidig med hensyn til valget af yngleplads, hvilket medfører, at registrering af den samlede forekomst i større områder som regel vil være meget tidskrævende. Det har derfor ikke været muligt, at dække Tårnfalkens yngleføremkomst i SØ-Danmark som helhed; i stedet har jeg forsøgt at registrere forekomsten i mindre (udvalgte) delområder i regionen, ligesom arten er fulgt årligt i de to censusområder.

ill: Jon Fjeldså

4. Fiskeørn *Pandion haliaetus*

Fiskeørnens yngleterræn udgøres af skovbevoksede områder i nærheden af søer med gode fourageringsmuligheder. Føden udgøres af større fisk.

Arten var i 1800-tallet ret udbredt som ynglende i Danmark, primært på Lolland-Falster samt Øst- og Midtsjælland; bestanden formindskedes kraftigt i sidste del af århundredet, og omkring 1910 forsvandt Fiskeørnen helt som dansk ynglefugl (Løpenthin 1967). Gennem 1900-tallet har der (især efter 1970) været fremført adskillige mere eller mindre velbegrundede formodninger om danske ynglefremkomster, men det ser ud til, at det stort set aldrig er bekræftet i form af konkrete redefund.

Fra 2005 har Fiskeørnen igen med sikkerhed været årligt ynglende i Danmark, idet der siden dette år har ynglet nogle få par i Nordvestjylland (Skelmose et al. 2018). I Østdanmark har arten gjort yngleforsøg i Gribskov hvert år i perioden 2012-2017, i fire af årene med succes (2012, 2013, 2016, 2017), alle år med 2 udfløjne unger (Ekberg 2018).

Parret i Gribskov udgør den eneste sikre ynglefremkomst i Østdanmark i nyere tid. Der har – især i 1980- og 1990erne – ved nogle af de store søer (Maribosøerne, Tystrup-Bavelse, Tissø, Skarresø) været adskillige iagttagelser, der har givet anledning til mistanke om eventuel lokal ynglefremkomst, men uden at det har kunnet bekræftes. Mest sandsynligt

var det i 1993 ved Tystrup-Bavelse (skytte E. Jensen og egne obs.), men heller ikke her lykkedes det at finde en rede. Efter 2000 har der ved de søer, hvor jeg har færdes mest (incl. de ovennævnte) generelt været færre observationer af Fiskeørne i yngletiden end det var tilfældet i 1980- og 1990erne.

Årsagen til at Fiskeørnen ikke er genindvandret i Østdanmark (bortset fra parret i Gribskov) er ikke kendt.

Sverige har en stor ynglebestand på ca. 4.100 par, hvoraf hovedparten findes i Småland og nord på i det mellemsvenske sølandskab (Ottosson et al. 2012) og i Skåne er den i de seneste tredive år tiltaget fra 25-30 par i begyndelsen af 1980erne til ca. 75 par omkring 2008 (Bengtsson & Green 2014). Fremgang og spredning i Skåne har dog næsten udelukkende fundet sted i de nordlige og østlige dele, og arten mangler stort set i det sydvestlige Skåne (Bengtsson & Green 2013). I Schleswig-Holstein har Fiskeørnen ligesom i Danmark manglet som ynglende, men i de seneste år har et par ynglet i delstatens sydøstligste del (Koop 2018); forekomsten her må ses som en aflægger af en ret betydelig ynglebestand (160 par), som findes i Mecklenburg-Vorpommern (Vökler 2014).

Ill: Jon Fjeldså

5. Hvæpsevåge *Pernis apivorus*

Hvæpsevågen yngler i løvtrædominerede skove, primært i lidt større skovområder (over 100 ha), hvori der findes åbne arealer. Som redested foretrækker den lysåbne bevoksninger af eg, bøg eller rødell. Nåleskov kan også anvendes, men i Østdanmark består nåleskov for det meste af tæt sluttede granbevoksninger, og disse er ikke egnede levesteder. For at en lokalitet skal være attraktiv som ynglested for Hvæpsevågen skal skoven (eller skove i nærområdet) indeholde lysninger af forskellig karakter (enge, moser, rydninger og andre åbne arealer), idet Hvæpsevågerne overvejende søger føde på den slags steder inde i skovene (Holstein 1944). Det stemmer overens med mine egne erfaringer, idet de fleste par er fundet i løvskove med bevoksninger af parkagtig karakter (fx tidligere dyrehaver) eller i områder, der indeholder en mosaik af skove, søer, moser og enge. Reden placeres oftest højt oppe i kronen af et løvtræ. Hvæpsevågen genanvender tit gamle reder, enten reder af arten selv eller forladte reder af Musvåge og Duehøg.

Hvæpsevågens føde udgøres først og fremmest af hvepse og humlebier eller nærmere bestemt af ynglen af disse, idet kager med pupper og larver udgraves fra hvepse- og humleboer i jorden. Mindst 80% af den føde, der bringes til reden i yngletiden, består af disse fødeemner (Holstein 1944). Som andre fø-

dekilder indgår padder (frøer) samt unger af småfugle. Disse alternative fødeemner udnyttes muligvis mest i kølige og regnfulde perioder, hvor forekomst og aktivitet af insekterne er lav. Fødesøgningen kan finde sted i nogen afstand fra territoriet, dog nok mest indenfor en distance af 3-4 km fra reden.

De danske (og øvrige europæiske) Hvæpsevåger overvintrer i tropisk Afrika, og de ankommer til ynglepladserne omkring 20. maj. Som hovedregel anvender parrene de samme lokaliteter (ofte de samme bevoksninger) år efter år (Holstein 1944), så udskiftning af ynglepladserne finder antagelig kun sted i beskedent omfang. Ynglesæsonen er kort, idet borttrækket sker allerede i slutningen af august. Redebygning (evt. udbygning af en gammel rede) finder sted hurtigt efter parrenes ankomst, og æglægningen foregår som regel primo juni. Klækning sker efter ca. 35 dages rugetid (dvs. 10.-15. juli), og ungerne opfostres i løbet af halvanden måned. De gamle Hvæpsevåger forlader herefter ynglepladserne (og Danmark) i slutningen af august, og kort efter følger årets unger.

Hvæpsevågen fører gennem hele yngleperioden en ret diskret tilværelse, så den ses ikke så meget. Territoriet markeres i en særpræget parrings- og territorieflugt, hvor fuglen (primært hannen) står stille

i luften og med de opadrettede vinger ”klapper” henover ryggen. Territoriemarkeringen foregår hyppigst i den første del af yngletiden, men kan forekomme gennem hele perioden. Såfremt fremmede artsfæller trænger ind i territoriet, vil de som regel blive eskorteret bort af hannen. – Bestands-tætheden er som regel lav, og selv i skove på 300-400 ha er der oftest kun fundet et enkelt ynglepar. I særlig gunstige områder kan bestanden være tættere, men som regel er der langt imellem rederne.

I Atlas-undersøgelsen i begyndelsen af 1970erne blev det skønnet, at den samlede danske ynglebe-stand var på 200-300 par (Dybbro 1976). Det var uden tvivl en undervurdering. På baggrund af Rovfuglegruppens prøvefladeundersøgelser i 1980erne blev landets ynglebestand opgjort til ca. 650 par, og det blev vurderet, at bestandsniveauet næppe havde ændret sig væsentligt gennem adskillige år (Jørgensen 1989). Ved den fornyede Atlas-undersøgelse i Projekt Fuglenes Danmark i 1990erne blev arten fundet i et stort antal kvadrater, hvor den ikke var registreret i 1970erne, og et vurderet bestandsniveau på ca. 650 par blev fastholdt (Grell 1998). Det er ved alle tre undersøgelser konstateret, at Hvepsevågen er knyttet til de løvskovsdominerede områder på Øerne og i Østjylland, og at arten kun forekommer sparsomt i Midt- og Vestjylland (Dybbro 1976, Jørgensen 1989, Grell 1998).

Materiale

Mine undersøgelser af Hvepsevågens yngleforekomst omfatter de fleste egnede skove i det sydøstlige Danmark (Lolland, Falster, sydlige Sjælland). De registreringsmæssige problemer, som artens ret skjulte adfærd kan give anledning til (se nedenfor) har været ensbetydende med visse begrænsninger af undersøgelserne i forhold til de øvrige rovfuglearter, især med hensyn til at følge udviklingen i forekomsten gennem flere år. Mange lokaliteter er således kun undersøgt i ét eller nogle få år. Det gælder bl.a. Vestlolland (hvor skovene blev undersøgt i 1986), Falster (primært undersøgt i 1987) og skovene i de sydlige dele af Sydsjælland (de fleste undersøgt et enkelt år henover en længere periode). I to census-områder (Maribosøerne på Lolland og Gisselfeld/Bregentved-området på Sydsjælland, begge områder på ca. 100 km²) har jeg i den udstrækning, det har været muligt, foretaget årlig (eller næsten årlig) registrering gennem længere perioder, men i flere sæsoner har registreringen i de to områder været mangelfuld. I yderligere nogle skove, primært på Østlolland og det Centrale Sydsjælland, er der foretaget registrering af forekomsten gennem flere år.

Udenfor det sydøstdanske område har jeg efter-søgt Hvepsevågen i skovene i et 180 km² område

ved Tissø-Skarresø i NV-Sjælland i nogle år i peri-oden 2001-2007.

Metode

Hvepsevågerne ankommer efter løvspring, og det tætte bladhang gør det på dette tidspunkt næsten umuligt at foretage en registrering af yngleparrene ud fra fund af beboede reder, i al fald når det drejer sig om undersøgelse af større områder. Den metode der normalt anvendes ved registrering af ynglende Musvåger og Duehøge, hvor egnede bevoksninger bliver gennemgået i den tidlige del af yngleperioden (inden løvspring) med henblik på at finde beboede reder, kan derfor dårligt anvendes når det gælder Hvepsevågen. Duehøg (i starten af yngletiden) og Musvåge høres ofte skrigende ved reden, og det er en god hjælp til at finde frem til denne. Hvepsevågen er derimod normalt tavs og den har ikke noget vidtlydende skrig, hvilket yderligere vanskeliggør eftersøgningen. Andre metoder må derfor benyttes til registrering af arten. En stor del af registreringerne udgøres af fund af reder fra den foregående ynglesæson. Det sker hyppigst i forbindelse med eftersøgningen af musvåge- og duehøgereder i det tidlige forår (marts-april og altså længe inden Hvepsevågernes ankomst), hvor hvepsevågereder fra året før stadigvæk er ret let genkendelige. Da artens redebygning sker efter løvspring, vil nybyggede (eller udbyggede reder) indeholde et stort antal løvbærende kviste, og de visne blade vil endnu frem til næste forår kunne ses i redematerialet. I modsætning til Musvåger og Duehøge, der næsten altid pynter redekanten med friske grankviste, pynter Hvepsevågen redekanten med friske, løvbærende kviste af bøg. Også dette vil (fx ved genbrug af reder uden ret meget nyt redemateriale) kunne afsløre, at der er tale om en hvepsevågerede fra den foregående sæson, idet der stadigvæk vil ligge kviste med visne blade på redekanten. Med en vis erfaring er det som regel ikke noget problem at bestemme tidligere anvendte hvepsevågereder, og således konstatere, at skoven er yngleplads for arten. Lokaliseringen af de gamle reder giver desuden mulighed for at man senere (i Hvepsevågens yngletid) har bedre chancer for at gøre observationer af artens tilstedeværelse. Gode indikationer på yngleforekomst er observationer af fugle med territorialadfærd (herunder territorieflugt) over egnede dele af skovene. Også iagttagelser af fødetransport et godt tegn.

I mine undersøgelser er fund af reder fra den foregående sæson, samt iagttagelser af Hvepsevåger med typisk yngleaktivitet (primært territorialhævdelse på egnede lokaliteter) betragtet som yngleforekomster.

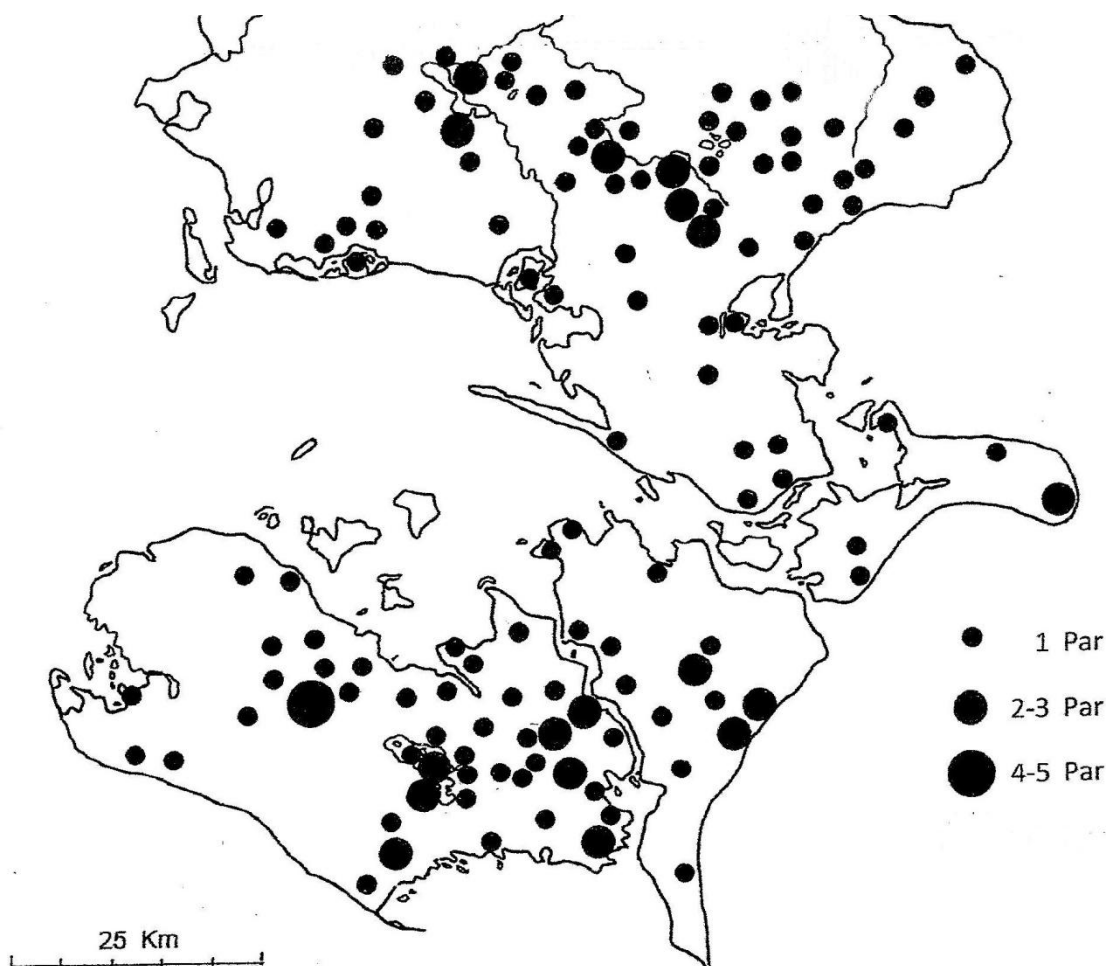

Fig. 5.1. Hvepsevåge. Ynglelokaliteter i SØ-Danmark 1985-2010.

Yngleforekomst

Hvepsevågens kendte ynglelokaliteter i sydøstlige Danmark er vist i Fig. 5.1. Som det fremgår af kortet, forekommer arten i det meste af området. Overordnet ser det ud til, at Hvepsevågen yngler i de fleste af landsdelens større skove (skove på over 100 ha), såfremt disse indeholder egnede muligheder (dvs. løvskove med lysåbne og varierende bevoksningsforhold). Et generelt mønster er desuden, at langt de fleste skove kun har et enkelt ynglepar, og at der kun i de største og mest attraktive skove og skovkomplekser er 2-3 par.

En oversigt over ynglelokaliteterne i de enkelte undersøgelsesområder i SØ-Danmark findes i Tab. 5.1, hvor også de registrerede forekomster i Tissø/Skarresø-området er anført.

Lolland

Hvepsevågen yngler regelmæssigt i de fleste større skove på Lolland (Tab. 5.1). Den samlede bestand er på ca. 60 par. Der er tale om en relativt stor tæthed, hvilket især skal ses på baggrund af, at der – især på Østlolland – er mange skove med gunstige forhold for arten (løvskove med afvekslende struktur, og hvor mange af skovene ligger i tilknytning til søer, moser og enge, hvor der kan være gode fødemuligheder).

Vestlige Lolland: Skovene på Vestlolland blev undersøgt i 1986, og her blev Hvepsevågen registreret som ynglende i 14 skove. I Lollands største skovområde, Kristianssæde Skov på over 1400 ha, blev fundet 5 par, medens der i alle øvrige skove kun blev registreret et enkelt par i hver skov. I alt blev der fundet 18 par. I nogle få skove, hvor der syntes at være egnede ynglemuligheder (især skovene ved Pederstrup) blev arten ikke fundet, men det er sandsynligt, at den kan være blevet overset, både der og et par andre steder, lige som der i nogle af de større skove, hvor der blev fundet et enkelt par eventuelt kan have været to par. Den samlede ynglebestand på Vestlolland skønnes således at have været på ca. 20 par. Fordelingen på Vestlolland er noget ujævn (Fig. 5.1). I en skovrig del på det nordlige Vestlolland (254 km² med 3.800 ha skov = 15% skov) blev den fundet i 10 skove med tilsammen 14 par. Store dele af det øvrige Vestlolland er skovløst. Der er ikke efter 1986 foretaget målrettet eftersøgning af Hvepsevågen på Vestlolland, men i to skove med ny undersøgelse i 1995 (Torrige Skov og Rosningen, begge steder 1 par) var der ingen ændringer i forhold til situationen i 1986.

Skov	Antal par	Areal (ha)	Skov	Antal par	Areal (ha)	Skov	Antal par	Areal (ha)
<i>LOLLAND, Vestlige</i>			<i>FALSTER</i>			Hundemose Skov 1 174		
Kongeskov	1	86	Bøtø Plantage	1-2	417	Kirkeskov/Dyrehave	1	179
Vindeholme Skov	1	278	Hallerup Skov	1	240	Åstrup Skov/Hulket	1	144
St.Vejlø Skov	1	61	Korselitse Hovedskov	2	375	Svennerup Skov	1	185
Nøbbølle Lunder	1	104	Korselitse Mellemskov	2-3	510	Sparresholm Storskov	2-3	320
Torrig Skov	1	234	Horreby Lyng	1	80	Denderup Vænge	2-3	490
Rosningen	1	215	Hannenov/Ovstrup skove	2	532	Hesede Skov	2-3	896
Ugleholt Skov	1	194	Skørringe Vesterskov	1	130	Gammel Dyrehave	1	122
Stokkemærke Mose	1	25	Alslev/Ravnse Skov	1	138	Bregentved Dyrehave	1	85
Søllested Skov	1	210	Vålse Vesterskov	1	190	Bregnemade Skov	1	209
Volshave Skov	1	76	Resle Skov	1	210	Taskerne/Bøgeholm	1	26
Kristianssæde Skov	5	1450	Sønderskov, Guldborg	1	66	Holmegaard Dyrehave	1	65
Vesterroder	1	69	Dronninghave	1	39	Holmegaards Mose	1-2	290
Sørup Hestehave	1	65	Ny Kirstineberg Storskov	1	258	Broksø Skov	1	165
Merretskov	1	321	Bangsbro Skov	1	202	Sønderskov/Gamm.lung	1	160
<i>LOLLAND, Østlige</i>			<i>MØN</i>			Fensmark Skov 1 63		
Dornæs-Romsø	1	15	Fanfjord Skov*	1	392	Tybjerg Skov	1	169
Søholt Storskov	2-3	301	Nylukke Skov*	1	66	Glumsø Østerskov	1	228
Ellenæs/Krønge Mose	1	51	Ulvshale Skov/Horsnæs	1	81	Glumsø Vesterskov	1	89
Favrsted/Alsø Skov	1	128	Ridefogedlukke*	1	52	Engelstofte Skov	1	56
Næsset, Røgbølle Sø	1	25	Klinteskoven, Klintholm	2	475	Næsbyholm Storskov	2-3	613
Kårup Vænge	1	46	<i>SYDSJÆLLAND, Sydlige</i>			Broby Vesterskov	1	130
Bøgeskov, Engestofte	1	132	Oreby Skov	1	206	Gunderslevh.Dyrehave	1-2	271
Holmeskov, Engestofte	1	40	Skovhuse Skov	1	225	Kastrup Storskov	1	615
Saksfjed Inddæmning	1	110	Stensby Skov	1	325	Tvedevænge	1	590
Egeskov/Paddeskov	1	170	Langebæk Skov	1	237	Stenskov	1	295
Keldskov	1-2	160	Viemose Hestehave	1	108	Fredskov, Bonderup	1	56
Egholm/Gl.Fredskov	1	80	Dyrlev/Lekkende skove	1	662	Rettestrup Plantage	1	339
Folehave, Aalholm	1	53	<i>ØSTSJÆLLAND / STEVNS</i>			Vejlø Skov	1	118
Roden Skov	2	578	Gjorslev Bøgeskov	1	253	Sofielyst, Gavnø	1	87
Frejlev Skov	1	258	Kongeskov/Kirkeskov	1	212	Saltø Skov	1	275
Hestekobbøl	1	66	Bolskov/Sønderskov	1	253	<i>SV-SJÆLLAND:</i>		
Frostrup Skov	2	392	<i>SYDSJÆLLAND, Centrale</i>			Lorup Skov	1	395
Bramsløkke Dyrehave	1	25	Vemmetofte Dyrehave	1	133	Fyrendal-Rude Skov	2	610
Godsø	1	15	Vemmetofte Vesterskov	1	283	Kirkeskov, Holsteinborg	1	52
Rykkerup Skov	1	100	Vemmetofte Strandskov	1	614	Glænø Skov	1	50
Kartofte Mose	1	20	Stubberup Skov	1	215	Basnæs Skov	1	203
Hydeskov/Flint.Byskov	1-2	450	Ganneskov	1	333	Borreby Park m.v.	1	25
Holmeskov Dyrehave	1	170	Strandegaard Dyrehave	1	72	<i>TISSØ/SKARRESØ-området</i>		
Indtægten	1	130	Hovskov/Leestrup Skov	1	347	Marielund, Sæbygaard	1	40
Maltrup Skov	1	340	Melteskov	1	102	Frendved Vænge	1	55
Holcksminde	1	40	Hollænderskov	1	100	Nørager Skov	1	84
Kohave, Orebygaard	1	65	Sofiedal Hestehave	1	134	Bromølle/Stenhus Vg	2	325
Guldborg Storskov	2	906	Nyskov, Turebyholm	1	91	Hejrebjerg Skov	1	75
Radsted Dyrehave	1	320				Trustrup Skov	1	54
Grænge Skov	2	370				Skovhave, Astrup Skov	1	185
Fuglsang Storskov	1	630				Delhoved Skov	1	267

Tab. 5.1. Hvepsevåge. Ynglelokaliteter i det sydøstlige Danmark (området på kortet i Fig. 5.1) samt i undersøgte skove i området ved Tissø og Skarresø. Kun skove, der er betragtet som regelmæssigt anvendte lokaliteter, indgår i oversigten.

*For tre skove på Møn er data fra DOFBasen, alle øvrige data er fra egne undersøgelser.

MARIBOSØERNE

Skov	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1985	1986	1987	1988	1989	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003
Dornæs Skov	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	0	1
Søholt Storskov	3	3	2	2	3	3	2	3	3	3	2	2	2	3	2	3	2	2	2
Ellenæs/Krønge Mose	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Favrsted/Alsø Skov	1	1	0	-	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Kårup Vænge	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	1	1	1	-
Bøgeskov, Engestofte	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-
Holmeskov, Engestofte	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1	1	0	1	1
Øvrige skove *)	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0
<i>Total, Maribosøerne</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>4+</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>6</i>	<i>8</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>7</i>	<i>5+</i>	<i>5+</i>

*) Øvrige skove omfatter Lysemose Skov (1 par 1995), Næsset (1 par 1977, 1982, 2000, 2006, 2009) og Ulriksdal Skov (1 par 1995).

GISSFELD / BREGENTVED

Skov	1977	1984	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1999	2004	2005	2006	2009	2011
Denderup Vænge	1+	3	2	2	1	3	3	2	2	2	2	2	3	-	1+	1+	2	2	-
Hesede Skov	3	-	1+	-	2	2	3	1+	1+	1+	3	3	2	2	1+	2	-	-	1+
Gammel Dyrehave	-	1	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-	1	1	1	-	-	1	1
Bregentved Dyrehave	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1	-	-	-	1	-	-
Bregnemade Skov	-	1	-	1	-	1	-	1	1	1	1	1	1	-	-	-	1	-	-

Tab. 5.2. Hvepsevåge. Yngleforekomst (antal par) i censusområderne ved Maribosøerne (Lolland) og Gissfeld/Bregentved (Sydsjælland). Begge områder er på 100 km² (Maribosøerne 10% skov, Gissfeld/Bregentved 19% skov).

- = ingen data (skoven ikke undersøgt).

1+ = 1 par registreret, men kun en del af skoven undersøgt, så der kan have været flere par.

Østlige Lolland: På Østlolland blev alle skove undersøgt i 1985-86, og der er siden foretaget fornyet registrering i de fleste af skovene, primært i årene 1995-2000. I et census-område omkring Maribosøerne (100 km²) er yngleforekomsten af Hvepsevåge – som for øvrige rovfugle – kortlagt årligt gennem en lang periode (1977-2004). Arten har ynglet jævnt fordelt på Østlolland, og er fundet i 32 skove, hvor den har ynglet regelmæssigt i perioden 1985-2005. På yderligere 4-5 lokaliteter er den fundet uregelmæssigt (oftest i mindre skove i nærheden af større skove med regelmæssig forekomst). Kun de største og mest velegnede skove har haft mere end et enkelt par, og i alt er den østlollandske bestand opgjort til 38 par. I census-området ved Maribosøerne har der gennem hele undersøgelsesperioden været en stabil (og stor) bestand på 6-8 par (Tab. 5.2), og i flere andre skove, hvor forekomsten er undersøgt jævnlige (Keldskov, Roden Skov, Hydeskov/Flintinge By-skov og skovene på Orebygaard) har ligeledes haft stabil forekomst. Bestandsniveauet på Østlolland anses derfor for at have været nogenlunde uforandret gennem en lang periode. I nogle få skove, hvor der ellers synes at være gode forhold (fx Aalholm Hestehave) er Hvepsevågen ikke fundet ynglende, men den kan være blevet overset her. Østlollands samlede bestand vurderes således at være på ca. 40 par.

Falster

Næsten alle skove på Falster blev undersøgt i 1987, og i nogle skove på det nordlige Falster er eftersøgningen senere gentaget i nogle år i perioden 1996-2004. Hvepsevågen er fundet ynglende i 14 skove (Tab. 5.1). I de fleste skove har der kun været 1 par, men på de bedste lokaliteter 2 par (Bøtø Plantage, Korselitse-skovene og statskovområdet Hannenov-Ovstrup skove). I Bøtø Plantage er der i ni år med undersøgelse i løbet af perioden 1979-2007 hvert år registreret 1-2 par, så her har bestanden været stabil. Det samme gælder andre skove med gentagne registreringer. – Udover de registrerede 18 par på Falster er der formodentlig nogle oversete forekomster, fx i Korselitse Østerskov (850 ha), hvor arten ikke blev fundet i 1987. Falsters samlede bestand vurderes at være på ca. 20 par.

Møn

På Møn har jeg fundet Hvepsevågen ynglende i Ulvshale Skov og i Klinteskoven. I Ulvshale Skov er den fundet i to år (1991, 1993) i samme del af skoven. I Klinteskoven var der i 2008 og 2009 i den sydlige del af skoven 2 par, og begge par havde ynglesucces i de to år. Jeg har ikke undersøgt andre skove på Møn, men i DOFBasen er der oplysninger om sandsynlige ynglepar i de seneste år i tre andre skove på Møn (Tab. 5.1). Øens samlede bestand er således antagelig på mindst 5 par, og der kan være ukendte par i nogle skove, der ikke er undersøgt.

Sydlig Sydsjælland

I området på den sydlige del af Sjælland er hovedparten af skovene undersøgt i et enkelt år henover perioden 1985-2005 og her blev Hvepsevågen fundet ynglende i 6 skove, alle steder med et enkelt par (Tab. 5.1). Yderligere nogle skove, hvor arten ikke er eftersøgt eller ikke fundet, kan have haft yngleforekomst, bl.a. Knudsskov, skove nord for Kulsbjerge øvelsesområde og Viemose Skov. Det er desuden muligt, at det store skovområde ved Beldringe og Lekkende (Dyrlev Skov, Lekkende Skov, Hovskov m.v., over 650 ha skov) har mere end det ene par, der er registreret. Det vurderes, at ynglebestanden i Vordingborg-området er på mindst 10 par, måske op til 15 par.

Østsjælland / Stevns

I dette skovfattige område er der registreret yngleforekomst i tre af de store skove (Tab. 5.1). Vallø Storskov, som er områdets største skovkompleks (over 900 ha) er ikke undersøgt, men det antages at Hvepsevågen yngler her, ligesom det muligvis er tilfældet i Magleby Skov (295 ha), som heller ikke er undersøgt. Østsjællands samlede ynglebestand vurderes at være på 5-6 par.

Centrale Sydsjælland

Det Centrale Sydsjælland er for Hvepsevågen gennemgående det bedst undersøgte område. Skovene er næsten alle grundigt undersøgt, de fleste med nogle års mellemrum, og flere skove mere eller mindre årligt gennem en lang periode, herunder skovene i census-området ved Gisselfeld/Bregentved. Der er konstateret regelmæssig forekomst i 43 skove med tilsammen 52 ynglepar. De fleste skove har kun et enkelt par, men i de mest velegnede af de store skove har der været 2-3 par årligt (Tab. 5.1). I Gisselfeld/Bregentved-området har bestanden været stabil gennem hele undersøgelsesperioden (Tab. 5.2) og det samme er tilfældet i flere andre skove, hvor forekomsten er undersøgt regelmæssigt (Tab. 5.3). Skove ved Vemmetofte er undersøgt i både 1980-, 1990- og 2000erne, og her har forekomsten været stabil gennem hele perioden med 1 par i hver af skovene (Dyrehave, Vesterskov/Hestehave, Strandskov, Stubberup Skov).

Der er antagelig oversete og ukendte forekomster i enkelte skove på det Centrale Sydsjælland, fx er det sandsynligt at arten yngler i Grevindeskoven ved Turebyholm (443 ha), hvor forholdene er velegnede, men hvor eftersøgningen ikke har været effektiv. Det vurderes, at den samlede ynglebestand på det Centrale Sydsjælland er på mindst 55 par.

Område /Lokalitet	1986 -1990	1991 -1995	1996 -2000	2006 -2010
<i>Lystrup-Jomfr.Egede</i>				
Kirkeskov / Dyrehave	1	1	-	1
Åstrup Skov / Hulket	2	1	-	1
<i>Sparresholm</i>				
Svennerup Skov	1	1	-	-
Sparresholm Storskov	2	2	3	-
<i>Gisselfeld / Bregentved</i>				
Denderup Vænge	3	2	3	2
Hesede Skov	3	3	2	2
Gammel Dyrehave	1	1	1	1
Bregentved Dyrehave	1	1	1	1
Bregnemade Skov	1	1	1	1
<i>Holmegaard / Broksø</i>				
Taskerne / Bøgeholm	1	1	1	1
Holmegaard Dyrehave	-	1	-	1
Holmegaards Mose	2	1	2	2
Broksø Skov	1	1	1	-
Sønderskov / Gammellung	-	1	-	1
<i>Tystrup / Bavelse</i>				
Næsbyholm Storskov	1	2	3	2
Gunderslevholm Dyrehave	-	1	1	2
Kastrup Storskov	-	1	1	-
Tvedevænge	-	1	-	1
<i>Præstø Fjord</i>				
Melteskov	1	1	1	1
Hollænderskov	1	1	1	-

Tab. 5.3. Hvepsevåge. Ynglebestande (årligt antal par) i fire perioder i en række sydsjællandske skove, hvor forekomsten er undersøgt med regelmæssige mellemrum. - = ingen data (ikke undersøgt i perioden)

Sydvestlige Sjælland

Der er fundet ynglende Hvepsevåger i de større skove i den sydlige del (Skælskør-området), dog ikke i Stignæs Skov. Kun i det store, sammenhængende skovområde ved Holsteinborg (Fyrendal Skov/Rude Skov, 610 ha) er der fundet 2 par, i de øvrige skove kun et enkelt par (Tab. 5.1). I Glænø Skov er arten gennem flere år registreret i den samme bevoksning i skoven.

I området øst for Slagelse er arten registreret i Lorup Skov; den findes antagelig også ynglende i det store, sammenhængende skovområde Nykobbøl/Charlottedal Skov m.v., men er ikke eftersøgt her. På den centrale, næsten skovløse del af SV-Sjælland er Hvepsevågen i DOFBasen rapporteret fra Stubbeskov/Katrineholm). SV-Sjællands samlede bestand ligger antagelig på 8-10 par.

NV-Sjælland

Udenfor det egentlige SØ-Danmark (området i Fig. 5.1) er i tre år (2001, 2005, 2007) foretaget eftersøgning i skovene i et 170 km² område ved Tissø og Skarresø, hvor Hvepsevågen blev fundet ynglende på en halv snes lokaliteter (Tab. 5.1). Udenfor dette område er arten mere tilfældigt registreret som ynglende i Hesselbjerg Skov ved Store Åmose og i

Snevris Skov ved Saltbæk Vig, begge steder med 1 par. I det meget skovrige og velegnede terræn i Tisvø/Skarresø-området yngler Hvepsevågen antagelig i flere skove, der ikke er undersøgt effektivt, bl.a. Store Møsten, Tornved Skov, Regstrup Skov, Grevindeskov, Bjergsted Skov, Stokkebjerg Skov. Det vurderes, at Kalundborg-områdets samlede ynglebestand er på mindst 15-20 par.

Midtsjælland

Det midtsjællandske område har mange store skove med egnede yngleforhold for Hvepsevågen. Jeg har ikke foretaget eftersøgning i de midtsjællandske skove, og har derfor kun registreret arten nogle få steder. Fra DOFBasen er der oplysninger om sandsynlige yngleforekomster på yderligere en del lokaliteter (alle steder et enkelt registreret par):

Plessenske Overdrev	Valsøllille Sø
Bromme Plantage	Skjoldnæsholm skove
Bodal Skov	Allindelille Fredsskov
Vinskoven	Haraldsted Skov
Torbenfeldt skove	Røvertykke Skov
Brorfelde Skov	Kløvested Skov
Ordrup Skov, St.Merløse	Høed Skov
Allindemagle Skov	Humleore

Oplysningerne omfatter kun en beskedent del af Hvepsevågens ynglelokaliteter på Midtsjælland, hvor der er gunstige forhold et stort antal steder. Det gælder bl.a. Grevenkop skovdistrikt vest for Sorø (Overdrevsskoven, Eickstedlund, Nyrup Skov, i alt ca. 1.300 ha sammenhængende skov), skovene under Sorø Akademi (over 4.000 ha skov, hvor fx Store Bøgeskov, Lille Bøgeskov, Sønderskov og Alsted Skov er oplagte ynglelokaliteter), skovene ved Torbenfeldt, Knabstrup og Kongsdal (ca. 1.500 ha sammenhængende skov med bl.a. Vinskoven, Orekrog, Hellede Skov og Vedebjerg Skov), Giesegaard skovdistrikt (1.500 ha skov), Svenstrup skovdistrikt (1.700 ha skov), Ledreborg skovdistrikt (800 ha skov) samt Skjoldnæsholm og Bistrup skovdistrikter (ca. 2.000 ha sammenhængende skov). Der er yderligere en hel del store skove med ynglemuligheder på Midtsjælland. Adskillige af de største skove har sandsynligvis mere end et enkelt par, og en forsigtig vurdering af Midtsjællands samlede ynglebestand må være 50-55 par.

NØ-Sjælland (Køge-Roskilde-København)

I DOFBasen er der oplysninger om sandsynlige yngleforekomster i nogle skove syd for Køge (Vallø Dyrehave, Billesborg Indelukke) samt i nogle af de bynære statsskove ved København (Store Hareskov,

Ganløse Ore, Ganløse Eged, Farum Lillevang). Der foreligger ikke oplysninger fra områdets største skove, Lellinge Frihed/Åshøje Overdrev/ Tågerød Skov (1.700 ha sammenhængende skov fordelt på Vallø og Gammelkjøgegaard skovdistrikter), og det må formodes, at flere par yngler her. Terrænet mellem Køge, Roskilde og København er ellers overvejende skovløst og uden gode ynglemuligheder for Hvepsevågen. – Den samlede ynglebestand i området vurderes at være på 10 par eller lidt mere.

Nordsjælland

For de nordsjællandske statsskove er der i DOFBasen registreret mange oplysninger om ynglende Hvepsevåger, især i skovene omkring Hillerød, hvor lokale grupper og enkeltpersoner har foretaget rovfugleundersøgelser gennem flere år. Det ser ud til, at næsten alle større nordsjællandske skove har ynglende Hvepsevåger (Tab. 5.4). Gribskov (5.500 ha) har i perioden 2004-2012 i flere år haft 15-17 ynglepar, men 2013-2017 har bestanden været nede på ca. 10 par årligt (Ekberg 2018). I Jægerspris Nordskov er der i perioden 2008-2013 gennemgående fundet 3-5 par årligt (DOFBasen), dvs. ret tæt på de 6-7 par, der blev konstateret ved de meget omfattende studier af arten i Jægerspris-skovene for 75 år siden (Holstein 1944). – I alt er der fra Nordsjælland data fra 19 skove med tilsammen ca. 40 par. Der mangler dog oplysninger fra flere store skove, der ser ud til at have gode muligheder, så det skønnes, at den samlede nordsjællandske hvepsevågebestand er på mindst 50 par. Ved Rovfuglegruppens undersøgelser i 1980'erne blev i Nordsjælland registreret 35 par (Jørgensen 1989). De senere års undersøgelser har generelt været lidt mere omfattende end i 1980'erne, så det ser ud til, at den nordsjællandske bestand har været stabil.

Odsherred

Fra Odsherred oplysninger om sandsynlige ynglepar i Kongsøre Skov og Annebjerg Skov (DOFBasen).

Skov	Par	Skov	Par
Rude Skov	1	Valby Hegn	1
Store Dyrehave	2	Gribskov	11-17
Grønholt Hegn	1	Strødamreservatet	1
Gl. Grønholt Vang	1	Nejede Vesterskov	1
Knurrenborg Vang	1	Lyngby Skov	1
Gurre Vang	1	Tisvilde Hegn	2-3
Horsørød Hegn	1	Asserbo Plantage	1
Klosterris Hegn	1	Ulkerup Skov	1
Teglstrup Hegn	1-2	Jægerspris Nordskov	4-5
Græsted Hegn	1		

Tab. 5.4. Hvepsevåge. Registrerede ynglebestande (antal par) i en række undersøgte skove i Nordsjælland. Alle data er fra perioden 2004-2014. *Kilde:* DOFBasen

Område	Areal km ²	Skov i Pct	Registreret bestand (Par)	Antal lokaliteter	Estimeret bestand (Par)	Par pr. 100 km ² (estimeret)	Tendens for udvikling i bestanden 1980-2010
Lolland	1.240	9,4	56	45	60	4,8	Antagelig stabil bestand
Vestlige Lolland	650	6,8	18	14	20	3,1	Stabil i udvalgte skove
Østlige Lolland	590	12,0	38	31	40	6,8	Stabil bestand
Falster	515	10,2	18	14	20	3,9	Stabil i udvalgte skove
Møn	235	6,6	6	5	6	2,6	Ukendt
Østsjælland / Stevns	345	9,3	3	3	6	(1,7)	Antagelig stabil bestand
Sydsjælland	1.325	12,9	58	49	65	4,9	Antagelig stabil bestand
Sydlige Sydsjælland	300	9,7	6	6	10	(3,3)	Ukendt
Centrale Sydsjælland	1.025	14,1	52	43	55	5,4	Stabil bestand
Sydvestl. Sjælland	445	7,7	7	6	10	(2,2)	Ukendt
Nordvestl. Sjælland	700	6,0	11	11	20	(2,9)	Ukendt
Vestsjælland, i øvrigt	285	-	-	-	5	-	Ukendt
Midtsjælland	1.375	14,3	16	16	50	(3,6)	Ukendt
Køge-Roskilde-Københ.	1.125	6,4	6	6	10	(0,9)	Ukendt
Nordsjælland	1.325	16,3	40	19	50	(3,8)	Antagelig stabil bestand
Odsherred	325	8,6	2	2	2	0,6	Ukendt
Total:	9.240	11,1	223	176	304	(3,3)	Antagelig stabil bestand

Tab. 5.5. Hvepsevåge. Registrerede og estimerede ynglebestande i Østdanmark.

Noter:

- Grundlag for estimater (Estimerede bestande) er beskrevet i områdegennemgangen i teksten.
- Bestandstætheder (Par pr. 100 km²) er beregnet ud fra estimerede bestande. Hvor de registrerede bestande udgør mindre end 80% af de estimerede bestande er bestandstæthed vist i parentes.
- Tendens for bestandsudvikling er vurderet ud fra forekomst i skove, der er undersøgt i både første og anden halvdel af perioden.

Bestandens størrelse og udvikling

En opgørelse af de registrerede og estimerede ynglebestande af Hvepsevåge i de enkelte dele af Østdanmark findes i Tab. 5.5. For de områder, der er indgået i mine egne undersøgelser, ligger de registrerede bestande tæt på de estimerede niveauer, da arten er eftersøgt i de fleste egnede skove. Især på Midtsjælland er der stor forskel mellem de registrerede og estimerede bestandsdata, idet der kun foreligger data fra et begrænset (og tilfældigt) udvalg af områdets mange skove med gode yngleforhold.

I alt foreligger der for Østdanmark som helhed oplysninger fra 176 lokaliteter med tilsammen 223 par (Tab. 5.5). Korrigeret for de formodede forekomster i skove, hvorfra der ikke foreligger oplysninger, er den samlede østdanske ynglebestand estimeret til ca. 300 par. Det største antal ynglelokaliteter er fundet på Østlolland og det Centrale Sydsjælland, dvs. de områder, hvor eftersøgning generelt har haft den længste varighed og været mest intensiv, så det kan ikke udelukkes, at disse forhold har haft en vis afsmitning på det samlede billede. Omvendt er det sandsynligvis også i de to områder,

at Hvepsevågen har de bedste betingelser i kraft af mange løvskove med attraktive habitater.

Bestandsudvikling

I de to census-områder ved Maribosøerne (Lolland) og Gisselfeld/Bregentved (Sydsjælland), hvor der er foretaget årlig registrering af forekomsten i lange perioder, har der gennem hele undersøgelsesperioden været stabile ynglebestande på 6-8 par årligt begge steder (Tab. 5.2). En tilsvarende stabilitet i bestandsniveauet er konstateret i flere andre sydsjællandske skove (Tab. 5.3) samt i nogle skove på Østlolland (bl.a. Keldskov, Roden Skov, Hydeskov/Flintinge Byskov) og på Falster (Bøtø Plantage), hvor der med nogle års mellemrum er foretaget eftersøgning af arten.

Ud fra det foreliggende materiale må det konkluderes, at det generelle bestandsniveau næppe har ændret sig mærkbart i perioden 1980-2010, og at der tilsyneladende ikke har været væsentlige årlige fluktuationer i bestandens størrelse (antal par med yngleforsøg). På basis af bestandstæthederne i nogle prøveflader blev den samlede østdanske hvepsevågebestand i 1980'erne vurderet at være på ca. 300 par (Jørgensen 1989), dvs. af samme størrelsesorden som det nuværende, større materiale viser.

Bestandstætheder

For Østdamark som helhed er den gennemsnitlige bestandstæthed – opgjort på grundlag af de estimerede bestandsstørrelser – 3,3 par pr. 100 km² (Tab. 5.5). I de fleste dele af området er bestandstæthederne på 3-4 par pr. 100 km², men med nogle variationer (Tab. 5.5). De tætteste bestande er registreret på Østlolland (6,8 par/100 km²) og Centrale Sydsjælland (5,4 par/100 km²). De to områder har en forholdsvis stor andel af skov (12-14%), og mange af skovene har velegnede habitater.

Ungeproduktion

Ynglesucces: Bortset fra en række mere tilfældige enkeltregistreringer af par med ynglesucces, har jeg kun otte systematiske undersøgelser af Hvepsevågens ynglesucces, alle fra de to census-områder (Tab. 5.6). I alt blev der konstateret ynglesucces hos 36 par af de 58 par, der blev fundet i de to områder i de pågældende år. Det svarer til en gennemsnitlig ynglesucces på 62%. Værdien er næppe repræsentativ for den generelle situation, idet der kan være store forskelle fra år til år, især afhængigt af ynglesæsonens vejrforhold. I et større materiale, der blev indsamlet i forskellige dele af Danmark i 1980'erne, blev den gennemsnitlige ynglesucces (over flere år) opgjort til 55%, og det kunne konstateres, at der var forskel mellem sæsoner med gode yngleforhold (tørre og varme somre), hvor der var 66% succesfulde, og sæsoner med dårligere yngleforhold (kolde/våde somre) med 45% ynglesucces (Jørgensen 1989).

Kuldstørrelse: Kuldstørrelsen (antal udføjne unger pr. par) har jeg med sikkerhed kun registreret i 12 tilfælde, der fordelte sig med 7 par med 1 unge og 5 par med 2 unger, hvilket svarer til et gennemsnit på 1,4 unge pr. succesfuldt par (n=12).

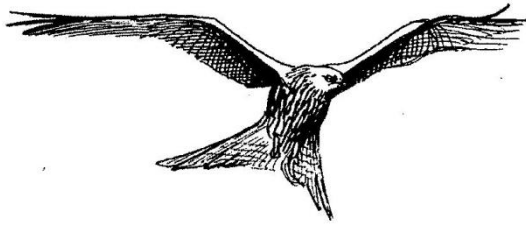
År	Maribosøerne		Gisselfeld/Bregentved		
	Par med unger	Par uden unger	År	Par med unger	Par uden unger
1986	6	2	1990	5	2
1987	3	6	1996	5	2
1988	3	4			
1989	6	1			
1996	3	3			
2000	5	2			

Tab. 5.6. Hvepsevåge. Ynglesucces i census-områderne ved Maribosøerne og Gisselfeld/Bregentved i sæsoner, hvor yngleresultatet er kontrolleret hos alle registrerede par i de to områder.

Habitat

Hovedparten af Hvepsevågerne yngler i skove, der er på mere end 100 ha. Skovarealerne for de skove, hvor arten er fundet ynglende ved mine undersøgelser i SØ-Danmark er anført i Tab. 5.1. Af de i alt 130 ynglelokaliteter er 88 skove på over 100 ha, de resterende 42 skove er på mindre end 100 ha. Mange af de mindre skove indgår imidlertid som dele af større sammenhængende skovkomplekser (evt. med flere ejere) eller ligger i umiddelbar tilknytning til andre (fx større) skove. 15 lokaliteter er skove på mindre end 100 ha, der ligger isoleret fra andre skove. Tre af disse lokaliteter (på Lolland) er moseområder med bevoksninger af naturlig opvækst (el og birk).

Redebevoksningerne i de sydøstdanske skove udgøres helt overvejende af bøgebevoksninger, der er mere end 80 år gamle, men også i flere egebevoksninger er Hvepsevågen fundet ynglende. Jeg har ikke fundet reder i rene nåletræbevoksninger i SØ-Danmark.

Ill. Jon Fjeldså

6. Rød Glente *Milvus milvus*

Rød Glente er en ret sjælden ynglefugl i Danmark. Den yngler i lysåbne, ofte parkagtige, løvskove, herhjemme overvejende i bevoksninger af Bøg eller Eg. Reden er normalt placeret nær skovbrynet (evt. i en lille bevoksning), hvor der er gode tilflyvningsforhold. Fødesøgningen foregår i det åbne land (op til 5-6 km fra reden), og yngleområderne udgøres derfor som regel af åbne landskaber med indslag af et antal større eller mindre skove og små bevoksninger. De mest attraktive ynglesteder udgøres af områder med en mosaik af agerland, enge, søer, moser og skove, hvor der er optimale og alsidige muligheder for fødesøgning. Føden består af de arter af småfugle og smådyr (gnavere, krybdyr m.v.), som for Glenterne er tilgængelige på marken. De største byttedyr, der tages, er antagelig harekillinger og små hønsefugle. En stor del af Glenterne føde udgøres af ådsler, herunder mange trafikdræbte dyr og fugle; desuden er nyslåede enge og græsmarker foretrukne fourageringssteder pga. de fødemuligheder, der opstår her i forbindelse med slåningen.

De Glenter, der yngler i Danmark, omfatter antagelig både stand- og trækfugle. Nogle trækker formentlig syd på for at tilbringe vinteren dér, men i de senere år har der været et stadig stigende antal overvintrende Glenter på bl.a. Sjælland (og mange af dem i kendte yngleområder), og her er der sandsynligvis overvejende tale om fugle fra de hjemlige, til dels lokale ynglebestande.

Yngleparrene indfinder sig i territorierne sidst i februar eller begyndelsen af marts. Territorierne (eller ”hjemområderne”) kan dække over store arealer, idet det ikke er usædvanligt, at et par fra et år til det næste flytter mellem forskellige ynglepladser (skove der kan ligge op til 3-4 km fra hinanden); andre par kan anvende samme skov/bevoksning (og ofte samme rede) gennem mange år. Territoriet marke-

res ved parrets territorie- og parringsflugt over skoven; eventuelle konkurrenter (artsfæller, Musvåger og Havørne) vil blive angrebet og forsøgt bortjaget. Selvom Glenter kan yngle med ret kort afstand til et nabopar (konstateret i Skåne og i Tyskland) udviser de oftest territorialhævdelse mod artsfæller gennem hele yngleperioden; hvis en fremmed Glente trænger sig ind i redens nærområde, vil den som regel blive forfulgt og bort-eskorteret af en af de lokale ynglefugle (hannen!).

Redebygningen (eller udbygning af en gammel rede) foregår i marts eller begyndelsen af april. Udover redens grene og kviste, har Glenterne en vane med at supplere redematerialet med menneskeligt affald i form af stumper af plastik, papir, tøj, reb m.v. Kommer man nær reden i etableringstiden, vil Glenterne ofte kredse skrigende over eller omkring bevoksningen.

Æglægningen foregår i april; det ser ud til, at der hos par, som lægger æg senere end ca. 20.april, er tendens til at yngleforsøget mislykkes (måske ny-etablerede par). Hunnen er stort set alene om rugningen. I rugeperioden, der er på ca. 30 dage, vil hun ofte blive liggende på reden selvom man står på skovbunden i nærheden. Hun opholder sig også på eller nær ved reden i den første halvdel af ungeperioden, og vil – hvis man kommer nær reden – flyve varslende rundt over området; ved forstyrrelse vil ungerne normalt ligge inaktive i reden (spille døde).

Ungerne er flyvedygtige i en alder af ca. 7 uger (fra begyndelsen af juli og senere), men de opholder sig fortsat i redens nærmeste omgivelser i de følgende uger, hvor de stadig fodres af de gamle fugle. I denne periode høres ofte de pibende og skrigende, fødetiggende unger fra redeområdet. Også efter redebevoksningen er forladt, er der gennem en periode et ret tydeligt familiesammenhold, idet det

ikke er sjældent, at se den samlede familie på fælles fødesøgning i eller omkring yngleområdet.

Rød Glente var i det meste af 1800-tallet en meget almindelig ynglefugl i Danmark, men ved intensiv rovfuglebekæmpelse i århundredets sidste del reduceredes forekomsten, og omkring 1910 var arten udryddet som dansk ynglefugl. I de næste tres år blev der kun gjort enkelte, sporadiske yngleforsøg her i landet, og først fra begyndelsen af 1970'erne var der nogle få, til dels årlige, yngleforekomster. Fra midten af 1970'erne etableredes en lille ynglebestand i SØ-Jylland (Bomholt 1997), og også i Østdanmark var der fra omkring dette tidspunkt nogle få ynglepar i de fleste år. En mere fast etablering i Østdanmark havde dog lange udsigter, idet næsten alle ynglelokaliteter kun blev anvendt et år eller to (ofte uden succes), hvorefter parret igen forsvandt. Fra anden halvdel af 1990'erne var der et langsomt stigende antal par med yngleforsøg i Østdanmark, men først i løbet af de næste ti år (og senere) kom der for alvor gang i udviklingen, så Glenten træffes nu – selvom den fortsat er fåtallig – i dag (2018) ynglende på mange flere lokaliteter end for 10-15 år siden; en tilsvarende udvikling har fundet sted i andre dele af Danmark (Østjylland og Fyn). Genindvandringen i Danmark, kan sandsynligvis tilskrives udviklingen i den svenske bestand, der næsten udelukkende har været koncentreret i Skåne. Sveriges samlede ynglebestand var i begyndelsen af 1970'erne kun på omkring 40 par, alle i Skåne (Svensson 1974); i de næste tredive år var der stor fremgang i bestanden, som omkring 2010 var på ca. 2.000 par, alene i Skåne (Bengtsson & Green 2013). Spredning til områder nord for Skåne (Halland, Blekinge og Småland) er foregået langsomt, men omfatter dog nu i alt nogle få hundrede par (Ottosen et al. 2012). I de tyske områder lige syd for Danmark yngler Rød Glente i Schleswig-Holstein (godt 100 par, Koop & Berndt 2014) og i Mecklenburg-Vorpommern (1.400-1.900 par, Vökler 2014); i det sydlige Tyskland er den mere talrig (Kostrzewa & Speer 2001).

Materiale

1. Egne undersøgelser:

I de undersøgelser, som jeg i perioden 1977-2010 har foretaget af ynglende rovfugle i de fleste sydøstdanske skove (se afsnit 2) er Rød Glente indgået i lighed med de øvrige arter (se evt. under Musvåge, Duehøg og Hvepsevåge). En oversigt over alle undersøgte skove (og omfanget af undersøgelserne) findes i Appendix. I de første 20-25 år blev kun fundet få ynglepar; arten var uregelmæssig og sjælden som ynglefugl i den periode, og der var kun få steder (med kendt forekomst eller mistanke om det), der blev rettet særlig opmærksomhed på arten. I den sene del af undersøgelsesperioden (2001-2010), hvor Rød Glente havde tiltagende forekomst i SØ-

Danmark, var der i stigende grad fokus på arten. Lokaliteter og områder, hvor der i tidligere år var konstateret yngleforekomst (eller mulig forekomst), blev normalt givet høj prioritet ved eftersøgningen. Efter 2010 har mine feltundersøgelser indskrænket sig til mit lokale nærrområde.

2. Storstrøms Amts Rovfugleprojekt:

Som konsulentopgave var jeg 1996-2006 tilknyttet et rovfugleprojekt, som Storstrøm Amts gennemførte i den periode; projektets formål var at fremskaffe viden i forbindelse med en forventet indvandring af Rød Glente og Havørn, og derigennem forsøge at optimere forholdene på de lokaliteter, hvor parrene slog sig ned (se bl.a. Jørgensen 2000). Som led i projektet foretog jeg hvert år eftersøgning i mange skove i amtet, ligesom jeg fulgte op på henvendelser fra offentligheden om mulige forekomster af ynglende Glenter. I forhold til det antal timer, der blev investeret i eftersøgningerne, var resultaterne beskedne, idet der kun blev fundet få ynglende Glenter, sandsynligvis bl.a. fordi der reelt kun fandtes få ynglepar i amtet på det tidspunkt. Til gengæld resulterede projektets mange skovundersøgelser i fund af mange andre ynglende rovfugle (Musvåge, Duehøg, Hvepsevåge, Havørn).

3. DOF's Rovfuglegruppe:

For flere år i 1990- og 2000'erne har jeg modtaget supplerende oplysninger om yngleforekomster af Rød Glente på Sjælland fra Per Bomholt, som har været Rovfuglegruppens koordinator for arten.

4. DOFBasen:

Gennem de senere år (især fra 2010) har fremgangen i bestanden resulteret i et kraftigt forøget antal indrapporterede observationer af Glenter i yngletiden i DOFBasen. Hos DOFBasens observatører, er der normalt ikke tradition for eftersøgning af reder (hverken af denne eller andre arter), og kun få observationer i DOFBasen er indberettet som ynglefugle. Med en vis bearbejdning af materialet (se nedenfor under Metode) er der imidlertid visse muligheder for at sortere dette i formodede yngleforekomster samt (sandsynligvis) ikke-ynglende fugle. For en opdatering af udviklingen efter 2010 har jeg gjort brug af en del data i DOFBasen.

Metode

Egne data :

Som for de øvrige skovlevende rovfugle har jeg ved mistanke om yngleforekomst af Rød Glente forsøgt at finde parrets rede. Det er ikke altid lykkedes (selv om parret ynglede), i en del tilfælde bl.a. fordi mistanke om forekomst opstod så sent på sæsonen (efter løvspring), at en effektiv redeeftersøgning ikke var mulig. I disse – og i andre – tilfælde har jeg som

regel genbesøgt lokaliteten flere gange i den resterende del af ynglesæsonen med henblik på at konstatere om parret var stationært og dermed sandsynligvis ynglede lokalt. I mit materiale har jeg skelnet mellem sikre og sandsynlige ynglepar.

Sikre ynglepar:

- a) Fund af beboede reder (med redebygning, rugning og/eller unger).
- b) Registreringer af fødetiggende unger (hørt eller set) i den sene del af redetiden og umiddelbart derefter i en formodet redebevoksning.
- c) Jagttagelser af nyudfløjne ungekuld (familier) på lokaliteten eller i dens nærområde.
- d) Stationære og territoriehævdende par på lokaliteter, hvor der i et eller flere andre år (tidligere eller senere) er konstateret sikker yngleforekomst (a, b og c).

Sandsynlige ynglepar:

- e) Stationære og territoriale par på egnede lokaliteter.

DOFBasen:

For hver enkelt ynglesæson har jeg (pr. kommune) gennemgået indrapporeringerne og for hver lokalitet (eller område) foretaget en vurdering af, om sæsonens data tydede på yngleforekomst. De fleste data giver ikke anledning til mistanke om yngleforekomst, men den kan være undervurderet. Jeg har også her opdelt data i sikre og sandsynlige ynglepar.

Sikre ynglepar:

- a) Par der er indrapporert som ”yngepar” eller ”yngefugle” (en vis vurdering af grundlaget er foretaget).
- b) Jagttagelser af nyudfløjne ungekuld (familier) på lokaliteten eller i dens nærområde frem til ca. 20.august.

- c) Territoriehævdende par på lokaliteter, hvor der i et eller flere andre år (tidligere eller senere) er konstateret sikker yngleforekomst.
- d) Regelmæssige observationer gennem yngletiden på lokaliteter, hvor der i et eller flere andre år (tidligere eller senere) er konstateret sikker yngleforekomst.

Sandsynlige ynglepar:

- d) Stationære og territoriale par på egnede lokaliteter.

Yngleforekomst

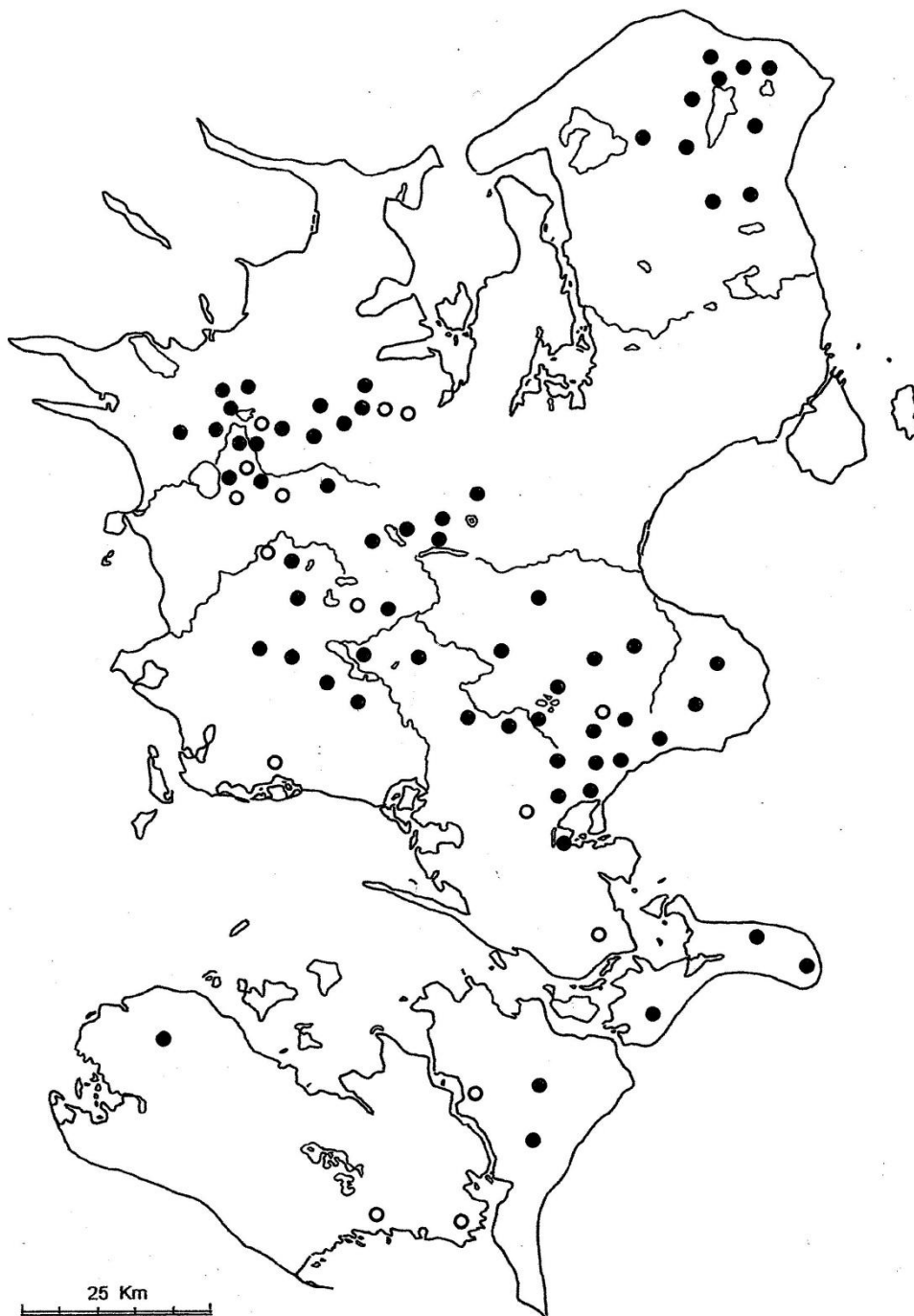
Efter de sidste par af den oprindelige ynglebestand forsvandt i begyndelsen af 1900tallet, var der i de næste 50 år kun ganske få kendte yngleforekomster af Rød Glente i Danmark, i 1947-1948 ved Køge og i 1948-1949 på Lolland (Løppenthin 1967). Ved Atlas-undersøgelsen 1971-1974 blev der registreret ynglende Glenter på 2-4 danske lokaliteter (Dybbro 1976); beliggenheden af disse er ikke oplyst.

Østdanmark 1970-1989

I 1970erne blev registreret nogle få ynglepar på Lolland og Falster, men de var uregelmæssige og eksisterede oftest kun i 1-2 år. Fra 1979 ynglede et par ved Vemmetofte (Sydsjælland), og for første gang var der her tale om regelmæssig yngleforekomst gennem en længere periode (mindst 6 år og antagelig mere); der var i løbet af 1980erne yngleforsøg enkelte andre steder i SØ-Danmark, ofte dog uden at der blev produceret unger. En samlet oversigt over alle kendte yngleforekomster i SØ-Danmark 1970-1989 findes i Tab. 6.1.

Region	Lokalitet	År	Forekomst	Status	Bemærkning	Kilde
Lolland	Saksfjed Inddæmning	1973	1 Par / 2 unger	Sikker		H.E.Jørgensen
	Saksfjed Inddæmning	1978	1 Par / + unger	Sikker		do.
	Krenkerup	1977	1 Par	Sikker		H.E.Jørgensen
	Krenkerup	1978	1 Par	Sikker		do.
	Højbygaard	1983	1 Par / 1 unge	Sikker		J.B.Thomsen
	Nysted-området	1987	1 Par	Sandsynlig	Aalholm/Egholm	H.E.Jørgensen
Falster	Bøtø Nor	1979	1 Par	Sikker		H.E.Jørgensen
	Bøtø Nor	1980	1 Par	Sikker		do.
	Orupgaard	1979	1 Par	Sandsynlig		H.E.Jørgensen
Møn	Klosterskovgaard	1982	1 Par / 0 unger	Sikker		N.P.Andreasen
Sydl. Sydsjælland	Viemose Hestehave	1979	1 Par	Sandsynlig		H.E.Jørgensen
	Liliendal	1987	1 Par / 0 unger	Sikker	Ad. fundet død	DOF
Centr. Sydsjælland	Vemmetofte	1979	1 Par / 3 unger	Sikker	Stubberup Skov	T.Dybbro
	Vemmetofte	1980	1 Par / 0 unger	Sikker	Hun fundet død	do.
	Vemmetofte	1981	1 Par / 2 unger	Sikker	Stubberup Skov	do.
	Vemmetofte	1982	1 Par	Sikker	Stubberup Skov	do.
	Vemmetofte	1983	1 Par / 3 unger	Sikker	Strandskov	H.E.Jørgensen
	Vemmetofte	1984	1 Par / 0 unger	Sikker	Strandskov	J.B.Thomsen
	Vemmetofte	1989	1 Par	Sandsynlig	Hestehave	H.E.Jørgensen
	Lystrup/Åstrup Skov	1984	1 Par / 0 unger	Sikker	Ad. død (skudt)	J.B.Thomsen
Nordvestl.Sjælland	Selchausdal/Tissø	1986	1 Par / 1 unge	Sikker		H.E.Jørgensen

Tab. 6.1. Rød Glente. Sikre og sandsynlige yngleforekomster i SØ-Danmark (og NV-Sjælland) i perioden 1970-1989.

Fig. 6.1. Rød Glente. Ynglelokaliteter i Østdanmark i perioden 1990-2018. Udfyldt symbol = sikker ynglelokalitet i mindst ét år. Åbent symbol = sandsynlig ynglelokalitet i mindst ét år.

Østdanmark 1990-2018

Gennem 1990erne blev fundet et tiltagende antal ynglende Glenter i SØ-Danmark, men forekomsten var fortsat præget af en vis uregelmæssighed, hvor ynglelokaliteterne ofte blev forladt igen efter et eller to år. Fra 2001-2005 kom der gang i en mere permanent etablering, og der er siden opbygget små, faste ynglebestande i flere områder, især på Syd-Vest-, og Midtsjælland. Alle sikre og sandsynlige ynglelokaliteter, der er fundet i SØ-Danmark, fremgår af oversigten i Tab. 6.2; den geografiske fordeling af forekomsten i Østdanmark er vist i Fig. 6.1.

Lolland

Trods den nære beliggenhed til yngleområder i Holsten syd for Østersøen, har der på Lolland kun været få og uregelmæssige yngleforekomster. 1996-1998 ynglede et par (med succes) i en lille skov på NV-Lolland, men derefter forsvandt parret (en af de gamle fugle blev fundet død i slutningen af ungetiden i 1998). Der har desuden i de senere år sandsynligvis ynglet 1-2 par i Nysted-området på SØ-Lolland, så muligvis vil der ske en mere fast etablering i de kommende år. Men måske virker det flade, lollandske land ikke særlig velegnet for Glenterne.

Falster

Der har i en periode på 10 år (2009-2018) været regelmæssig forekomst på Skørringe Gods på Midtfalster, hvor et par har ynglet i alle år, oftest med ynglesucces. I de seneste år har der været yderligere 1-2 ynglepar på Falster.

Møn

Siden 2012 har der været mere eller mindre fast ynglefremkomst på Vestmøn, i Klinteskoven og ved Nordfelt (F.Alrune, N.P.Andreassen, B.Hemming-sen).

Sydlig Sydsjælland

Der er i perioden ikke fundet sikre ynglepar på det sydligste Sjælland (Vordingborg-området), men muligvis har der i få år været forekomst af enkelte par.

Østsjælland / Stevns

Der er i de senere år fundet ynglende Glenter i tre skove, og mindst de to ser ud til at være besat regelmæssigt. Det flade, relativt skovfattige område ser ikke umiddelbart ud til at give arten de bedste betingelser, men landskabet nære beliggenhed i forhold til Skåne kan måske spille en rolle.

Centrale Sydsjælland

I området, der strækker sig fra Vemmetofte i øst til Tystrup-Bavelse søerne i vest, er der gennem de seneste ti år etableret en fast lille ynglebestand med op til 15-20 regelmæssigt anvendte territorier. Allerede i 1990'erne blev i flere år konstateret forekomst i skove i de bakkede terræner omkring Rønnede (Lystrup-området, Svennerup Skov/Gavevænge), og muligvis har arten også på det tidspunkt ynglet nogenlunde regelmæssigt med enkelte par. Fra 2001 ynglende parret ved Lystrup – med en enkelt undtagelse – i den samme rede i ti år i træk, og i næsten alle år med ynglesucces. I mit censusområde ved Gisselfeld/Bregentved (100 km²) var der i perioden frem til 2010, hvor de årlige rovfugleundersøgelser ophørte, i 1990'erne enkelte yngleforsøg, men ellers ynglende Glenten ikke her (se Tab. 6.3). Især fra 2006-2008 etablerede arten sig adskillige steder på det Centrale Sydsjælland, og hovedparten af territorierne har siden været besat hvert år (Tab. 6.3). Nogle af hjem-områderne har i visse år antagelig haft to par (i forskellige skove i områderne); det gælder Gavevænge/Svennerup Skov/Grunderup Skov, Holmegaard/Broksø-området og Tystrup/Bavelse-søerne, men det er ikke i noget år konstateret med sikkerhed. I et af de første år med forekomst ved Bregentved (1991) ynglende 2 par i reder, der lå med en indbyrdes afstand på 800 m; der er ikke siden konstateret lignende tætheder.

Sydvestlige Sjælland

I de store skove øst for Slagelse, herunder Lorup Skov, har der været regelmæssig ynglefremkomst siden 2007. Der er ikke fundet sikre par i regionens sydlige dele, men i nogle år har der været adskillige iagttagelser i yngletiden ved Holsteinborg, så måske har et par ynglet dér i enkelte år.

Nordvestlige Sjælland

Terrænet omkring Tissø, Lille Åmose og Skarresø har – sammen med nærliggende dele af Midtsjælland – været et kerneområde for ynglende Glenter. Regelmæssig forekomst er registreret fra midten af 1990'erne, men der har også i nogle tidligere år været ynglende Glenter, bl.a. blev der registreret et sikkert ynglepar i 1986 (Tab. 6.1). Fra omkring 2005 er et stigende antal lokaliteter taget i anvendelse, og siden 2010 har der været mindst en halv snes regelmæssigt anvendte territorier. Det kuperede, skovrige og afvekslende landskab synes at være optimalt som levested for Glenterne, og muligvis er ynglebestanden større end her bedømt, idet der i yngletiden kan iagttages Glenter mange steder i området, men det har været vanskeligt at få et mere præcist billede af antallet af par. Arten iagttages desuden ofte en del andre steder på NV-Sjælland (udenfor kerneområdet Tissø/Skarresø).

Midtsjælland

Siden midten af 1990'erne har der været ynglefremkomst i området (i de første år muligvis uregelmæssigt), og arten har siden etableret sig som fast ynglefugl adskillige steder. Det midtsjællandske område er imidlertid ikke særlig godt undersøgt, og bl.a. er der en vis usikkerhed om forkomsten i de skovdominerede egne ved Torbenfeld, Kongsdal, Sorø og Skjoldnæsholm, hvor Rød Glente muligvis kan yngle på flere lokaliteter end det her er vurderet. Der er siden slutningen af 2000'erne kendskab til ca. 15 regelmæssigt anvendte territorier, men det reelle antal kan være lidt større.

Nordsjælland

Udenfor undersøgelsesområdet (der omfatter Lolland, Falster, Møn, Syd-, Vest- og Midtsjælland) er Rød Glente i perioden 2009-2017 fundet ynglende på flere lokaliteter i Nordsjælland, flere af stederne regelmæssigt og med god ynglesucces. Lokaliteter med sikre ynglepar i de senere år har bl.a. været Danstrup Hegn, Esrum Ådal, Horserød Hegn, Gribskov, Klosterris Hegn, Nejede Vesterskov, Snævret, Stasevang og Tokkekøb Hegn (alle oplysninger fra DOFBasen). I Gribskov har et par ynglet i den samme rede i 9 år i træk (2009-2017) og i denne periode fået i alt mindst 25 unger på vingerne; i 2017 var der yderligere et ynglepar i Gribskov (Ekberg 2018).

Region	Territorium (Yngleområde)	Status	Yngleforekomst	Yngle succes
Lolland	Havgaard / Horslunde	Sikker	Ynglende 1996-1998, men næppe senere	++
	Nysted/Høvængegaard	Sandsynlig	Antagelig ynglende regelmæssigt 2012-2018	
	Roden Skov	Sandsynlig	Ynglede sandsynligvis i 2016 (og i flere år i 1990erne)	
Falster	Skørringe Gods	Sikker	Ynglende hvert år 2009-2018	+++
	Orupgaard	Sikker	Ynglende i flere år 2015-2018	+
	Vennerslund/Pandebjerg	Sandsynlig	Antagelig ynglende i 2017 og 2018	
Møn	Fanefjord/Nylukke Skov	Sikker	Ynglende i flere år 2012-2017	
	Nordfelt/Spejlsby	Sikker	Ynglende i flere år 2012-2015	
	Klinteskoven	Sikker	Ynglende regelmæssigt 2012-2017	
Sydl. Sydsjælland	Petersgaard/Langebæk	Sandsynlig	Muligt ynglende 2013	
Østsjælland/Stevns	Gjorslev/Råhoved Skov	Sikker	Regelmæssigt ynglende efter 2010	++
	Lyderslev/Silågårdsskov	Sikker	Ynglende 2014-2015, måske også før og senere	+
	Vallø Storskov/Skrosbjerg	Sikker	Regelmæssigt ynglende fra 2012 (måske tidligere)	
Centr.Sydsjælland	Boholt Skov/Kværrede Vg	Sandsynlig	Antagelig ynglende i flere år fra 2014	
	Turebyholm	Sikker	Ynglende regelmæssigt (hvert år) 2010-2018	+++
	Dalby-Karise	Sandsynlig	Antagelig ynglende i forskellige skove i flere år fra 2014	
	Ganneskov/Karise	Sikker	Ynglende hvert år 2011-2018, også i flere tidligere år	+++
	Vemmetofte	Sikker	Ynglende regelmæssigt 2012-2018, også i flere tidl. år	+++
	Jomfruens Egede	Sandsynlig	Antagelig ret regelmæssigt ynglende fra 2009	+
	Lystrup	Sikker	Ynglende hvert år 2001-2018, og i flere tidligere år	+++
	Rosendal	Sikker	Ynglende regelmæssigt (de fleste år) 2002-2018	+++
	Faxe Ladeplads	Sikker	Ynglende i flere år 2015-2018	+
	Lindersvold	Sikker	Ynglende de fleste år 2007-2018	+++
	Bækkeskov/Sjolte	Sikker	Ynglende i flere år 2012-2018 (og enkelte tidligere år)	
	Even Sø	Sikker	Ynglende i 1994, og sandsynligvis i enkelte senere år	+
	Svennerup/Gavevænge	Sikker	Ynglende hvert år 2002-2018, og i flere tidligere år	+++
	Bregentved	Sikker	Ynglende hvert år 2011-2018, uregelmæssigt i 1990erne	+++
	Gisselfeld	Sikker	Ynglende hvert år 2012-2018	+++
	Hesede Skov	Sikker	Ynglende hvert år 2011-2018, måske også 2008-2009	+++
	Holmegaard/Broksø	Sikker	Ynglende regelmæssigt (hvert år) 2006-2018	+++
	Tybjerggaard	Sikker	Ynglende hvert år 2012-2018	++
	Glumsø Østerskov	Sikker	Ynglende hvert år 2012-2018	
	Næsbyholm Storskov	Sikker	Ynglende hvert år 2007-2018, og i flere tidligere år	+++
	Gunderslevholm	Sikker	Ynglende regelmæssigt 2008-2018	
	Kastrup Storskov	Sandsynlig	Antagelig ynglende regelmæssigt 2014-2018	
	Bøgesø/Mogenstrup	Sandsynlig	Antagelig under etabeling i 2018	
Sydvestl. Sjælland	Lorup Skov	Sikker	Ynglende hvert år 2007-2017	+++
	Charlottedal/Nykobbøl	Sikker	Regelmæssigt ynglende 2012-2018	+
	Holsteinborg	Sandsynlig	Muligt ynglende i 2014	
Nordvestl. Sjælland	Ruds Vedby	Sandsynlig	Antagelig ynglende regelmæss. 2013-2018 (Enemærket)	
	Selchausdal, Tissø	Sikker	Ynglende hvert år 2006-2018, og i nogle tidligere år	+++
	Marielund, Sæby	Sandsynlig	Antagelig ynglende årligt 2015-2018	+
	Nørager Skov	Sandsynlig	Antagelig ynglende regelmæssigt 2012-2018	
	Trustrup Skov, Lille Åmose	Sikker	Ynglende hvert år 2003-2018, og i nogle tidligere år	+++
	Hejrebjerg Skov, Ll.Åmose	Sikker	Ynglende hvert år 2006-2018	+++

Tab. 6.2. Rød Glente. Sikre og sandsynlige yngleområder (territorier) i undersøgelsesområdet 1990-2018.

Ynglesucces: Antal år hvor der er registreret udflyjende unger: + = 1 år, ++ = 2 år, +++ = mere end 2 år. Der er ingen steder foretaget regelmæssig (årlig) kontrol af ynglesucces, så angivelserne er ikke udtryk for lokalitetens samlede produktion, men blot en markering af status i de (tilfældigt valgte) år, hvor der er foretaget kontrol.

Region	Territorium (Yngleområde)	Status	Yngleforekomst	Yngle succes
Nordvestl. Sjælland (fortsat)	Bromølle/Kattrup	Sikker	Ynglende hvert år 2005-2018, muligvis også tidligere	+++
	Hesselbjerg Skov	Sikker	Ynglende regelmæssigt 2013-2018	++
	Dønnerup/Store Møsten	Sikker	Ynglende (regelmæssigt) fra 2008	
	Regstrup Skov/Skarresø	Sandsynlig	Antagelig ynglende i flere år fra 2009	
	Astrup Skov	Sikker	Ynglende regelmæssigt fra 2011	
	Bjergsted Skov	Sikker	Ynglende regelmæssigt fra 2009	
	Jyderup/Stokkebjerg	Sikker	Ynglende i flere år fra 2007	
	Kelleklinte	Sikker	Ynglende 2012-2013	+
Midtsjælland	Toftholm Gods	Sikker	Ynglende hvert år 2004-2018	+++
	Torbenfeld	Sikker	Ynglende regelmæssigt fra 2004 (og tidligere)	
	Knabstrup Hovedgaard	Sikker	Ynglende regelmæssigt fra 1996	+++
	Vinskoven	Sikker	Ynglende regelmæssigt fra 2009	
	Vedebjerg Skov	Sandsynlig	Antagelig ynglende regelmæssigt fra 2009	
	Løvenborg	Sikker	Ynglende hvert år 2013-2018	+++
	Brorfelde	Sandsynlig	Antagelig ynglende gennem flere år	
	Kongemose/Bodal	Sikker	Ynglende hvert år 2012-2018	+++
	Nordrup Lund	Sandsynlig	Antagelig ynglende regelmæssigt fra 2011	
	Bromme/Ødemark	Sikker	Ynglende regelmæssigt 2014-2018	+
	Eickstedlund	Sikker	Ynglende regelmæssigt fra 1999 (årligt 2006-2018)	
	Sorø Sønderskov	Sandsynlig	Antagelig ynglende 2015-2017	
	Råen, Vrangstrup	Sikker	Ynglende 2017, muligvis også i andre år	
	Gyrstinge (flere skove)	Sikker	Ynglende regelmæssigt fra 2007 (og tidligere)	
	Haraldsted Skov	Sikker	Ynglende regelmæssigt 2007-2018	+
	Skee/Valsøllille	Sikker	Ynglende regelmæssigt 2007-2018	+
	Skjoldnæsholm	Sikker	Ynglende (regelmæssigt) fra 2013	+
	Giesegaard Gods	Sikker	Ynglende hvert år 2013-2018	+++

Tab. 6.2 (fortsat). Rød Glente. Se tabeltekst på foregående side.

Bestand og bestandsudvikling

Et sammendrag over forekomsten pr. 4-års interval fordelt på de enkelte regioner findes i Tab. 6.4. Udviklingen i antallet af ynglepar i undersøgelsesområdet gik 1990-2002 langsomt, og den samlede registrerede bestand lå på 5-10 par; forekomsten i denne periode var desuden præget af nogen uregelmæssighed, idet lokaliteterne oftest kun blev anvendt 1-2 år. Efter 2002 er væksten foregået hurtigere, og i flertallet af territorier (hjemområder) har forekomsten været meget mere stabil. I perioden 2014-2018 har undersøgelsesområdet samlede ynglebestand ligget på mindst 57-60 par; den registrerede stigning i bestanden fra 2014 til 2018 er på beskedne 3 par (Fig. 6.2), men det skal tilføjes, at der i de senere år jævnligt er iagttaget Glenter udenfor de kendte territorier, og disse – som kan være sandsynlige eller mulige ynglefugle – er ikke medtaget i opgørelsen, så muligvis er der sket en lidt større, reel fremgang i bestanden.

Udenfor undersøgelsesområdet yngler Glenten som ovenfor omtalt regelmæssigt på flere lokaliteter

i Nordsjælland, hvor der i de senere år er registreret op til ca. 10 par årligt. Den samlede østdanske ynglebestand omfatter således ca. 70 par.

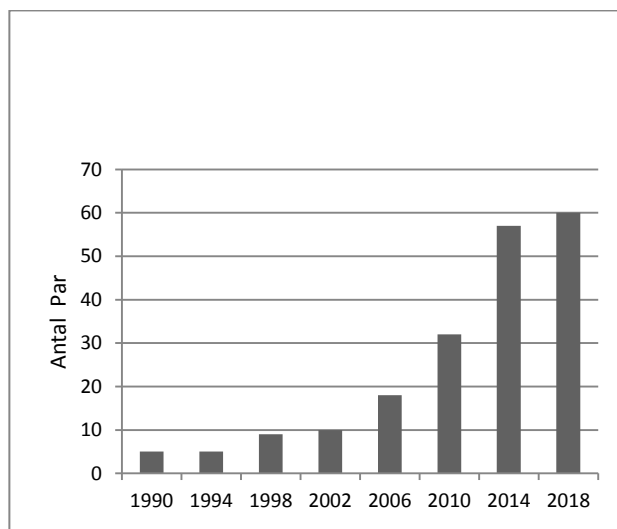

Fig. 6.2. Rød Glente. Udvikling i ynglebestanden i undersøgelsesområdet, der omfatter Lolland, Falster, Møn, Syd-, Vest- og Midtsjælland. Data er fra Tab. 6.4.

	Turebyholm	Ganneskov	Vemmetofte	Jomfruens Egede	Lystrup	Rosendal	Faxe Ladeplads	Lindersvold	Bækkeskov/Sjolte	Even Sø	Svennerup/Gavevænge	Bregentved	Gisselfeld	Hesede Skov	Holmegaard/Broksø	Tybjerg	Glumsø Østerskov	Næsbyholm	Gunderslevholm	Lorup Skov
Terr:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1990												1	0	0	0					
1991					1?				1		1	2	0	0	0					
1992												0	0	0	0					
1993												0	0	0	0					
1994										1		0	0	0	0					
1995												0	0	0	0					
1996			1									0	0	0	0					
1997												0	0	0	0			1		
1998		1	1									1	0	0	0			1		
1999												0	0	0	0					
2000												0	0	0	0					
2001					1							0	0	0	0					
2002					1	1					1	0	0	0	0			1?		
2003					1	1					1	0	0	0	0			0		
2004					1	1					1	0	0	0	0			0		
2005					1						1	0	0	0	0			0		
2006				1?	1	1					1	0	0	0	1			0		
2007					1			1			1	0	0	0				1?		1
2008		1			1			1			1	0	0	1?	1?	0	0	1	1	1
2009				1	1						1	0	0	1?	1			1	1	1
2010	1?				1					1?	1	0	0					1		1
2011	1	1		1?	1						1	1	1	1	1					1
2012	1	1	1	1?				1?	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2013	1	1	1	1?	1	1		1			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2014	1	1	1?	1?	1	1		1	1?	1?	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2015	1	1	1	1	1	1	1		1?		1	1	1	1	1	1	1	1		1
2016	1	1	1	1	1	1	1?	1	1?		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2017	1	1			1	1	1	1	1?		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2018	1	1	1		1	1		1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

<i>Territorium</i>	<i>Kendte redelokaliteter</i>	<i>Territorium</i>	<i>Kendte redelokaliteter</i>
1 Turebyholm	Turebyholm Hestehave	11 Svennerup	Gavevænge, Svennerup Skov, Grunderup
2 Ganneskov	Ganneskov	12 Bregentved	Bregnemade, Br.ved Dyrehave, Ejlemade
3 Vemmetofte	Hestehave, Strandskov, Stubberup	13 Gisselfeld	Gammel Dyrehave, Kristianslund Skov
4 Jomfruens Egede	(Hundemose Skov), (Løkketykke)	14 Hesede Skov	Nygaards Vænge
5 Lystrup	Lystrup Park, Åstrup Skov	15 Holmegaard/Broksø	Hgd.Dyrehave, Broksø Skov, Fensmark Skov
6 Rosendal	Rosendal Dyrehave	16 Tybjerg	Tybjerggaard
7 Faxe Ladeplads	(Hylleholt Skov), (Folehave)	17 Glumsø Østerskov	Glumsø Østerskov
8 Lindersvold	Tykken, Egemose	18 Næsbyholm	Næsbyholm Storskov
9 Bækkeskov/Sjolte	Hovskov, (Sjolte Skov)	19 Gunderslevholm	Gunderslevh.Dyrehave, Tvedevænge
10 Even Sø	Oregaards Vænge	20 Lorup Skov	Lorup Skov

Tab. 6.3. Rød Glente. Yngleforekomst (antal par) på de vigtigste lokaliteter på Centrale Sydsjælland.

Hvor intet er anført mangler data (ingen undersøgelser), men i de fleste tilfælde har der næppe været yngleforekomst i området.

1? = sandsynlig eller mulig yngleforekomst; for definitioner og kilder i øvrigt henvises til teksten (Metode).

Kendte redelokaliteter: Lokaliteter (indenfor de respektive territorier), hvor der er fundet anvendte reder i et eller flere år; angivelser i parentes er lokaliteter, hvor reden ikke er lokaliseret, men hvor parrets tilhold har sandsynliggjort redelokaliteten.

Region	1990	1994	1998	2002	2006	2010	2014	2018
Lolland	0	1	1	0	0	0	1	1
Falster	0	0	0	0	0	1	1	3
Møn	0	0	0	0	0	0	3	3
Sydlig Sydsjælland	0	0	0	0	0	0	0	0
Østsjælland / Stevn	0	0	0	0	0	1	3	2
Centrale Sydsjælland	4	1	4	4	5	10	20	21
Sydvestlige Sjælland	0	0	0	0	1	2	2	2
Nordvestlige Sjælland	1	2	2	2	5	8	11	12
Midtsjælland	0	1	2	4	7	10	16	16
Total:	5	5	9	10	18	32	57	60

Tab. 6.4. Rød Glente.

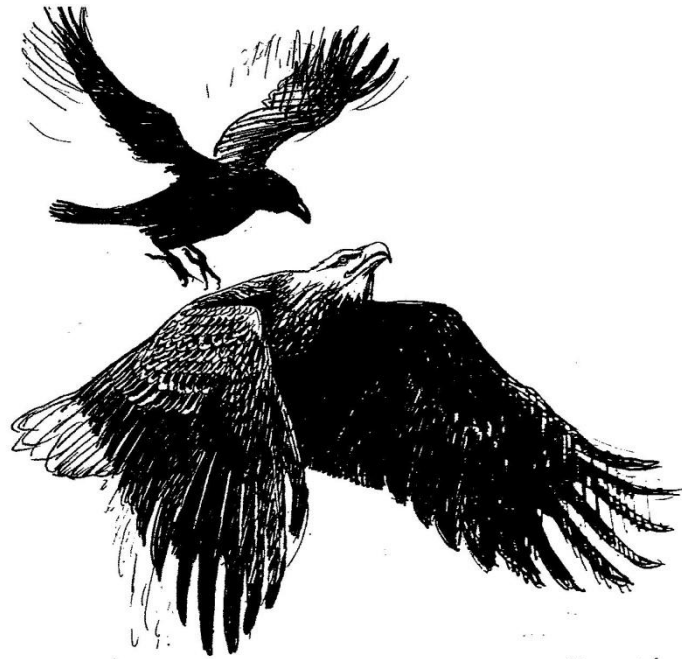
Udvikling i ynglebestanden (antal par) i undersøgelsesområdet 1990-2018. For hvert territorium (hjemområde) er tidspunktet for etablering vurderet ud fra de foreliggende data. Ved mangel af data i det aktuelle årstal er anvendt data fra 1-2 år på hver side af årstallet. Antallet af par omfatter primært sikre yngleforekomster, i visse tilfælde suppleret med sandsynlige yngleforekomster. Forekomster i Nordsjælland (ca. 10 par) er ikke medtaget i denne opgørelse.

Reproduktion

Glenternes ynglesucces og ungeproduktion er ikke undersøgt systematisk, men der foreligger nogle mere eller mindre tilfældige og spredte observationer. Antallet af udflyjende unger er registreret i 73 kuld, som fordelte sig med 14 x 1 unge, 40 x 2 unger og 19 x 3 unger, hvilket giver et gennemsnit på 2,06 unge pr. par med ynglesucces. I yderligere

mange tilfælde er der iagttaget udflyjende unger uden at kuld størrelsen har kunnet registreres.

Det gennemsnitlige antal unger pr. par med yngleforsøg er lavere end 2,06 unge pr. kuld, idet en del par ikke får unger på vingerne, fordi yngleforsøget opgives eller ødelægges i løbet af sæsonen. Andelen af mislykkede yngleforsøg er ikke undersøgt.

ill: Jon Fjeldså

7. Havørn *Haliaeetus albicilla*

Havørnen har i mange år været udryddet som ynglefugl i Danmark, og er først indenfor de seneste 25 år genindvandret som fast ynglende. Den yngler i skove, der ligger i områder med søer, fjorde og lavvandede kyster, hvor der er gode fødemuligheder for ørnene. Næsten al føden bliver taget på vandoverfladen, og består af fisk og vandfugle (Blis-høns, ænder, gæs). Også andre byttedyr (landvildt) kan indgå, men ret sjældent; desuden udnyttes ådsler af døde dyr.

Som regel er Havørne kønsmodne (yngledygtige) i en alder af 5-6 år, men det er almindeligt, at yngre par etablerer territorium (og evt. bygger rede) 1-2 år tidligere, og sådan har det også været hos de fleste østdanske havørnepar.

Reden bygges (og udbygges) allerede om efteråret og vinteren, og parrene holder til i redeområdet året rundt. Æglægningen foregår oftest i første halvdel af marts (evt. sidst i februar), og rugetiden er på ca. 40 dage. Hunnen ruger mest, men kan af og til afløses af hannen. Hun opholder sig desuden på reden (eller i nærheden af denne) i den første halvdel af ungetiden, medens hannen skaffer føde til familien. Ungerne er flyvedygtige i en alder af ca. 80 dage, men de vil stadig holde til i redebevoksningen et stykke tid; i yderligere et par måneder er de afhængige af forældrene, der bringer føde til ungerne eller følges af disse på fourageringstogterne.

I midten af 1800-tallet var Havørnen ret udbredt som ynglefugl i Danmark, hvor det er skønnet, at et sted mellem 50 og 75 par ynglede her i landet på det tidspunkt. Som konsekvens af den intensive rovfuglebekæmpelse, der fandt sted fra anden halvdel af 1800-tallet, blev bestanden hurtigt reduceret, og omkring 1910 var det sidste par af den oprindelige danske havørnebestand forsvundet, og arten dermed udryddet. I de næste 85 år var der kun enkelte yngleforsøg af Havørn her i landet. I perioden 1952-1960 var der et par ved Sparresholm (Centrale Sydsjælland), og dette par fik i nogle af årene unger på vingerne. Det andet sted, hvor der blev gjort yngleforsøg, var Maribosøerne (Lolland), hvor et par forsøgte sig 1959-1961 og et par igen 1979-1980, men alle gange uden resultat (mislykket rugning).

For hele Østersøbestanden af Havørn var situationen gennem det meste af 1900-tallet meget kritisk, og den samlede forekomst nåede et bundniveau i 1970'erne. Fra 1950'erne var forholdene yderligere forværret, idet miljøgifte havde en negativ påvirkning af ørnenes formeringsevne, og det betød, at reproduktionen blev stærkt forringet eller helt udeblev. En gradvis forbedring af fandt sted i løbet af 1980'erne, og i de seneste tyve år har Havørnene i Østersøområdet haft normal formeringsevne. Dette har – sammen med effektiv beskyttelse – på sigt ført

til kraftigt tiltagende bestande i alle Østersø-lande, og til genindvandring i Danmark.

Ved genindvandringen blev det første territorium med redebygning og æglægning etableret ved Maribosøerne i 1995; parret ynglede dog først succesfuldt (opfostrede unger) i 1997, og i mellemtiden (1996) havde yderligere to par etableret sig i det sydøstligste Jylland. Siden dengang er der stort set hvert år etableret nye territorier i Danmark, hvor der ved den seneste opgørelse fra 2017 ynglede 92 par (Skelmose et al. 2018).

Det var ikke uventet, at det første danske havørnepar ville slå sig ned ved Maribosøerne, både på grund af områdets optimale habitatforhold og på grund af den nære beliggenhed ved ynglepladserne i Holsten; desuden havde landets to foregående yngleforsøg af arten fundet sted ved Maribosøerne.

Genindvandringen til Danmark blev i første omgang grundlagt af unger fra den nordtyske (holstenske) bestand, hvilket er konstateret både på Lolland, Sjælland, Fyn og SØ-Jylland (ved aflæsning af farveringe), fx var hannen i parret ved Maribosøerne ringmærket som unge i en rede nær Kiel i 1991.

Materiale

I forbindelse med eftersøgning af ynglende rovfugle i de sydøstdanske skove fandt jeg den første havørnerede i 1995 (Maribosøerne). I de efterfølgende år fandt jeg – i takt med at nye par etablerede sig – reder ved Even Sø, i Roden Skov, ved Tystrup/Bavelse, på Østlolland (Grænge Skov), på Midtfalster (Skørringe) og på Glænø.

Eftersøgning af rederne blev primært foretaget som led i en konsulentopgave for Storstrøms Amt, som 1996-2006 gennemførte et rovfugleprojekt med det formål at optimere de lokale forhold for de havørnepar, som det forventedes ville etablere sig som led i en genindvandring (se bl.a. Jørgensen 2000). Ved fund af nyetablerede par blev lodsejeren (og interesse-organisationer) kontaktet med henblik på at opnå aftaler om hensynsfuld drift og aktivitet i og omkring redebevoksningerne. Der blev i flere skove indført adgangsbegrænsninger for publikum for at undgå forstyrrelse af ørnene.

I Dansk Ornitologisk Forenings Projekt Ørn er der siden genindvandringen startede i 1995 hvert år registreret og indsamlet data vedrørende forekomst og reproduktion i alle kendte havørnereder i Danmark. Resultaterne er fremlagt i årlige rapporter (senest Skelmose et al. 2017, 2018), og data i nærværende sammenstilling baserer sig – udover egne data for perioden 1995-2010 af forekomsterne i SØ-Danmark – på oplysninger fra de nævnte rapporter.

I Projekt Ørn er der for hvert par udpeget en redekoordinator, og det er denne, der udfører den årlige registrering af yngleforløbet (se under Metode).

Registreringen af de danske yngleforekomster af Havørn har uden tvivl været meget effektiv, men trods det store fokus på arten, kan der have været (og fortsat være) enkelte par, der ikke er fundet.

Metode

Ved formodning om at et territorium er under etablering finder redeeftersøgning i potentielle bevoksninger som regel sted i løbet af vinteren, idet parrets redebygning ofte foregår fra oktober/november.

I etablerede territorier (nye som tidligere eksisterende) gennemføres den årlige registrering af yngleforløbet i tre faser:

- 1) Kontrol af om parret ruger (og altså har lagt æg): Udføres som regel i anden halvdel af marts, hvor rugningen normalt vil være godt i gang.
- 2) Kontrol af om der er udrugte unger: Udføres bedst i sidste trediedel af april; nogle gange vil ungerne ikke kunne ses af observatøren på det tidspunkt, men hunnens aktivitet i reden vil afsløre, om hun beskytter og/eller fodrer unger.
- 3) Kontrol af antallet af unger: Udføres bedst 5-15.juni, hvor de store unger oftest vil stå let synlige i reden, og på dette tidspunkt har de en alder, hvor der kun sjældent forekommer dødsfald inden de kan forlade reden.

Alle tre faser af registreringen kan eventuelt foretages flere gange efter behov. Ved fase 1 og 2 vil overvågningen ofte kunne foretages i en afstand af 100-200 m fra reden (så unødigt forstyrrelse af de gamle fugle undgås); ved fase 3 (efter løvspring) skal man normalt tættere på reden.

Registreringerne udføres af redekoordinatoren, og årets resultater indrapporteres til Projekt Ørn.

Yngleforekomst i Østdanmark 1995-2017

Siden genindvandringen påbegyndtes i 1995 har der været ynglende Havørne i 49 territorier i det østlige Danmark. En oversigt over alle territorierne findes i Tab. 7.1 og den geografiske fordeling af lokaliteterne er vist i Fig. 7.1. Næsten alle steder har forekomsterne været meget stabile, idet parrene generelt har gjort yngleforsøg hvert år fra etableringen og fremefter (se specifikation af forekomst og reproduktion i Tab. 7.2). Kun 3 territorier er igen – tilsyneladende – forladt af ørnene (alle på nordvestlige Lolland), men det er sandsynligt, at parrene blot er flyttet til andre, nærliggende lokaliteter på NV-Lolland, hvor der efterfølgende er etableret nye territorier (se nedenfor). Der er flere eksempler på par, der med sikkerhed er flyttet rundt mellem forskellige lokaliteter indenfor territoriet (i nogle tilfælde over afstande på 5-8 km); i langt de fleste tilfælde har parrene dog anvendt samme lokalitet (og ofte samme rede) hvert år.

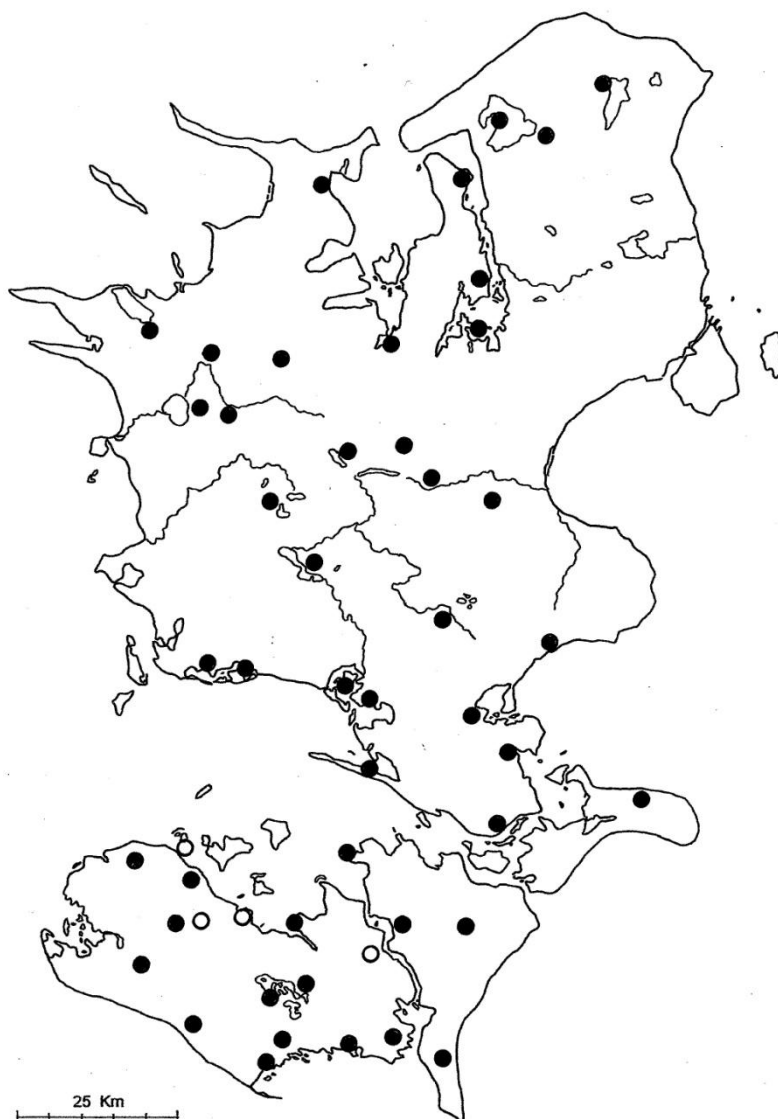
Nr	Territorium	Redelokalitet	Par i territor fra	Par m/ rede fra	Par m/ unger fra	År med besat rede	År med æg-lægning	År med unger	Antal unger i alt
1	Maribosøerne 1 (Lolland)	Hejrede Sø (Bøgeskov)	1994	1995	1997	23	22	19	34
2	Præstø Fjord (Sydsjælland)	Even Sø (og Bækkeskov)	1997	1998	1999	20	19	14	26
3	Gavnø (Sydsjælland)	Lønne Skov	1998	1999	2002	19	16	13	19
4	Roden Skov (Lolland)	Roden Skov	1998	2001	2001	17	15	11	15
5	Tystrup-Bavelse (Sydsjælland)	Næsbyholm Storskov m.fl.	1999	2001	2001	17	16	16	36
6	Østlolland/Guldborg (Loll/Falst)	Grænge Skov; Venn.lund	?	?	2001	17	15	10	14
7	Skarresø (NV-Sjælland)	Magleholm i Skarresø	2001	2003	2005	15	14	13	22
8	Nakskov Fjord (Lolland)	Volshave Skov	2003	2004	2005	14	13	12	20
9	Bognæs (Nordsjælland)	Bognæs Storskov	?	2006	2007	12	11	10	22
10	Ulvsund (Sydsjælland)	Stensby Skov; Tærø	2004	2006	2007	12	12	10	22
11	Rågård (Lolland)	Rågård	2007	2007	2013	5	4	4	7
12	Midtfalster (Falster)	Skørringe Østerskov	2005	2007	2007	11	10	10	17
13	Knuthenlund (Lolland)	Ugleholt Skov	?	2008	2008	4	3	2	2
14	Tissø (NV-Sjælland)	Frendved Vænge	2007	2008	2009	10	9	9	19
15	Holsteinborg (SV-Sjælland)	Ormø; Glænø Skov	2006	2008	2008	10	10	7	11
16	Knuthenborg (Lolland)	Skifterne; Lindholm	?	?	2008	4	4	3	6
17	Østmøn (Møn)	Nordfelt Fredskov	2007	?	2009	9	7	7	10
18	Humleore (Midtsjælland)	Humleore	2007	2009	2009	9	8	7	13
19	Arresø øst (Nordsjælland)	Nejede Vesterskov	?	2009	2009	9	8	7	12
20	Sorø (Midtsjælland)	Eickstedlund	2007	2008	2010	10	6	5	5
21	Gisselfeld (Sydsjælland)	Hesede Skov	2007	2010	2011	8	4	4	7
22	Hyllekrog (Lolland)	Saksfjed Inddæmning	2008	2010	2011	8	8	7	13
23	Valnæs (Falster)	Resle Skov	?	2012	2012	6	5	5	10
24	Aalholm (Lolland)	Folehave; Aalh.Hestehave	2010	2014	2014	4	4	3	5
25	Saltbæk Vig (NV-Sjælland)	Snevis Skov	2012	2013	2013	5	5	3	4
26	Skælskør (SV-Sjælland)	Stignæs Skov; Basnæs Sk	2010	2012	2012	6	6	6	10
27	Jægerspris (Nordsjælland)	Nordskoven	2013	2014	2014	4	4	4	4
28	Oremandsgaard (Sydsjælland)	Tjørnehoved Skov	2013	2014	2014	4	4	4	8
29	Dybsø Fjord (Sydsjælland)	Basnæs Skov	?	2013	2013	5	5	5	11
30	Munkholm (Midtsjælland)	Tempelkrogen	?	2014	2016	4	4	2	3
31	NV-Lolland (Lolland)	Vintersborg Skov	?	2014	2014	4	3	3	4
32	Skjoldnæsholm (Midtsjælland)	Valsølle Sø	2014	2016	2016	2	2	2	3
33	Vemmetofte (Sydsjælland)	Vemmetofte Strandskov	?	2015	2015	3	3	3	5
34	Esrup Sø (Nordsjælland)	Gribskov	?	2015	2015	3	3	3	3
35	Bøtø Nor (Falster)	Bøtø Plantage	2008	2014	2014	3	3	3	4
36	Hovvig (Odsherred)	Ulkerup Skov	?	2015	2015	3	3	3	4
37	Sakskøbing (Lolland)	Rodsnæs/Orebygaard ?	2012?	2015	2015	3	1	1	1
38	Bremersvold (Lolland)	Keldskov	?	2015	2015	3	2	1	1
39	Vesterborg (Lolland)	Rosningen	?	2016	-	2	1	0	0
40	Selsø (Nordsjælland)	Østskoven	?	2016	2016	2	2	2	4
41	Gyrstinge Sø (Midtsjælland)	Allindemagle Skov	?	2016	2016	2	2	2	4
42	Giesegaard (Midtsjælland)	Juellund Skov	?	2016	2016	2	2	2	4
43	Torbenfeld (NV-Sjælland)	Torbenfeld	?	2016	2016	2	2	2	2
44	Torrig (Lolland)	Torrig Skov (Østerskov)	?	2016	2016	2	2	2	2
45	Avnø Fjord (Sydsjælland)	Sallerupgd., Knudsskov ?	2009	2017	-	1	1	0	0
46	Maribosøerne 2 (Lolland)	Dornæs, M.Søndersø	?	2017	2017	1	1	1	1
47	Arresø vest (Nordsjælland)	Auderød Skov	?	2017	-	1	1	0	0
48	Store Åmose (NV-Sjælland)	Hesselbjerg Skov	?	2017	2017	1	1	1	1
49	Rødby Fjord (Lolland)	?	?	2017	2017	1	1	1	1

Tab. 7.1. Havørn. Ynglelokaliteter i Østdanmark 1995-2017. Tabelforklaring på næste side.

Fig. 7.1. Havørn.

Ynglelokaliteter i det østlige Danmark 2016-2017.

Åbne symboler viser tidligere ynglelokaliteter, der ikke var anvendt i de to år. De pågældende par er sandsynligvis flyttet til andre (nærliggende og nyetablerede) lokaliteter.

Tab. 7.1. (foregående side).

Havørn. Ynglelokaliteter i Østdanmark 1995-2017.

- Nr: Rækkefølge for etablering af territorier.
- Territorium: Yngleområde (home range).
Forladte (evt. flyttede) territorier er markeret med grå skygge (nr. 11, 13, 16)
- Redelokalitet: Lokalitet med redeplacering (primære eller seneste ved parrets evt. skift af lokaliteter)
- Par i territoriet fra: Første år med stationært par i territoriet (hvor der er kendskab til dette)
- Par med rede fra: Første år hvor parret har haft rede (evt. uden æglægning/rugning)
- Par med unger fra: Første år hvor parret har haft ynglesucces (udfløjne unger)

Kilder: Dansk Ornitologisk Forenings Projekt Ørn (Skelmose et al. 2018) og egne data.

Lolland

Efter to år uden ungeproduktion (1995-1996) har parret ved Maribosøerne ynglet succesfuldt i 19 år i træk og i den periode fået i alt 34 unger på vingerne. Fra 1998 var yderligere et territorium på Lolland under etablering (Roden Skov, rede fra 2001). Siden er flere lokaliteter taget i anvendelse af ynglende Havørne, og i de seneste år (2016-2017) har der været ynglefremkomst i 12 territorier på Lolland. Øen har i perioden 2001-2008 haft yderligere 4 besatte territorier, der siden tilsyneladende er opgivet (forladt); i det ene (Grænge Skov/Østlolland) er parret dog blot flyttet over på Falster-siden af Guldborg Sund (se nedenfor); de tre øvrige forladte territorier er fra Nord- og Nordvestlolland (Rågø, Knuthenlund, Knuthenborg), men der er efterfølgende etableret nye territorier i de respektive nærområder (Vintersborg, Torrig Skov, Rosningen, Sakskøbing/Rodsnæs), så det er sandsynligt, at parrene fra de forladte territorier blot har etableret sig på andre lokaliteter i omegnen.

Lok.	Maribosøerne 1	Præstø Fjord	Gavnø	Roden Skov	Tystrup Sø	Guldborg	Skarresø	Nakskov Fjord	Bognæs	Ulvsund	Rågø	Midtfalster	Knuthenlund	Tissø	Holsteinborg	Knuthenborg	Østmøn	Humleøre	Arresø øst	Sorø
Nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1994	TP																			
1995	0																			
1996	RP																			
1997	1	TP																		
1998	1	RP	TP	TP																
1999	2	1	RP	TP	TP															
2000	2	0	RP	TP	TP															
2001	2	2	RP	1	2	1	TP													
2002	1	0	0	RP	RP	1	TP													
2003	3	2	2	1	1	0	RP	TP												
2004	2	2	2	2	2	1	0	RP		TP										
2005	2	2	1	1	3	0	1	2		TP		TP								
2006	2	3	2	0	3	1	2	2	RP	0		TP			TP					
2007	2	0	2	1	2	2	1	1	2	2	RP	1		TP	TP		TP			
2008	2	2	0	2	2	2	2	2	2	2	TP	RP	1	RP	1	1	TP			RP
2009	1	0	0	2	3	1	1	2	0	1		1	RP	2	0	3	2	2	1	RP
2010	2	0	1	0	2	0	1	1	2	2		2	1	1	1	0	1	2	2	1
2011	2	1	1	2	2	0	2	1	2	0	TP	2	0	2	1	2	2	2	2	1
2012	2	1	2	0	3	0	1	2	3	2	2	1		2	1		RP	0	0	RP
2013	1	2	1	?	3	?	2	1	3	3	2	2		3	0		1	2	2	RP
2014	2	1	2	1	3	2	3	2	2	3	2	2		3	2		2	1	RP	1
2015	2	3	1	0	2	1	2	2	2	3	1	2		2	3		1	RP	2	1
2016	0	2	1	1	2	RP	2	2	2	2		2		2	0		1	2	2	0
2017	0	2	1	1	1	2	2	0	2	2		2		2	2		RP	2	1	1

Tab. 7.2. Havørn. Ungeproduktion på ynglelokaliteter i Østdanmark 1994-2017. (fortsættes næste side).

TP Territorium med stationært par

RP Par med rede, men uden æglægning/rugning

0 Par med mislykket yngleforsøg (æglægning/rugning, men ingen udfløjne unger).

1, 2, 3 Par med henholdsvis 1, 2 og 3 unger (udfløjne unger).

Kilde: Dansk Ornitologisk Projekt Ørn (Skelmose et al. 2018) og egne data.

Falster

I Falsters første territorium (Skørringe) yngede parret første gang i 2007 efter de havde holdt til i området i et par år; siden har der, med et enkelt års undtagelse, været yngleforekomst hvert år. Der har i de senere år været i alt 4 besatte territorier på Falster, alle med stabil yngleforekomst. Forekomsten ved Vennerslund udgøres af parret (eller rettere den overlevende han + en ny hun), der tidligere yngede i Grænge Skov på Lollands-siden af Guldborg Sund. Muligvis har et nyt territorium på Falster været under etablering ved Korselitse, men det ser ikke ud til at være lykkedes endnu.

Møn

Det eneste territorium på Møn (Nordfelt) har haft stabil yngleforekomst siden etableringen. Der er tilsyneladende ingen nye forekomster på vej.

Sydsjælland

Præstø Fjord (Even Sø), Gavnø og Tystrup/Bavelse var de første og omtrent samtidig etablerede territorier, og det var ikke uventet, at de første par ville slå sig ned på disse lokaliteter, der i årevis har været faste overvintringssteder for Havørne. Arten har, siden de tre territorier blev besat i årene omkring 2000, etableret sig flere andre steder på Sydsjælland, som i de senere år har haft 8 fast besatte territorier, generelt med god ynglesucces. Et niende territorium ved Avnø Fjord i de seneste år har lidt usikker status; parret har været i området i flere år, og måske er der en ukendt rede (i Knudsskov). Hos nogle af de andre par har der ind imellem været anvendt skiftende redelokaliteter. Parret ved Even Sø flyttede i to sæsoner (2006-2007) til Bækkeskov (en afstand på 5 km), men vendte så tilbage til Even Sø og har været der siden.

Lok.	Gisselfeld	Hyllekrog	Valnæs	Aalholm	Saltbæk Vig	Skælskør	Jægerspris	Oremandsgaard	Dybøl Fjord	Munkholm	NV-Lolland	Skjoldnæsholm	Vemmetofte	Esrum Sø	Bøtø Nor	Hovvig	Sakskøbing	Bremersvold	Vesterborg	Selsø
Nr.	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
2007	TP																			
2008	TP	TP												TP	TP					
2009	TP	TP												TP						
2010	0	0		TP		TP								TP						
2011	2	2				TP									TP					
2012	0	2	2	TP	TP	1									TP					
2013	0	1	2	TP	1	2	TP	TP	2						TP					
2014	0	2	2	1	0	2	1	2	2	0	1	TP			TP					
2015	2	2	2	2	1	1	1	2	2	0	2	TP	2	1	1	1	1	1		
2016	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	1	2	2	1	2	1	?	?	0	2
2017	1	2	RP	0	0	2	1	2	3	2	RP	1	1	1	1	2	RP	0	RP	2

Lok.	Gyrstinge	Giesegaard	Torbenfeld	Torrig	Avnø Fjord	Maribosøerne 2	Arresø vest	Store Åmose	Rødby Fjord
Nr.	41	42	43	44	45	46	47	48	49
2009					TP				
2010					TP				
2011					TP				
2016	2	2	1	1	TP				
2017	2	2	1	1	0	1	0	1	1

Tab. 7.2. Havørn (fortsat fra foregående side).

Ved Ulvsund yngede parret i de første år på Tærø, men flyttede i 2012 til Stensby Skov, hvor de har ynglet siden. Parret ved Tystrup/Bavelse har anvendt tre lokaliteter omkring søerne; i 2001 Næsbyholm Storskov, 2003-2008 Iskælderskoven, 2009-2010 Gunderslevholm Dyrehave, hvorefter parret igen flyttede til den først anvendte redebevoksning i Næsbyholm Storskov. Parret på Gavnø har anvendt samme rede i alle år. – Der har i 2018 været to nye sydsjællandske havørnepar med rede (Tystrup Sø 2 og Tvedevænge), begge dog uden ynglesucces. Det vil ikke overraske, hvis der i de kommende år etableres yderligere et par nye territorier på Sydsjælland (fx ved Sparresholm og Broksø).

Vestsjælland

Der har gennem en række år været 5 fast besatte territorier på Vestsjælland, og de har alle haft stabil forekomst og – næsten alle – god ynglesucces. I de seneste år er et sjette par kommet til (i Store Åmose, antagelig med Tissø som den primære fourageringslokalitet). I den nordlige del af Vestsjællands var Skarresø, den første lokalitet med ynglefremkomst.

En halv snes år senere etablerede Havørnene sig ved Tissø og Saltbæk Vig. I den sydlige del af det vestsjællandske område yngede det første par ved Holsteinborg Nor (første år i Glænø Skov, senere på Ormø), og nogle år senere kom der et par i Stignæs Skov; dette par flyttede (efter nogle sæsoner med god ynglesucces) i 2016 til Basnæs Skov, som ligger 8 km fra den første ynglelokalitet.

Midtsjælland

Medens de øvrige sydøstdanske regioner har udstrakte, lavvandede kyster (med gode fourageringsmuligheder for Havørne), er Midtsjælland et indlands-område, hvor der kun enkelte steder er mulighed for fødesøgning ved kysten. Alligevel er der på Midtsjælland i perioden siden 2008 opbygget en stabil og ret stor bestand, der i de senere år har omfattet 7 territorier med regelmæssig forekomst og god ynglesucces. Parrene fordeler sig primært på en række lokaliteter med mellemstore og større søer (og moser), hvor fødesøgningen finder sted.

Nordsjælland og Odsherred

Bognæs var den første nordsjællandske lokalitet, der blev taget i anvendelse, og her har forekomst og ynglesucces været stabil og god siden etableringen i 2006-2007. Arten har siden spredt sig til andre lokaliteter ved Roskilde Fjord (Selsø Østskov, Jægerspris Nordskov) samt til et par af de nordsjællandske søer, så i de seneste år har Nordsjælland haft en bestand på 6 par.

I Odsherred har et par ynglet i Ulkerup Skov siden 2015.

År	Par med Rede	Par med Æglægning	Par med Unger	Antal unger i alt	Par uden unger	Par med 1 unge	Par med 2 unger	Par med 3 unger
1995	1	1	0	0	1	-	-	-
1996	1	0	0	0	-	-	-	-
1997	1	1	1	1	0	1	-	-
1998	2	1	1	1	0	1	-	-
1999	3	2	2	3	0	1	1	-
2000	3	2	1	2	1	-	1	-
2001	6	5	5	8	0	2	3	-
2002	6	4	2	2	2	2	-	-
2003	7	6	5	9	1	2	2	1
2004	8	7	6	11	1	1	5	-
2005	8	8	7	12	1	3	3	1
2006	10	9	7	15	2	1	4	2
2007	12	11	10	16	1	4	6	-
2008	16	13	12	21	1	3	9	-
2009	19	17	13	21	4	6	6	1
2010	19	21	15	22	6	8	7	-
2011	19	21	18	31	3	5	13	-
2012	22	20	15	27	5	5	8	2
2013	24	21	19	36	2	6	9	4
2014	29	28	25	47	3	7	14	4
2015	36	34	32	54	2	13	16	3
2016	41	39	34	58	5	10	24	-
2017	46	41	34	53	7	16	17	1
Sum	339	312	264	450	48	97	148	19
Gnsn.		92 %	85 %	1,7*	15 %	37 %	56 %	7 %

Tab. 7.3. Havørn. Ynglebestanden i Østdanmark 1995-2017. Data samlet fra Tab. 7.2.

* Pr. par med unger (1,4 pr. par med æglægning, 1,3 pr. par med rede).

Bestand og bestandsudvikling

Fra genindvandringen startede, er den østdanske ynglebestand af Havørn steget fra 1 par i 1995 til 46 par i 2017 (Tab. 7.3, Fig. 7.2). Bestanden er udtryk for antal par med rede (besatte territorier); i de fleste år er der nogle par, der ikke lægger æg (konstateret med rugning), således fem af parrene i 2017. Der har stort set alle steder været stabilitet og regelmæssighed i ynglefremkomsten, idet parrene normalt har gjort yngleforsøg hvert år siden de etablerede sig. Enkelte territorier er tilsyneladende forladt, men antagelig har parrene blot slået sig ned på nye lokaliteter i nærområderne (se ovenfor).

Ynglebestanden var i 2017 fordelt med 12 par på Lolland, 4 par på Falster, 1 par på Møn, 9 par på Sydsjælland, 6 par på Vestsjælland, 7 par på Midtsjælland, 6 par i Nordsjælland og 1 par i Odsherred.

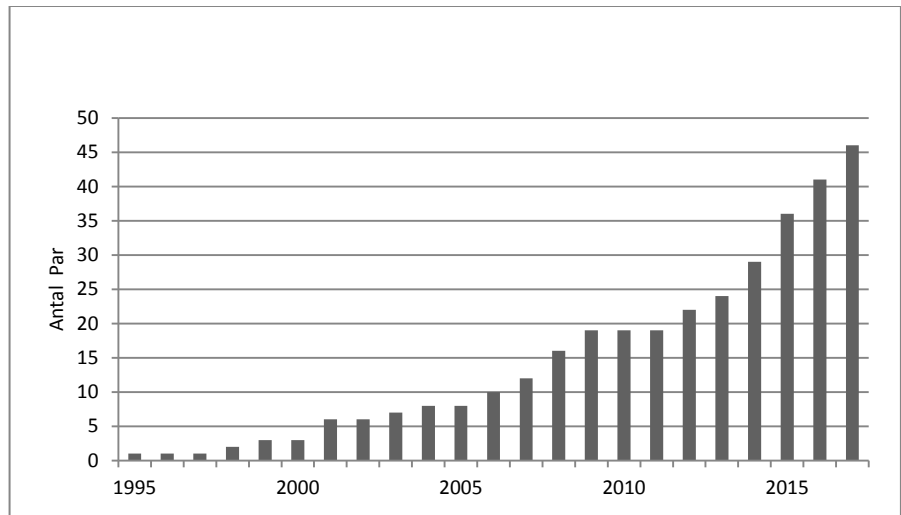
Den østdanske bestand udgjorde i 2017 præcis halvdelen (50%) af den samlede danske ynglebestand, som blev opgjort til 92 par (Skelmose et al. 2018). De øvrige forekomster var fordelt med 19 par på Fyn/Langeland, 26 par i Jylland (primært sydøstlige dele) og 1 par på Bornholm.

Reproduktion

Den årlige ynglesucces og ungeproduktion hos de enkelte par er specificeret i Tab. 7.2, og for bestanden som helhed er data samlet i Tab. 7.3. Generelt har der været særdeles god reproduktion hos de østdanske Havørne. Næsten alle par har produceret udflyjende unger med stor regelmæssighed, i mange tilfælde hvert år gennem længere perioder.

Som det fremgår af Tab. 7.3 har andelen af par med æglægning i gennemsnit udgjort 92% af alle par med besat rede/territorium (n=339). Der er kommet unger på vingerne hos 85% af alle par med æglægning (n=312) og 78% af alle par med rede. Andelen af par, der ikke lægger æg i et eller flere år er lav, og manglende æglægning finder primært sted hos nyetablerede par; i nogle tilfælde har der dog været tydelige indikationer af, at det skyldes hugst i eller i nærheden af redebevoksningen. Den høje andel af vellykkede yngleforsøg viser at kun få par med æglægning opgiver i løbet af rugeperioden, og det tyder på, at der i yngleperioden generelt er den fornødne ro i redebevoksningerne, så ørnene ikke forlader reden pga. forstyrrelser.

Fig. 7.2. Havørn.
Udvikling i ynglebestanden
(antal par med rede) i
Østdanmark 1995-2017.

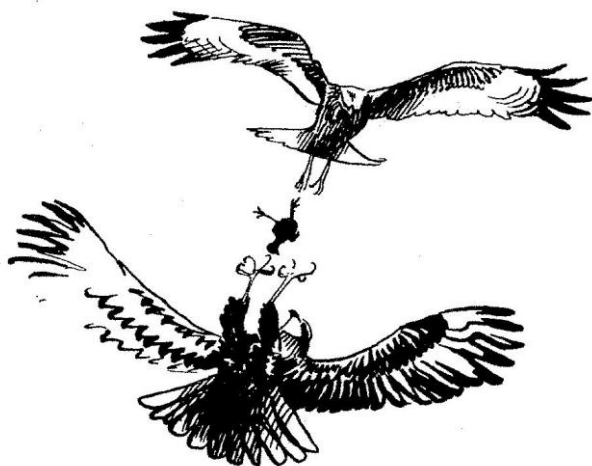
I gennemsnit har de østdanske Havørne produceret 1,7 unge pr. par med unger (succesfulde par), 1,4 unge pr. par med æglægning og 1,3 unge pr. par med rede (incl. par uden æglægning), se Tab. 7.3. Over halvdelen af kuldene (56%) har været på 2 unger; andelen af kuld på 3 unger har været overraskende høj.

Habitat

De østdanske Havørne yngler dels ved kysterne og dels ved søer inde i landet. I nogle få af territorierne kan parret både søge føde i lavvandede kystområder og i ferske vådområder inde i landet, men helt overvejende søges føde i territoriets nærområde, altså i det ene af de to miljøer (lavvandet brakvand eller

ferskvands-søer). Af de 49 kendte østdanske territorier (se Tab. 7.1) har 18 territorier (37%) været etableret på indlandslokaliteter (med fødesøgning i ferske vådområder) og 31 territorier (63%) på kystlokaliteter (med fødesøgning i kystnære brakvandsområder).

Med hensyn til reproduktionen er der ingen væsentlig forskel mellem de to grupper. På indlands-/ferskvandslokaliteter har der i gennemsnit været ynglesucces hos 80% af alle par med rede (n=128) og en ungeproduktion på 1,4 unge pr. par med rede. Tilsvarende har der på kystlokaliteterne været ynglesucces hos 75% af par med rede (n=211) og en produktion på 1,3 unge pr. par med rede.

ill. Jon Fjeldså

8. Rørhøg *Circus aeruginosus*

Rørhøgen yngler i rørsumpe i søer og moser, hvor reden anlægges i visne bevoksninger af tagrør. Den anvender både store og mindre rørskove, og kan, på fredelige steder, forekomme på smålokaliteter med rørsumpe på ned til få hundrede m². Rørhøgen yngler primært på ferskvandslokaliteter, men også strandsumpe ved kysterne anvendes. Marginale habitater som pile- og ellekrat og dyrkede marker (vintersæd, vinterraps, frøgræs) benyttes af og til som redested, men det sker sjældent, og finder kun sted i områder og perioder med særlig gode fødemuligheder.

Føden udgøres primært af småfugle og smånagvere, og fødesøgningen sker på åbne arealer (agerland og enge) op til flere km fra ynglepladsen. En mindre del af fødesøgningen foregår ved søbredder og i moser (her mest på unger af vandfugle).

Rørhøgene overvintrer i Vestafrika og SV-Europa. De danske ynglefugle vender tilbage til ynglepladserne omkring 1. april. Det ser ud til, at parrene som regel opsøger det foregående års yngleplads, og at det – medmindre forholdene har ændret sig – er det samme redested, der anvendes år efter år; i mit materiale er der således adskillige eksempler på, at det samme sted i en given rørskov har været brugt i 20-25 år eller mere. – Territoriebesættelsen markeres igennem etablerings- og æglægningsperioden ihærdigt ved fuglenes parringsflugt og hannens territorieflugt. Hannens territorialmarkering fortsætter igennem ruge- og ungeperioden, men mindre intensivt, og mest ved indtrængen af fremmede artsfæller. Selvom territoriet markeres og forsvares sker det ofte – på gode lokaliteter – at flere par etablerer sig i nærheden af hinanden, og det er ikke så sjældent, at der kun er 100 m mellem to reder. – Æglægningen finder sted i anden halvdel af april og

begyndelsen af maj. Rugningen udføres alene af hunnen, som hannen forsyner med føde. I det meste af ungetiden er hannen også alene om at skaffe føde til familien; i den sene del af ungerens redetid, deltager også hunnen. Ungerne er flyvedygtige fra begyndelsen af juli (tidlige kuld) til begyndelsen af august (senere kuld), og de bliver derefter i redens nærområde ca. 3 uger, hvor de fortsat modtager føde fra de gamle fugle. Herefter opløses familien.

Den danske rørhøgebestand nåede et bundniveau i årene omkring 1970, hvor det blev skønnet at den samlede ynglebestand kun var på 80-100 par (Dybbro 1976, Ferdinand 1980). I løbet af 1970'erne vendte udviklingen, antagelig som et resultat af bedre beskyttelse samt ophørt anvendelse af de mest skadelige miljøgifte i landbruget. Landsdækkende optællinger viste, at den danske ynglebestand i 1975 var på ca. 150 par, i 1980 på ca. 350 par og i 1983 på ca. 500 par (Jørgensen et al. 1982, Jørgensen 1985). I slutningen af 1980'erne blev landsbestanden opgjort til ca. 600 par (Jørgensen 1989). Stigningen i bestanden i 1970- og 1980'erne fandt især sted i de sydlige dele af Danmark (Storstrøms, Vestsjællands, Fyns og Sønderjyllands amter), medens arten fortsat var fåtallig eller manglede i andre dele af landet, specielt i Midt- og Nordjylland (Jørgensen 1989). Siden 1990 har Rørhøgen spredt sig til nogle af disse områder (Grell 1998).

Materiale

Egne undersøgelser: Jeg har haft særlig fokus på denne art siden begyndelsen af 1970'erne, og det materiale, som jeg har indsamlet om ynglende Rørhøge, er af noget større omfang end for de øvrige rovfugle. I årene 1978-1984 koordinerede jeg de landsdækkende optællinger (Jørgensen op cit.), og

foretog selv eftersøgningen på de fleste potentielle ynglelokaliteter i Storstrøms og Vestsjællands amter. På mange lokaliteter på Lolland, Falster, Syd- og Vestsjælland har jeg siden foretaget årlig eller næsten årlig registrering af forekomsten, og i to faste prøveflader på hver ca. 100 km² ved henholdsvis Gisselfeld/Bregentved (Sydsjælland) og Maribosøerne (Lolland) er forekomsten fulgt over lange perioder (Jørgensen 1998a). For nogle år foreligger optællinger af de samlede ynglebestande i større områder (bl.a. Centrale Sydsjælland, Skælskør-området, Tissø-området, Østlolland, Falster), hvor alle (eller næsten alle) ynglelokaliteter indenfor området er undersøgt i det pågældende år. På Midtsjælland har mine undersøgelser været mere ekstensive, men de fleste kendte ynglelokaliteter er undersøgt med nogle års mellemrum.

Eksterne kilder: De nordøst- og nordlige dele af Sjælland (Køge-Roskilde-København, Nordsjælland, Odsherred) har ikke været omfattet af mine egne undersøgelser, og data fra lokaliteter i disse områder er hentet fra andre kilder, for de senere år primært fra DOFBasen, hvorfra sikre og sandsynlige yngleforekomster er udtrukket.

Metode

Ved mine undersøgelser er ynglelokaliteterne så vidt muligt opsøgt i første del Rørhøgenes yngleperiode (etableringstiden), dvs. fra begyndelsen af april til ca. 10. maj. I den periode er der ofte stor aktivitet af de ivrigt skrigende, territoriehævdende fugle, så det er forholdsvis let at konstatere, om territoriet er besat. Adfærden er karakteristisk, og det er som regel uproblematisk at afgøre, at der er tale om lokale ynglefugle. På større lokaliteter med flere par bliver de lokaliserede redeplaceringer indplottet på arbejdskort i målestok 1:25.000. Såfremt arten ikke er blevet registreret ved første besøg, er eftersøgningen normalt gentaget senere på sæsonen. Når først rugningen er gået i gang, fører parrene en mere diskret tilværelse, og der skal ofte anvendes mere observationstid for at afgøre, om territoriet er besat. Hannen vil dog fortsat udvise territoriehævdelse, men ikke med samme hyppighed som tidligere på sæsonen. På hovedparten af de ynglelokaliteter, der er undersøgt i et givent år, er i den følgende del af yngleperioden som regel foretaget yderligere 2-4 besøg (ofte i forbindelse med optælling af ynglende vandfugle) med henblik på at kontrollere parrenes fortsatte tilstedeværelse og yngleforløb. I en del tilfælde er lokaliteterne dog kun besøgt 1-2 gange i yngletiden. Typiske observationer i ruge- og ungeperioden vil være fødetransport til reden (til hunnen, senere til ungerne), hannen i venteposition nær reden (i rugeperioden), hunnen i venteposition (i anden halvdel af ungernes redetid) samt territorie-

hævdelse og bortjagning/-eskortering af fremmede artsfæller og potentielle predatorer.

I ungernes udflyvningsperiode (især fra medio juli til medio august), hvor ungerne opholder sig i redens omgivelser og fodres af de gamle fugle, er yngleresultatet i de fleste år kontrolleret hos et udsnit af parrene. Ofte vil kuldets størrelse (antallet af udfløjne unger) kunne registreres. Det er dog ikke altid, der er mulighed for en sikker registrering af kuld størrelsen, men det vil kunne konstateres, om parret har haft ynglesucces (fået unger på vingerne).

Yngleforekomst

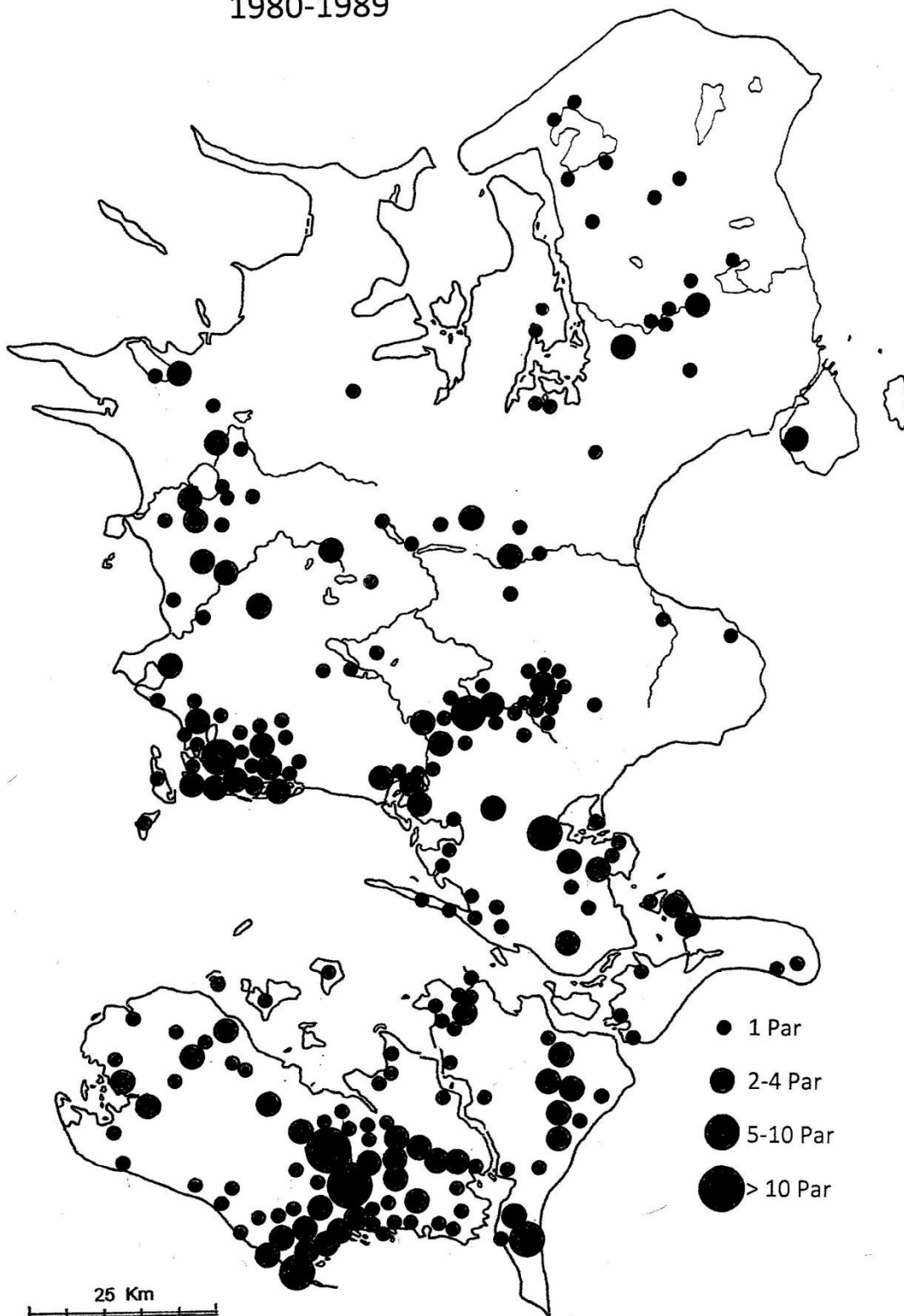
I det østlige Danmark som helhed er Rørhøgen i perioden 1980-2010 kendt som ynglende på ca. 400 lokaliteter med regelmæssigt forekomst, dvs. med tilstedeværelse af ynglepar gennem flere år. Desuden har arten ynglet mere sporadisk på yderligere et antal lokaliteter (evt. marginale habitater) i nogle år, men uden fast forekomst gennem længere tid. På nogle af de regelmæssigt anvendte lokaliteter er arten forsvundet igen i løbet af undersøgelsesperioden, men det drejer sig om et mindre antal, idet arten 2000-2010 har ynglet regelmæssigt på mindst 370 lokaliteter i Østdanmark. Mange nye lokaliteter er taget i anvendelse siden midten 1980'erne. For to perioder er den geografiske udbredelse af forekomsten vist i Fig. 8.1a og 8.1b. En stor del af den østdanske bestand har gennem alle år ynglet på Lolland, Falster, Møn, Syd-, Vest- og Midtsjælland, dvs. de områder, som har været omfattet af mine egne undersøgelser; en oversigt over ynglelokaliteterne i områderne findes i Tab. 8.1. I det efterfølgende gives en gennemgang af forekomsten i de enkelte dele af Østdanmark.

Lolland

Lolland har traditionelt været et kerneområde for Rørhøgen i Danmark. Omkring 1960, hvor den danske bestand var nede på et minimum, fandtes arten ynglende med 4-6 par i Maribosøerne og med 1-2 par på de fleste gode lokaliteter (Hansen 1962). Fra starten af min undersøgelsesperiode i 1970'erne var der allerede en ret stor ynglebestand på Lolland. I 1985-1989 blev den samlede bestand opgjort til 130 par, omkring 1995 til 145 par og i 2005-2010 til ca. 125 par. Arten er i løbet af perioden tiltaget på Vestlolland og aftaget på Østlolland. Forekomsten i udvalgte år på nogle af de regelmæssigt undersøgte lokaliteter fremgår af Tab. 8.2.

Vestlolland: På Vestlolland (området vest for en linje mellem Bandholm og Rødbyhavn) ynglende arten i 1960'erne bl.a. i Naskov Indrefjord, Vesterborg Sø, Pederstrup Sø, Østoft Mose og Hellenæs Teglværk (Preuss 1966, Ferdinand 1971); disse lokaliteter har også senere været faste ynglepladser.

1980-1989

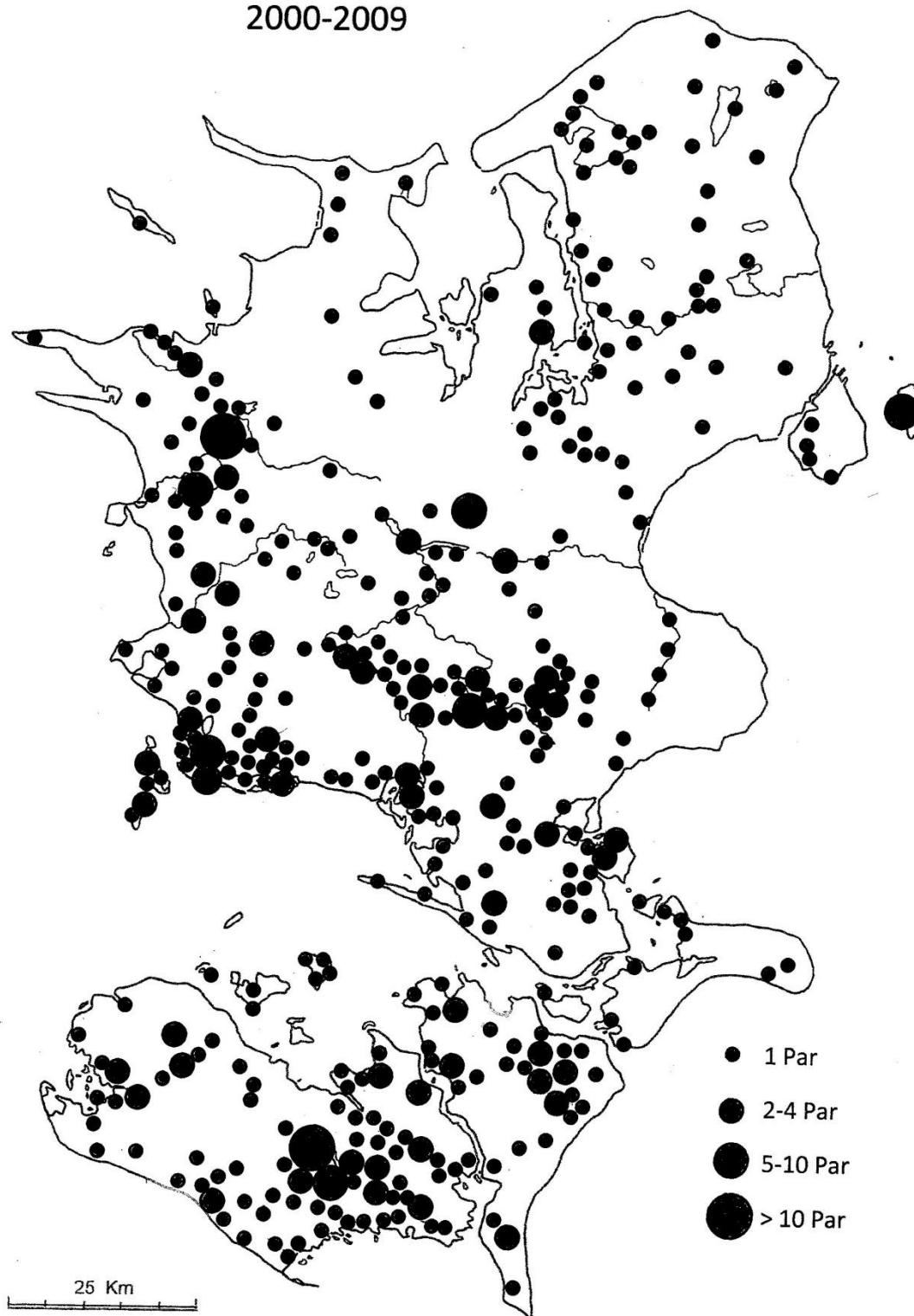

Fig. 8.1a. Rørhøg.

Ynglelokaliteter i Østdanmark 1980-1989.

Forekomsten var på dette tidspunkt især koncentreret på det østlige Lolland, dele af det Centrale Sydsjælland, SV-Sjælland (Skælskør-området) og til dels Tissø-området.

2000-2009

Fig. 8.1b. Rørhøg.

Ynglelokaliteter i Østdanmark 2000-2009.

I forhold til forekomsten i 1980'erne (se Fig. 8.1a på modstående side) var der en vis tilbagegang på det østlige Lolland (især i inddæmningerne langs sydkysten), medens der på Vestlolland var taget flere lokaliteter i anvendelse. Arten var desuden tiltaget mange steder på det Centrale Sydsjælland, på NV-Sjælland samt i Nordsjælland.

Lokalitet	1970 -79	1980 -89	1990 -99	2000 -04	2005 -10
LOLLAND					
Nakskov Indrefjord	1-2	3-4	2-3	2-3	3
Hellenæs Teglværk	1	1-2	1-2	1-2	1-2
Savnsø Vig jordbassiner ..	0	0	0	1	1-2
Bogø Inddæmn., Nakskov	-	1	1-2	1-2	1-2
Lidsø-Tjørnebjerggaard...	-	0	0	1-2	2-3
Pederstrup Sø	1	1	1-2	1	3-4
Vesterborg Sø	1	2-3	2-3	3-4	2-3
Vedby Mose	-	1	1	-	1
Birket Uglemose	1	2	1	-	1
Sørup Mose	-	0	1-2	1	1
Østofte Mose	1	1-2	1-2	1	1
Nørresø	0	1-2	2	2-3	1
Maribo Søndersø	22-24	20-23	18-22	18-20	12-21
Hejrede Sø	2	2-3	3-6	6-7	3-4
Røgbølle Sø	6-7	9-12	8-10	4-7	3-6
Fuglse Mose	0	1	1	1-2	1
Fuglse Bagskov Mose	-	0-1	1	3-4	2-3
Viekær	-	1	1	1	1
Musse/Skårupgd.Mose...	2	2-4	4	3	5
Godsø-området	-	2-4	2-4	-	3
Slemminge Sø	-	0	1	1	1
Kartofte Mose	-	2	1-2	-	1
Sakskøbing Sukkerfabrik.	-	1	1	1	1
Fladet	1	1	1-2	1-2	1-2
Kalløgraa jordbassiner	0	0-1	1	1-2	1-2
Skovkærgd/Vignæs	-	1	1	1	1
Majbølle Nor	0	1	1-2	1	2-3
Radsted-Flintinge moser.	3-5	6-10	6-11	4+	4+
Storesø, Vantore	-	1	1	1	1-2
Kettinge Sø	1	2-3	2	3-4	3-4
Bregninge Mose	-	-	1	1	-
Herritslev Ellemose	1	1	-	-	1
Herritslev Mose	-	1-2	1	1	1
Vestermose, Vr.Ulslev	-	2	2	1	1
Errindlev Havn/Keldskov	1-2	3	2	1	1
Torsø Mose/Strand	2	2-3	1	0	-
Saksfjed Inddæmning	6-11	12-16	4-8	2-3	3-4
Billitse-diget	4-5	4-6	2-3	0-1	1-2
Vesterdybet	1	2-3	1-3	1	1
Sjælstofte Fæland	1	1-2	1-2	1	1
Kratskove	4	3	0	0	0
Agerland	0	3-5	0	0	0
Rødbyhavn	-	1	-	-	1
FALSTER					
Bøtø Nor (reservatet)	2	3-6	2-3	3-4	3-4
Bøtø Nor, agerland	3-6	1-4	0-1	0	0-1
Præstemose	1	1-2	1	2	1-2
Horreby Lyng	2	2	-	-	3-7
Borremosen/Listrup Lyng	1	2	1	2-3	2-4
SørupSø, Eskilstrup	-	2	1	1	1-2
Skørringe Mølløsø	0	0	1	1-3	1-2
Barup Sø	2-3	4	2-5	3	4-6
Vålse Inddæmning	-	2-3	2-3	2	1-2
Vr.Kippinge Mader	-	1	1	1	1
Vr.Kippinge Mose	-	1	1	1	-
Nordskov, Guldborg	-	1	1	1	1
Noret, Sønderskov	-	-	1	1	1
Vennerslund Gods	-	-	2	2	3
Klodskov Nor	1	1	1	1	1-2

Tab. 8.1. Rørhøg. Ynglelokaliteter i SØ-Danmark. For hver periode er vist antal ynglepar (median og største antal pr. år).

Lokalitet	1970 -79	1980 -89	1990 -99	2000 -04	2005 -10
MØN					
Vedelmosen, Ulvshale	1	1-2	2	-	-
Hegnede Bugt/Horsnæs .	0	1-2	2	2	2
Nyord	1	1	1-2	1	1
Busemark Mose	2-3	1	2	1	1
Koster Vig	1	1	1	-	1
SYDSJÆLLAND					
Kulsbjerger Øvelsesterræn	-	2-4	2-3	1	1
Avnø/Svinø Vig	0-1	1	1	1	1
Ørslev Mose	1	1-2	3-5	2-3	3-6
Maglemose, Mern	-	1	1	1	1
Benthes Sø	-	-	1	1	1
Bundløs Sø	-	1	1	1	-
Dyrlev Mose	-	-	1	1	1
Allerslev Enghave	-	-	1	1	1
Jungshoved Nor	-	2-3	1	1	1
Roneklint moser	1	1	1-3	2-3	2
Ambæk Enge	0	1	1	1-2	2
Storholm	0	0	1	1	1
Tubæk Ådal	-	1-2	2-3	0	-
Even Sø	1	3-6	2-3	2-5	2-4
Risby Ådal	-	0	0	1	1
Snesere Sø	0	0	0	0	1
Bøgesø Mose	1	2	2	2	2
Flintemose	-	-	1	1	-
Hovkrog Mose	0	0	0-1	1	-
Sparresholm	0	0	1	1	1
Gøgsmose	0	0	1	1	1
Denderup Sø	1	1	1-2	1-2	1-2
Hovmose	0	1	1-2	1-2	1-2
Hesede skovsøer	1	1	2	2-3	1-2
Gisselfeld Park	0	1	1	1-2	2-3
Degnekrogen	0	1	0-1	1	1
Nielstrup Sø	0-1	1	3-4	1	0-1
Søtorup Sø	0	1-2	2-3	2-3	2-5
Ulse Sø	0	0-1	1-3	2	2-3
Ejlemade sø	1	1-2	2	2	2
Bregentved Park	0	1	1	1	1
Gabel Sø	1	1	1	1	1
Lysemose/Ondemose	0-1	1	1-2	1-2	1-2
Freerslev Mølløsø	-	1	1-2	1	1
Bregnemose skovsøer	0	0	1	1	1
Tranemose, Bråby	-	-	1	1	1-2
Sofiedal Mose	0	-	1	-	1
Jomfruens Egede	-	1	1-2	1	1
Turebyholm/Turebylille ..	-	-	1	-	3
Gødstrup Sø/Enghave	0	0-1	1	1-2	2-3
Porsmose/Tuerne	0	1-2	2-3	2	3
Holmegaards Mose	1-2	3-5	6-8	5-7	8-10
Broksø Enge	0	0	0-1	0-1	1-2
Gammellung	0	1	2	1-2	3
Kroglyng	1	1	1	-	1
Gammelsø Mose	-	1	1	1	1
Slægumose/Vasebro	-	1-2	2-3	1-2	2
Nørremose, Søgaard	1	2	1-2	1-2	1-2
Ravnstrup Sø/Knoldeng ..	0	1	1	1-2	1-2
Ulstrup Mose	-	-	1	1	1
Glumsø Mose	-	1	1	-	1
Glumsø Sø	0	0	1	1-2	2
Tystrup-Bavelse søer	1	1-2	14-20	16-17	10-21

Tabellen fortsættes på næste side, hvor også øvrige ynglelokaliteter i hver region er anført (nederst i tabellen).

Lokalitet	1970 -79	1980 -89	1990 -99	2000 -04	2005 -10
Tranemose, Fuglebjerg ...	-	1	0-1	1	-
Gunderslevholm/Suså	-	-	1-2	-	1
Ladby Enge/Suså	-	-	1	1	1
Saltø Å/Nybro	-	1-2	1	1-2	1
Stenbæksholm	-	1-2	1	-	1
Ydernæs	-	1-2	1-2	1-2	1
Gødsholm/Gavnø nord ...	1	1-3	2-3	2	2-3
Fladstrand	1	2	3-4	3	3
Bassø, Basnæs Skov	-	1	1	1	1
Vejløg/Nylands Huse	-	1	1	1	1
Basnæs Fed	-	0	0	1	1
Jarsskov, øst for	-	1	1	1-2	1-2
Stenstrup Mose, Næstved	-	-	1	1	1
Fakse Å/Hylleholt	-	-	1	-	1
VESTSJÆLLAND					
Andemose, Holsteinborg	1	1	1	1	1
Rævehøj, Holsteinborg ...	1	1	1	1	1
Fladmose	1	2-3	1-2	3	3
Snedinge Mose	1	2-3	2	1	1
Stubberup-Snedinge	-	1	1	1	1
Glænø, vestlige	1	1	1	1	1-2
Glænø, østlige	0	1	1	-	1
Brydegd.Mose, Glænø	1	1	1	-	1
Glænø Skov	1	1	1	-	1
Sibberup, Ørslev	0	1	1	-	1
Tjæreby Mose	-	1	1	-	1-2
Toftebjerg, Basnæs	-	1	1	1	1
Basnæs	-	1	1	-	1
Øksenæs Fjord, Basnæs ..	1-2	1-2	1-2	1	1
Flasken, Sevedø	1-2	3-5	2-3	2-3	2-4
Sylden, Stignæs	+	1-2	1	0-1	0-1
Magleby Lung	0	0	1	1-2	0-1
Borreby Mose	1-2	6-9	6-9	9-10	9-11
Vibeholm Mose	-	1-2	1	1	1-2
Hulleeng, Stignæs	0	0	0	-	1
Vasebro, Kobæk	-	1	-	-	1
Kobæk Strand	-	1	-	-	1
Rørmose/Holmene	-	2	+	2+	5-6
Ø.Bøgebjerg Mose	-	1-2	-	1	1
Omø Sø	0	1	1	1	1-3
Mosen, Omø	0	0	0	0	0-1
Fedtesø, Agersø	0	0	0	1	1
Skagesø, Agersø	0	0	0	0	1
Rørmade/Lillemade	0	0	0	0	3
Vestermose, Agersø	0	1	1	1	2
Boeslunde	-	1	1	-	1
Søskær Mose	-	1	1	1	1
Halseby Sø	-	1-2	2	1	1
Tudeå/Trelleborg	-	1+	+	3	3
Stillinge Mose	1-2	2	-	2	3
Hejninge Mose	1	2	-	3	-
Nysø, Antvorskov	-	-	+	+	2-6
Rye Mose	1	-	1-3	1	1
Hallenslev Mose	2-3	2-4	4-5	7	5-11
Tissø	1	1	2	2-3	2-3
Buskysminde Mose	1	1	1	1	1
Torsø, Kattrup	-	1	1	1	1
Lille Åmose	+	+	6-9	14	14-18
Skarresø	-	-	-	2	1

Lokalitet	1970 -79	1980 -89	1990 -99	2000 -04	2005 -10
Grevens Sø	1	1-2	-	2	-
Saltbæk Vig	1	1	-	1	-
MIDTSJÆLLAND					
Munke Bjergby Sø	1	1-2	1	2	2
Gyrstinge Sø/Mose	1	1	-	1	2
Gørlev Sø	1	1	1	2	2
Haraldsted Sø	-	-	1	1	2
Valsø Lille Sø	1	2	3	8	5-6
Kværkeby Mose	+	2+	3	4	+
Selsø Sø	1	1-2	1	1	4-5

Andre lokaliteter:

LOLLAND: Onsevig 1, Stensgaard 0-1, Lindelse 1, Fredsholm 1-2, Høkkese 0-1, Dannemare Høje 1, Rudbjerggaard 1, Hummingen 1, Kramnitze 1, Tjørnebjerggd lergrave 1, Dragsminde Sluse 1, Rødby Fjord 1-2, Hobyskov 1, Gammelgaard 0-1, Ø.Skørringe 1, Kristianssæde 1, Halsted Ådal 1, Stokkemarke Mose 1-2, Munksgd Mose 1, Agersdal 0-1, Godsted Mose 1, Skelstrup 0-1, Nielstrup 1, Våbensted 1, Krenkerup 1, Saksjøbing Fjord 0-1, Fiskemader, Orebygd 0-1, Rodsnæs 1, Sundby 1, Fuglsang Enge 1, Frejlev Mose 1, Frejlev Å 0-1, Lillesø, Vantore 1, Stubberup Mose 1, Musse Grusgrav 1, Høvængerne 1-2, Dødemose/Sandager 1, Handermelle 1, Torslunde Mose 1-2, Højbygaard 1, Ringsebølle Mose 1, Nebbelunde Mose 1. –

SMÅLANDSFARVANDET: Rågård 1, Fejø 1, Femø 2-4.

FALSTER: Gedser 0-1, Bruserup 0-1, Korselitse 1, Orupgaard 1-2, Hasselø jordbassiner 1-2, Tunet 0-1, Horbelev 1, Maglemose, Eskilstrup 1, syd for Eskilstrup 1, Maglebrænde Sø 0-1, Fribrødre Å 1, Maglemose, Åstrup 1, Sortsø Nor 1, Nr.Grimmelstrup 1, Orenæs Skov 0-1, Vålse Vig 1-2, Myggetvig Iddæmning 1, Byskov Mose 1.

MØN: Farø 1, Fanefjord 1, Hårbølle stenminer 1, Mandemarke/Plukkesø 1, Ulvshale gl.stenværk 0-1.

SYDSJÆLLAND: Oregaard, Rosenfelt 1, Knudsby-Knudsskov 1, Knudshoved 0-1, Kastelev/Fuglebæk 1, Køng Mose 1, Ræveholmsmose 1, Stenstrup Mose, Jungsh. 1, Feddet 0-1, Skovhuse Nor 0-1, Sjolte Strand 1, Snesere Torp 0-1, Kostræde 1, Spragelse/Viborggd 0-1, Lungen, Saltø 0-1, Spjellerupgaard 1-2.

VESTSJÆLLAND: Oreby Lung 1, Sdr.Bjerge 1, Dalmoose 0-1, Fuglebjerg Lyng 1, Katrineholm 1, Lindes Å 1, Sørbylille Mose 1, Fårdrup Mose 1, Tårnholm lergrave 0-1, Kruusesminde 1, Næsby Strand 1, Hallelev 1, Mullerup Mose 1-2, Løve Mose 1, Gierslev Råmose 1, Råmose, Kragerupgd 1, Flasken/Reersø 1, Svallerup 1, Kongens Mølle 1, Rajemose, Dønnerup 1, Avnsø 0-1, Tostemose 1, Bregninge Åenge 1, Viskinge Mose 1, Kalundborg 1, Røsnæs 1, Store Vrøj 1, Damme ved Saltbæk Vig 2, Nekselø 1.

MIDTSJÆLLAND: Sibberup Mose 1, Løvenborg 1, Kongemose 1, Nordruplund 1, Brunmose/Døjringe 1, Bromme Lillesø 1, Store Frederikslund 1, Store Ladegaard Mose 1, Skee Mose 1, Høm Mølle 1, Englerupgaard 1, Vrangstrup Enge 1, Øvej/Vrangstrup 1, Nordrup Mose 1, Øllemose 0-1, Dalby Sø 1, Regnemark Mose 1, Lavringe Mose 1, Lejre/Højby 1, Svogerslev Sø 1, Store Kattinge Sø 1, Lille Kattinge Sø 1, Hovenge n.f. Selsø, Skuldelev 1

Tab. 8.1. Rørhøg (fortsat fra foregående side). Ynglelokaliteter i SØ-Danmark. For de hyppigst undersøgte lokaliteter er vist yngleforekomsten i hver periode (årlig median for perioden og største antal ynglepar pr. år); for Andre lokaliteter (sidst i tabellen) er anført regelmæssigt antal par 1995-2010. - = ingen data.

LOLLAND		1978	1979	1982	1983	1985	1986	1987	1989	1993	1994	1995	1996	1999	2001	2002	2004	2005	2007	2008
Nørresø		0	0	0	1	1	1	2	2	1	1	2	2	2	2	1	2	1	1	1
Maribo Søndersø		24	22	21	19	20	23	19	20	17	17	22	19	18	18	16	20	21	9	12
Hejrede Sø		1	1	3	3	1	3	2	3	2	3	4	4	5	7	6	6	4	3	3
Røgbølle Sø		6	7	7	7	11	9	12	8	8	9	10	8	10	6	4	3	3	2	2
Fuglse Mose		-	-	-	1	1	1	1	0	-	-	1	1	1	1	2	0	1	-	-
FuglseBagskov Mose		-	-	-	0	0	0	0	0	-	-	-	-	1	4	4	2	3	-	+
Viekær		-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Godsø		-	-	1	1	2	2	3	4	+	-	4	-	+	-	-	-	-	-	3
Musse-Skårupgd Mose		1	-	2	2	2	3	3	4	4	-	4	-	4	-	-	2	+	-	5
Sakskøbing Sukkerfabrik		-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1
Fladet		-	1	1	1	1	1	1	-	2	1	1	1	1	-	1	2	1	1	2
Kalløgraa jordbassiner		-	0	-	-	0	0	0	-	-	-	1	1	1	-	1	1	2	1	2
Majbølle Nor		-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	-	1	-	1	1	2	3	2
Radsted-Flintinge moser		3	5	7	8	6	10	6	8	9	6	11	-	6	-	-	4+	-	-	4+
Kettinge Sø		1	1	2	1	2	1	2	3	-	-	2	2	2	3	2	4	4	3	3
Vestermose, Vr.Ulslev		-	-	1	1	2	2	2	2	-	1	2	2	1	-	-	-	-	1	-
Errindl.Havn-Keldskov		1	1	2	2	3	3	3	3	-	+	2	2	-	-	-	1	-	-	1
Torsø Mose/Strand		2	1	1	1	1	2	1	2	-	1	1	0	-	-	-	-	-	-	-
Saksfjed Inddæmning		11	11	10	10	16	16	12	15	3+	3+	4	8	-	-	-	+	2+	4	3
Bogø Inddæmn, Naksk		-	-	-	-	1	1	1	-	-	1	1	1	2	2	1	-	2	1	1
Nakskov Indrefjord		-	-	-	2	3	4	4	3	2	-	2	3	-	2	3	2	3	-	3
Hellenæs Teglværk		-	-	1	1	1	1	2	1	-	1	2	1	-	1	2	1	2	1	1
Pederstrup Sø		-	1	-	-	1	-	1	1	-	1	2	-	-	1	-	-	4	-	3
Vesterborg Sø		-	1	2	2	3	2	1	1	-	-	1	2	-	3	3	4	3	2	3

FALSTER		1978	1979	1980	1981	1983	1984	1986	1987	1989	1991	1996	1997	1998	2002	2005	2007	2008	2009	2010
Bøtø Nor, Par		2	2	3	6	4	4	3	2	2	3	1	3	3	3	3	3	3	4	3
reservatet, Kuld		1	2	2	6	4	3	3	2	2	1	1	3	3	-	-	3	-	-	3
Bøtø Nor, Par		3	6	4	0	1	2	2	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	0	0
marker/krat, Kuld		2	6	2	0	1	1	1	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	0	0
Præstemose		-	1	1	1	1	1	2	1	-	-	1	-	-	2	2	1	1	2	-
Borremosen/Listrup Lyng		1	1	1	2	2	2	2	1	-	-	-	-	-	2	4	2	1	2	2
Barup Sø		3	2	3	3	4	4	4	4	4	5	2	-	-	3	4	3	5	6	3
Vålse Inddæmning		-	-	-	-	1	1	3	2	2	+	2	+	3	+	2	1	-	-	-
Vester Kippinge Mader		-	-	-	-	1	1	1	1	1	-	1	1	1	-	1	1	1	-	-
Klodskov Nor		1	1	-	1	1	1	1	1	1	-	-	1	-	1	1	1	2	1	1

Tab. 8.2. Rørhøg. Ynglebestande (antal par) på nogle regelmæssigt undersøgte lokaliteter på Lolland og Falster. Oversigten viser forekomsten i udvalgte år. – For Bøtø Nor (henholdsvis rørskove i reservatet og marker/krat udenfor reservatet) er – udover ynglebestand – anført antallet af succesfulde yngleforsøg (ungekuld).
- = ingen data (lokalitet ikke undersøgt dette år).

Lolland (fortsat)

Vestlollands samlede ynglebestand blev 1985-1989 opgjort til ca. 30 par, hvoraf 3-4 par på øer i Smålandsfarvandet (Femø, Fejø, Rågø). Siden 1990 har arten etableret sig flere nye steder. På størstedelen af Vestlolland er der kun få og små vådområder, og her har Rørhøgen flere steder ynglet på marginale habitater (fx i små, tilgroede mergelgrave). Ved Lidsø-Tjørnebjerggaard vest for Rødbyhavn opstod ved genetablering af vådområderne i 2002 nye ynglemuligheder for arten her, hvor den i de senere år har ynglet med 2-3 par (udover et par i en nærliggende lergrav). I perioden 2005-10 blev den årlige ynglebestand på Vestlolland opgjort til ca. 40 par, heraf 6-8 par på øerne i Smålandsfarvandet.

Østlolland: Det østlige Lolland har i mange år haft en af landets tætteste rørhøgebestande. Området er tillige et af de bedst undersøgte, især 1985-89, hvor jeg boede i området, og hvor jeg hvert år undersøgte næsten alle potentielle lokaliteter (Tab. 8.3). I de fem år lå den samlede bestand ret konstant på omkring 100 par årligt, og de største forekomster

fandtes i Maribosøerne med ca. 35 par samt i inddæmningerne på Sydlolland (ca. 25 par).

Saksfjed Inddæmning: I Saksfjed Inddæmning var der i 1980'erne ikke blot ynglende Rørhøge i rørskovene, men tillige i lav, åben kratskov med opvækst af tagrør samt på dyrkede marker (mest i grøfter). Fra begyndelsen af 1990'erne var der markant nedgang i antallet af par i inddæmningen (Tab. 8.2), bl. a. fordi rørskovene på artens vigtigste lokaliteter (digegravene nord og syd for Billitse Mølle) gradvis forsvandt i forbindelse med genindførelse af græsning af området. Det var dog næppe den eneste årsag, idet også forekomsten andre steder i inddæmningen (og længere øst på langs diget) ligeledes gik tilbage. Udviklingen var overraskende, idet alle dyrkede marker i Saksfjed Inddæmning (hvor der hvert år var dyrket rug) fra 1991 blev omlagt til brak (uden jordbearbejdning) i en 15-årig periode, og det kunne forventes, at den ændrede tilstand ville resultere i bedre fødemuligheder for rovfugle i form af flere småfugle og smågnavere. Efter tilbagegangen i 1990'erne har situationen ikke forbedret sig, og der

har i de senere år kun ynglet få par i Saksfjed Inddæmning.

Maribosøerne: I Maribosøerne har bestanden gennem en meget lang periode (1980-2005) ligget konstant på 30-35 par årligt (Tab. 8.2, Fig. 8.2) udover flere par i nogle mindre moser i søernes randområder. I de senere år har der været tilbagegang i Maribosøerne, idet der 2007-09 kun er registreret 15-18 par årligt (Fig. 8.2). En medvirkende årsag til nedgangen kan være, at der fra 2005 er sket en reduktion af rørskovsarealet i søerne, mest tydeligt i Hejrede Sø, hvor rørhøgebestanden er faldet fra 6-7 par til 2-3 par. Der kan dog også være tale om en generel tilbagegang i ynglebestanden på Lolland. I census-området (100 km²) ved søerne (incl. moserne) var den samlede ynglebestand 1985-2005 stabil på 35-40 par med en kulmination på 43 par i 1995 (Jørgensen 2006a). Genetablering af Fuglse Bagskov Mose i 1993 har haft en positiv effekt (3-4 par årligt her 2001-2005).

Øvrige Østlolland: På de øvrige dele af Østlolland har der været ynglende Rørhøge i næsten alle søer og moser med egnede forhold, og som helhed er der ikke sket de store ændringer fra slutningen af 1980erne og frem til i dag. De fleste lokaliteter har 1-2 par og nogle få steder er der regelmæssigt 3-4 par (Musse-Skårupgaard Mose, Godsø-området og Kettinge Sø). I det store tørvegravskompleks Radsted-Grænge-Flintinge moser, der ligger i ådalen langs Saksøbing Å og Flintinge Å, var der i 1980- og 1990erne regelmæssigt 6-10 par (Tab. 8.2). Der er ikke foretaget effektiv registrering i det samlede moseområde efter 2000; arten yngler stadigvæk i flere af lokalitetens mange tørvegrave, men måske i lidt mindre antal end tidligere.

Tilbagegangen i inddæmningerne på Sydlolland (og senest i Maribosøerne) har medført, at Østlollands samlede ynglebestand efter 2005 har været mindre end omkring 1990, nemlig omkring 85 par mod tidligere omkring 105 par.

Ynglebestand (antal par)	1985	1986	1987	1988	1989	
Maribosøerne	33	36	35	34	33	
Søer og moser i øvrigt	30	37	29	36	38	
Inddæmninger Sydlolland	25	26	24	22	23	
Antal par i alt:	88	99	88	92	94	
Ynglesucces						Total
Kontrollerede par	51	89	72	59	72	343
Par med unger	48	79	64	55	63	309
Par uden unger	3	10	8	4	9	34
Pct. ynglesucces	94,1	88,8	88,9	93,2	87,5	90,0
Pct. mislykkede	5,9	11,2	11,1	6,8	12,5	10,0

Tab. 8.3. Rørhøg. Ynglebestanden på Østlolland i fem år, hvor stort set alle potentielle ynglelokaliteter blev undersøgt årligt. Tabellens nederste del viser yngleresultatet (succesfulde/mislykkede) hos den del af parrene, der blev kontrolleret.

Falster

På Falster kendtes Rørhøgen i 1980erne som ynglefugl på 20 lokaliteter med tilsammen ca. 30 par årligt. Siden er yderligere et antal lokaliteter taget i anvendelse, så arten i den sene del af undersøgelsesperioden har ynglet regelmæssigt på godt 30 lokaliteter med 45-50 par årligt (Tab. 8.1). Det ser ud til, at næsten alle egnede søer og moser anvendes. To lokaliteter, Bøtø Nor og Barup Sø, har gennem hele perioden normalt haft flere ynglende par hvert år (se Tab. 8.2).

Bøtø Nor: I Bøtø Nor har Rørhøgene som regel ynglet i reservatets rørskove (Rørstykket og Mølle-dybet), men i årene 1977-1980 ynglede hvert år flere par på marginale habitater (dyrkede marker og små, tørre krat) udenfor reservatet, i 1979 således i alt 6 par. Efter 1980 har der kun i få år været ynglende Rørhøge på de dyrkede marker i Bøtø Nor, men i flere år andre steder på Sydfalster. Rørskovene i reservatet blev i nogle år i 1990erne høstet intensivt, hvilket forringede Rørhøgenes ynglemuligheder. I de senere år er forholdene forbedret, og bestanden har været stabil på 3-4 par.

Barup Sø: Barup Sø har gennem det meste af perioden haft gode yngleforhold, idet det store rørskovsareal kun sjældent er afhøstet, og bestanden har i de fleste år været på 3-4 par, i enkelte år (2008-2009) 5-6 par. I visse år har der, af ukendte årsager, kun ynglet 1-2 par i Barup Sø.

Øvrige Falster: Mange af Falsters ynglelokaliteter ligger ret koncentreret på øens nordøstlige del (Fig. 8.1); et par af stederne her har regelmæssigt 2 eller 3 par. Horreby Lyng, der i 1970- og 1980erne havde 2 ynglepar, blev ikke undersøgt effektivt i en lang årrække, men i 2009 fandt jeg her 7 par, som var fordelt på forskellige dele af lokaliteten.

Dyrkede marker: Falster er det eneste område i Østdanmark, hvor Rørhøgen nogenlunde regelmæssigt er fundet ynglende på dyrkede marker (frøgræs, vintersæd, vinterraps). Det har især været tilfældet på Sydfalster (Bøtø Nor og omgivelser), ved Korse-litse og på Nordfalster (Nr. Alslev-området). Desuden har der nogle steder været yngleforekomst på meget små lokaliteter (fx i et regnvandsbassin ved motorvejen syd for Vennerslund samt i nogle små mergelgrave ved Orupgaard).

Møn

Rørhøgens forekomst på Møn har undergået ret små forandringer i perioden 1980-2010. Der har i de fleste år været en halv snes ynglelokaliteter med et tilsvarende antal par (Tab. 8.1). I 1990erne var bestanden lidt større (12-15 par), hvor der især på Ulvshale var flere par end der senere er registreret. I 1970erne var Busemarke Mose på Østmøn og Vedelmosen på Ulvshale blandt Danmarks (få) sikre yngle-

steder for Rørhøgen. Busemarke Mose har siden haft fast årlig forekomst, som regel dog blot et enkelt par, hvilket er beskedent i forhold til lokalitetens størrelse. Vedelmosen havde i 1990erne ofte 2 par årligt, men arten er siden muligvis helt forsvundet herfra på grund af habitatændringer (rørskoven ryddet væk i nogle år). Lokaliteten er dog ikke godt undersøgt i de senere år.

Sydsjælland

På Sydsjælland har Rørhøgen ynglet regelmæssigt på mere end 80 lokaliteter, og landsdelens samlede ynglebestand er steget fra 75-80 par i slutningen af 1980erne til 130-135 par omkring 2005. Ved mine undersøgelser har jeg opdelt Sydsjælland i en Sydlig del og en Central del:

Syddige Sydsjælland:

I Vordingborg-området på det sydligste Sjælland har den samlede bestand siden starten af 1980erne ligget ret stabilt på ca. 20 par fordelt på 12-16 lokaliteter (Tab. 8.1). På to af de vigtigste lokaliteter, Kulsbjergerne-området og Ørslev Mose, er udviklingen i løbet af undersøgelsesperioden gået i forskellig retning. I moserne i det militære øvelsesterræn ved Kulsbjergerne var der i 1980erne 3-4 par årligt, men siden slutningen af 1990erne har der kun været et enkelt par. I Ørslev Mose nord for Vordingborg var der frem til 1995 som regel kun et enkelt par, men herefter har der i flere år været op til 5-6 ynglepar (bl.a. 5 par i 1998, 5 par i 2006, 6 par i 2008) fordelt på lige så mange dele af mosen. De øvrige lokaliteter på det sydlige Sydsjælland har normalt kun haft et enkelt ynglepar, dog var der i 1980erne i flere år 2-3 par i Jungshoved Nor; her er der senere kun fundet et par årligt.

Centrale Sydsjælland:

Fjord-områderne: I områderne ved Karrebæk og Dybsø fjorde, Præstø Fjord samt landarealerne omkring og imellem fjordene findes de fleste ynglelokaliteter i Karrebæk/Dybsø fjorde (i alt 10-12 par årligt), hvor de fleste af parrene yngler i strandsumpe i de lavvandede laguner (bl.a. Fladstrand, nordsiden af Gavnø, nordsiden af Dybsø Fjord). I Karrebæk/Dybsø fjorde er der ikke sket væsentlige ændringer i antallet siden slutningen af 1980erne (se Tab. 8.1). Ved Præstø Fjord findes Rørhøgen mest i søer og moser syd for fjorden, bl.a. Even Sø (3-4 par), moserne ved Roneklint (2-3 par) og Ambæk Enge (2 par). Even Sø havde i starten af 1980erne regelmæssigt omkring 3 par (6 par i 1986), men søens bestand har gennem perioden fluktueret noget (se Tab. 8.4). I Tubæk Ådal vest for Præstø var der i 1990erne 2-3 par årligt, men her er arten ikke fundet ynglende i de senere år. I strandsumpene ved Præstø Fjord har Rørhøgen ynglet (mere eller mindre regel-

mæssigt) på Storeholm, ved Skovhuse Nor og ved Sjolte Strand. På Feddet ynglende den ret regelmæssigt i 1980erne og begyndelsen af 1990erne, men den er ikke senere fundet her, og på en tidligere traditionel ynglelokalitet i Strandegaard Sø forsvandt arten, da lokaliteten blev afvandet i årene omkring 1970. – I landområdet mellem Dybsø Fjord og Præstø Fjord har en fast anvendt lokalitet været Bøgesø Mose (som regel 2 par, Tab. 8.4), men også flere andre lokaliteter er benyttet regelmæssigt.

Gisselfeld/Bregentved: Omkring godserne Gisselfeld og Bregentved er et område på 100 km² med godt tyve søer og damme undersøgt årligt siden midten af 1970erne. Fra en samlet bestand på ca. 5 par frem til begyndelsen af 1980erne, steg antallet i Gisselfeld/Bregentved-området i de følgende femten år til ca. 20 par, og bestanden har – bortset fra en midlertidig tilbagegang 2007-08 – holdt sig på det niveau lige siden (Tab. 8.4, Fig. 8.3). Rørhøgen har ynglet regelmæssigt på stort set alle egnede lokaliteter ved Gisselfeld/Bregentved, og de fleste steder med stabil forekomst fra år til år (se Tab. 8.4). En undtagelse her er Nielstrup Sø, hvor en vandstandshævning i slutningen af 1990erne medførte at størstedelen af søens rørsump forsvandt, og det blev årsag til at Rørhøgen, der havde ynglet med 3-4 par årligt i søen, siden da kun har ynglet uregelmæssigt med et enkelt par.

Holmegaards Mose: Tørvegravskomplekset i Holmegaards Mose (samt lokaliteterne i randområdet) er undersøgt årligt fra starten af 1970erne, og her har udviklingen stort set fulgt samme mønster som ved Gisselfeld/Bregentved. Fra 2-3 par i 1970erne var bestanden i Holmegaard-området (incl. Gødstrup Sø, Porsmose, Broksø, Gammellung og Kroglyng) steget til ca. 10 par i midten af 1990erne, og i de seneste år har der været ca. 20 par i Holmegaard-området (Tab. 8.4). De senere års vækst skyldes bl.a. bedre ynglemuligheder, der er opstået som følge af genetablering af permanente vådområder i Gødstrup Sø og Broksø Enge.

Tystrup-Bavelse: Tystrup-Bavelse søerne (herunder nogle småsøer i randområdet) har i løbet af undersøgelsesperioden gennemgået en markant udvikling. I 1970- og 1980erne ynglende kun nogle få par, men fra begyndelsen af 1990erne tiltog forekomsten hurtigt. Bestanden nåede i løbet af få år op til et niveau på 15-20 par fra midten af 1990erne, og en forekomst af denne størrelse har siden holdt sig ret konstant, dog med undtagelse af årene 2003-2007, hvor bestanden var nede på omkring 10 par. Parrene i Tystrup-Bavelse søerne er fordelt på en række lokaliteter langs søbredderne, men et par steder med 2-3 par ret samlet. Ynglemulighederne i søerne kan variere fra år til år fordi vinterens is og højvande i nogle sæsoner har ødelagt størstedelen af de rørskove, der normalt anvendes.

Lokalitet	1986	1989	1990	1991	1992	1994	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2004	2005	2006	2008	2009	2010
Denderup Sø	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2	2
Hovmose	-	1	1	1	0	1	2	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1
Gøgsmose	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1
Hesede skovsøer	-	-	1	1	-	1	2	2	2	2	1	2	2	3	2	-	1	1	1
Gisselfeld Park	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	2	1	2	3
Degnekrogen	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	-	-	-
Nielstrup Sø	1	1	1	1	4	3	3	4	3	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0
Søtorup Sø	2	1	1	1	2	2	2	2	2	3	3	3	2	1	2	5	1	1	3
Ulse Sø	1	1	0	1	1	0	1	2	3	3	2	2	2	1	1	2	-	1	3
Ejlemade Sø	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2
Bregentved Park	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1
Gabel Sø	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lysemose/Ondemose	1	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2	2	1	1	-	1	1	2	2
Freerslev Møllesø	1	-	1	-	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1
Bregnemade skovsøer	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1
Tranemose, Troelstrup	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	-	-	1	-	2	1	1	1
<i>Total, Gisself/Breg.ved:</i>	<i>11</i>	<i>11</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>16</i>	<i>16</i>	<i>22</i>	<i>23</i>	<i>21</i>	<i>19</i>	<i>19</i>	<i>20</i>	<i>17</i>	<i>18</i>	<i>14</i>	<i>22</i>	<i>14</i>	<i>19</i>	<i>23</i>
Gødstrup Sø/Enghave	0	1	-	1	1	1	1	1	-	1	1	-	1	1	1	1	3	2	2
Porsmose/Tuerne	1	2	2	2	2	1	3	1	2	2	1	-	1	2	-	2	3	3	3
Holmegaards Mose	5	3	5	5	5	5	6	6	7	8	5	5	7	6	8	8	10	8	9
Broksø Enge	-	-	0	0	0	0	0	1	0	0	0	-	-	1	1	1	1	1	2
Gammellung	-	1	-	2	2	2	2	2	2	1	-	-	-	1	-	2	3	3	3
Kroglyng	-	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2
Slagmose/Vasebro	2	-	-	-	2	3	3	2	2	2	2	1	1	2	1	3	2	1	1
Nørremose/Søgaard	2	-	2	1	1	2	1	2	-	1	2	-	1	1	2	2	2	2	2
Ravnstrup Sø/Knoldeng	-	-	-	1	1	-	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	-	-	-
Ulstrup Mose	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1
Glumsø Sø	0	0	1	1	1	0	0	1	1	1	1	-	1	2	2	2	1	2	1
Glumsø Mose	1	-	-	-	-	1	1	-	1	-	0	-	0	-	-	1	1	1	1
Tystrup-Bavelse søer	1	2	2	3	6	14	19	20	18	18	17	16	17	7	8	10	16	21	15
Ydernæs	2	-	1	2	-	1	1	1	-	-	2	-	-	1	-	1	1	-	1
Gødsholm/Gavnø nord	2	1	3	3	2	-	2	2	3	2	2	2	2	-	2	3	-	-	-
Fladstrand	1	3	3	2	2	-	4	3	3	3	3	3	-	-	3	3	-	-	-
Bøgesø Mose	1	2	1	-	-	2	2	-	1	1	2	-	2	2	1	1	-	-	2
Even Sø	6	1	2	1	3	3	3	3	2	2	4	5	2	2	1	3	1	2	4
Ambæk Enge	0	-	1	1	1	-	1	1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	2	2
Roneklint moser	1	-	1	1	1	1	2	2	3	2	2	2	3	2	-	1	2	2	2

Tab. 8.4. Rørhøg. Ynglebestande (antal par) på en række lokaliteter på Centrale Sydsjælland i udvalgte år. Oversigten omfatter kun en del af artens ynglelokaliteter i området (se Tab. 8.1). - = ingen data (lokaliteten ikke undersøgt dette år).

Det Centrale Sydsjælland har yderligere et antal ynglelokaliteter, de fleste med et enkelt par årligt (Tab. 8.1). Den østlige del af området har ingen større vådområder, og de Rørhøge, der yngler her (Jomfruens Egede, Turebyholm, Turebylille) findes i rørbevoksede mergelgrave og vandhuller.

For det Centrale Sydsjælland som helhed blev bestanden 1985-1989 opgjort til ca. 65 par fordelt med ca. 30 par i ”fjord-området” og ca. 35 par i det nordligere ”sø-/mose-område”. Bestanden i fjord-området har siden holdt sig ret konstant på ca. 30 par, medens arten i sø-/mose-området – især i løbet af 1990erne – er tiltaget til ca. 80 par, så den samlede bestand omkring 2010 har været på ca. 110 par.

Vestsjælland

På Vestsjælland som helhed er Rørhøgen i perioden 2001-10 fundet regelmæssigt ynglende på ca. 75 lokaliteter (Tab. 8.1) med en samlet årlig bestand på omkring 130 par. Det er mere end i 1980erne, hvor bestanden blev opgjort til omkring 70 par, men registreringerne på dele af Vestsjælland var dengang

ikke så omfattende, som de senere har været, så muligvis var bestanden i 1980erne større end angivet.

I mine undersøgelser er Vestsjælland opdelt i tre sektioner: Skælskør-, Slagelse- og Kalundborg-området.

Skælskør-området: Delområdet omfatter de sydlige dele af den tidligere Skælskør Kommune, herunder Glænø, Agersø og Omø. Det har gennem mange år været et kerneområde for Rørhøgen, som har ynglet regelmæssigt på hovedparten af de mange (ofte ret små) egnede lokaliteter, der findes i området. Den samlede årlige ynglebestand lå i første halvdel af 1980erne på ca. 30 par, fra 1985 og gennem 1990erne lidt højere (35-40 par), og i 2006-10 på 45-50 par (Tab. 8.5). Fremgangen i de senere år skyldes især stigende forekomst på Agersø og Omø. Begge øer havde frem til 2002 kun et enkelt ynglepar, men i løbet af perioden 2003-06 blev flere lokaliteter på Agersø taget i anvendelse, så der 2006-10 årligt har ynglet 6-7 par på øen. På Omø var der i 2009 og i 2010 3 par i Omø Sø og 1 par i Mosen (mod tidligere 1 par i Omø Sø).

Lokalitet		1980	1981	1982	1983	1985	1986	1987	1990	1991	1992	1994	1995	1996	2000	2002	2006	2007	2008	2010
Borreby Mose	Par	3	6	3	5	6	4	11	9	6	2	6	6	5	6	10	11	6	9	6
	Kuld	3	6	3	5	6	3	9	9	1	2	5	6	4	5	8	8	5	5	-
Flasken, Sevedø	Par	2	3	3	5	3	4	3	2	2	1	3	3	3	3	2	3	4	2	2
	Kuld	2	3	3	4	3	4	3	2	-	-	3	3	3	2	1	3	4	2	-
Snedinge Mose	Par	1	2	1	3	3	2	2	2	2	2	1	2	1	-	1	1	1	1	1
	Kuld	1	2	1	3	2	2	2	2	-	1	1	1	1	-	1	1	1	-	-
Andemose, Holsteinb.		1	1	1	1	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1
Rævehøj, Holsteinb.		1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	1	-	1	-	1	1	-	1	1
Kirkeskov, småmoser		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Fladmose		-	1	-	1	3	2	1	2	2	1	2	-	1	1	3	3	-	3	3
Stubberup-Snedinge		-	-	0	-	1	1	-	1	-	1	1	1	1	-	1	1	-	1	-
Glænø (total, 5 lokal.)		3	3	3	3	4	4	4	2	-	2	3	-	3	2	-	5	-	3	5
Sibberup		-	-	0	1	1	-	1	1	-	1	1	1	1	-	-	-	1	1	1
Tjæreby Mose		-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2
Toftbjerg, Basnæs		1	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	1
Basnæs		-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	-	-
Øksenæs Fjord, Basn.		1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1	2	1	1	1	-	1	1
Sylten, Stignæs		2	2	1	1	2	2	1	1	-	-	1	-	-	-	0	1	-	-	0
Magleby Lung		-	-	0	-	-	0	-	1	-	1	1	-	-	1	2	1	0	-	0
Vibeholm Mose		-	1	-	-	2	1	-	1	-	-	1	-	1	1	1	1	1	1	2
Hulleeng, Stignæs		-	-	0	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Vasebro, Kobæk		-	1	0	2	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1
Kobæk Strand		-	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Rørmose/Holmene		-	2	1	2	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	2	6	-	5	5
Omø Sø		0	1	1	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	3
Mosen, Omø		0	0	0	0	0	0	-	0	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	1
Fedtesø, Agersø		0	0	-	0	0	0	0	0	-	0	-	-	-	-	0	1	1	1	0
Skagesø, Agersø		0	0	-	0	0	0	0	0	-	0	-	-	-	-	0	1	1	1	1
Rørmade, Agersø		0	0	-	0	0	0	0	0	-	0	-	-	-	-	0	1	1	1	1
Lillemade/Lungen		0	0	-	0	0	0	0	0	-	0	-	-	-	-	0	2	2	2	2
Vestermose, Agersø		0	0	-	0	0	1	1	1	-	1	-	-	-	-	1	2	2	2	2
Total:		15	26	17	29	34	30	33	28	10	13	26	16	20	16	28	48	21	38	47
Korrigeret total:		20	28	22	33	35	33	36	34	28	25	32	33	31	30	37	51	45	44	49

Tab. 8.5. Rørhøg. Ynglebestande (antal par) i Skælskør-området i en række udvalgte år. For tre lokaliteter (øverst i tabellen) med kontrol af ynglesucces i de fleste år – udover ynglebestand – vist antallet af succesfulde yngleforsøg (ungekuld). - = ingen data. *Korrigeret total:* Områdets samlede bestand er korrigeret med det formodede antal par på de lokaliteter, der ikke er undersøgt dette år.

Den traditionelt vigtigste ynglelokalitet i Skælskør-området har været Borreby Mose, hvor bestanden i de fleste år siden 1980 har været på mindst 6 par (i flere år 9-10 par). Andre lokaliteter med regelmæssig forekomst af flere par er Flasken ved Sevedø (3-4 par), Rørmose/Holmene vest for Skælskør (op til 5-6 par) samt Fladmose (3 par fordelt på tre små rørskov). Hovedparten af Skælskør-områdets øvrige ynglelokaliteter har som regel kun haft et enkelt par. De fleste ynglepladser anvendes hvert år; som eksempel på stabiliteten kan nævnes Snedinge Mose (1½ ha sø tilgroet med tagrør). Den daværende godsforvalter på Holsteinborg (L.Vigen) meddelte mig i 1975, at Rørhøgen havde ynglet i Snedinge Mose hvert år siden 1947, og fra 1975 har arten ligeledes ynglet årligt (egne data), dvs. i en sammenhængende periode på mere end 60 år.

Slagelse-Korsør: Der er i området kendskab til ca. 20 lokaliteter med regelmæssig forekomst af i alt godt 30 par i perioden 2000-2010 (Tab. 8.1). I 1980- og 1990erne blev områdets samlede bestand opgjort til ca. 20 par årligt. En række småmoser i de landbrugsdominerede områder syd og nord for Sla-

gelse er ikke velundersøgte (hverken tidligere eller i de senere år), og her er der sikkert flere ukendte lokaliteter med forekomst. Regionens største koncentrationer er fundet vest for Slagelse, primært i Hejninge Mose (2-4 par), Stillinge Mose (2-3 par) og i rørskovene langs Tudeå vest for Trelleborg (3 par). I Nysø på det militære øvelsesterræn ved Antvorskov har der tidligere ynglet 1-2 par, men i 2008 yngledede 6 par og i 2010 var der 5 par i og omkring søen.

Kalundborg-området: Der er i de senere år registreret lidt over 50 par i området. Det er noget mere end tidligere, men en del af forskellen skyldes uden tvivl en bedre og mere effektiv dækning. Der er dog næppe tvivl om, at bestanden i de senere år har været en del større end i 1980erne. Den tætteste koncentration findes i Tissø-området (Tab. 8.6), hvor der især er store forekomster i Hallenslev Mose (5-11 par) og Lille Åmose (14-18 par). Lille Åmose er et vanskeligt overskueligt terræn, og her er resultatet af registreringerne forbedret i takt med stigende kendskab til forholdene på denne store lokalitet.

Lokalitet	1993	1994	2001	2005	2007
Rye Mose.....	3	1	1	1	1
Gørlev jordbassiner.....	0	0	0	0	1
Hallenslev Mose.....	5	4	7	5	11
Tissø.....	-	2	3	2	3
Bliden, Sæbygaard.....	1	1	0	-	-
Buskysminde Mose.....	1	-	1	-	1
Lille Åmose.....	6	9	14	14	18
Kongens Mølle.....	-	-	-	1	1
Skarresø.....	-	-	2	1	1
Rajemose, Dønnerup.....	-	-	1	1	1
Torsø, Katstrup.....	-	-	1	-	1

Tab. 8.6. Rørhøg. Ynglebestande (antal par) på lokaliteter omkring Tissø. - = ingen data (lokaliteten ikke undersøgt).

Midtsjælland

I de senere år er Rørhøgen registreret som ynglende på ca. 30 midtsjællandske lokaliteter med tilsammen ca. 45 par (Tab. 8.1). Det er mere end i 1980- og 1990erne, hvor bestanden blev opgjort til ca. 25 par fordelt på 20 lokaliteter. To store, lavvandede søer, Valsøllille Sø og Selsø Sø har flere ynglepar; i Valsøllille Sø bl.a. 8 par i 2001, 5 par i 2005, 6 par i 2007 og i Selsø Sø bl.a. 4 par i 2007, 4 par i 2008, 5 par i 2009. På andre lokaliteter er der som regel kun et eller to par hvert sted. I de fire store, ret dybe søer, Sorø Sø, Tuel Sø, Gyrstinge Sø og Haraldsted Sø (alle med ret sparsom rørskov), er det kun den sidstnævnte, der har yngleforekomst i selve søen, idet parrene ved Gyrstinge Sø findes i moser indenfor dæmninger i hver sin ende af søen. I Sorø-søerne har jeg ikke registreret forekomst. Som helhed er Midtsjælland ikke så godt undersøgt, og der findes antagelig flere ukendte lokaliteter med ynglende Rørhøge.

Østsjælland / Stevns

Der findes kun ganske få vådområder på Østsjælland, og forekomsten af Rørhøge her er beskedent. I Gjorslev Mølle Sø er der i en del år konstateret yngleforekomst, men ikke regelmæssigt, og det ser ud til, at arten har manglet i de fleste år. Ved Vemmetofte Kloster har et par ynglet regelmæssigt (vist hvert år siden 1990) i en lille, rørbevokset mergelgrav på markerne. Østsjællands bedste lokalitet har været Tryggevejle Å/Stevns Å, hvor der i flere år har været mindst 4 par, fordelt over en lang strækning (Strøby, Hårlev, Hellested, Juellinge).

Køge-Roskilde-København

I perioden 2001-2010 er Rørhøgen registreret som regelmæssigt ynglende på ca. 30 lokaliteter i området mellem Køge, Roskilde og København (Tab. 8.7). På hovedparten af lokaliteterne er der som regel kun registreret et enkelt ynglepar årligt, og den samlede ynglebestand har i de fleste år antagelig ligget på omkring 40 par.

Saltholm: Især forekomsten på Saltholm har indvirket på områdets bestandsniveau. Arten yngle-

de ikke på øen i 1980erne, og i midten af 1990erne var der kun et enkelt ynglepar på Saltholm (Vikstrøm & Nielsen 1998). Herefter var der massiv fremgang, idet der var 16 par i 2005 (12 redefund) og igen 16 par i 2006 (16 redefund); i 2008 blev der rapporteret om nogenlunde status quo, men i 2009 var øens bestand gået tilbage til 8 par (M.F. Jørgensen & M. Jørgensen i optællingsrapporter). Det er uvist, om der er foretaget målrettet eftersøgning på Saltholm efter 2009.

Den samlede ynglebestand i området Køge-Roskilde-København i perioden 2001-2010 (40-45 par afhængigt af antallet på Saltholm) har ligget betydeligt over forekomsten i 1980erne, hvor der i området kendtes en halv snes ynglelokaliteter med i alt ca. 10 par årligt, og ligeledes noget over niveauet i midten af 1990erne, hvor arten igen blev registreret på 10 lokaliteter med tilsammen ca. 10 par (Pedersen & Nielsen 1998, Vikstrøm & Nielsen 1998, M.B.Grell in litt.).

KØBENHAVN-ROSKILDE		NORDSJÆLLAND	
Køge Nordstrand	1	Farum Sø	1
Aksellose/Elleenge	1	Sækken s.f.Farum Sø	1
Vallensbæk Mose	1	Vaserne, Furesø	0-1
Jersie Mose	1-2	Kollerød lergrave	1
Gl.Havdrup Mose	1-2	Skenkelsø Sø	1-2
Ramsøen	1	Store Rørbæk	1
Bordrup Mose	1	Enghave, Fredr.sund	1
Syv Mose	1	Græse strandenge	1
Darup Mose	1	Arresø	ca. 10
Risø	1	Ryeng	1-2
Rørlose, Eskilsø	1	Frederiksværk	1
Værebros Å	1	Arrenæs øst	1
Løje Sø	1	Nørremosen	1
Veksø Mose	1	Lille Lyngby Mose	1
Gundsømagle Sø	1	Lykkesholm	1
Hove Ådal	1	Pøleå	1
Vasby Mose	1	Hovgaard's Pynt	1-2
Porsemosen	1-2	Ellemosen	1
Råmosen, Ballerup	1	Holløse Bredning	1
Harrestrup Mose	1	Alsønderup Engso	0-1
Utterslev Mose	1	Strødam Engso	1
Grønjordsøen, A.Fælled	1	Favrholm Voldgrav	1
Vestamager (Klydesø)	1-2	Harager Hegn/Gribskov	1
Aflandshage	0-1	Esrup Sø	1
Saltholm	8-16	Langstrup Mose	1
Søndersø	1	Gurre Sø	1
Præstesø	1	Hellebæk-området	1
		Rusland ø.f.Gilleleje	1
		Venslev Huse, Horsherr	1

Tab. 8.7. Rørhøg. Ynglebestande (årligt antal par) 2001-2010 på regelmæssigt anvendte lokaliteter i Køge-Roskilde-København området og Nordsjælland..

Kilder: Data er primært fra DOFBasen (se teksten).

Nordsjælland

I Nordsjælland har Rørhøgen 2001-2010 ynglet på 30 lokaliteter med tilsammen ca. 30 par årligt (Tab. 8.7). En trediedel af lokaliteterne findes langs bredderne af Arresø, hvor der er registreret en bestand på i alt ca. 10 par (H. Boeg/DOFBasen). I 1980erne

ynnglede Rørhøgen antagelig kun på fire lokaliteter ved Arresø (Ryeng, Nørremose, Lille Lyngby Mose, Ellemosen), og i hele det nordsjællandske område var arten kun kendt fra ti lokaliteter med et tilsvarende antal par. Omkring 1995 blev arten igen fundet på ti nordsjællandske lokaliteter (Vikstrøm & Nielsen 1999, M. B.Grell in litt.).

Odsherred

Rørhøgen blev ikke fundet ynglende i Odsherred i 1980'erne, men fra omkring 1990 har den ynglet regelmæssigt i Hovvig og Klint Sø. Den har senere etableret sig som ynglefugl i Trundholm Mose, Gudminderup Mose og i Lammefjorden. Desuden har arten i adskillige år ynglet med et par på Sejerø. Data fra Odsherred er primært fra DOFBasen.

Område	Areal (km ²)	Årlig ynglebestand (antal par)				Par pr. 100 km ²	Udviklingstendens 1995-2010
		1975-79	1980-89	1990-99	2000-10		
Lolland	1.240	65	130	145	125	11,3	Aftagende bestand
<i>Vestlolland</i>	650	10	30	40	40	6,2	<i>Stabil bestand</i>
<i>Østlolland</i>	590	55	100	105	85	17,8	<i>Aftagende bestand</i>
Falster	515	25	30	35	45	8,7	Tiltagende bestand
Møn	225	10	10	15	10	6,7	Aftagende bestand
Sydsjælland	1.325	35	85	125	130	9,8	Stabil bestand
<i>Sydlig Sydsjælland</i>	300	10	20	20	20	6,7	<i>Stabil bestand</i>
<i>Centrale Sydsjælland</i>	1.025	25	65	105	110	10,7	<i>Stabil bestand</i>
Vestsjælland	1.475	45	75	85	130	8,8	Tiltagende bestand
<i>Skælskør-området</i>	225	20	35	35	45	20,0	<i>Tiltagende bestand</i>
<i>Slagelse-Korsør</i>	550	10	20	20	30	5,5	<i>Tiltagend ebestand</i>
<i>Kalundborg-området</i>	700	15	20	30	55	7,9	<i>Tiltagend ebestand</i>
Midtsjælland	1.375	15	25	25	45	3,3	Tiltagend ebestand
Østsjælland/Stevns	345	1	2	6	7	2,0	Stabil bestand
København-Roskilde	1.125	10	10	20	45	4,0	Tiltagende bestand
Nordsjælland	1.325	10	10	10	30	2,3	Tiltagende bestand
Odsherred	325	0	0	3	6	1,8	Tiltagende bestand
Total:	9.275	215	375	470	575	6,2	Tiltagende bestand

Tab. 8.8. Rørhøg. Ynglebestande (årligt antal par) i de enkelte dele af Østdanmark i hver 10-års periode. For hver lokalitet er der primært anvendt den seneste (effektive) optælling i hver periode. Tallene er afrundede.

Ynglebestandens størrelse og udvikling

Bestandsstørrelse: Den østdanske rørhøgebestand er i perioden 2000-2010 opgjort til ca. 575 par årligt (Tab. 8.8). Forekomsten er tiltaget siden 1980'erne, hvor ynglebestanden var på ca. 375 par, og i 1990'erne ynglende ca. 470 par Rørhøge i Østdanmark.

Udviklingstendenser: I slutningen af 1970'erne var den samlede østdanske ynglebestand på lidt over 200 par (Tab. 8.8). Siden den gang har bestanden som helhed været i markant vækst, men udviklingstakten og -forløbet har været forskelligartet i de enkelte dele af Østdanmark. Gennem hele undersøgelsesperioden 1976-2010 er der foretaget årlig registrering af bestandene i census-områder ved Maribosøerne og Gisselfeld/Bregentved, og forløbene i de to områder (se Fig. 8.2 og 8.3) illustrerer ret godt de generelle tendenser i udviklingen på henholdsvis Lolland og Sydsjælland.

Lolland havde allerede i anden halvdel af 1970'erne en ret stor bestand på omkring 65 par, og her tiltog arten hurtigt i første del af 1980'erne, således at Lollands årlige bestand i 1985-1989 var fordoblet til 130 par. Det niveau holdt sig ret konstant i en del år, men der har på flere af de vigtigste lokaliteter (fx

Maribosøerne og Sydlollands inddæmninger) i de senere år været meget mindre bestande end tidligere (Tab. 8.2).

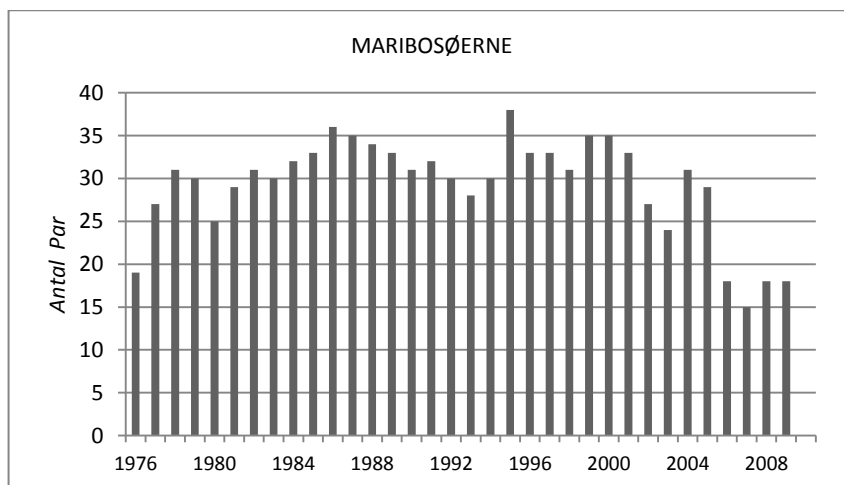
På Sydsjælland var fremgangen især markant i perioden 1985-1995, hvorefter forekomsten har været ret stabil. På Vestsjælland havde Skælskør-området allerede i 1980'erne en tæt bestand, og bortset fra en tiltagende forekomst på Agersø og Omø efter 2000, er der ikke sket større ændringer i bestandsniveauet i forhold til 1980'erne. I Kalundborg-området har der været jævn fremgang gennem det meste af undersøgelsesperioden.

De dele af Østdanmark, hvor fremgangen er foregået senest (og muligvis stadigvæk er i gang) er de nord- og nordøstlige områder (Køge-Roskilde-København og Nordsjælland), til dels også Midtsjælland, dvs. områder der i 1980'erne kun havde små bestande.

Det overordnede billede er, at den bestandsudvikling, der har fundet sted i Østdanmark henover en periode på 40 år, er foregået trinvis, hvor fremgangen er startet i de sydlige dele og over tid rykket nordpå, hvilket også må betragtes som et naturligt mønster for en art, der har sit udbredelsesmæssige tyngdepunkt syd og sydøst for Østersøen.

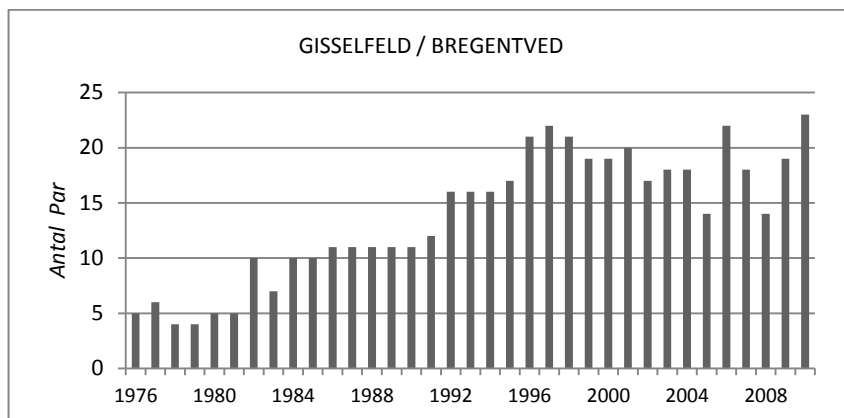
Fig 8.2. Rørhøg. Udvikling i ynglebestanden i Maribosøerne (excl. omgivende moser).

I tre år er der korrigeret for manglende registrering på enkelte lokaliteter (1990, 1991, 2006).

Fig. 8.3. Rørhøg. Udvikling i ynglebestanden i søerne ved Gisselfeld/Bregentved.

I to år er der korrigeret for manglende registrering på enkelte lokaliteter (1979, 2007).

Fluktuationer

Selvom der på en del af de lokaliteter og områder, hvor der er foretaget årlig registrering, har været flere eksempler på visse år med svagere forekomst end normalt, er bestandene generelt stabile (Fig. 8.2 og 8.3). Det tyder på, at bestandsniveauet ikke er underkastet væsentlige årlige fluktuationer (fx i relation til store udsving i fødegrundlaget). Årsagen kan være, at Rørhøgen ikke er afhængig af et enkelt fødeemne, men er mere bredspektret med hensyn til byttedyr. Variationer i fødetilgangen har dog antagelig indvirkning på årets ungeproduktion, således at ynglesucces kan være ringere og kuld størrelserne mindre i sæsoner med dårlige fødeforhold.

De fleste ynglelokaliteter (både små og store) har haft stabile forekomster fra år til år. På mange lokaliteter med 1-2 par har der således ikke været større variationer i forekomsten i perioden fra 1980 (eller fra det tidspunkt hvor Rørhøgen etablerede sig på lokaliteten) og frem til 2010.

En medvirkende årsag til denne stabilitet kan være, at der kun få steder er sket midlertidige eller mere vedvarende ændringer i lokaliteternes fysiske forhold. Rørhøgene er afhængige af, at der ved ankomsten findes fjorgammel, vissen rørskov, hvori reden kan anlægges, og forudgående afhøstning af tagrørene kan derfor forringe redemulighederne. Rørskovene på de fleste østdanske ynglelokaliteter

er imidlertid af en sådan karakter (oftest små arealer), at det ikke er kommercielt lønsomt at udnytte disse. Det er således kun på fem-seks lokaliteter i mit undersøgelsesområde at der mere eller mindre regelmæssigt (årligt) er høstet tagrør.

Bestandstæthed

De største bestandstætheder er fundet i Skælskør-området (20 par pr. 100 km²), på Østlolland (18 par pr. 100 km²) og i Centrale Sydsjælland (11 par pr. 100 km²), se Tab. 8.8. Tætheden er afhængig af tilstedeværelsen af potentielle habitater (egne vådområder), men fødemulighederne spiller antagelig en stor rolle. Lokalt og i mindre områder (med særlig gode forhold) er der noget større bestandstætheder end de tætheder, der er fundet i de store områder. De dele af Østdanmark, som gennem hele undersøgelsesperioden har haft de største bestande, Lolland, Falster, Syd- og Vestsjælland, har ret ensartede bestandstætheder på 8-11 par pr. 100 km² (Tab. 8.8). Østsjælland og Odsherred har lave tætheder (2 par pr. 100 km²); Østsjælland har kun få egnede habitater. For det østlige Danmark som helhed kan bestandstætheden opgøres til 6 par pr. 100 km².

Område Lokalitet	Antal år	Sum Antal par	Sum Par med unger	Yngle succes i Pct	Område Lokalitet	Antal år	Sum Antal par	Sum Par med unger	Yngle succes i Pct
<i>Lolland:</i>					<i>(Sydsjælland:)</i>				
Bogø Inddæmning	14	17	16	94,1	Søtorup Sø	18	31	25	80,6
Nørresø	12	20	15	75,0	Ulse Sø	12	20	16	80,0
Maribo Søndersø	23	370	302	81,6	Ejlemade Sø	25	39	27	69,2
Hejrede Sø	22	83	62	74,7	Bregentved Park	20	20	14	70,0
Røgbølle Sø	24	160	116	72,5	Gabel Sø	19	19	11	57,9
Fladet	16	19	18	94,7	Lysemose	22	22	16	72,7
Kettinge Sø	10	18	18	100,0	Freerslev Møllesø	11	12	12	100,0
Saksfjed Inddæmn.	15	148	136	91,9	Tystrup-Bavelse søer	11	140	105	75,0
<i>Falster:</i>					<i>Gødsholm/Gavnø</i>				
Bøtø Nor	21	77	68	88,3	Fladstrand	10	26	26	100,0
<i>Sydsjælland:</i>					<i>Vestsjælland:</i>				
Denderup Sø	29	31	24	77,4	Rævehøj, Holst.borg	10	10	9	90,0
Hovmose	16	20	19	95,0	Snedinge Mose	21	27	25	92,6
Hesede skovsøer	13	19	10	52,6	Toftbjerg, Basnæs	13	13	12	92,3
Gisselfeld Park	18	18	18	100,0	Øksenæs Fjord	16	19	19	100,0
Degnekrogen	10	10	9	90,0	Flasken, Sevedø	17	45	43	95,6
Nielstrup Sø	23	39	28	71,8	Borreby Mose	20	121	99	81,8
Total:							1.644	1.345	81,8

Tab. 8.9. Rørhøg. Andelen af par med ynglesucces (par med udføjne unger) på lokaliteter hvor der i mindst 10 år i perioden 1976-2010 er foretaget kontrol af yngleresultatet.

Ungeproduktion

Ynglesucces: Rørhøgens ynglesucces, dvs. den andel af parrene der får unger på vingerne, er kontrolleret på adskillige lokaliteter, enten gennem en serie af år eller med nogle års mellemrum. På 31 ynglelokaliteter (af forskellig karakter) har jeg i perioden 1976-2010 undersøgt yngleresultatet i mindst 10 sæsoner, og for materialet som helhed har ynglesucces hos de kontrollerede par været på 82% (Tab. 8.9). Nogle steder (som regel lokaliteter med et enkelt par årligt) har ynglesucces i år med kontrol været på 100% eller tæt på, og andre steder har ynglesucces været nede på 60-70%, men på mange lokaliteter ligger den konstaterede ynglesucces tæt på gennemsnittet for hele materialet (Tab. 8.9). På Østlolland blev i årene 1985-1989 registreret en lidt højere ynglesucces på 90% (n=343), se Tab. 8.3.

Sammenlignet med de fleste andre rovfuglearter har Rørhøgene som helhed haft en høj gennemsnitlig ynglesucces.

Kuldstørrelse: Antallet af udføjne unger pr. kuld (i kuld med sikker registrering af antallet af unger) er i perioden 1976-2010 registreret i 943 kuld, der har været fordelt som følger:

- 26 kuld med 1 unge (3%)
- 333 kuld med 2 unger (35%)
- 391 kuld med 3 unger (41%)
- 167 kuld med 4 unger (18%)
- 26 kuld med 5 unger (3%).

Gennemsnittet for de registrerede kuld har været 2,8 unger pr. kuld (n=943).

Habitat

Med undtagelse af de få gange, hvor Rørhøgene har placeret reden i dyrkede afgrøder eller krat, har de østdanske Rørhøge altid ynglet i rørsumpe (rørskove), dvs. bevoksninger af Tagrør *Phragmites communis*, i enkelte tilfælde i andre typer af sumpvegetation. De anvendte rørsumpe kan være af noget forskelligartet karakter med hensyn til areal, type og struktur. Tab. 8.10 viser fordelingen af ynglepladser på en række valgte kategorier. Det er ikke i alle tilfælde uproblematisk at foretage en opdeling i disse kategorier, og der kan være et vist overlap mellem de enkelte habitater, men opdelingen kan være med til at illustrere den variation, der er konstateret i Rørhøgenes valg af yngleplads. På nogle lokaliteter med flere par kan Rørhøgene være fordelt på forskellige habitater, hvilket medfører, at antallet af lokaliteter i Tab. 8.10 er større end det faktiske antal ynglelokaliteter. Det totale antal par (Tab. 8.10) er ligeledes større end bestanden i noget enkelt år, idet der for hver lokalitet er anvendt det største antal registrerede par i perioden 1985-2010.

Som det fremgår af Tab. 8.10 er kategorierne Søer (naturlige søer og damme) og Rørsumpe (rørskove i lavbundsområder) de hyppigst benyttede habitater (henholdsvis 24% og 43% af ynglepladserne og en tilsvarende stor andel af bestanden). Tørvegrave, lergrave og digegrave kunne for så vidt også indgå i kategorierne Søer og Rørsumpe, men de er opstået på anden vis, og derfor opgjort særskilt. Langt størstedelen af ynglepladserne udgøres af ret små rørskove (bevoksninger på under 10 ha). Det gælder også for forekomsten i søer, hvor der sammenlagt kan være rørsumpe med noget større

arealer, men hvor de enkelte bevoksninger oftest er på mindre end 3 ha. Det samme gælder stort set alle tørvegrave, digegrave m.v. Anvendelsen af små rørskove skal ikke ses som et udtryk for at Rørhøgene har en særlig præference for disse, men skal ses på baggrund af, at der kun få steder i undersøgelsesom-

rådet findes store rørskove når det drejer sig om ferske vådområder. Generelt findes landsdelens største rørsumpe i brakvandsområder (Strandsumpe); disse anvendes også af Rørhøgene, men i ret begrænset omfang (6-7% af lokaliteterne/bestanden).

Habitat	Lokaliteter		Par		
	Antal	Pct	Antal	Pct	
A Smålokaliteter < 0,1 ha	18	4,6	18	2,8	
B Søer	Total	92	23,7	199	31,5
	<i>søer</i> < 1 ha	3	0,8	3	0,5
	<i>søer</i> 1-3 ha	19	4,9	19	3,0
	<i>søer</i> 3-10 ha	37	9,5	46	7,3
	<i>søer</i> 10-50 ha	17	4,4	38	6,0
	<i>søer</i> > 50 ha	16	4,1	93	14,7
C Rørsumpe	Total	167	42,9	232	36,7
	<i>areal</i> < 1 ha	23	5,9	23	3,6
	<i>areal</i> 1-3 ha	72	18,5	80	12,7
	<i>areal</i> 3-10 ha	50	12,8	62	9,8
	<i>areal</i> 10-25 ha	15	3,9	31	4,9
	<i>areal</i> > 25 ha	7	1,8	36	5,7
D Tørvegrave		38	9,8	90	14,2
E Lergrave, jordbassiner m.v.		11	2,8	15	2,4
F Digegrave		16	4,1	23	3,6
G Strandsumpe		29	7,5	37	5,9
H Krat		7	1,8	7	1,1
I Dyrkede marker		11	2,8	11	1,7
Total:		389	100,0	632	100,0

Tab. 8.10. Rørhøg. Ynglepladser fordelt på habitater. Materialet omfatter lokaliteter på Lolland, Falster, Møn, Syd-, Vest- og Midt-sjælland. Lokaliteter med forekomst på flere forskellige habitater er opdelt.

Definitioner:

A. *Smålokaliteter:* Mergelgrave og vandhuller, tilgroet med tagrør.

B. *Søer:* Rørskove og rørbræmmer ved søbredder (vådområder med dominans af åben vandflade). Arealfordeling efter vandflade.

C. *Rørsumpe:* Vådområder (moser, tilgroede søer, lavbund, ådale m.v.) med dominans af rørsump (>75% af vådområdet). Omfatter ikke rørsumpe i de øvrige kategorier.

D. *Tørvegrave:* Rørsumpe i tørvegrave (lokaliteter med forekomst i flere tørvegrave – tørvegravskomplekser – er defineret som én lokalitet).

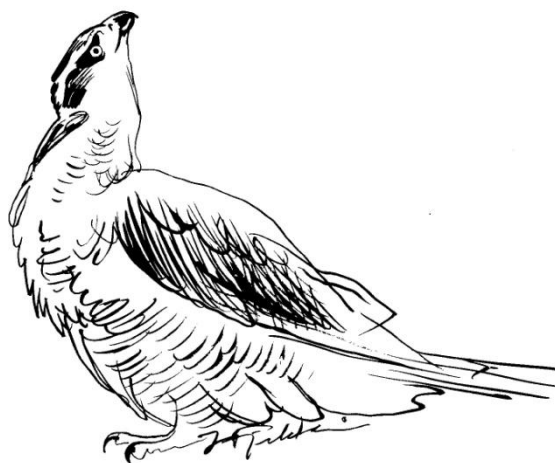
E. *Lergrave, jordbassiner m.v.:* Rørsumpe i kunstigt skabte søer.

F. *Digegrave:* Rørsumpe indenfor Sydllands dige.

G. *Strandsumpe:* Rørsumpe i brakvand (laguner og fjorde).

H. *Krat:* Kratbevoksning på lavbund. Uregelmæssigt anvendt.

I. *Dyrkede marker:* Marker med afgrøder (vintersæd, vinterraps, frøgræs, evt. braklagte). Uregelmæssigt anvendt.

Ill: Jon Fjeldså

9. Duehøg *Accipiter gentilis*

I Danmark yngler Duehøgen fåtalligt i en del af de større skove og plantager. Arten findes sjældent i skove, der på mindre end 100 ha. Parrene opretholder store territorier, og der vil normalt være en afstand på mindst 2 km mellem nabopar; det er ensbetydende med, at det som regel kun er skove på over 300 ha, der huser mere end et enkelt par.

På baggrund af Rovfuglegruppens optællinger i store dele af landet i midten af 1980'erne blev den samlede danske ynglebestand opgjort til ca. 650 par (Jørgensen 1989). Vurderinger af forekomsten midt i 1990'erne gav tilsvarende ca. 650 par (Grell 1998, Jørgensen 1998). I to områder, Vendsyssel og Sø-Jylland, der i 1980'erne havde store bestande, er der siden konstateret en tilbagegang (Nielsen & Drachmann 1999, Storgaard 1997); andre steder har der muligvis været en lille fremgang, og som helhed har det danske bestandsniveau antagelig været nogenlunde stabilt siden midten af 1990'erne, men med lokale forskelle.

Duehøgen er standfugl, og parret opholder sig sandsynligvis i (eller omkring) territoriet hele året. Territoriet udgøres som regel af den samme del af skoven år efter år, og kun sjældent flyttes til en anden del af skoven. Reden anlægges i højstammede, sluttede bevoksninger (løv- eller nåletræ), ofte langt inde i skoven. Parret bygger nogle år en ny rede i territoriet, men ligeså hyppigt anvendes en tidligere rede. Yngleperioden indledes i februar, hvor redebygning (eller udbygning af gammel rede) påbegyndes. Æglægningen foregår hos de fleste par i første halvdel af april. Hunnen er alene om rugningen, og opholder sig desuden i eller omkring reden i den første del af ungeperioden, hvor hannen skaffer føde til hunnen og ungerne.

Føden udgøres stort set udelukkende af fugle af forskellig størrelse, mest fra drossel- til kragestør-

relse; også større fugle kan nedlægges (hønse- og andefugle), men de dominerende fødeemner er duer, kragefugle og arter af tilsvarende størrelse.

Som nævnt yngler Duehøgen i det samme territorium år efter år, men såfremt der ikke foretages en aktiv eftersøgning, kan forekomsten let blive overset, da arten fører en diskret tilværelse. Det er i den første del af yngleperioden (ultimo februar-medio april), der er de bedste muligheder for at finde frem til de besatte territorier. Parrets skrigeduet (under kurtisering, parring og territoriehævdelse) høres ofte i redeområdet, især først på dagen. I samme periode (februar-primus april) udfører parret (eller en af magerne) en karakteristisk territorial- og parringsflugt over skoven. Senere i yngletiden er det ikke ret meget man bemærker Duehøgen, medmindre man opsøger reden.

Duehøgen har gennem mere end hundrede år været hårdt bekæmpet mange steder, især på godser med opdræt af fasaner, hvor man har været bekymret for Duehøgenes eventuelle predation på opdrætspladserne og i udsætningerne. Bekæmpelsen resulterede i, at duehøgebestanden helt frem til den sidste fjerdedel af 1900-tallet var svag, og den danske bestand var i begyndelsen af 1970'erne måske nede på 150-250 par (Dyck et al. 1977). Arten blev gennem lovgivningen bedre beskyttet fra slutningen af 1960'erne, og de nuværende regler er restriktive med hensyn til bekæmpelse. Den bedre beskyttelse, der gradvis er blevet indført, har haft en gunstig effekt på Duehøgens situation, ikke mindst på Øerne, hvor de fleste skove tilhører godser med fasanopdræt og jagtudlejning. Lokalt er der sandsynligvis stadigvæk en vis illegal bekæmpelse (dokumenteret ved flere lejligheder), men problemet er givetvis meget mindre nu end det var tidligere.

Materiale

I løbet af perioden 1980-2010 har jeg i et eller flere år undersøgt forekomsten af ynglende rovfugle (primært med fokus på Musvåge og Duehøg) i næsten alle skove i det sydøstligste Danmark, dvs. Lolland, Falster, Sydsjælland og Sydvestsjælland (se kort i Fig. 9.1); skovene på Møn er ikke undersøgt. I Appendix findes en oversigt over landsdelens skove og omfanget af mine undersøgelser. Med det store antal skove, der er tale om, har undersøgelsernes hyppighed været underlagt begrænsninger. Mange skove, heraf næsten alle på Vestlolland og de fleste skove på Falster, er i løbet af perioden kun undersøgt effektivt i en enkelt sæson, og det ligger adskillige år tilbage (Vestlolland i 1986, Falster i 1987). Også mange andre skove er kun undersøgt effektivt i ét eller nogle få år. I to censusområder på hver 100 km² er der til gengæld foretaget årlig registrering af rovfuglebestandene gennem lang tid; ved Maribosøerne på Lolland således i de fleste år 1977-2006, og omkring godserne Gisselfeld og Bregentved på Sydsjælland 1987-2010, se også afsnit 2 (Undersøgelsesområde). Formålet med de to censusområder har været at registrere eventuelle fluktuationer (fra år til år) og udviklingstendenser (over længere tid) i ynglebestandene. Udover skovene i de to censusområder er en række udvalgte skove på Østlolland og det Centrale Sydsjælland undersøgt regelmæssigt, ofte med nogle få års mellemrum eller årligt gennem korte eller lidt længere perioder; formålet har også her været at registrere udviklingen.

Udenfor det egentlige SØ-Danmark har jeg i nogle sæsoner i perioden 2001-2010 foretaget optælling af ynglende rovfugle (herunder Duehøg) i et 180 km² stort, skovrigt område ved Tissø og Skarresø på NV-Sjælland.

Metode

De bevoksninger i skovene, der er velegnede for redeanbringelse, er i det tidlige forår (ultimo februar-ultimo april) gennemgået for eftersøgning af reder af Duehøg og Musvåge (samt andre rovfugle). Bevoksninger, hvor der i tidligere år er fundet reder, er normalt givet særlig opmærksomhed. Ved fund af reder er det som regel allerede i første del af marts muligt at afgøre om reden er bebygget og dermed om den anvendes (og at territoriet er besat). Ved anvendte reder vil nytilført redemateriale, eventuel granpynt eller dun på redokanten afsløre, at reden er beboet. Det skrigende duehøgepar (eller en af magerne) vil desuden ofte blive hørt i eller over redeområdet i denne del af yngleperioden. I anden halvdel af april vil den rugende hun ofte blive liggende på reden, selvom man står på skovbunden i nærheden. Ved observationer fra steder udenfor skoven vil også parrets territorial- og parringseflugt give lejlighed til at konstatere, at territoriet er besat.

Som ynglepar har jeg medtaget par med registrerede reder og med sikre tegn på, at territoriet har været besat. Efter løvspring omkring 1. maj har jeg ikke gjort forsøg på at finde (nye) reder, da løvhanget er for tæt til at en effektiv eftersøgning er mulig. I nogle år har jeg i den sene del af ungeperioden op-søgt udvalgte reder for at kontrollere, om der har været ynglesucces, men det er kun sket i meget begrænset omfang.

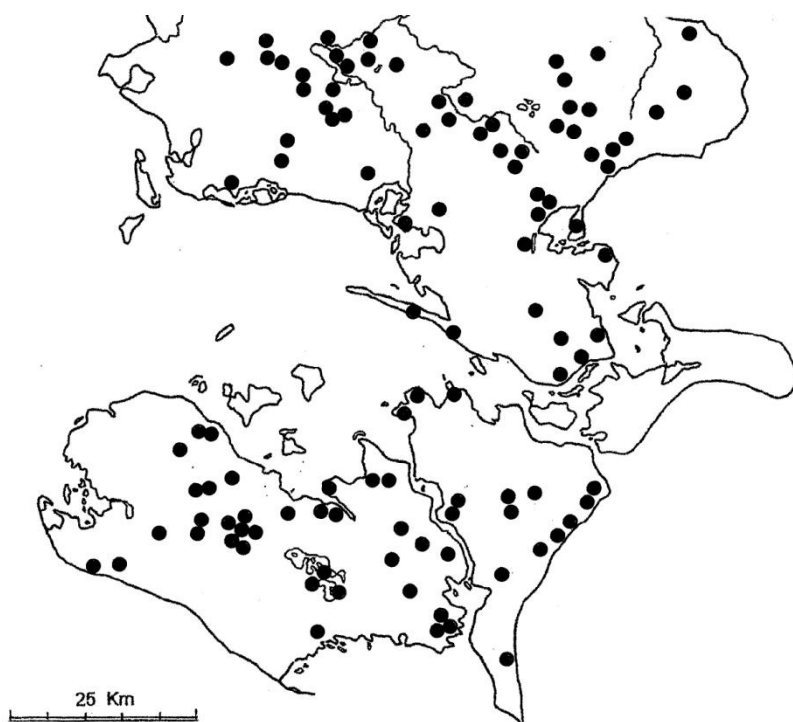
Yngleforekomst i SØ-Danmark

Duehøgen forekommer som en fåtallig, men nogenlunde jævnt udbredt ynglefugl i det sydøstlige Danmark. Den geografiske fordeling fremgår af kortet i Fig. 9.1. Arten er registreret som sikker ynglefugl i 82 skove i regionen, og disse udgør 26 % af alle undersøgte skove (n=309). Langt størstedelen af skovene i SØ-Danmark har således ikke ynglende Duehøge. Skove med yngleforekomst fremgår af Tab. 9.1. Lokalteterne omfatter næsten udelukkende større skove, men ikke alle store skove har forekomst, idet SØ-Danmark har mere end 30 skove med et areal på over 100 ha, hvor der ikke er fundet ynglende Duehøge, enten fordi der ikke er egnede forhold eller af andre årsager.

Næsten alle regionens større skove er velundersøgte, og Duehøgen har (sammen med Musvåge) været fokusart ved mine undersøgelser, så jeg vurderer jeg, at der i SØ-Danmark kun er få regelmæssigt anvendte territorier, der ikke er kendskab til.

Vestlige Lolland

Ved en samlet undersøgelse jeg foretog af skovene på Vestlolland i 1986 blev registeret 18 par, hvilket var en overraskende stor forekomst. I nogle skove var der ved fornyede undersøgelser i anden halvdel af 1990'erne ingen ændringer i forhold til situationen i 1986, og det vurderes at forekomsten heller ikke siden (efter 2000) har ændret sig væsentligt. Det meste af Vestlollands ynglebestand (16 par) er fundet indenfor et skovrigt område på den centrale/nordlige del, der omfatter et areal på ca. 250 km². Den største forekomst er registreret i det store og vidt forgrenede skovområde Kristianssæde Skov (6 par i ca. 1450 ha skov); i tre skove på hver 200-250 ha er der registreret 2 par (Torrige Skov, Rosningen, Søllested Skov). Den sydlige del af Vestlolland er meget skovfattigt, men i de to skove, hvor der er egnede forhold (Vindeholme Skov og Kongeskov) har Duehøgen ynglet regelmæssigt. Udover de registrerede forekomster har jeg fra Vestlolland fået meddelelse om sandsynlige ynglepar i Store Vejlø Skov (Nakskov Fjord) og Sæbyholm Skov (ved Nakskov), så områdets samlede ynglebestand har muligvis været på op til 20 par. Småskovene på NV-Lolland (som ikke er ret godt undersøgt) har næppe velegnede forhold.

Fig. 9.1. Duehøg.

Ynglelokaliteter i SØ-Danmark 1985-2010. Hver prik repræsenterer et par; i skove med mere end et par er symbolerne placeret tæt ved hinanden. Kun skove med regelmæssig yngleforekomst er vist. Forekomsten på Møn er ikke undersøgt (se teksten).

Østlige Lolland

I anden halvdel af 1980'erne blev ved undersøgelser af alle skove på Østlolland fundet 11 par, og i de skove, der 1985-1989 blev kontrolleret hvert år, var forekomsten konstant (Tab. 9.2). I anden halvdel af 1990'erne (og senere) blev der registreret flere (16 par); der har i den mellemliggende periode sandsynligvis været nogle få ny- eller genetablerede territorier, men noget af forskellen mellem de to tidspunkter skyldes muligvis bedre effektivitet ved undersøgelse af et par af skovene. I censusområdet ved Maribosøerne har der siden registreringen blev påbegyndt i 1977 i de fleste år været en fast ynglebestand på 2-3 par, fordelt på Søholt Storskov, Ellenæs/Favrsted Skov og – i nogle år – Næsset, men i en periode i 1980'erne var der kun 1 par årligt (se Tab. 9.2). I andre østlollandske skove med regelmæssig eftersøgning (Keldskov, Roden Skov og Hydeskov/Byskov) har forekomsten også været stabil (Tab. 9.2). Den samlede vurdering af ynglebestanden på Østlolland er, at der i perioden fra sidst i 1980'erne til slutningen af 1990 (og senere) har været en lille fremgang på 2-3 par, men at forekomsten ellers har ligget i et fast og regelmæssigt niveau på 15-16 par. Skovene er generelt godt undersøgt, og det skønnes, at der kun kan være enkelte ukendte territorier på Østlolland.

Falster

Alle væsentlige skove blev undersøgt i 1987, hvor der blev fundet 15 ynglepar. Korselitse-skovene (et 11 km langt og over 1.700 ha stort sammenhængende skovkompleks) havde 5 par, og to andre skovområder (Hannenov-Ovstrup skove og Ny Kirstine-

berg Storskov/Vennerslund Hestehave) havde hver 2 par; seks andre – overvejende store – skove havde hver et par. I to skove med kontrol i mindst fem år i perioden 1987-2009 (Vålse Vesterskov og Resle Skov) har forekomsten været stabil (se Tab. 9.2), og i yderligere et par skove med kontrol i den sene del af undersøgelsesperioden har der heller ikke været ændringer i forekomsten i forhold til status i 1987 (Hannenov-Ovstrup skove, Skørringe Østerskov). I andre skove på Falster er der ikke foretaget eftersøgning siden 1987, men ud fra erfaringerne fra de ovennævnte skove, tyder det på, at forekomsten generelt ikke har ændret sig gennem de tyve år.

Møn

Jeg har ikke undersøgt skovene på Møn og har derfor ikke egne data, der kan belyse Duehøgens eventuelle forekomst her. Ved Atlas-undersøgelsen 1993-1996 blev arten registreret som sandsynligt ynglende på Østmøn (Klinteskov) og som muligt ynglende to steder på Vestmøn (Grell 1998), så det tyder på, at der yngler nogle få par på Møn.

Sydlig Sydsjælland

Skovene under Rosenfelt Gods blev undersøgt i flere år gennem 1990'erne, og Duehøgen blev hvert år fundet ynglende i både Knudsskov og Oreby Skov. I Stensby Skov, Langebæk Skov (Østerskov) og Beldringe/Lekkende skove er der også foretaget registrering i flere år, og her har forekomsten også været stabil. Situationen i områdets øvrige skove er mere usikker, idet der i ingen af skovene er foretaget eftersøgning i mere end et enkelt år.

Region/Lokalitet	Skov areal (ha)	Antal Par		
		1980 -89	1990 -99	2000 -09
<i>Vestlige Lolland:</i>				
Vindeholme Skov	278	1	1	-
Kongeskov	86	1	1	-
Torrig Skov	234	2	2	-
Bøgeskov, Pederstrup	119	1	1	1
Rosningen	215	2	-	+
Ugleholt Skov	194	1	-	-
Søllested Skov	210	2	-	-
Volshave Skov	76	1	1	-
Kristianssæde Skov	1450	6	-	-
Merretskov	321	1	1	-
<i>Østlige Lolland:</i>				
Søholt Storskov	301	1	1	1
Ellenæs/Favrsted Skov	179	1	1	1
Næsset, Røgbølle Sø	25	?	1	1
Keldskov	160	1	1	1
Roden Skov	578	2	3	3
Frostrup Skov	392	?	1	1
Hydeskov/Flintinge Byskov ...	450	1	1	1
Maltrup Skov	340	?	2	-
Stensore, Orebygaard	76	1	1	1
Guldborg Storskov	906	1	1	2
Radsted Dyrehave/Studehave	320	1	1	-
Grænge Skov	370	1	-	1
Fuglsang Storskov	630	1	-	1
<i>Falster:</i>				
Bøtø Plantage	417	1	-	1
Hallerup Skov	240	1	-	-
Korselitse Hovedskov	375	1	-	-
Korselitse Mellemskov	510	2	-	-
Korselitse Østerskov	853	2	-	-
Hannenov/Ovstrup skove	532	2	-	2
Skørringe Østerskov	144	1	-	1
Orehoved Skov	73	1	1	-
Vålse Vesterskov	190	1	1	1
Resle/Valnæs Skov	210	1	1	1
Ny Kirstineberg Storskov	258	2	-	-
<i>Sydlig Sydsjælland:</i>				
Knudsskov	165	?	1	-
Oreby Skov	206	1	1	-
Stensby Skov	325	1	-	1
Langebæk Skov	237	1	-	1
Skovhuse Skov	225	1	-	-
Viemose Skov	245	-	-	1
Beldringe/Lekkende skove	662	1	1	-
Store Hestehave	219	1	-	-
<i>Østsjælland / Stevns:</i>				
Magleby Skov, Gjorslev	407	1	-	-
Kongeskov	160	-	1	-
Bolskov/Søndersov	253	-	1	-
Vallø Storskov/Almindvænge	979	1+	-	-

Region/Lokalitet	Skov areal (ha)	Antal Par		
		1980 -89	1990 -99	2000 -09
<i>Centrale Sydsjælland:</i>				
<i>Centr.Sydsjælland, Sektion A:</i>				
Grevindeskov	443	1	1	-
Nyskov, Turebyholm	91	1	1	-
Hundemose Skov	174	-	-	1
Kirkeskov/Lystrup Dyrehave .	179	1	1	1
Åstrup Skov	144	1	1	-
Feddet Plantage	270	-	-	1
Melteskov	102	1	1	1
Sjølte Skov	129	-	1	1
Hovskov/Leestrup Skov	347	2	2	2
Svennerup Skov	185	1	1	1
Sparresholm Storskov	320	1	1	1
Denderup Vænge	490	1	1	1
Hesede Skov	896	2	2	2
Holmegd.Mose/Broksø Skov	450	1	1	1
Sønderskov/Gammellung	159	-	1	1
Kroglyng	130	-	1	1
<i>Centr.Sydsjælland, Sektion B:</i>				
Stenskov	295	1	-	1
Glumsø Østerskov	228	1	-	1
Glumsø Vesterskov	89	-	1	1
Engelstofte Skov	56	-	-	1
Næsbyholm Storskov	613	1+	2	2
Broby Vesterskov	130	-	1	1
Kastrup Storskov	615	1+	3	2
Gunderslevholm Dyrehave ...	271	1	1	1
Tvedevænge	590	2	2	3
<i>Centr.Sydsjælland, Sektion C:</i>				
Saltø Skov	275	1	1	-
Vejlø Skov	118	-	-	1
Rettestrup Plantage	339	-	1	1
<i>Centr.Sydsjælland, Sektion D:</i>				
Ganneskov	333	1	1	-
Vemmetofte Strandskov	614	1	1	-
Vemmetofte Hestehave	283	-	1	-
Vemmetofte Vesterskov	=	1	1	-
Stubberup Skov	215	1	1	-
<i>SV-Sjælland:</i>				
Lorup Skov	395	-	-	2
Nykobbel/Charlottedal Skov.	1430	-	-	1+
Kohave, Fyrendal	340	1	-	-
Rude Skov, Holsteinborg	270	1	1	-
Basnæs Skov	203	?	-	1

Tab. 9.1. Duehøg. Ynglebestande (antal par) i skovene i SØ-Danmark. For hver periode er vist det største årlige antal ynglepar, der er registreret. Kun lokaliteter med sikker yngleforekomst er medtaget. 1+ = mindst 1 par (ikke hele skoven undersøgt); + = ynglende, men ingen samlet optælling; - = ingen data.

Der er kendskab til i alt 8 par i området, men der kan være oversete yngleforekomster et par steder, bl.a. i skovene omkring Iselingen/Vordingborg, og Beldringe/Lekkende skove har muligvis mere end det ene par, der er registreret. Områdets samlede

ynglebestand er sandsynligvis på ca. 10 par, og selv om registreringsindsatsen har været noget ujævn, vurderes det, at der næppe er sket større ændringer i forekomsten i løbet af de seneste 15-20 år.

Lok	Søholt Storskov (MS)	Ellenæs/Favrsted (MS)	Næsset, Røggbølle (MS)	Keldskov	Roden Skov	Hydeskov/Byskov	Vålse Vesterskov	Resle Skov	Melteskov	Sjolte Skov	Hovskov/Leestrup	Åstrup Skov	Kirkeskov/Dyrehave	Svennerup Skov	Sparresholm Storskov	Denderup Vænge (GB)	Hesede Skov (GB)	Holmegd.Mose/Broksø	Kroglyng	Næsbyholm Storskov	Broby Vesterskov	
Nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
1977	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1+	-
1978	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1979	1	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1980	1	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1981	1	1	0	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1982	1	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1983	1	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1+	-
1984	1	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1+	-
1985	1	0	0	1	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1986	1	0	0	1	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1987	1	1	0	1	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	-	-	-
1988	1	1	0	1	2	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	2	1	-	1+	-	-
1989	1	-	0	1	2	1	-	-	1	-	2	1	1	1	1	1	2	1	-	-	-	-
1990	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	1	1	1	2	1	-	-	-	-
1991	1	1	-	-	-	-	1	-	-	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	-	-	-
1992	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	1	-	1	2	1	1	-	-	-
1993	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	1	-	2	1	-
1994	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	1	1	1	1	2	-
1995	1	1	-	-	3	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	1	1	-	-	-
1996	1	1	0	-	-	-	1	1	-	1	2	-	-	1	1	1	1	1	-	-	-	-
1997	1	1	0	1	3	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1	1	1	1	2	-	-
1998	1	1	1	-	3	-	-	-	1	1	2	-	-	-	1	1	2	-	-	2	1	-
1999	1	1	-	-	2+	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	2	-	-
2000	1	1	1	-	3	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	2	1	-	2	-	-
2001	1	1	1	1	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-
2002	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	2	-	-
2003	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	2	-	-
2004	1	1	-	1	1+	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	1	1	-	2	-	-
2005	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	1	-	-	-	-
2006	1	1	-	1	2+	-	-	-	-	-	2	-	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-
2007	1	1	-	-	2+	-	1	-	0	-	2	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-
2008	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	2	-	1	1	1	1	2	1	1	2	1	-
2009	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	1	1	2	1	1	2	1	-
2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1+	1	1	-	-	-

Tab. 9.2. Duehøg. Ynglebestande (antal par) i skove med kontrol af forekomsten i mindst 5 år.

- = ingen data (skoven ikke undersøgt dette år). 1+ og 2+ = kun et eller to af flere faste territorier i skoven kontrolleret dette år. MS = lokalitet i censusområde Maribosøerne, GB = lokalitet i censusområde Gisselfeld/Bregentved.

Lokaliteter:

<i>Lolland:</i>	<i>Falster:</i>	11 Hovskov/Leestrup Skov	18 Holmegd.Mose/Broksø Skov
1 Søholt Storskov	7 Vålse Vesterskov	12 Åstrup Skov	19 Kroglyng
2 Ellenæs/Favrsted Skov	8 Resle/Valnæs Skov	13 Kirkeskov/Dyrehave	20 Næsbyholm Storskov
3 Næsset, Røggbølle Sø		14 Svennerup Skov	21 Broby Vesterskov
4 Keldskov	<i>Centrale Sydsjælland:</i>	15 Sparresholm Storskov	
5 Roden Skov	9 Melteskov	16 Denderup Vænge	
6 Hydeskov/Flint.Byskov	10 Sjolte Skov	17 Hesede Skov	

Østsjælland / Stevns

I Bolskov/Sønderskov og Kongeskov blev Duehøgen konstateret ynglende ved undersøgelser i 1996 og i Vallø Storskov i 1983. I ingen af de tre skove er der foretaget eftersøgning i andre år. Ved Gjorslev (Magleby Skov) blev arten registreret som ynglende ved Atlas-undersøgelsen 1993-1996, tilsyneladende i to kvadrater (Grell 1998). Min undersøgelse i Vallø Storskov i 1983 dækkede ikke hele skoven, så det er ikke usandsynligt, at der kan være mere end et enkelt par i den over 900 ha store skov. Ynglebestanden på Østsjælland/Stevns vurderes således at være på mindst 5 par.

Centrale Sydsjælland

Det Centrale Sydsjælland er i mine undersøgelser opdelt i fire sektioner (se Fig. 2.2), som er undersøgt med forskellig intensitet.

Sektion A, Haslev-Præstø (incl. Gisselfeld/Bregentved), 490 km² med 14,7 % skov: Alle skove i denne del af det Centrale Sydsjælland er grundigt undersøgt (i flere år) og den samlede ynglebestand har gennem en længere periode ligget stabilt på 15-16 par. I censusområdet ved Gisselfeld/Bregentved yngler Duehøgen i Denderup Vænge (1 par fast gennem hele undersøgelsesperioden) og i Hesede Skov (1-2 par fast gennem perioden), se Tab. 9.2; i nogle af de år, hvor der kun er registreret 1 par i Hesede Skov, kan der være tale om mangelfuld dækning af skovens andet territorium. Andre af områdets skove med regelmæssig kontrol (Holmegaard/Broksø, Lystrup/Jomfruens Egede, Sparresholm/Svennerup, Bækkeskov) har ligeledes haft konstante forekomster gennem adskillige år (se Tab. 9.2). Det konkluderes, at delområdets ynglebestand (og fordelingen af denne) har været næsten uændret fra slutningen af 1980erne til 2005-2010. Der kan muligvis være enkelte ukendte ynglepar.

Sektion B; Tystrup/Bavelse, 205 km² med 15,3 % skov: Skovene er generelt velundersøgte, og ved samlede registreringer i den sene del af undersøgelsesperioden (bl.a. i 2008) blev fundet i alt 12-13 par, der for størstedelens vedkommende yngede i det meget skovrige terræn umiddelbart omkring Tystrup/Bavelse-søerne. Forekomsten i dette år adskilte sig ikke fra situationen i tidligere år med eftersøgning. I de tre største skove (Næsbyholm Storskov, Kastrup Storskov og Tvedevænge) har der hvert år været 2 par, og i de to sidstnævnte skove i flere år 3 par. I den hyppigst undersøgte skov, Næsbyholm Storskov, har der over en længere periode været to fast besatte territorier hvert år, foruden et par i den nærliggende Broby Vesterskov (se Tab. 9.2). Ud fra resultaterne af undersøgelserne ser det ud til, at delområdets store ynglebestand har væ-

ret stabil og konstant siden 1980erne. Det kan tilføjes, at der også i skove, som grænser umiddelbart op til vestsiden af Tystrup/Bavelse-området yngler flere par Duehøge (se nedenfor under SV-Sjælland).

Sektion C; Næstved-området, 210 km² med 9,4 % skov: Området udgør den dårligst dækkede del af det Centrale Sydsjælland, og kun i få skove er der gennemført undersøgelser i flere år. Duehøgen er fundet ynglende i Saltø Skov, Vejlø Skov og Rettestrup Plantage og har muligvis også ynglet et par andre steder (Gavnø og Marbjerg Skov). Det er også muligt, at der findes enkelte par i nogle af de mangelfuldt eller ikke-undersøgte skove, så delområdets samlede bestand kan være på ca. 5 par.

Sektion D; Karise-Faxe Ladeplads, 120 km² med 20,8 % skov: Skovene i området blev undersøgt i 1983 og igen i 1996. Der var stort set ingen ændringer i forekomsten på de to tidspunkter, hvor Duehøgen i begge år blev fundet ynglende i Ganneskov og Vemmetofte-skovene (Strandskov, Vesterskov og Stubberup Skov); i 1996 blev den tillige fundet ynglende i Vemmetofte Hestehave, hvor den kan være overset ved undersøgelsen i 1983. Forekomsten er ikke undersøgt efter 1996, men flere observationer (bl.a. i DOFBasen) tyder på en nogenlunde uændret situation. I det skovrige område er der flere lokaliteter, der kunne være potentielle ynglepladser, men ved undersøgelser i 1980erne (og senere), blev Duehøgen ikke fundet andre steder end de nævnte, så det vurderes, at den samlede ynglebestand har omfattet de registrerede 5 par.

Den samlede ynglebestand på det Centrale Sydsjælland kan på grundlag af undersøgelserne opgøres til i alt 35-37 par (måske op til 40 par), og der er antagelig ikke sket større ændringer i antal og fordeling i perioden fra sidst i 1980erne til 2005-2010.

Sydvestlige Sjælland

I den nordlige del af området er der i de store skove øst for Slagelse kun foretaget undersøgelse i de sene år af perioden, hvor der bl.a. var 2 ynglepar i Lorup Skov; de andre skove blev ikke undersøgt effektivt, men der blev registreret sandsynlige ynglepar (territoriehævdende) i Plessens Overdrev og i Nykobbøl/Charlottedal Skov; i det sidstnævnte, meget store, sammenhængende kompleks yngler sandsynligvis flere par. – Skovene i den sydlige del (Holsteinborg og Basnæs skovdistrikter) blev undersøgt i 1980erne, hvor der var 2 par i Holsteinborgs skove (Fyrendal og Rude Skov); territoriet i Rude Skov var stadigvæk besat ved undersøgelse i 1996; jeg har ikke foretaget eftersøgning ved Fyrendal siden 1980erne, men Duehøgen er også i de seneste år registreret som ynglende dér (DOFBasen). I Basnæs

Skov har arten antagelig ynglet regelmæssigt i de senere år, tidligere status er ukendt.

Som helhed er der ikke noget godt kendskab til Duehøgens forekomst på SV-Sjælland, mest pga. mangelfuld dækning af de store skovområder øst for Slagelse, men det ser ud til, at områdets samlede bestand ligger i en størrelsesorden på 8-10 par.

Yngleforekomst på det øvrige Sjælland

Tissø/Skarresø-området

Udenfor det egentlige SØ-Danmark (området på kortet i Fig. 9.1) har jeg foretaget undersøgelser af ynglende rovfugle i et område omkring Tissø og Skarresø (mellem Jyderup og Ruds Vedby) på NV-Sjælland. Området er på 180 km²; den østlige del (øst for Tissø og nordpå til Jyderup) på 109 km² kan karakteriseres som meget kuperet og skovrigt (20 % skov), medens den vestlige del på 71 km² er et fladt og skovløst terræn (primært agerland). Undersøgelserne fandt sted 2001-2007 og Duehøgen blev i et eller flere af årene fundet ynglende i Trustrup Skov, Hejrebjerg Skov, Delhoved Skov, Store Møsten og Tornved Skov, alle steder med et enkelt par. Både Trustrup Skov og Hejrebjerg Skov er som enkeltlokaliteter ret små som yngleplads for arten (de to skove er på under 100 ha), men de indgår begge i sammenhæng med det store skovområde, som også omfatter de øvrige skove, og som stort set omslutter Skarresø/Jyderup-området, herunder også flere store skove (nord for mit undersøgelsesområde), som formentlig også har ynglende Duehøge.

Vest- og Midtsjælland

Bortset fra Tissø/Skarresø-området (se ovenfor) har jeg ikke foretaget systematisk eftersøgning af ynglende Duehøge på Vest- og Midtsjælland, men ved mere sporadiske og tilfældige lejligheder har jeg fundet arten ynglende i flere skove på denne del af Sjælland. Desuden er der i DOFBasen indrapporteret flere observationer om ynglepar i dette område. Duehøgen er således kendt som ynglefugl i følgende skove på Vest- og Midtsjælland:

Hesselbjerg Skov, Vedebjerg Skov, Vinskoven, Sandlyng Skov/Bodal, Overdrevsskov (St.Frederikslund), Eickstedlund, Giesegaard skovdistrikt, Humleore, Haraldsted Skov, Valsømagle Skov, Allindemagle Skov, Højbjerg Skov, Valborup Skov, Bognæs Storskov.

De nævnte lokaliteter er ikke udtryk for artens samlede forekomst på Vest- og Midtsjælland, idet den givetvis også findes ynglende i adskillige andre af de store skove, som dette område er rigt på. Ud fra en vurdering af de skove, som umiddelbart ser ud til at have potentiale, skønner jeg, at den samlede ynglebestand på Vest- og Midtsjælland ligger i et leje på ca. 40 par.

Nordsjælland

I de nordsjællandske statsskove findes en betydelig ynglebestand af Duehøg. I flere skove er forekomsten fulgt regelmæssigt gennem flere år af enkeltpersoner og arbejdsgrupper.

Den vigtigste lokalitet er Gribskov (5.600 ha), hvor bestanden kulminerede 2008-2010 med 20-21 ynglepar årligt; siden er arten gået tilbage til 5-7 par årligt 2014-2017 (Ekberg 2018). Ved Rovfuglegruppens undersøgelser i 1980- og 1990erne var ynglebestanden af Duehøg i Gribskov på 8-10 par (B. Jensen).

Andre nordsjællandske skove, hvor der ud fra observationer i DOFBasen er regelmæssig forekomst af ynglende Duehøg er bl.a.

Aggebo-Græsted Hegn, Auderød Skov, Bistrup Hegn, Brødeskov, Frederiksdal Skov, Freerslev Hegn, Gl.Grønholt Vang (1-2 par), Grønholt Hegn, Gurre Vang, Horserød Hegn, Jonstrup Vang, Jægersborg Hegn/Dyrehave (3-4 par), Jægerspris Nordskov (2 par), Lystrup Skov, Nejde Vesterskov, Nørreskoven, Præsteskov, Rude Skov (2 par), Sonnerup Skov, Stasevang, Store Dyrehave (2-4 par), Store Hareskov, Teglstrup Hegn, Tisvilde Hegn (2 par), Tokkekøb Hegn, Valby Hegn.

Hvor intet andet er anført, er der som regel tale om et par på hver lokalitet.

Udover de nævnte lokaliteter yngler Duehøgen i adskillige andre statsskove i Nordsjælland, hvilket bl.a. blev konstateret ved Rovfuglegruppens undersøgelser i 1980- og 1990erne (J. Hansen, B. Jensen, S. Kryger, B. Schmidt), og den samlede nordsjællandske ynglebestand er sandsynligvis på mindst 60 par.

Bestand og bestandsudvikling

Ynglebestanden af Duehøg i SØ-Danmark kan ud fra antallet af kendte, regelmæssigt besatte territorier opgøres til ca. 105 par (Tab. 9.3). For hver ynglelokalitet er i opgørelsen anvendt det senest registrerede antal par. Udover de kendte forekomster findes sandsynligvis et antal ukendte par (i mangelfuldt og ikke undersøgte skove), men antallet af ukendte par antages at være beskedent, idet næsten alle regionens velegnede skove er godt undersøgt med hensyn til Duehøgen. Ud fra en vurdering af dækningen af skovene i de enkelte områder (se gennemgangen af områderne), formodes det, at SØ-Danmarks samlede ynglebestand er på ca. 115 par (Tab. 9.3).

Udenfor det sydøstdanske område er forekomsten estimeret til ca. 40 par på Vest- og Midtsjælland og ca. 60 par i Nordsjælland (se ovenfor). Den samlede østdanske bestand vurderes derfor at være på lidt over 200 par.

Område	Areal km ²	Skov areal (ha)	Andel skov (Pct)	Tidspunkt for registrering	Registreret bestand (Par)	Vurderet bestand (Par)	Par/ 100 km ²	Par/ 100 ha skov	Trend i perioden 1985-2010
Vestlige Lolland	650	4.480	6,8	1986	18	18	2,8	0,4	Antagelig stabil
Østlige Lolland	590	7.515	12,0	1977-2006	16	16	2,7	0,2	Stabil
Falster	515	5.230	10,2	1987-2009	15	15	2,9	0,3	Stabil
Møn *)	(235)	-	-	Ingen	-	2	-	-	Ukendt
Sydlig Sydsjælland	300	3.725	9,7	1982-2002	8	10	2,7	0,2	Antagelig stabil
Stevns/Østsjælland	345	2.140	9,3	1983-1990	4	5	1,2	0,2	Ukendt
Centrale Sydsjælland	1.025	15.070	14,5	1983-2010	37	39	3,6	0,2	Stabil
Sektion A	490	7.180	14,7	1983-2010	16	16	3,3	0,2	Stabil
Sektion B	205	3.130	15,3	1983-2010	13	13	6,3	0,4	Stabil
Sektion C	210	2.050	9,4	1983-2002	3	3	1,4	0,1	Ukendt
Sektion D	120	2.710	20,8	1983-1996	5	5	4,2	0,2	Stabil
Sydvestlige Sjælland	445	2.835	6,4	1981-2008	7	10	1,6	0,2	Ukendt
Total:	3.870	40.995	10,5		105	115	2,7	0,3	Stabil

Tab. 9.3. Duehøg. Sammendrag over yngleforekomsten i SØ-Danmark.

Areal: Områdets areal (km²), primært opgjort efter tidligere kommuners grænser og arealer.

Skov: Skovareal (ha), der er undersøgt; omfatter ikke skove uden undersøgelse.

Tidspunkt for registrering: Periode hvor der i et vekslende antal år er foretaget registrering (se tekst i gennemgangen).

Registreret bestand: Samlet antal ynglepar (opgjort ud fra seneste optælling på hver lokalitet).

Vurderet bestand: Estimat for områdets samlede ynglebestand (udfra vurdering af forekomst i ikke-undersøgte skove).

Par pr. 100 km²: Gennemsnitligt antal par pr. 100 km² landareal (opgjort på grundlag af Registreret bestand).

Par pr. 100 ha skov: Gennemsnitligt antal par (registreret) pr. 100 ha skov (i det samlede, undersøgte skovareal).

Trend for perioden 1985-2010: Vurderet udviklingstendens i løbet af undersøgelsesperioden (se teksten).

*) Areal for Møn indgår ikke i Total, da der ikke foreligger undersøgelser.

For det Centrale Sydsjælland er vist fordelingen pr. sektion (se teksten).

I SØ-Danmark er der sandsynligvis ikke sket væsentlige ændringer i det samlede bestandsniveau i løbet af perioden fra 1985 til 2005-2010. Bestandene i de to censusområder er for små til at der kan drages konklusioner på baggrund af de stabile forekomster i disse, men da der også i andre skove med gentagne registreringer i løbet af undersøgelsesperioden har været tale om stabilitet i antallet af par (se Tab. 9.2 og teksten), vurderes det, at den samlede forekomst i SØ-Danmark har været ret uforandret gennem de seneste 20-25 år.

Bestandstæthed

For SØ-Danmark som helhed er den gennemsnitlige bestandstæthed af ynglende Duehøge på 2,7 par pr. 100 km² landareal (Tab. 9.3). Der kun små forskelle i bestandstæthederne mellem de enkelte dele af SØ-Danmark, dog med en lidt større tæthed på Centrale Sydsjælland (3,6 par/100 km²), som er den mest skovrige del af SØ-Danmark, og med mindre tætheder (1,6-1,7 par/100 km²) i de to områder (Østsjælland/Stevns og SV-Sjælland), der har de laveste andele af skov (se Tab. 9.3).

Bestandstætheden pr. arealenhed skov er ligeledes ensartet; for SØ-Danmark som helhed er den opgjort til 0,3 par pr. 100 ha skov, og i de enkelte områder ligger tæthederne på 0,2-0,4 par pr. 100 ha skov (Tab. 9.3).

Habitat

Valg af ynglelokalitet: Duehøgen yngler kun i en beskeden del af skovene i SØ-Danmark, og næsten alle ynglelokaliteter udgøres af de større skove. Af de mere end 300 egentlige skove, hvor jeg har foretaget undersøgelser af ynglende rovfugle, er Duehøgen fundet ynglende i 82 skove, svarende til 26,5 % af de undersøgte skove (Tab. 9.4). Da en hel del af regionens mindre skove (< 50 ha) ikke har været omfattet af undersøgelserne, er den reelle andel af skove med ynglende Duehøg endnu mindre. Arten er ikke fundet ynglende i skove på under 25 ha, og kun i ganske få skove på under 100 ha (Tab. 9.4); i alt har kun 3,6 % af alle skove på under 100 ha haft ynglende Duehøge, medens arten har ynglet i 66 % af alle skove på over 100 ha; halvdelen af de skove, med en størrelse på 100-299 ha, har været anvendt, og i alle de endnu større skove har haft forekomst (Tab. 9.4).

Valg af redetræ: Der er ikke foretaget en opgørelse af fordelingen af redetræer. De redetræer, der har været anvendt, har (nævnt efter hyppighed) været Bøg, Lærk, Eg, Gran, Rødel og Skovfyr. Bøg har været langt det hyppigst anvendte redetræ, hvilket antagelig skal ses på baggrund af, at størstedelen af de velegnede bevoksninger udgøres af Bøg (på 70-80 år og derover). Forholdsvis mange reder har været placeret i Lærk, dog sjældent i egentlige bevoksninger af denne træart, men oftest i enkelt-

stående træer, der har stået i bøgebevoksninger. Det samme gælder flere af de reder, der har været anlagt i Gran; der har dog også været (ret få) reder anlagt i rene bevoksninger af gamle (over 50 årige) Graner. Bevoksninger af Skovfyr (som i andre landsdele er et attraktivt redetræ) findes kun meget få steder i SØ-Danmark, og kun én rede er fundet i denne træart (Feddet Plantage).

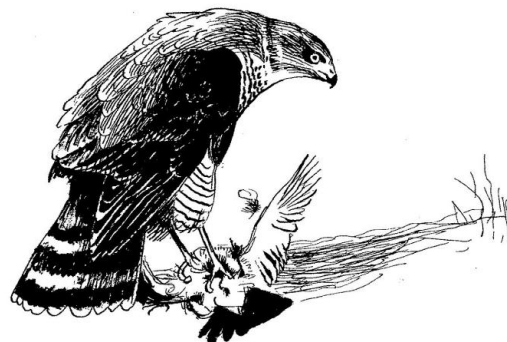
Skovareal	Antal undersøgte skove	Antal skove med Duehøg	Andel af skove med Duehøg
< 25 ha	67	0	0,0 %
25-49 ha	56	1	1,8 %
50-99 ha	73	6	8,2 %
100-299 ha	78	40	51,3 %
300-500 ha	20	20	100,0 %
> 500 ha	15	15	100,0 %
Total:	309	82	26,5 %

Tab. 9.4. Duehøg. Ynglelokaliteter i SØ-Danmark fordelt efter skovstørrelse.

Reproduktion

Jeg har kun i enkelte år undersøgt parrenes ynglesucces i nogle udvalgte skove (primært i censusområderne ved Maribosøerne og Gisselfeld/Bregentved, samt i Roden Skov og Næsbyholm Storskov). Materialet beskedne størrelse tillader ikke, at der foretages en analyse på baggrund af dette, men ud fra observationerne er det mit indtryk, at ynglesucces i SØ-Danmark generelt ikke adskiller sig fra de værdier, der er registreret ved omfattende undersøgelser andre steder i Danmark, hvor der – over år – gennemgående har været omkring to trediedele af parrene (60-70 %), der har haft ynglesucces (se bl.a. Jørgensen 1989, Nielsen & Drachmann 1999, Storgaard 1997).

Ill: Jon Fjeldså

10. Spurvehøg *Accipiter nisus*

Spurvehøgen er en ret almindelig ynglefugl i hele Danmark, hvor den findes i de fleste skove og plantager af en vis størrelse; også små bevoksninger kan benyttes. På grundlag af optællinger på prøveflader rundt om i landet, blev den samlede danske ynglebestand i midten af 1980'erne opgjort til godt 3.000 par (Jørgensen 1989) og i midten af 1990'erne til ca. 3.500 par (Jørgensen 1998). Bestandsniveauet har næppe ændret sig væsentligt siden dengang, men midlertidige tilbagegange i antallet af par kan forekomme efter strenge vintre.

Næsten alle danske Spurvehøge yngler i bevoksninger af nåletræer (i Østdanmark helt overvejende i plantninger af gran), men hvor arten yngler i eller i nærheden af byer kan den findes i andre habitater. Føden udgøres udelukkende af småfugle (et bredt spektrum af arter), som jages i skovbrynene, i det åbne land, ved gårde og landsbyer samt i bymæssig bebyggelse. Villahaver og parcelhuskvarterer i udkanten af byerne har ofte store bestande af småfugle, og bynære skove kan derfor være særlig attraktive ynglesteder for Spurvehøgene.

Det kan være vanskeligt, at registrere ynglende Spurvehøge. Det er ikke ret meget man ser til den på og omkring ynglepladsen, og reden ligger næsten altid godt skjult i tætte bevoksninger. Som regel er det derfor en tidskrævende proces, at foretage en registrering af spurvehøgebestanden i et større område.

Materiale

Mine undersøgelser af Spurvehøgens forekomst i SØ-Danmark er meget mangelfulde. Det skyldes bl.a. at forekomsten er vanskelig og tidskrævende at registrere, og ved mine kortlægninger af skovenes rovfuglebestande har jeg de fleste steder valgt at se mere eller mindre bort fra Spurvehøgen, som kun i få skove er blevet aktivt eftersøgt. De mest omfattende registreringer af arten er udført i de to faste

censusområder ved Maribosøerne på Lolland og ved godserne Gisselfeld og Bregentved på Sydsjælland (begge områder på 100 km², se afsnit 2), men i forhold til de øvrige rovfugle, hvor ynglebestandene i de to områder er optalt årligt gennem mange år, er forekomsten af ynglende Spurvehøge kun registreret effektivt i 8-10 sæsoner i løbet af perioden 1985-2010. Udenfor censusområderne er der i nogle skove foretaget eftersøgning af Spurvehøgen i et eller flere år. Det gælder en række skove på Østlolland og det Centrale Sydsjælland, som generelt er de to sydøstdanske områder, hvor der er bedst kendskab til forekomsten. I næsten alle andre skove har der ikke været fokus på arten, og eventuelle yngleforekomster er registreret tilfældigt i forbindelse med undersøgelser af andre rovfugle. Den manglende eftersøgning de fleste steder er ensbetydende med, at der i skovoversigten (Appendix) også mangler angivelse af forekomst i mange af de skove, hvor den antagelig yngler.

Metode

Fordi reden normalt ligger godt gemt i tæt bevoksning vil man ved eftersøgning af ynglende Spurvehøge i første omgang som regel lede efter spor af artens tilstedeværelse i form af plukrester af bytte-dyr, fældefjer og kalkstænk på jorden; sådanne spor vil normalt kunne findes lige omkring de anvendte bevoksninger; der kan også være andre indikationer på tilstedeværelse, fx observationer af parret eller en af fuglene. Når der er registreret tegn på forekomst, kan man så gennemsøge bevoksningen for at finde reden. Parrene bygger som regel en ny rede hvert år, og da det normalt er samme bevoksning, der bruges år efter år, vil der ofte kunne findes flere gamle reder i bevoksningen.

Denne ”standardmetode” er også anvendt i mine undersøgelser, men det er ikke altid, jeg har brugt tid på at lede efter reden, i censusområderne især

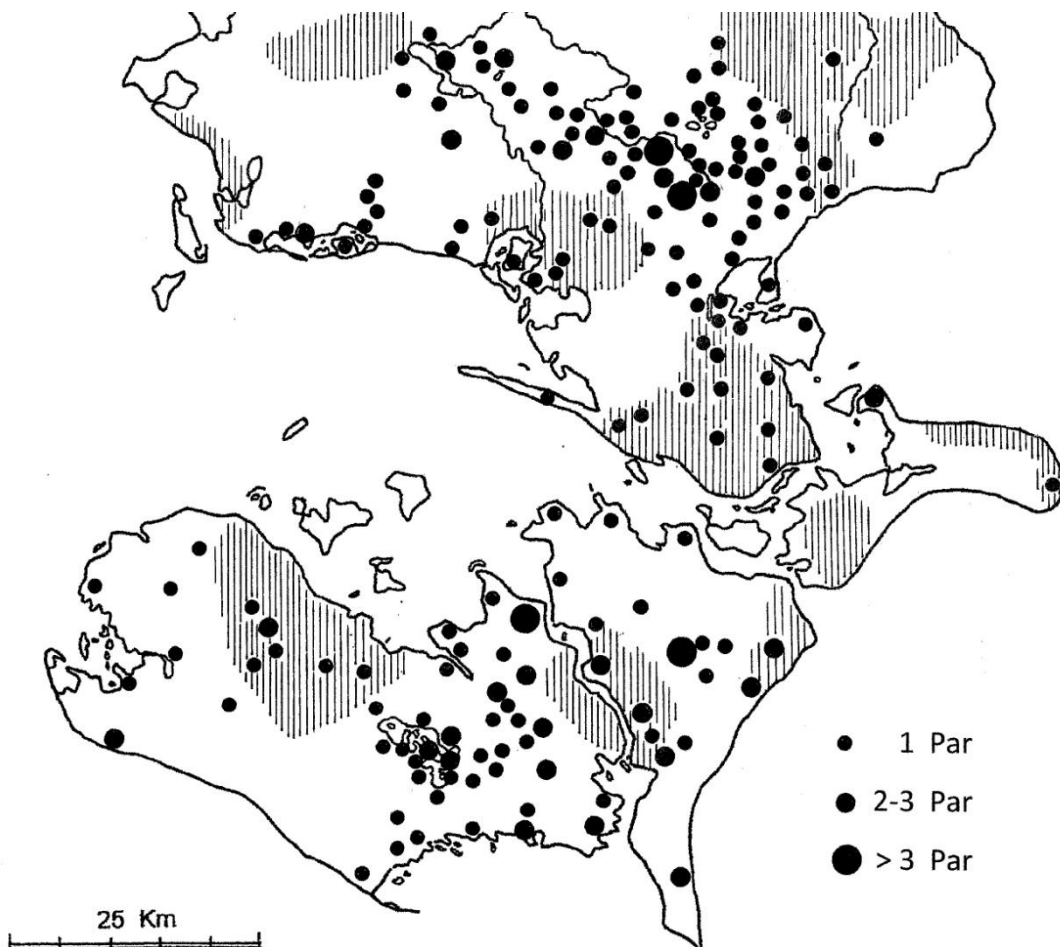
ikke i de bevoksninger, hvor jeg i forvejen (fra tidligere år) har haft kendskab til faste territorier. I mange tilfælde har jeg her anset sikre tegn på artens tilstedeværelse, som et tilstrækkeligt vidnesbyrd om, at territoriet har været besat. I skove udenfor censusområderne har jeg anvendt tilsvarende kriterier, men som det er beskrevet ovenfor (under Materiale) er Spurvehøgen kun få steder blevet aktivt eftersøgt, så ynglefremkomster er uden tvivl blevet overset adskillige steder, både i de mere velundersøgte skove og i de skove, hvor jeg slet ikke har eftersøgt den. Mange af de registrerede fremkomster er fundet ved tilfældigheder.

Som hos øvrige rovfugle udfører Spurvehøgen territorial- og parringsflugt over territoriet, men den aktivitet synes kun at foregå i beskedent omfang, og ses så sjældent, at den næppe kan anvendes som registreringsmulighed. I den sene del af ungeperioden er der gode muligheder for at høre de fødetiggende unger i redebevoksningen; jeg har flere steder benyttet mig af denne mulighed, men metoden kan ikke stå alene i forbindelse med optælling af bestanden, idet den andel af de påbegyndte yngleforsøg, der mislykkes (ofte en trediedel eller mere) ikke vil blive registreret.

Ynglefremkomst

De sydøstdanske skove, hvor der er registreret ynglende Spurvehøge, fremgår af oversigt i Appendix. I landsdelen som helhed er der fundet ynglefremkomst i 166 skove ud af de i alt 330 skove, hvor der er foretaget rovfugleundersøgelser. Spurvehøgen er således kun registreret som ynglefugl i halvdelen af skovene. Det er dog ikke ensbetydende med, at den mangler i den anden halvdel af landsdelens skove. Som ovenfor beskrevet har der i mine undersøgelser generelt ikke været fokus på arten, og i de fleste skove har jeg derfor ikke foretaget målrettet eftersøgning af Spurvehøgen. De skove, hvor der ikke er registreret ynglende Spurvehøge, omfatter både store, mellemstore og små skove, og jeg antager, at den yngler i mindst halvdelen af de skove, hvor den ikke er registreret.

Den geografiske fordeling af de registrerede ynglefremkomster er vist i kortet i Fig. 10.1. Det skal også her påpeges, at den utilstrækkelige dækning af arten gør udbredelseskortet mangelfuldt for flere områder, men det giver trods alt et vist indtryk af, at Spurvehøgen findes nogenlunde jævnt udbredt som ynglefugl i SØ-Danmark.

Fig. 10.1. Spurvehøg. Lokalteter med fund af ynglende Spurvehøge i SØ-Danmark i perioden 1985-2010. I mange skove er arten ikke eftersøgt, så den yngler langt flere steder end vist på kortet. Skraverede områder er egne med særlig gode forhold (mange skove), men hvor kun få (eller ingen) skove er undersøgt, og det antages, at Spurvehøgen er særlig udbredt i disse områder.

Maribosøerne	1985	1986	1987	1988	1989	1995	1996	1997	1999	2000	2002	2006
Lysemose Skov	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Kidnakken	-	-	-	-	-	-	0	-	1	0	-	1
Bursø Mose	-	-	-	-	-	-	0	-	-	1	-	-
Søgaard	0	0	0	0	0	1	1	0	-	0	-	1
Dornæs Skov	1	-	-	0	-	1	1	0	1	1	1	1
Holmeskov	1	1	1	-	1	-	0	0	-	-	-	1
Bøgeskov	2	2	2	1	1	2	1	1	1	2	1	1
Kårup Vænge	1	2	1	1	1	2	-	1	1	1	1	1
Søholt Storskov *	2	2	2	3	2	3	2	2	2	0	1	1
Ellenæs/Krønge Mose	1	1	1	1	-	1	1	1	-	-	1	1
Favrsted/Alsø Skov	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Næsset	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	1
Ulriksdal Skov	1	1	-	1	1	1	-	-	-	-	1	-
Charlottenlund Skov	1	1	-	-	1	1	-	-	-	1	-	-
Total:	10	11	7	8	8	15	7	7	7	8	7	10

Tab. 10.1. Spurvehøg. Ynglebestande (antal par) i censusområdet på 100 km² omkring Maribosøerne på Lolland. Oversigten omfatter år med mest målrettede eftersøgninger. - = ingen data (ikke undersøgt effektivt, men i mange tilfælde antagelig ingen ynglende).

*Søholt Storskov er incl. Søholt Park, Komsidst, Skelsnæs, Lars Jensens Skov og Tornsnap (alle sammenhængende).

Vestlige Lolland

Hovedparten af data fra Vestlolland er fra en samlet skovundersøgelse i området i 1986. Fra midten af 1990'erne er fra eksterne kilder modtaget oplysninger fra flere skove (M. Thelander). Spurvehøgen er fundet ynglende med 13 par fordelt i 11 skove (se Appendix). Kun i Vindeholme Skov (2 par) og Rosningen (2 par) er der fundet mere end et enkelt par. Arten er kun registreret i en fjerdedel af Vestlollands 40 skove, men det skyldes mangelfuld eftersøgning, og den yngler antagelig i hovedparten af alle skovene, både i de store skove (Kristianssæde Skov, Torrig Skov, Ugleholt Skov, Søllested Skov) og de mange mindre skove. Vestlollands samlede ynglebestand vurderes at være på 35-40 par. Der er ikke kendskab til udviklingen i de senere år.

Østlige Lolland

De fleste skove på Østlolland er forholdsvis godt undersøgt, især i perioden 1985-1996, men en del skove tillige senere. Spurvehøgen er registreret som ynglende i 39 skove (se Appendix) med en samlet bestand på 58 par (sum af maksimale registrering pr. skov). I 30 andre skove på Østlolland er arten ikke fundet (eller eftersøgt), men den yngler sandsynligvis i de fleste af disse, både i de store skove (Grænge Skov, Fuglsang Storskov/Hamborgskov) og i mange af de mindre skove. Den samlede ynglebestand skønnes at være på mindst 70-75 par. De største forekomster er fundet i Guldborg Storskov (6 par), Frostrup Skov/Sønderskov (3 par), Aalholm Hestehave (3 par), Roden Skov (2-3 par), Hydeskov/Flintinge Byskov (3 par) og Søholt Storskov (2-3 par); flere andre skove har haft 2 par. I censusområdet ved Maribosøerne (100 km²) har der i de fleste år (med effektiv eftersøgning) været 8-10

ynglepar, og i et enkelt år op til 15 par (Tab. 10.1). I de østlollandske skove, hvor forekomsten er undersøgt flere gange gennem årene, er der ikke konstateret væsentlige ændringer i antallet af ynglepar pr. 10års-periode (Tab. 10.2).

Falster

Spurvehøgen er registreret som sikker eller sandsynlig ynglefugl i 20 skove på Falster (se Appendix); i et tilsvarende antal andre skove (19 lokaliteter) er arten ikke fundet, nok ofte fordi den ikke er blevet eftersøgt, og den findes muligvis i de fleste af disse. I skove med registreret forekomst, har den samlede bestand været på 30-35 par, men den reelle bestand på Falster skønnes at være på 45-50 par.

Lokalitet	Skov areal (ha)	Antal Par		
		1980 -89	1990 -99	2000 -09
Holmeskov, Engestofte (MS)	40	1	?	1
Bøgeskov, Engestofte (MS)...	132	2	2	1-2
Kårup Vænge (MS).....	46	1-2	2	1
Søholt Storskov (MS)	301	2-3	2-3	1
Dornæs Skov (MS)	15	1	1	1
Ellenæs/Krønge Mose (MS) ..	51	1	1	1
Favrsted/Alsø Skov (MS).....	128	1	1	1
Charlottenlund Skov (MS).....	35	1	1	1
Ulriksdal Skov (MS)	55	1	1	1
Næsset (MS)	25	?	1	1
Keldskov	160	1	?	?
Roden Skov	578	2	3	1-2
Frostrup Skov/Sønderskov ...	392	3	2	-
Hydeskov/Flintinge Byskov...	450	3	2	2
Guldborg Storskov	906	-	6	-

Tab. 10.2. Spurvehøg. Ynglebestande (median og maksimum for årligt antal par i hver periode) i udvalgte skove på Østlolland. Oversigten omfatter skove med eftersøgning i flere år i hver periode samt enkelte skove med væsentlige forekomster. MS = skove i censusområdet ved Maribosøerne. - = ingen data

Gisselfeld/Bregentved	1987	1988	1989	1990	1992	1995	1996	2009
Denderup Vænge	3	2	3	3	2	2	3	3
Hesede Skov	5	3+	2+	7	4	7	6	3
Gammel Dyrehave	1	1	1	1	-	1	1	1
Mølleskov	-	-	-	1	-	-	-	-
Bregnemade Skov	1	-	-	1	1	1	1	1
Bregentved Dyrehave	1	-	-	1	1	1	1	1
Lysemose	-	-	1	-	-	-	1	-
Total:	11	6+	7+	14	8	12	13	9

Tab. 10.3. Spurvehøg. Ynglebestande (antal par) i censusområdet på 100 km² ved Gisselfeld/Bregentved på Sydsjælland. Oversigten omfatter år med den mest målrettede eftersøgning. - = ingen data (ikke undersøgt effektivt).

På Falster er de væsentligste forekomster registreret i øens to største skovområder, Hannenov-Ovstrup skove (6 par i 532 ha skov) og i Korselitse-skovene (mindst 5 par i 1.700 ha skov). I alle andre skove er der kun fundet 1-2 par; skovene i udkanten af Nykøbing har muligvis større bestande end registreringerne er udtryk for (mangelfulde undersøgelser). De fleste registreringer på Falster er tilbage fra en samlet skovundersøgelse i 1987.

Møn

I mit materiale indgår kun to lokaliteter på Møn, Ulvshale Skov (1-2 par) og Klinteskoven (mindst 1 par). Jeg har ikke foretaget undersøgelser i andre skove på øen. I Atlas-undersøgelserne i 1971-1974 (Dybbro 1976) og 1993-1996 (Grell 1998) blev Spurvehøgen registreret som sikker eller sandsynlig ynglefugl i skovområderne på de nordlige, østlige og vestlige dele af Møn (Nordfelt-området, Lise-lund-Klintholm, Marienborg, Fanefjord Skov m.v.). Vurderet ud fra disse data skønner jeg, at Møns samlede ynglebestand ligger i et niveau på mindst 10-15 par.

Sydlig Sydsjælland

Undersøgelserne af Spurvehøgens forekomst på det sydligste Sjælland har været meget mangelfulde. I ingen af de 35 skove, der er indgået i rovfugleundersøgelserne (primært i 1980- og 1990'erne) har der været fokus på arten. Den er dog fundet ynglende i 13 skove med et tilsvarende antal par, dvs. et par i hver skov (se Appendix), medens der ikke har været fund (eller eftersøgning) i de godt tyve andre skove. Arten yngler antagelig i flertallet af disse, selvom der mangler registrering. Desuden er der flere skove tæt omkring Vordingborg, der slet ikke er undersøgt, og hvor Spurvehøgen kan have velegnede muligheder. Der blev ved Atlas-registreringen 1993-1996 (Grell 1998) konstateret ynglefremkomst flere steder, hvorfra jeg ikke har data. Områdets samlede ynglebestand skønnes at ligge i en størrelsesorden på 35-40 par.

Stevns / Østsjælland

De to eneste steder, hvor jeg har registreret ynglende Spurvehøge, er Bolskov/Sønderskov og Vallø

Storskov/Almindvænget (se Appendix). I områdets andre skove har jeg ikke foretaget eftersøgning. Ved Atlas-undersøgelsen 1993-1996 (Grell 1998) var arten nogenlunde jævnt udbredt som ynglende på Stevns. Områdets samlede bestand skønnes at ligge i et niveau på 15-20 par.

Centrale Sydsjælland

I dele af det Centrale Sydsjælland har undersøgelserne af Spurvehøgen været mere omfattende end i de øvrige sydøstdanske områder, og kendskabet til ynglefremkomsten er derfor nogenlunde godt (omend også her mangelfuldt).

I censusområdet ved Gisselfeld/Bregentved (100 km²) er forekomsten registreret gennem flere år, men der har ofte været utilstrækkelig eftersøgning i nogle af skovene; i de år, hvor eftersøgningen har været bedst, er der registreret 12-14 par i censusområdet, men i andre år kun 6-8 par (se Tab. 10.3); variationerne kan have været reelle, men i nogle år har der været mangelfuld dækning af flere skove. Det vurderes, at områdets årlige ynglebedtand normalt har ligget i et interval på 10-12 par; i slutningen af undersøgelsesperioden (2009) blev der fundet 9 par (Tab. 10.3).

Det Centrale Sydsjælland er i mine undersøgelser opdelt i fire sektioner (se Fig. 2.2), som er undersøgt med forskellig intensitet.

Sektion A, Haslev-Præstø (incl. Gisselfeld/Bregentved) 490 km² med 14,7 % skov:

Skove med fund af ynglende Spurvehøge fremgår af Tab. 10.4. Hovedparten af data fra 1990'erne er fra 1996, hvor de fleste af områdets skove blev forholdsvis godt undersøgt med hensyn til denne art. Der blev registreret i alt 61 par (Tab. 10.4), og det svarer til en gennemsnitlig bestandstæthed på 0,8 par pr. 100 ha skov og 12,2 par pr. 100 km² landareal. Nogle velegnede skove øst for Haslev blev ikke undersøgt for forekomst af Spurvehøg (heller ikke i andre år), og det skønnes, at der i disse har været flere par, ligesom der kan have været forekomster i nogle småskove, der ikke er undersøgt. Områdets samlede ynglebestand vurderes derfor at ligge i et niveau på mindst 70 par.

Lokalitet	Skov areal (ha)	Antal Par		
		1980 -89	1990 -99	2000 -09
Sektion A, Haslev-Præstø:				
Haslev Orned	272	-	1	-
Sofiedal Hestehave	134	2	1	-
Boholt Skov.....	131	1	-	-
Grevindeskov.....	443	-	?	-
Turebyholm Dyrehave	77	-	?	-
Nyskov, Turebyholm.....	91	-	0	-
Rode Hestehave.....	12	1	1	1
Hulket	27	-	1	1
Åstrup Skov.....	144	-	0	1
Løkketykke/Gl.Dyrehave.....	61	-	1	-
Kirkeskov/Lystrup Dyrehave	179	1	2	1
Rosendal Dyrehave.....	75	1	1	-
Grunderup Skov.....	61	1	1	1
Tingerup Tykke	82	1	1	-
Gavevænge.....	128	1	2	2
Svennerup Skov	185	1	1	0
Sparresholm Storskov.....	320	2	2-4	2
Rådegaard Dyrehave	22	-	1	-
Størlinge Skov	81	-	1	1
Everdruplund.....	66	1	-	-
Smedevænget.....	48	-	-	1
Hovskov/Leestrup Skov	347	1	1	1
Sjolte Skov/Mellemskov	129	-	1	1
Storkeskov, Broskov	15	-	1	-
Engelholm Haveskov.....	16	1	-	-
Melteskov.....	102	1	1	-
Faksinge Skov	70	1	1	-
Oregaards Vænge.....	23	1	1	1
Hollænderskov	100	-	?	-
Næbskov/Ræsvænge	139	-	-	1
Feddet Plantage.....	270	1	1	-
Denderup Vænge (GB).....	490	3	2-3	3
Hesede Skov (GB)	896	5-7	6-7	3
Gammel Dyrehave (GB).....	122	1	1	1
Mølleskov	19	1	1	-
Bregnemade Skov (GB)	209	1	1	1
Bregentved Dyrehave (GB) ...	85	1	1	1
Lysemose, Bregentved.....	5	1	1	0
Porsmose.....	-	-	1	0
Taskerne, Porsmose	26	1	1	1
Holmegaard Dyrehave.....	65	1	1	1
Holmegaards Mose.....	285	2	2	2
Broksø Skov	165	1	1	1
Gammellung	56	1	1	1
Sønderskov	103	-	1	-
Kroglyng.....	130	-	1	1
Fensmark Skov.....	63	-	1	1
Tybjerg Skov	169	-	1	-
Capions Skov.....	70	-	1	-
Harpelund, Holme Olstrup....	5	-	-	1

Tab. 10.4. Spurvehøg. Ynglebestande (median og maksimum for årligt antal par i hver periode) i skove i Sektion A (Haslev-Præstø området på 490 km²) på Centrale Sydsjælland. Eftersøgningen i området var mest intensiv i 1990'erne, især 1996, hvorfra næsten alle data for perioden 1990-1999 stammer. GB = skove i censusområdet ved Gissfeld/Bregentved. - = ingen data

Lokalitet	Skov areal (ha)	Antal Par		
		1980 -89	1990 -99	2000 -09
Sektion B, Tystrup-Bavelse:				
Stenskov	295	2	-	-
Ravnstrup Skov.....	43	1	-	1
Glumsø Østerskov	228	1	-	1
Glumsø Vesterskov.....	89	1	-	1
Engelstofte Skov.....	56	1	1	-
Næsbyholm Storskov.....	613	1	2	2
Broby Vesterskov.....	130	-	1	1
Kastrup Storskov.....	615	-	1	-
Gunderslevholm Dyrehave ...	271	-	-	1
Tvedevænge	590	2	-	2

Tab. 10.5. Spurvehøg. Ynglebestande (registreret årligt antal par i hver periode) i skove i Sektion B (Tystrup/Bavelse-området på 205 km²) på Centrale Sydsjælland - = ingen data

Sektion B; Tystrup/Bavelse, 205 km² med 15,3 % skov:

I Tystrup/Bavelse-området er arten fundet ynglende i de fleste skove (se Tab. 10.5). Der har kun været få par i de store skove, og den samlede registrerede ynglebestand tæller blot 12-13 par. Det er lidt usikkert, om der reelt kun yngler få par i disse store skove (fx pga. tilstedeværelse af Duehøg) eller om der er oversete par. Områdets samlede ynglebestand skønnes at være på 20-25 par.

Sektion C; Næstved-området, 210 km² med 9,5 % skov:

I området omkring Næstved er artens forekomst kun undersøgt i nogle få af skovene (se Appendix), men den yngler antagelig i de fleste skove. I forhold til de andre dele af Centrale Sydsjælland er området ret skovfattigt, men især i de bynære skove omkring Næstved må Spurvehøgen have gode muligheder. Ynglebestanden skønnes at være på over 20 par.

Sektion D; Karise-Faxe Ladeplads, 120 km² med 20,8 % skov:

Spurvehøgen er kun registreret som ynglefugl i de store skove, Ganneskov og Vemmetofte-skovene (se Appendix), i alt kun 7 par (et par i hver skov). Ynglebestanden i dette meget skovrige område er dog givetvis en hel del større, idet der ikke er foretaget eftersøgning af arten i de mange mellemstore og mindre skove. Såfremt bestandstætheden pr. arealenhed i området svarer til de tætheder, der er registreret i nabo-området, Sektion A (se ovenfor), vil områdets ynglebestand være på ca. 20 par, hvilket synes at være et realistisk niveau.

Som helhed er Spurvehøgen i det Centrale Sydsjælland fundet ynglende i 71 skove (se Appendix) og samlet har der i disse været mindst 95 par. I 57 andre skove i området er der ikke gjort ynglefund,

men det skyldes i mange tilfælde, at arten ikke er eftersøgt; desuden yngler den antagelig i en række (især bynære) skove, hvor der ikke er foretaget undersøgelser. Den samlede ynglebestand i det Centrale Sydsjælland vurderes (jfr. ovenstående) at ligge i en størrelsesorden på 130-135 par.

Sydvestlige Sjælland

Ved undersøgelser i 1980'erne i områdets sydlige del blev Spurvehøgen fundet ynglende i Holsteinborg-skovene (Fyrendal Skov, Kohave, Rude Skov), i Glænø Skov og i Basnæs Skov (Appendix), i alt 7 par. De store skove øst for Slagelse i områdets nordlige del (Lorup Skov, Plessens Overdrev, Nykobbel/Charlottedal Skov) er ikke undersøgt for forekomst af arten, men der findes givetvis flere par dér. Den centrale del af SV-Sjælland er næsten skovløst, men der kan være enkelte par i småskove. Skovene langs Storebæltkysten er ikke undersøgt, men arten yngler antagelig i nogle af disse. Sydvestsjællands samlede ynglebestand skønnes at være på 20-25 par.

Tissø-Skarresø området

Udenfor det egentlige SØ-Danmark (området på kortet i Fig. 10.1) har jeg kun foretaget undersøgelser af Spurvehøgens yngleforekomst i et område omkring Tissø og Skarresø (mellem Jyderup og Ruds Vedby). Dette område er på 180 km²; den østlige del (øst for Tissø og nordpå til Jyderup) på 109 km² kan karakteriseres som meget kuperet og skovrigt (20 % skov), medens den vestlige del på 71 km² er et fladt og skovløst terræn (primært agerland). Udover de to søer, indgår to store moser, Hallenslev Mose og Lille Åmose, i området.

Der blev foretaget rovfugleundersøgelser i alle skove i et eller flere år i perioden 2001-2010, men som ved de fleste undersøgelser i SØ-Danmark var der heller ikke her fokus på Spurvehøgen, så registreringen af arten var mangelfuld og tilfældig. Den blev registreret som sikker eller sandsynlig ynglefugl på 8 lokaliteter med et tilsvarende antal par (se Appendix). Ynglebestanden i områdets østlige, skovrige del skønnes at være på omkring 15 par.

Bestand og bestandsudvikling

I SØ-Danmark som helhed er der i løbet af undersøgelsesperioden registreret 224 ynglepar (territorier), se Tab. 10.6. Tallet udgøres af det maksimale antal par pr. år, der er registreret i hver af de 162 skove, hvor arten er fundet ynglende. I omkring 150 skove er der ikke foretaget eftersøgning af Spurvehøgen, og den yngler givetvis i mange af disse, der omfatter både store, mellemstore og mindre skove. Ud fra forsigtige skøn over forekomsten i de ikke-undersøgte skove i hvert område, vurderes det, at SØ-Danmarks samlede ynglebestand i de fleste år ligger i et niveau på 360-400 par (Tab. 10.6).

I censusområderne ved Maribosøerne og ved Gisselfeld/Bregentved har der været årlige udsving i det registrerede antal ynglepar (se Tab. 10.1 og 10.3), men nogle variationer kan skyldes vekslende registreringseffektivitet. Begge steder har forekomsten dog ligget i et nogenlunde stabilt leje. I de skove på Østlolland og Centrale Sydsjælland, hvor der er foretaget registrering i flere år, synes niveauet generelt heller ikke at have ændret sig væsentligt i løbet af undersøgelsesperioden (Tab. 10.2 og 10.4).

Område	Areal km ²	Skov areal (ha)	Tidspunkt for registrering	Antal skove i alt	Antal skove m/ Spurvehøg	Registreret bestand (Par)	Vurderet bestand (Par)	Par/100 km ²	Par/100 ha skov	Trend i perioden 1980-2000
Vestlige Lolland	650	4.480	1986	40	11	13	35-40	-	-	Ukendt
Østlige Lolland	590	7.515	1977-2006	69	39	58	70-75	9,8	0,8	Ret stabil
Falster	515	5.228	1987-2009	39	20	33	45-50	-	-	Ret stabil
Møn *)	(235)	-	Ingen	-	-	3	10-15	-	-	Ukendt
Sydlig Sydsjælland	300	3.725	1982-2002	35	13	13	35-40	-	-	Ukendt
Stevns/Østsjælland	345	2.138	1983-1990	6	2	2	15-20	-	-	Ukendt
Centrale Sydsjælland	1.025	14.666	1983-2010	128	71	93	130-135	9,1	0,6	Ret stabil
Sydvestlige Sjælland	445	2.835	1981-2008	13	6	9	20-25	-	-	Ukendt
Total:	3.870	40.708		330	162	224	360-400	-	-	Ret stabil

Tab. 10.6. Spurvehøg. Sammen drag over yngleforekomsten i SØ-Danmark.

Areal: Områdets areal (km²), primært opgjort efter tidligere kommuners grænser og arealer.

Skovareal: Samlet Skovareal (ha), der er indgået i undersøgelsen.

Tidspunkt for registrering: Periode hvor der i et vekslende antal år er foretaget registrering (se tekst i gennemgangen).

Antal skove i alt: Samlet antal skove med rovfugleundersøgelser (også skove, hvor Spurvehøg ikke er eftersøgt).

Antal skove med Spurvehøg: Antal skove med fund af ynglende Spurvehøg.

Registreret bestand: Samlet antal ynglepar (opgjort ud fra største årlige antal par, der er registreret på hver lokalitet).

Vurderet bestand: Estimat for områdets samlede ynglebestand (udfra vurdering af forekomst i ikke-undersøgte skove).

Par pr. 100 km²: Gennemsnitligt antal par pr. 100 km² landareal (opgjort på grundlag af Registreret bestand).

Par pr. 100 ha skov: Gennemsnitligt antal par pr. 100 ha skov (opgjort på grundlag af Registreret bestand).

Trend 1980-2000: Vurderet udviklingstendens i perioden.

*) Areal for Møn indgår ikke i Total, da der ikke foreligger undersøgelser.

Der er i omfattende undersøgelser af Spurvehøgens bestandsudvikling ved Kolding 1973-1986 (Rasmussen & Storgaard 1989) og i Vendsyssel 1977-1997 (Nielsen 2004) konstateret tilbagegang i ynglebestandene efter hårde vintre. Det blev også registreret i censusområdet ved Maribosøerne i forbindelse med isvinteren 1995/96, idet bestanden blev halveret fra 1995 til 1996 (Tab. 10.1). Ved Gisselfeld/Bregentved blev derimod ikke konstateret ændringer i forekomsten i de to år (Tab. 10.3). Generelt er der dog ikke tvivl om, at strenge vintre kan have negativ effekt på bestandsniveauet i det eller de efterfølgende sæsoner.

Bestandstæthed

I de to censusområder ved Maribosøerne og Gisselfeld/Bregentved (begge på 100 km²), er der som gennemsnit over årene registreret bestandstætheder på henholdsvis 9 par/100 km² og 10 par/100 km² (data fra Tab. 10.1 og 10.3), dvs. ensartede værdier. I begge områder har der i de bedste år været op til 14-15 par pr. 100 km². For Østlolland og Centrale Sydsjælland, som er de to landsdele, hvor eftersøgningen har været bedst (men ikke fuldstændig), er bestandstæthederne på grundlag af antallet af registrerede par opgjort til 8,9-9,3 par pr. 100 km² landareal og 0,6-0,8 par pr. 100 ha skov (Tab. 10.6); i begge områder er der imidlertid et antal skove, der ikke er undersøgt, så de reelle, gennemsnitlige tætheder er lidt højere. For de øvrige landsdele er bestandstæthederne ikke opgjort, idet data er for mangelfulde. Ved anvendelse af et estimat på i alt 380 par i SØ-Danmark som helhed (Tab. 10.6) vil en gennemsnitlig – teoretisk – bestandstæthed for SØ-Danmark være på 9,8 par pr. 100 km² landareal og 0,9 par pr. 100 ha skov.

I Kolding-området (680 km²) blev 1973-1987 som gennemsnit for årene registreret en bestandstæthed på 9,6 par pr. 100 km² og en variationsbredden på 7,6-13,4 par pr. 100 km² pr. år (Rasmussen & Storgaard 1989).

Habitat

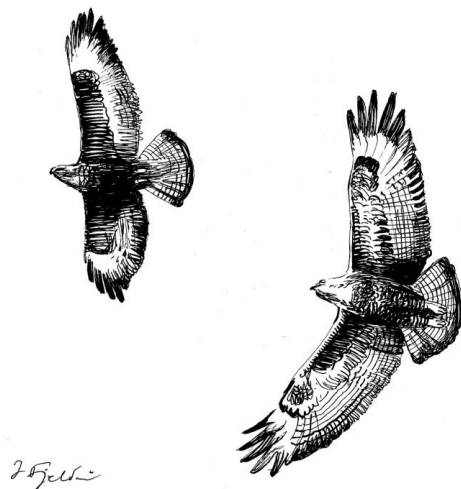
Ligesom i andre dele af Danmark har stort set alle Spurvehøge i SØ-Danmark ynglet i bevoksninger af nåletræer, først og fremmest i plantninger af gran (primært rødgran), og i mindre omfang i bevoksning af lærk. De foretrukne redebevoksninger udgøres af rødgran, der er plantet i tætte rækker med henblik på tømmerproduktion, og som efter en eller to udyndinger i løbet af en cirka 25 årig periode har en karakter, hvor Spurvehøgen kan flyve nogenlunde uhindret mellem stammerne og hvor kronetaget fortsat er så tæt, at reden ligger overdækket. I en alder af 50-60 år vil granbevoksningerne som regel blive renafdrevet og Spurvehøgens redemulighed

dermed forsvinde, men egnede bevoksninger vil ofte kunne findes andre steder i skoven. Jeg skønner, at mindst 90 % af de sydøstdanske Spurvehøge yngler i granbevoksninger af den beskrevne type.

Reproduktion

I mit materiale findes kun en enkelt lidt større registrering fra 1996, hvor jeg i et 300 km² stort område mellem Faxe og Fensmark (incl. censusområdet Gisselfeld/Bregentved) konstaterede ynglesucces (fødte unge) hos 26 par af de i alt 32 par, jeg havde registreret i området. Det svarer til en ynglesucces på 81 % i det år. Det er en høj andel af succesfulde par, og det kan hænge sammen med, at arten har haft særlig gode yngleforhold pga. gunstige vejrforhold gennem ynglesæsonen. Det skal også tilføjes, at flere af parrene først blev fundet i ungetiden (fødte unge), så nogle par uden unge kan være overset og sæsonens reelle ynglesucces derved have været lavere.

Der er i store undersøgelser af Spurvehøgens forekomst ved Kolding 1973-1987 (Rasmussen & Storgaard 1989) og i Vendsyssel 1977-1997 (Nielsen 2004) konstateret andele af succesfulde yngleforsøg på 62-63 % som gennemsnit for de respektive perioder og med årlige variationer på mellem 48-50 % og 82-84 % succesfulde yngleforsøg. Tilsvarende er antagelig også gældende for den generelle situation i SØ-Danmark.

11. Musvåge *Buteo buteo*

Musvågen yngler i de fleste danske skove af en vis størrelse (50 ha og derover); den kan også findes i mindre skove, i fredelige, små bevoksninger samt i skovdækkede dele af moser. Arten er den mest talrige af de rovfugle, der yngler i Danmark, og landets samlede ynglebestand blev i 1980'erne opgjort til omkring 5.000 par (Jørgensen 1989); i midten af 1990'erne var bestanden lidt større, ca. 6.000 par (Jørgensen 1998), og den samlede forekomst har næppe ændret sig væsentligt siden.

De fleste østdanske Musvåger er standfugle, og parret opholder sig normalt i yngleområdet året rundt. Territoriet markeres og forsvares mod artsfæller gennem territorieflugt over yngleområdet samt ved mere direkte bortjagning og forfølgelse, alt sammen oftest under højlydt og vedvarende skrigeri. Mod andre (større) rovfugle markeres territoriet på tilsvarende vis. Territorial-aktiviteten er mest intensiv lige forud for ynglesæsonen og i begyndelsen af denne, men foregår hele året.

Reden anlægges i et træ, i løvtræer er det oftest i en grenkløft i kronens nedre del. Mange par anvender den samme rede år efter år, andre par kan have to-tre reder, der skiftes imellem, og nogle par bygger ny rede de fleste år. I løvskov benyttes både ret tæt sluttede og de mere åbne bevoksninger, men de fleste reder findes normalt forholdsvis tæt på skovbrynet (ofte indenfor en afstand af 100-200 m), og det hænger antagelig sammen med, at en stor del af parrenes fødesøgning foregår i det åbne terræn lige udenfor skoven eller i skovbrynzonen. Reder kan også være placeret længere inde i skovene, men i så

fald mest hvor skovene indeholder større lysåbne partier af forskellig karakter (enge, moser, søer, rydninger).

Musvågens føde udgøres i yngletiden mest af smånavere, men også småfugle, padde og krybdyr indgår. Som nævnt finder den en stor del af føden i det åbne terræn udenfor skoven, hvor især enge og andre udyrkede arealer spiller en vigtig rolle, sandsynligvis fordi bl.a. markmus findes hyppigt i denne habitat. Skove der grænser op til enge og udyrkede områder har derfor ofte de største bestandstætheder af ynglende Musvåger. En del af parrenes fødesøgning foregår dog i løvbevoksninger inde i skoven, i særdeleshed i sæsoner efter olden-år, hvor der kan findes tætte bestande af rødmus her.

Redebygning og udbygning af gamle reder finder sted fra sidst på vinteren og i det tidligste forår, især i marts. Redematerialet udgøres af kviste og tynde grene, som findes på skovbunden. Bebyggede (og dermed anvendte) reder afsløres af, at redematerialet indeholder frisk afbrækkede grene og kviste. Omkring æglægningstidspunktet pyntes redekanten ofte med friske, grønne grankviste.

Æglægningen foregår hos de fleste par i første halvdel af april, hos nogle lidt senere. Der lægges normalt 2-3 æg; rugningen indledes straks efter første æg er lagt, og rugetiden er på 30-35 døgn pr. æg. Rugningen udføres overvejende af hunnen, men også hannen deltager i kortere perioder. I de første uger af ungetiden opholder hunnen sig i eller nær ved reden, medens hannen skaffer føde til familien; senere deltager også hunnen i fødesøgningen.

Ungerne er flyvedygtige i en alder af ca. 45 dage, hvilket i mange tilfælde er i første halvdel af juli måned. I yderligere mere end en måned vil ungerne være afhængige af, at de gamle bringer føde, og den samlede familie holder som regel til i territoriet til midten af august eller senere. I denne periode kan ungerne (og hele familien) ofte iagttages i leg (og med territorial-aktivitet) over skoven, og der kan på det tidspunkt være gode muligheder for at registrere årets yngleresultat.

Materiale

I løbet af perioden 1980-2010 har jeg i et eller flere år undersøgt forekomsten af ynglende Musvåger i næsten alle skove i det sydøstligste Danmark, dvs. Lolland, Falster, Sydsjælland og Sydvestsjælland (se kort i Fig. 11.1); skovene på Møn er ikke undersøgt tilsvarende. I Appendix findes en oversigt over landsdelens skove og omfanget af mine undersøgelser i disse. Med det store antal skove, der er tale om, har der rent praktisk været begrænsninger i undersøgelsernes hyppighed. Mange skove, heraf næsten alle på Vestlolland og de fleste skove på Falster, er i løbet af perioden kun undersøgt effektivt i en enkelt sæson, og det ligger adskillige år tilbage (Vestlolland i 1986, Falster i 1987). Også på Østlolland, Syd- og Sydvestsjælland er nogle af skovene kun undersøgt effektivt i ét eller nogle få år. I to censusområder på hver 100 km² er der til gengæld foretaget årlig registrering af rovfuglebestandene gennem lange perioder; omkring Maribosøerne på Lolland således i de fleste år 1977-2006, og ved godserne Gisselfeld og Bregentved på Sydsjælland 1987-2010, se også afsnit 2 (Undersøgelsesområde). Formålet med de to censusområder har været at registrere eventuelle fluktuationer (fra år til år) og udviklingstendenser (over længere tid) i ynglebestandene. Udover skovene i de to censusområder er en række udvalgte skove på Østlolland og Centrale Sydsjælland undersøgt regelmæssigt, ofte med nogle få års mellemrum eller årligt gennem korte eller lidt længere perioder; formålet har også her været at registrere udviklingen, bl.a. for at se, om der var afvigelser i tendenserne i forhold til de faste censusområder. Disse regelmæssigt undersøgte skove har (på Centrale Sydsjælland) normalt omfattet flere nærliggende skove indenfor et nærmere afgrænset område, således at det var årets samlede forekomst i et lokalområde, der på denne måde blev overvåget. Korte, generelle beskrivelser af undersøgelsernes omfang findes i nedenstående gennemgang af Musvågens yngleforekomst i de enkelte sydøstdanske områder.

Udenfor det egentlige SØ-Danmark har jeg i nogle sæsoner i perioden 2001-2010 foretaget optælling af ynglende Musvåger i et 180 km² stort, skovrigt område ved Tissø og Skarresø på NV-Sjælland.

Metode

I skovene er de bevoksninger, der er velegnede for redeanbringelse, i det tidlige forår (marts-april) gennemgået for eftersøgning af reder af Musvåge (og andre rovfugle). Jeg har overvejende koncentreret mig om bevoksninger af løvtræ. Musvågerne kan også have rede i rene nålebevoksninger, men i de sydøstdanske skove er sådanne oftest for tætte (og unge) til at være attraktive for arten. Til gengæld placeres reden gerne i nåletræer (gran og lærk), der står enkeltvis eller i grupper i løvbevoksningerne. Ved fund af reder er det som regel allerede i første del af marts muligt at afgøre om reden er bebygget og dermed om den anvendes. Ved beboede reder vil parrets (skrigende) tilstedeværelse – ofte i form af kredsen over trætoppene – ligeledes afsløre, at territoriet er besat. Også ved observationer fra steder udenfor skoven vil der ved parrets hyppige aktivitet (parrings- og territorieflugt) være lejlighed til at konstatere, om territoriet er besat. Efter løvspring omkring 1. maj har jeg normalt ikke gjort forsøg på at finde (nye) reder, da løvhanget er for tæt til at en effektiv eftersøgning er mulig; lokalt har jeg i nogle sæsoner opsøgt allerede kendte reder, men det har været i begrænset omfang.

Den helt overvejende del af mine optællinger udføres af registrering af en benyttet rede (rede i et besat territorium). I skove med gentagne, regelmæssige undersøgelser (fx i censusområderne) er der ikke nødvendigvis i alle bevoksninger foretaget ny redeeftersøgning hvert år, idet yngleaktive par (fx territoriale) i eller ved en bevoksning med en allerede kendt rede (fra tidligere år) kan være betragtet som en aktuell yngleforekomst.

På nogle lokaliteter har jeg i visse år efter ungerne udflyvning (fra primo juli) forsøgt at registrere parrenes ynglesucces, idet familierne på dette tidspunkt ofte optræder ret eksponerede i territoriet.

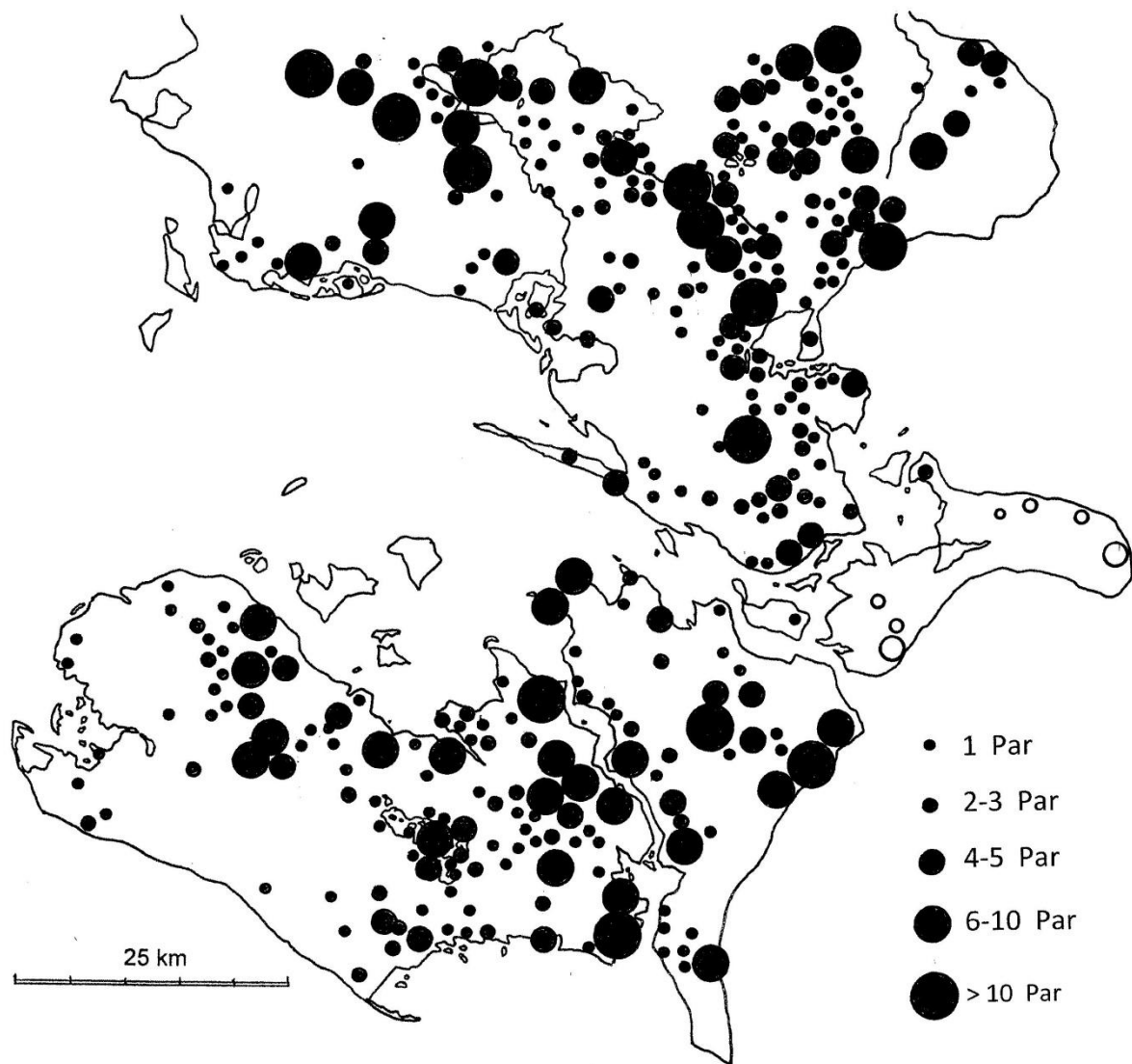
Yngleforekomst

Musvågen er fundet ynglende i langt de fleste undersøgte skove i SØ-Danmark, således i næsten alle skove på mere end 50 ha, men også i en del mindre skove (se oversigten i Tab. 4.1). Den geografiske udbredelse af forekomsten i undersøgelsesområdet i SØ-Danmark er vist i kortet i Fig. 11.1; som det fremgår af kortet er der tale om en stedvis noget ujævn udbredelse, idet arten – på grund af tilknytningen til skov – mere eller mindre mangler i de store, skovløse områder der findes på især SV-Lolland, Stevns og SV-Sjælland.

For hver 10-års periode (1980-2010) fremgår yngleforekomsten i regionens store skove (>100 ha) af Tab. 11.1, og en oversigt over forekomsten i alle undersøgte skove findes i Appendix. En gennemgang af undersøgelsesresultaterne fra de enkelte delområder gives i det efterfølgende.

Region/Lokalitet	Skov areal (ha)	Antal Par			Par/100 ha	Region/Lokalitet	Skov areal (ha)	Antal Par			Par/100 ha
		1980-89	1990-99	2000-09				1980-89	1990-99	2000-09	
<i>Vestlige Lolland:</i>					Dyrlev Skov/Lekk.Hovskov....	662	10	13	+	2,0	
Vindeholme Skov	278	3	+	+	1,1	Store Hestehave	219	+	4	3	1,8
Nybølle Lunder	104	2	+	+	1,9	<i>Stevns / Østsjælland:</i>					
Torrig Skov	234	6	+	+	2,6	Magleby Skov/Gjor.Bøgeskov	660	4+	+	+	?
Bøgeskov, Pederstrup	108	2	+	+	1,9	Kongeskov	160	+	5	+	3,1
Rosningen	215	6	+	+	2,8	Bolskov/Sønderskov	253	+	8	+	3,2
Ugleholt Skov	194	4	+	+	2,1	Vallø Storskov/Almindvænge	979	13	+	+	1,3
Søllested Skov	210	5	+	+	2,4	<i>Centrale Sydsjælland:</i>					
Kristianssæde Skov	1.450	21	+	+	1,4	Haslev Orned	272	+	4	+	1,5
Rørmark	137	5	+	+	3,6	Sofiedal Hestehave	134	3	4	+	3,0
Skifterne	129	1	+	+	0,8	Boholt Skov	131	1	-	-	0,8
Merretskov	321	6	+	+	1,9	Grevindeskov	443	7	7	+	1,6
<i>Østlige Lolland:</i>					Østerskov	109	3	2	+	2,8	
Skåningshave	135	2	+	+	1,5	Skovvænger	100	1	1	-	1,0
Bøgeskov, Engestofte	132	4	4	5	3,8	Vester Indelukke	107	+	2	+	1,9
Søholt Storskov m.v.	301	7	9	11	3,7	Ganneskov	333	5	7	+	2,1
Ellenæs/Favrsted/Alsø skove	179	5	5	7	3,9	Vemmetofte Strandskov	614	9	13	+	2,1
Egeskov/Paddeskov	170	4	4	5	2,9	Vemmetofte Dyrehave	133	2	4	+	3,0
Keldskov	160	5	3	3	3,1	Vemm.Hestehave/Vesterskov	283	5	9	+	3,2
Aalholm Hestehave	130	4	3	+	3,1	Stubberup Skov	215	5	5	+	2,3
Roden Skov	578	11	12	11	2,1	Feddet Plantage	270	2	2	+	0,7
Frejlev Skov	258	5	+	6	2,3	Næbskov/Ræsvænge	139	2	1	2	1,4
Frostrup Skov/Sønderskov....	392	6	8	7	2,0	Melteskov	102	3	4	4	3,9
Rykkerup Skov	100	3	3	+	3,0	Hollænderskov	100	2	2	2	2,0
Hydeskov/Flintinge Byskov ...	450	12	9	9	2,7	Sjølte Skov/Mellemskov	129	+	4	4	3,1
Indtægten, Slemminge	130	3	3	+	2,3	Leestrup Skov/Hovskov	347	+	14	13	4,0
Holmeskov Dyrehave	170	2	3	+	1,8	Hundemose Skov	174	4	5	4	2,9
Odden	100	1	1	2	2,0	Åstrup Skov	144	3	3	4	2,8
Guldborg Storskov	906	18	19	+	2,1	Kirkeskov/Dyrehave, Lystrup	179	4	5	4	2,9
Radsted Dyrehave/Studehave	320	8	9	+	2,8	Gavevænge	128	3	3	4	3,1
Grænge Skov	370	8	+	+	2,2	Svennerup Skov	185	3	4	3	2,2
Fuglsang Storskov	630	7	+	+	1,1	Sparresholm Storskov	320	5	6	6	1,9
<i>Falster:</i>					Denderup Vænge	490	11	13	12	2,7	
Bøtø Plantage/Fang	417	9	6	7	2,2	Hesede Skov/Nygaards Vænge	896	13	18	17	2,0
Hallerup Skov/Lindeskov	240	6	+	+	2,5	Gammel Dyrehave, Gisselfeld	122	4	4	4	3,3
Bangsbro og Systofte skove ..	202	4	+	+	2,0	Bregnemade Skov	209	2	5	4	2,4
Korselitse Hovedskov	375	8	+	+	2,1	Broksø Skov/Holmegd. Mose	450	5	7	8	1,8
Korselitse Mellemskov	510	11	+	+	2,2	Kroglyng	130	1	2	2	1,5
Korselitse Østerskov	853	9	+	+	1,1	Tybjerg Skov	169	3	5	7	4,1
Hannenov/Ovstrup skove	532	17	+	+	3,2	Stenskov	295	4	3	3	1,4
Skørringe Vesterskov	130	4	+	2	3,1	Glumsø Østerskov	228	4	3	4	1,8
Skørringe Østerskov	144	4	+	5	3,5	Næsbyholm Storskov	613	+	15	19	3,1
Nr. Alslev/Ravnse Skov	138	4	+	+	2,9	Broby Vesterskov	130	+	4	4	3,1
Vålse Vesterskov	190	5	6	6	3,2	Kastrup Storskov	615	+	12	9	2,0
Resle/Valnæs Skov	210	5	6	5	2,9	Gunderslevholm Dyrehave ...	271	3	5	9	3,3
Ny Kirstineberg Storskov	258	7	+	+	2,7	Tvedevænge	590	13	11	13	2,2
Kohave/Ravnstrup Skov	153	2	+	+	1,3	Saltø Skov	275	4	4	+	1,5
<i>Sydlig Sydsjælland:</i>					Rettestrup Plt/Basnæs Skov .	339	+	4	4	1,2	
Knudsskov	185	2	3	+	1,6	Kalby Ris og Skytteskov	277	1	1	1	0,4
Oreby Skov	206	5	5	+	2,4	<i>Sydvestlige Sjælland:</i>					
Stensby Skov	325	8	+	7	2,5	Nykobbøl/Charlottedal Skov.	1.430	+	+	10+	?
Langebæk Skov	237	4	+	3	1,7	Plessens Overdrev	234	+	+	1+	?
Vallebo Skov	125	3	+	+	2,4	Lorup Skov	395	+	+	8	2,0
Skovhuse Skov	225	4	+	+	1,8	Stubbeskov/Katrineholm	121	-	-	1+	?
Viemose Hestehave	108	3	+	+	2,8	Fyrendal/Holsteinborg skove	610	10	+	+	1,6
Viemose Skov	245	+	+	3	1,2	Basnæs Skov	203	8	+	+	3,9
Tjørnehoved/Neble Skov	221	+	5	+	2,3						

Tab. 11.1. Musvåge. Ynglebestande (antal par) i de større sydøstdanske skove (mindst 100 ha). For hver periode er vist det største årlige antal ynglepar, der er registreret. Bestandstæthed (par pr. 100 ha skov) er beregnet på grundlag af største forekomst. + = ynglende, men ingen samlet optælling; - = ingen data

Fig. 11.1. Musvåge. Udbredelsen af ynglende Musvåger i SØ-Danmark i perioden 1985-2010. Symbolerne viser det samlede antal ynglepar i hver skov (middelværdi for år med optællinger). Forekomsten på Møn er ikke undersøgt effektivt, og for flere skove her er der tale om estimater (åbent symbol).

Vestlige Lolland

Data fra skovene på Vestlolland er fra 1986, hvor næsten alle skove blev undersøgt (enkelte skove i senere år). Nogle småskove på den nordlige del af Vestlolland er ikke blevet undersøgt effektivt, men det kan kun dreje sig om få par Musvåger, som yngler der. Vestlolland er som helhed ret skovfattigt (7 % skov), og skovarealet udgøres primært af ret store skove på de centrale og nordlige dele.

Forekomsten af ynglende Musvåger i alle undersøgte skove fremgår af oversigten i Appendix og for de større skove (>100 ha) er antal og bestandstætheder vist i Tab. 11.1. Den største ynglebestand (21 par) findes i Lollands største skov, Kristianssæde Skov, der er et forgrenet skovkompleks på op mod 1.500 ha. En række skove af nogenlunde ensartet struktur og størrelse (Tørrig Skov, Røsningen, Ugleholt Skov, Søllested Skov og Merretskov) har ret sammenfaldende forekomster (4-6 par) og bestands-

tætheder. I de få skove, der findes på de sydlige dele af Vestlolland, har der kun været små forekomster. Fire steder på Vestlolland er der konstateret ynglepar i skove på mindre end 15 ha (se Appendix), men bortset fra disse er der ikke fundet forekomster i små bevoksninger udenfor skovene (fx i moser m.v.); sådanne kan dog godt forekomme, da det åbne land på Vestlolland ikke er godt undersøgt.

Der blev ved undersøgelsen i 1986 (enkelte steder senere år) fundet i alt 90 ynglepar på Vestlolland; dertil kommer sandsynligvis nogle par i de (mindre) skove, der ikke er undersøgt, så det vurderes, at den samlede ynglebestand har været på 95-100 par. Registreringerne er mere end tyve år gamle, men det skønnes, at den samlede ynglebestand på Vestlolland ikke har ændret sig væsentligt siden 1980'erne, idet hverken den generelle skovstruktur eller landbrugsdriften i det åbne land tilsyneladende har forandret sig.

Maribosøerne	1977	1979	1982	1985	1986	1987	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2003	2004	2005	2006
Lysemose Skov	1	1	1	1	0	1	1	1	-	-	0	-	-	-	-	-
Kidnakken	-	-	-	0	0	0	1	0	1	-	0	1	-	1	-	-
Bursø Mose	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	1	-	1	0
Søgaard	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	0	1
Dornæs Skov	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Dornæs ellesump	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	1	1
Borgø	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0
Holmeskov	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	-	1	1	1	1	1
Ellekattet, Engestofte	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	1	2	0	0
Bøgeskov	4	5	4	3	2	2	4	3	4	4	4	3	4	4	5	5
Kårup Vænge	2	2	2	1	1	1	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3
Søholt Storskov *	7	6	5	7	7	5	9	9	9	8	9	9	11	10	11	10
Ellenæs/Krønge Mose	1	2	2	1	1	1	2	2	2	1	1	2	3	2	1	3
Favrsted/Alsø Skov	2	2	3	3	2	3	3	3	3	3	3	4	4	2	2	3
Fuglse Mose	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0
Staverholm	1	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Næsset	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	1	-
Stokkemose	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	-	1	-	1
Ulriksdal Skov	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Charlottenlund Skov	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Lilleø, vest for	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0
Total:	23	24	22	21	20	19	32	27	33	30	28	31	33	34	31	31

Tab. 11.2. Musvåge. Ynglebestande (antal par) i censusområdet på 100 km² omkring Maribosøerne på Lolland. Oversigten omfatter udvalgte år; forekomst i andre år fremgår af Fig. 11.2 og Tab. 11.3.

*Søholt Storskov er incl. Søholt Park, Komsidst, Skelsnæs, Lars Jensens Skov og Tornsnap (alle sammenhængende).

Østlige Lolland

I et censusområde på 100 km² omkring Maribosøerne er forekomsten af ynglende Musvåger undersøgt i de fleste år i perioderne 1977-1989 og 1994-2006. Næsten alle skove på Østlolland blev undersøgt i 1985, og adskillige af dem igen i de nærmest efterfølgende år. I anden halvdel af 1990'erne blev registreringerne gentaget i hovedparten af skovene; efter 2000 er – udover censusområdet – i nogle år foretaget undersøgelse i udvalgte skove. Østlolland har mange skove af forskellig størrelse og en skovandel på 12%.

Yngleforekomsten i Østlollands større skove (på mindst 100 ha) fremgår af Tab. 11.1, og i Appendix findes en oversigt over forekomsten alle landsdelens skove.

I censusområdet ved Maribosøerne var den samlede ynglebestand i perioden 1977-1989 stabil på ca. 20 par årligt; i 1995 blev konstateret fremgang til 32 par, og de følgende ti år lå niveauet ret konstant på omkring 30 par (Tab. 11.2 og 11.3, Fig. 11.2). Terrænet omkring Maribosøerne er varieret med løvskove, ellesumpe, moser, søer, enge og agerland, og det må anses for at være et attraktivt levested for Musvågen, som udover regelmæssig forekomst i næsten alle skove på mere end 15 ha har ynglet jævnlige i forskellige små bevoksninger (se Tab. 11.2). Den gennemsnitlige bestandstæthed i censusområdet har været ret høj (op til 34 par pr. 100 km²).

I fire østlollandske skove, hvor der i løbet af perioden fra 1980 er foretaget registrering af bestandene i 7-10 år, har der ikke været ret store udsving i ynglebestandenes størrelser (Tab. 11.3).

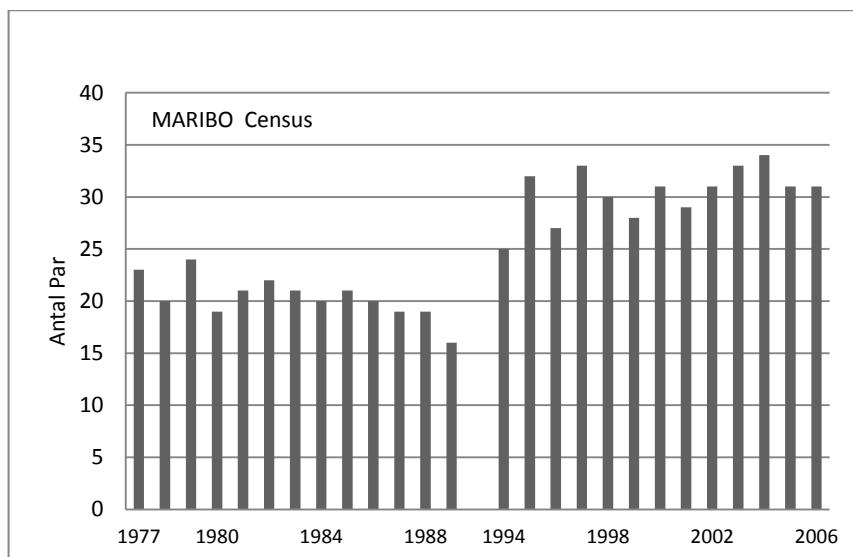
År	Census Maribo	Keldskov	Folehave Aalholm	Roden Skov	Hydeskov /Byskov
1977	23	-	-	-	-
1978	20	-	-	-	-
1979	24	-	-	-	-
1980	19	-	-	-	-
1981	21	-	-	-	10
1982	22	-	2	-	9
1984	20	-	2	-	8
1985	21	5	2	10	12
1986	20	4	-	-	-
1987	19	4	3	9	-
1988	19	3	3	11	10
1989	16	4	-	9	10
1993	-	-	-	11	-
1995	32	-	2	12	9
1996	27	-	-	-	-
1997	33	3	-	-	-
1998	30	-	-	10	-
1999	28	-	-	11	-
2000	31	-	-	11	-
2001	29	3	-	-	-
2003	33	-	-	-	-
2004	34	3	2	9	9
2005	31	-	-	-	-
2006	31	-	-	8	-

Tab. 11.3. Musvåge. Ynglebestande (antal par) i censusområdet ved Maribosøerne samt i fire andre skove på Østlolland. - = ingen data

Fig. 11.2. Musvåge.

Udvikling i ynglebestanden i census-området ved Maribosøerne (100 km²) 1977-1989 og 1994-2006.

For 1983 og 2002 mangler data fra nogle af området skove og for de to sæsoner er bestanden opgjort som gennemsnit af forekomsterne i de to omgivende år.

Der har også været stabil forekomst i en hel række af Østlollands andre skove, hvor der ved registrering i 1995-1996 blev fundet ensartede forekomster i forhold til undersøgelserne i 1985-1989, se bl.a. Tab. 11.1. I Østlollands største skov, Guldborg Storskov på 903 ha, blev eksempelvis fundet 18 par i 1985 og 19 par i 1996.

Ved anvendelse af de seneste optællinger på hver enkelt lokalitet, kan den registrerede ynglebestand på Østlolland opgøres til i alt 190 par. Området er som helhed velundersøgt, men der er nok nogle par, som ikke er kendt, og den samlede bestand (omkring 2005) vurderes derfor at være på ca. 200 par.

Falster

Ved en samlet undersøgelse i 1987 blev forekomsten registreret i stort set alle skove på Falster. I skovene på den nordvestlige del blev registreringen gentaget i 1996; også i perioden 2003-2009 blev forekomsten undersøgt i flere skove, men kun i få skove på Falster er der foretaget effektiv registrering i mere end fem år i løbet af perioden 1986-2009. Hovedparten af Falsters skove findes på de nordlige og centrale dele; den samlede skovandel er på 10 %.

Med få undtagelser er Musvågen fundet ynglende i alle undersøgte skove på Falster, herunder også i mere end en halv snes skove, der er mindre end 30 ha (se Appendix). Forekomsten i de store skove (på mindst 100 ha) fremgår af Tab. 11.1. Falsters største sammenhængende skovkompleks, Korselitse-skovene (Østerskov, Bønnet Skov, Mellemskov, Hovedskov) på 1.740 ha husede i alt 28 ynglepar ved registreringen i 1987. En større bestandstæthed fandtes i øens næststørste skovområde, Hannenov-Ovstrup skove, hvor der i 1987 var 17 par i dette varierede statsskovområde. I flere af de andre større skove (>100 ha) har der været ret store bestandstætheder. Fire steder har der i mindre skove på under 50 ha været regelmæssig forekomst af 2 par (Appendix).

I de skove, der er undersøgt efter 2000, har der ikke været større ændringer i forhold til forekomsterne i 1987. Fx har Bøtø Plantage/Fang i syv år med registrering i perioden 1979-2007 hvert år haft 7-10 par. I agerlandet i det tilstødende Bøtø Nor har der i samme periode regelmæssigt ynglet 3 par i ganske små bevoksninger på markerne. På NV-Falster har der i Vålse Vesterskov og Resle/Valnæs skove heller ikke været ændringer i forekomsterne fra 1987 til 2005 (begge steder 5-6 par årligt).

På baggrund af de seneste data fra hver lokalitet kan størrelsen af Falsters samlede ynglebestand opgøres til ca. 135 par. Mange af optællingerne er tyve år gamle, men ud fra forekomsten i de (ret få) skove, der er undersøgt flere gange i løbet af årene, er der ikke grund til at antage, at der har været større ændringer i det generelle bestandsniveau. Der findes givetvis nogle par, der ikke er kendt, bl.a. i nogle små, ikke-undersøgte skove, og Falsters samlede ynglebestand vurderes at ligge på 140-150 par.

Møn

Jeg har ikke foretaget undersøgelse af Musvågens yngleforekomst i skovene på Møn. Kun Ulvshale Skov er besøgt jævnligt (1991-2007), og her har der været 2 par i flere år. Ved lokalitetsregistreringen i 1990'erne blev rapporteret om 2 par her (Nielsen 1998). Ved Nordfelt og i Klinteskoven har jeg registreret sandsynlig yngleforekomst, men bestandenes størrelse er ikke kendt. Ved Atlas-undersøgelsen 1993-1996 blev Musvågen registreret som ynglende på Østmøn (Klinteskoven, Liselund, Nordfelt) og Vestmøn (Marienborg- og Fanefjord-områderne) (Grell 1998), og der var tilsyneladende ingen ændringer i udbredelsen i forhold til Atlas-undersøgelsen 1971-1974 (Dybbro 1976). Ud fra disse meget sparsomme oplysninger gætter jeg på, at Møns samlede ynglebestand er på 20-25 par, men måske er der lidt flere.

Sydlig Sydsjælland

I området på det sydligste Sjælland (s.f. en linje mellem Præstø og Dybsø Fjord) har jeg undersøgt skovene på forskellige tidspunkter, primært i 1980- og 1990'erne, men nogle skove også 2002-2008. Som regel har det været et antal skove indenfor et afgrænset område, der er undersøgt i de enkelte år. De fleste af områdets skove er dækket, men nogle kun i én sæson i løbet af undersøgelsesperioden. Området har godt 10 % skov.

Musvågen er fundet ynglende i alle undersøgte skove på mere end 30 ha, og desuden i enkelte mindre skove (se Appendi). I skove på over 100 ha har bestandstæthederne de fleste steder ligget på linje med forekomsten i andre dele af SØ-Danmark (Tab. 11.1). I områdets største sammenhængende skvområde, Dyrlev/Lekkende skove (662 ha), er der registreret op til 13 ynglepar. Mange af de større skove er kystskove (Knudsskov, Oreby Skov, Stensby Skov, Langebæk Skov, Viemose Skov, Tjørnehoved Skov, Store Hestehave), og de har ret ensartede bestandstætheder, men lavest i de skove, der grænser direkte op til kysten (uden mellemliggende, udyrkede terræner).

På baggrund af de seneste registrerede forekomster kan det samlede antal ynglepar i de undersøgte skove opgøres til ca. 70 par. Der er ved Vordingborg og Lundbygaard nogle skove, som ikke er blevet undersøgt, og som antagelig har ynglende Musvåger, så den samlede bestand i området vurderes at være på 75-80 par.

Stevns / Østsjælland

Området domineres af fladt agerland og har kun få skove, der er meget ujævnt fordelt (skovandel på 9 %). De vigtigste skove på den vestlige og centrale del (under Vallø, Bregentved og Seinhus skovdistrikter) er undersøgt i enkelte år i 1980- og 1990'erne; skovene ved Gjorslev er ikke grundigt undersøgt (spredte iagttagelser i visse år).

I Bolskov/Sønderskov og Kongeskov er der registreret ret store ynglebestande (Tab. 11.1). I det store skvområde Vallø Storskov/Almindvænge (næsten 1.000 ha), blev ved undersøgelsen i 1983 fundet 13 par (ret lav bestandstæthed), men nogle kan være overset, idet jeg ikke i forvejen havde kendskab til denne skov. Ved Gjorslev (Magleby Skov og Bøgeskov) yngler flere par, men data er mangelfulde. Musvågen er også fundet ynglende på helt små lokaliteter (Gjorslev Park, bevoksning i Tryggevælde Ådal). Der er i området registreret i alt ca. 30 par, men i betragtning af, at nogle skove ikke er undersøgt (specielt ved Gjorslev) vurderes den reelle bestand at være på 35-40 par.

Centrale Sydsjælland

Den centrale del af Sydsjælland er generelt den del af SØ-Danmark, hvor forekomsten af ynglende Musvåger er fulgt mest intensivt. I et censusområde på 100 km² ved godserne Gisselfeld og Bregentved nær Haslev har jeg foretaget registrering af yngleparrene i næsten alle år i perioden 1987-2010. Et undersøgelsesmæssigt kerneområde har – udover censusområdet – tillige omfattet de omgivende områder, et sammenhængende areal fra Faxe-Præstø mod nordvest til Tystrup-Bavelse søerne (se Fig. 2.2). I dette kerneområde er der især i perioden 1990-2010 foretaget hyppig registrering, i nogle skove hvert eller hvert andet år, og som regel således, at grupper af nærliggende skove indenfor et nærmere afgrænset område er undersøgt skiftevis, fx skovene ved Tystrup-Bavelse i ét år, skovene ved Faxe i et andet år og skovene mellem Sparresholm og Præstø i et tredje år. Med enkelte undtagelser er alle skove på det Centrale Sydsjælland undersøgt i flere år. Områdets skovandel er ret høj (14 %).

Yngleforekomsten i de store skove (>100 ha) på Centrale Sydsjælland fremgår af Tab. 11.1, og i Appndix findes en oversigt over forekomsten i alle landsdelens skove.

I censusområdet ved Gisselfeld/Bregentved var var ynglebestanden omkring 1990 på ca. 40 par, og den har ligget på et nogenlunde konstant niveau siden, normalt således 40-45 par årligt 2000-2010 (Tab. 11.4, Fig. 11.3). Området har således en stor bestandstæthed (ca. 40 par pr. 100 km²), antagelig fordi landskabet domineres af mere eller mindre parkagtige løvskove med søer, moser, enge og udyrkede arealer i og omkring skovene.

Kerneområdet på det Centrale Sydsjælland er – udover censusområdet ved Gisselfeld/Bregentved – opdelt i en række delområder, der er undersøgt mere eller mindre på skift. Holmegaard/Broksø-området (omkring Porsmose og Holmegaards Mose) er siden slutningen af 1980'erne undersøgt i de fleste år; i den sene del af perioden har bestanden i dette område været på 20-25 par årligt, hvilket er lidt mere end omkring 1990, hvor der blev registreret ca. 15 par (Tab. 11.5). I de andre delområder indenfor kerneområdet har der generelt været en uforandret eller svagt stigende forekomst i antallet af ynglepar fra omkring 1990 til 2007-2009, i Faxe-Præstø-området således ca. 50 par årligt, i Sparresholm-området godt 20 par årligt, i Herlufmagle-området 10-15 par årligt og ved Tystrup-Bavelse ca. 60 par årligt (Tab. 11.6). Kerneområdets samlede bestand er 1996-1998 og 2007-2009 opgjort til 207-221 par, og det er lidt mere end for 1990-1993 (187 par), hvor der imidlertid var en række skove, der ikke blev undersøgt, og områdets reelle bestand på dette tidspunkt har antagelig været på lidt over 200 par.

Gisselfeld/Bregentved	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	2000	2004	2007	2009	2010
Denderup Vænge	8	11	10	11	11	9	12	13	12	12	12	12	11	11	12	12
Hesede Skov	13	12	13	14	13	13	14	14	17	17	18	16	17	17	17	16
Gammel Dyrehave	3	4	4	3	2	2	2	3	2	2	4	2	3	4	4	4
Hovmose (flere bevoksn.)	1	2	1	1	0	1	2	1	1	1	2	3	3	1	3	3
Frederikshøj-Åbro	1	1	1	1	1	1	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-
Gisselfeld Park nord	0	0	1	1	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0
Degnekrogen/Søtorup Sø	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
Ejlemade Sø	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1
Bregnemade Skov	1	2	3	5	4	5	3	3	3	4	4	4	2	3	3	3
Bregentved Dyrehave	1	3	1	2	1	3	2	3	2	3	3	4	3	2	3	3
Lysemose	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Kulsås, Freerslev	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	-	1	1
Eskemose, Borup	0	0	0	0	0	0	0	0	1	-	1	-	-	-	-	-
Boserup	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	-	-	-	-	-	-
Total:	29	36	36	40	34	37	37	41	42	44	49	45	42	39	44	43

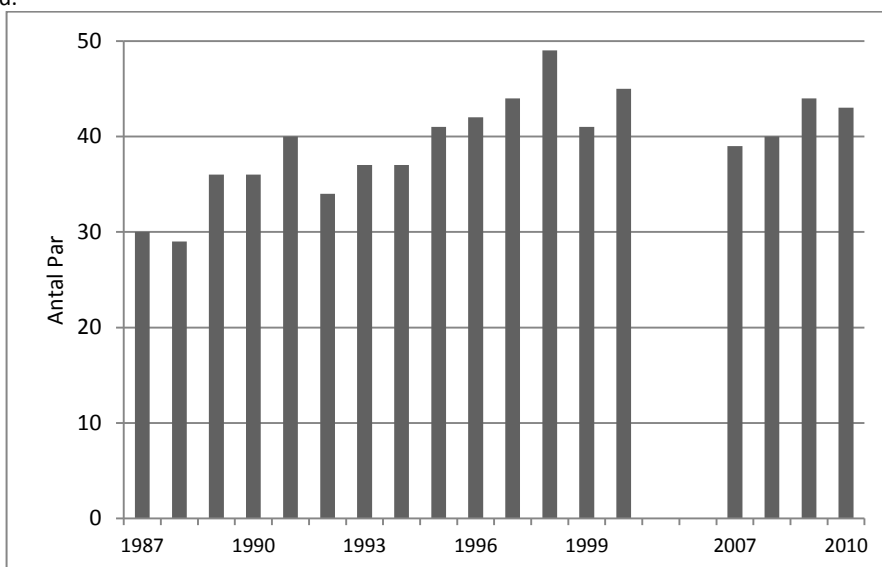
Tab. 11.4. Musvåge. Ynglebestande (antal par) i censusområde på 100 km² ved Gisselfeld/Bregentved på Sydsjælland. Oversigten omfatter udvalgte år; forekomst i andre år fremgår af Fig. 11.3.

Holmegaard/Broksø	1987	1988	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	2000	2006	2007	2008	2009	2010
Porsmose (flere bevoksn.)	0	1	1	2	1	1	1	0	3	2	1	3	2	3	4	4
Taskerne/Bøgeholm	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	3	2	2	1
Holmegaard Dyrehave	1	1	1	2	2	2	2	2	3	2	3	4	4	3	2	4
Studemose Skov	1	1	1	1	1	-	-	1	1	-	1	1	1	1	1	1
Broksø Skov/Holmegd.M	4	5	5	5	6	6	6	6	7	7	7	6	6	8	8	7
Tuerne	1	1	0	0	0	1	-	-	1	-	1	1	1	2	1	-
Gammellung	1	1	-	1	-	1	2	2	1	2	2	2	1	3	2	1
Sønderskov	1	1	1	1	-	1	1	2	2	1	1	1	1	2	1	1
Kroglyng	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2	-	2
Fensmark Skov	1	1	1	1	-	-	1	2	2	2	-	1	-	-	2	1
Trollesgave	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Total:	12	15	13	16	13	15	16	17	23	20	19	23	20	26	24	23

Tab. 11.5. Musvåge. Ynglebestande (antal par) i et ca. 80 km² undersøgelsesområde ved Holmegaard og Broksø på Sydsjælland. Området omfatter lokaliteter omkring Porsmose, Holmegaards Mose samt andre moser, og ligger i vestlig forlængelse af censusområdet ved Gisselfeld/Bregentved.

Fig. 11.3. Musvåge.

Udvikling i ynglebestanden i censusområdet ved Gisselfeld/Bregentved (100 km²) 1987-2000 og 2007-2010. I perioden 2001-2006 blev der kun foretaget samlet optælling i alle skove i 2004, hvor der var 42 par.

	År	Par	År	Par	År	Par
<i>Faxe-Præstø-området:</i>						
Hundemose Skov (vestlige) ..	1990	2	1996	2	2008	2
Rode Hestehave.....	1990	1	1996	1	2008	-
Hulket	1990	2	1996	2	2008	2
Åstrup Skov.....	1990	3	1996	3	2008	4
Løkketykke/Gl. Dyrehave.....	1990	1	1996	1	2008	1
Kirkeskov/Dyrehave.....	1990	5	1996	5	2008	4
Lystrup Gods.....	1990	1	1996	1	2008	1
Kongsted Lyng	1990	1	1996	1	2008	-
Rosendal Dyrehave	1990	2	1996	3	2008	3
Rosendal Kohave	1990	1	1996	1	2008	-
Hovby Skov	1990	1	1996	1	2008	-
Feddét Plantage.....	1990	2	1996	1	2008	-
Skovshoved Lund	1990	-	1996	1	2008	-
Asketykke	1990	1	1996	-	2008	-
Smedevænget.....	1990	2	1996	2	2008	1
Hovskov/Leestrup Skov	1990	10	1996	11	2007	13
Sjølte Skov/Mellemskov	1990	4	1996	4	2007	4
Bredeshave	1990	-	1996	1	2007	-
Storkeskov	1990	-	1996	1	2007	1
Engelholm Haveskov.....	1990	1	1996	1	2007	1
Melteskov	1990	4	1996	3	2007	4
Faksinge Skov	1990	2	1996	2	2007	2
Oregaards Vænge	1990	1	1996	1	2007	1
Hollænderskov.....	1990	2	1996	2	2008	1
Næbskov/Ræsvænge	1990	1	1996	1	2007	1
Hejreskov.....	1990	1	1996	1	2007	1
<i>Total for delområdet:.....</i>		<i>51</i>		<i>53</i>		<i>47</i>
<i>Sparresholm-området:</i>						
Tågeskov Hestehave	1990	2	1996	1	2008	2
Ny Prøve	1990	0	1996	1	2006	1
Tingerup Tykke	1990	1	1996	1	2007	1
Grunderup Skov.....	1990	1	1996	1	2007	1
Gavevænge	1990	3	1996	3	2007	4
Svennerup Skov	1990	4	1996	4	2007	3
Sparresholm Storskov.....	1990	5	1996	4	2008	6
Rådegaard Dyrehave	1990	1	1996	2	2008	1
Everdruplund	1990	1	1996	1	2008	1
Bøgesø Mose	1990	1	1996	-	2007	1
Flintemose	1990	-	1996	-	2007	1
Præsteskov	1990	1	1996	-	2007	-
Størlinge Skov	1990	2	1996	1	2007	1
Brandelev Holme	1990	1	1996	1	2007	-
<i>Total for delområdet:.....</i>		<i>23</i>		<i>20</i>		<i>23</i>
<i>Gisselfeld/Bregentved (census):</i>						
Denderup Vænge.....	1990	10	1996	12	2009	12
Hesede Skov/Nygaards Vg....	1990	13	1996	17	2009	17
Gammel Dyrehave, Gisself....	1990	4	1996	2	2009	4
Hovmose.....	1990	1	1996	1	2009	3
Eskemose, Borup	1990	0	1996	1	2009	-
Frederikshøj-Åbro.....	1990	1	1996	1	2009	-
Gisselfeld Park	1990	1	1996	1	2009	0
Degnekrogen/Søtorup Sø	1990	1	1996	0	2009	0
Ejlemade Sø	1990	0	1996	1	2009	0
Bregnemade Skov.....	1990	3	1996	3	2009	3
Bregentved Dyrehave	1990	1	1996	2	2009	3
Lysemose, Bregentved.....	1990	1	1996	1	2009	1
Kulsås, Freerslev	1990	0	1996	0	2009	1
<i>Total for delområdet:.....</i>		<i>36</i>		<i>42</i>		<i>44</i>

	År	Par	År	Par	År	Par
<i>Holmegaard-Broksø området:</i>						
Porsmose.....	1991	2	1996	3	2008	3
Taskerne/Bøgeholm	1991	2	1996	2	2008	2
Holmegaard Dyrehave.....	1991	2	1996	3	2008	3
Studemose Skov	1991	1	1996	1	2008	1
Broksø Skov/Holmegd.Mose	1991	5	1996	7	2008	8
Tuerne	1990	0	1996	1	2008	2
Gammellung	1991	1	1996	1	2008	3
Sønderskov	1991	1	1996	2	2008	2
Kroglyng.....	1991	1	1996	1	2008	2
Fensmark Skov.....	1991	1	1996	2	2009	2
<i>Total for delområdet:.....</i>		<i>16</i>		<i>23</i>		<i>28</i>
<i>Herlufmagle-området:</i>						
Capionskov	1990	1	1996	1	2007	-
Tybjerg Skov	1990	3	1996	5	2006	7
Stenskov	1993	3	1996	3	2007	3
Slagmose	1990	-	1996	1	2007	1
Søgaard Sø.....	1990	-	1996	0	2008	1
Ravnstrup Sø/Knoldeng.....	1990	-	1996	0	2006	1
Ravnstrup Skov	1990	-	1996	-	2005	1
Ulstrup Mose	1990	-	1996	-	2007	1
<i>Total for delområdet:.....</i>		<i>7+</i>		<i>10</i>		<i>15</i>
<i>Tystrup-Bavelse området:</i>						
Glumsø Østerskov	1993	3	1998	3	2008	4
Glumsø Vesterskov.....	1993	3	1998	3	2008	3
Engelstofte Skov	1993	3	1998	2	2008	2
Næsbyholm Storskov.....	1993	13	1998	15	2008	19
Broby Vesterskov.....	1993	2	1998	4	2008	4
Frederikskilde Skov.....	1993	1	1998	1	2008	1
Kellerød Skov.....	1993	1	1998	1	2008	1
Kastrup Storskov.....	1993	12	1998	11	2008	9
Kulsmose Skov.....	1993	1	1998	1	2008	-
Tystrup.....	1993	-	1998	1	2008	1
Vinstrup (søbred).....	1993	-	1998	1	2008	-
Tadse	1993	-	1998	1	2008	1
Rejnstrup Holme, s.f.	1993	-	1996	1	2008	0
Gunderslevholm Dyrehave ...	1993	4	1997	5	2008	6
Tvedevænge	1993	11	1994	10	2008	13
<i>Total for delområdet:.....</i>		<i>54</i>		<i>60</i>		<i>64</i>
<i>Total for hele området:....</i>		<i>187</i>		<i>207</i>		<i>221</i>

Tab. 11.6. Musvåge. Ynglebestande (antal par) på tre forskellige tidspunkter (1990-93, 1996-98 og 2007-09) i den del af Centrale Sydsjælland (kerneområdet), hvor undersøgelserne har været mest intensive. Området er inddelt i delområder, og alle skove indenfor disse er så vidt muligt undersøgt i samme sæson. Gisselfeld/Bregentved er censusområde med årlig registrering (se Tab. 11.4) og Holmegaard/Broksø-området er ligeledes undersøgt årligt gennem en periode (se Tab. 11.5). - = ingen data (ikke undersøgt).

I de dele af det Centrale Sydsjælland, der ligger udenfor ”kerneområdet” har mine undersøgelser indskrænket sig til færre år, men generelt er der ikke noget der tyder på, at forekomsten af Musvåger har ændret sig væsentligt i perioden siden midten af 1980erne/begyndelsen af 1990erne. I området mellem Haslev, Karise og Faxe er der ynglende Musvåger i næsten alle skovene; ved mine registreringer i 1990erne (primært 1990 og 1996) således i 20 af 22

undersøgte skove; i alt var der i disse skove en samlet bestand på ca. 45 par og de bedste lokaliteter var Haslev Orned 4 par, Sofiedal Hestehave 3-4 par, Grevindeskov 6-7 par, Turebyholm Dyrehave 3 par, Nyskov 3-4 par og Ganneskov 7 par; øvrige skove havde 1-2 par. – Ved Vemmetofte blev skovene undersøgt i 1984, 1985, 1990 og 1996; i de to sidstnævnte år var der i alt 31-34 par i skovene (Tab. 11.7); der blev fundet færre i 1984 og 1985 (23 par), men enkelte par kan være overset i de to år (i Vemmetofte Strandskov), så områdets samlede bestand har antagelig været på mindst 25 par. – Skovene omkring Næstved er de lokaliteter, på det Centrale Sydsjælland, der er dårligst dækket, og nogle skove er slet ikke undersøgt (se Tab. 4.1). I de undersøgte skove er der (ved de seneste optællinger) registreret sammenlagt 23-25 par, og hertil kommer anslået 5-6 par i ikke-undersøgte skove; de største forekomster er fundet i Saltø Skov (4 par), på Gavnø (2-3 par Lønne Skov og Sofielyst), i Vejlø Skov (3 par) og i Rettestrup Plantage/Basnæs Skov (4 par); i andre skove har der kun været 1-2 par.

For det Centrale Sydsjælland som helhed kan den samlede ynglebestand af Musvåge i den senere del af undersøgelseperioden opgøres til ca. 330 par; ikke-undersøgte lokaliteter vurderes at have yderligere omkring 10 par. Samlet har der sandsynligvis været en lille vækst i den samlede bestand siden 1990 (måske omkring 5 %), men i de fleste skove har forekomsten været stabil gennem perioden.

Lokalitet	1984	1985	1990	1996
Vemmetofte Strandskov....	9	8	13	16
Vemmetofte Dyrehave	2	2	3	4
Vemmetofte Hestehave	2	3	4	4
Vemmetofte Vesterskov....	3	2	3	5
Vivede Vænge.....	1	1	3	-
Ebbeskov Vænge	1	1	0	0
Hellede Skov	-	-	-	1
Stubberup Skov	5	6	5	4
Total:	23	23	31	34

Tab. 11.7. Musvåge. Ynglebestande (antal par) i skove på Vemmetofte Skovdistrikt i fire sæsoner med optælling. - = ingen data (skoven ikke undersøgt i disse år).

Sydvestlige Sjælland

Der er skove øst for Slagelse samt i den sydligste del (Holsteinborg og Basnæs); hele den centrale del af området er næsten skovløst agerland og regionens skovandel er derfor lav (ca. 6 %). Ved Slagelse er Lorup Skov undersøgt i de seneste år, medens jeg fra det store sammenhængende skovområde mellem Lorup Skov og Slagelse (Nykobbel/Charlottedal Skov m.v.) kun har mere spredte registreringer. I områdets sydlige del undersøgte jeg skovene i nogle år i 1980'erne, senere kun enkelte skove eller dele af disse. Nær Storebæltskysten mellem Skælskør og

Korsør er der flere småskove, hvorfra der ikke foreligger data. En oversigt over forekomsterne i alle regionens skove findes i Appendix.

I Lorup Skov var der 8 ynglepar i 2008 (2,0 par pr.100 ha skov); i det tilstødende store skovkompleks på mere end 1400 ha (Nykobbel/ Charlottedal Skov) blev i 2007 registreret 10 par, men kun dele af det store skovområde blev undersøgt, og der har sandsynligvis været flere par. Ved Holsteinborg havde det sammenhængende skovområde Fyrendal Skov/Kohave/Rude Skov/Strandskov ved undersøgelser i 1981 og 1983 i begge år 10 par (1,6 par/100 ha skov). Siden er der ikke foretaget samlet optælling, men i de sydlige dele af skoven var forekomsten i 1996 på niveau med tidligere (5 par). I de mindre skove ved Holsteinborg Nor (Kirkeskov og Glænø Skov) har der været stabil forekomst af 1 par hvert sted i de år, hvor skovene er undersøgt. Basnæs Skov havde ved undersøgelser i 1981, 1982 og 1984 årligt 6-8 par; samlet undersøgelse er ikke foretaget siden, men registreringer i bl.a. 1996 tydede på, at forekomsten ikke havde ændret sig. I mindre skove på Sydvestsjælland er der registreret (regelmæssig) yngleforekomst flere steder.

Som det fremgår, er materialet fra de sydvestsjællandske skove mangelfuldt (og i nogle tilfælde af ældre dato). Registreringerne omfatter ca. 45 par (seneste optælling fra hver lokalitet), men områdets reelle bestand vurderes at være på mindst 55-60 par.

Tissø-Skarresø området

Udenfor det egentlige SØ-Danmark (området på kortet i Fig. 11.1) har jeg kun foretaget systematiske undersøgelser af Musvågens yngleforekomst i et område omkring Tissø og Skarresø (mellem Jyderup og Ruds Vedby). Dette område er på 180 km²; den østlige del (øst for Tissø og nordpå til Jyderup) på 109 km² kan karakteriseres som meget kuperet og skovrigt (20 % skov), medens den vestlige del på 71 km² er et fladt og skovløst terræn (primært agerland). Udover de to søer, Tissø og Skarresø, indgår to store moser, Hallenslev Mose og Lille Åmose, i området.

Alle skove er undersøgt i et eller flere år i perioden 2001-2010, især var eftersøgningen intensiv i 2005 og 2007. Der var yngleforekomst af Musvåge i alle skove og desuden i flere små bevoksninger, bl.a. i moserne (se Tab. 11.8). Den samlede årlige ynglebestand kan opgøres til 65 par (seneste optælling fra hver lokalitet). I de skove, der i perioden 2001-2010 blev undersøgt i flere år, var der stort set ingen forskelle i det årlige antal ynglepar (se Tab. 11.8). 65 par på 180 km² giver en gennemsnitlig bestandstæthed på 36 par pr. 100 km². I den vestlige, skovløse del af området (71 km²) var der blot 3 par (i bevoksninger i Hallenslev Mose). Områdets øvrige 62 par fandtes i den østlige (kuperede og

skovrige) del fra Ruds Vedby/Sæbygaard og nord på. Den gennemsnitlige bestandstæthed i den østlige del (109 km²) var på 57 par pr. 100 km², hvilket er en ekstraordinært stor tæthed i forhold til andre områder i Østdanmark og må ses som et udtryk for, at det pågældende terræn er særdeles attraktivt for Musvågen. Flere af områdets mellemstore skove (50-100 ha) har regelmæssigt meget store tætheder, bl.a. Frendved Vænge (3 par i 55 ha skov), Trustrup Skov (3-4 par i 54 ha skov) og Hejrebjerg Skov (4 par i 75 ha skov).

Lokalitet	Skovareal Ha	Antal par		
		2001	2005	2007
Hallenslev Mose	x	3	3	+
Sæbygaard	10	1	1	1
Marielund	40	1	1	1
Klinteskoven	30	1	1	1
Andekær	5	1	1	1
Frendved Vænge	55	3	3	3
Selchausdal (Stavrskov)	20	1	-	2
Bøgebjerg, Ougtved	x	-	-	1
Nørager Skov	84	2	3	3
Hallebygaard	x	-	-	1
Langemark, Lille Åmose	x	-	1	-
Lille Åmose, nordlige	x	+	2	2
Trustrup Skov	54	3	4	4
Hejrebjerg Skov	75	3	4	4
Askevad/Eskemose	50	1	1	2
Karlstub, Katstrup	2	-	1	-
Katstrup Haveskov	25	1	1	1
Bromølle/Katstrup Skov	105	2	2	2
Stenhus Vænge	120	3	3	3
Bredevang	224	2	2	2
Møllervænge/Ellehus Vg ...	55	1	2	2
Øresø/Kongens Mølle	20	-	-	1
Regstrup Skov	52	-	1	-
Skovhave, Astrup	45	1	1	1
Astrup Skov	140	-	1	1
Fuglebakke, Astrup	10	-	1	1
Delhoved Skov	267	+	3	+
Store og Lille Møsten	306	5	5	4
Tornved Skov	130	+	3	+
Brændeløkke	91	1	-	1
Hørddal Plantage	56	-	2	2
Store Åmose, vestlige	x	-	-	3
Hesselbjerg Skov	75	-	-	3

Tab. 11.8. Musvåge. Ynglebestande (antal par) i et 180 km² undersøgelsesområde ved Tissø og Skarresø 2001-2007.

Den samlede ynglebestand kan opgøres til 65 par (seneste optælling fra hver lokalitet).

+ = ynglende, men ingen samlet registrering; - = ikke undersøgt; x = forekomst i bevoksning udenfor egentlig skov (ingen areal-angivelse).

Bestand og bestandsudvikling

Det samlede antal ynglepar i de undersøgte skove i SØ-Danmark (området i kortet i Fig. 11.1) kan opgøres til 890 par (Tab. 11.9). Opgørelsen baserer sig på den seneste optælling på hver lokalitet. For nogle områder (Vestlolland og flere skove på Falster) er optællingerne fra anden halvdel af 1980erne, men

der er antagelig ikke sket større ændringer i forekomsten siden dengang. Opgørelsen vurderes således at være udtryk for bestandsniveauet 2005-2010. Undersøgelserne har omfattet langt de fleste skove i SØ-Danmark (se ovenstående gennemgang samt Tab. 4.1), men der mangler data fra næsten alle skove på Møn. Desuden er der i flere dele af området (Vestlolland, Sydlige Sydsjælland, Stevns og SV-Sjælland) nogle skove der ikke er undersøgt; det er ikke noget stort antal, og de fleste er små skove på < 50 ha (eller <25 ha), men der findes givetvis nogle par i disse ikke-undersøgte skove. Den reelle, årlige ynglebestand i SØ-Danmark vurderes derfor at være på ca. 950 par (Tab. 11.9).

Ud fra forekomsten i de skove hvor antallet af par er registreret gentagne gange (evt. regelmæssigt) i løbet af undersøgelsesperioden, ser det ikke ud til, at der er sket større ændringer i bestandsniveauet. I 1990erne blev på Østlolland og Centrale Sydsjælland lokalt konstateret stigende forekomster i forhold til situationen i 1980erne, og i de to regioner vurderes det, at der generelt er sket en vis vækst i bestandene, dog næppe mere end ca. 5 %, og at den primært fandt sted i første halvdel af 1990erne.

Der har i alle skove med regelmæssig registrering kun været små udsving i antallet af ynglepar fra år til år, så det tyder på, at forekomsten ikke påvirkes af væsentlige fluktuationer, i al fald med hensyn til antallet af besatte territorier/æglæggende par; der er givetvis større variationer i yngleresultatet (ynglesucces og antallet af udfløjne unger) fra år til år.

Bestandstæthed

For SØ-Danmark som helhed (excl. Møn) er den gennemsnitlige bestandstæthed opgjort til 23 par pr. 100 km² landareal (Tab. 11.9). Beregningen tager udgangspunkt i de i alt 890 par, der er det seneste antal registrerede par på hver lokalitet. I landsdelen findes et (mindre) antal skove, der ikke er undersøgt, ligesom der også andre steder kan være nogle oversete par. Differencen mellem det registrerede antal par og et skøn over SØ-Danmarks samlede ynglebestand på ca. 950 par (Tab. 11.9) er dog så beskeden, at det ikke giver nogen forskel af de afrundede gennemsnitstal (22,8-23,0 par/100 km²).

De gennemsnitlige bestandstætheder varierer mellem regionerne, fra 9 par/100 km² på SV-Sjælland til 32 par/100 km² på Østlolland og 32 par/100 km² på Centrale Sydsjælland. Forskellene i de regionale tætheder skyldes først og fremmest variationer i andelen af skov, idet områder med få skove har færre potentielle ynglesteder for Musvåger end områder med mange skove. Vestlolland, Stevns/Østsjælland og SV-Sjælland, der har de lavesteste bestandstætheder, har således skovandele på 6-9%, medens Østlolland og Centrale Sydsjælland har 12-14% skov.

Område	Areal km ²	Skov areal (ha)	Tidspunkt for registrering	Registreret bestand (Par)	Vurderet bestand (Par)	Par/100 km ²	Skov pr.par (ha)	Trend i perioden 1980-2000	Trend i perioden 2000-2010
Vestlige Lolland	650	4.480	1986	90	100	14	52	Stabil ?	Stabil ?
Østlige Lolland	590	7.515	1977-2006	190	195	32	40	Svag fremgang	Stabil
Falster	515	5.228	1987-2009	135	140	26	39	Stabil	Stabil
Møn *)	(235)	-	Ingen	+	20	-	-	Ukendt	Ukendt
Sydlig Sydsjælland	300	3.725	1982-2002	70	75	23	53	Stabil	Stabil
Stevns/Østsjælland	345	2.138	1983-1990	30	35	9	71	Ukendt	Ukendt
Centrale Sydsjælland	1.025	14.666	1983-2010	330	335	32	44	Svag fremgang	Stabil
Sydvestlige Sjælland	445	2.835	1981-2008	45	50	10	63	Stabil	Stabil
Total:	3.890	40.708		890	950	23	46	Svag fremgang	Stabil

Tab. 11.9. Musvåge. Sammendrag over yngleforekomsten i SØ-Danmark.

Areal: Områdets areal (km²), primært opgjort efter tidligere kommuners grænser og arealer.

Skov: Skovareal (ha), der er undersøgt; omfatter ikke skove uden undersøgelse.

Tidspunkt for registrering: Periode hvor der i et vekslende antal år er foretaget registrering (se tekst i gennemgangen).

Registreret bestand: Samlet antal ynglepar (opgjort ud fra seneste optælling på hver lokalitet).

Vurderet bestand: Estimat for områdets samlede ynglebestand (udfra vurdering af forekomst i ikke-undersøgte skove).

Par pr. 100 km²: Gennemsnitligt antal par pr. 100 km² landareal (opgjort på grundlag af Registreret bestand).

Skov pr. par (ha): Det gennemsnitlige skovareal pr. registreret par i de undersøgte skove.

Trend 1980-2000: Vurderet udviklingstendens i tidlige periode.

Trend 2000-2010: Vurderet udviklingstendens i sene periode.

*) Areal for Møn indgår ikke i Total, da der ikke foreligger undersøgelser.

Til sammenligning med bestandstæthederne i SØ-Danmark kan især fremhæves en stor, velundersøgt musvågebestand i et 680 km² område ved Kolding, hvor der i 1995 yngede 247 par, svarende til 36 par pr. 100 km² (Storgaard 1997). Året efter (1996) var bestanden steget til ca. 280 par (41 par pr. 100 km²), hvilket var det største antal, der blev fundet i en 24 år lang undersøgelsesperiode (K. Storgaard p.c.). Kolding-området har sandsynligvis en af Danmarks tætteste musvågebestande, og forekomsten i 1995-1996 (og i de forudgående år) lå lidt over de største, gennemsnitlige bestandstætheder, der er registreret i SØ-Danmark.

Som ovenfor nævnt er bestandstætheden bl.a. afhængig af mængden af skov. Det er dog ikke alene skovarealets størrelse, der er afgørende for forekomsten, men også skovenes struktur og (ikke mindst) fødemulighederne i og udenfor skoven spiller en vigtig rolle. For de større skove i SØ-Danmark (skove på mindst 100 ha) er i Tab. 11.1 beregnet det gennemsnitlige antal par pr. 100 ha skov. Hovedparten af værdierne ligger i et interval på 1,5 til 3,0 par pr. 100 ha skov, men der er mange eksempler på både lavere værdier (i skove med mindre gode forhold) og højere værdier (i særligt attraktive skove); middelværdien (medianen) for de cirka hundrede skove ligger på 2,2 par pr. 100 ha skov, dvs. at hvert par i gennemsnit råder over rundt regnet 50 ha skov. Generelt er de skove, der har de største bestande, ofte karakteriseret ved at have store skovbryns længder (artens foretrukne rede- og fourageringssteder), medens lave tætheder normalt findes i kompakte skove med relativt korte skovbryn. Ved beregning af SØ-Danmarks samlede bestand i forhold til skovarealet er gennemsnittet på

46 ha skov pr. par, dvs. at der – ligesom i de større skove – generelt er 2 par pr. 100 ha skovareal.

Habitat

I det sydøstlige Danmark yngler Musvågen i næsten alle de skove, der har et areal på 50 ha eller mere. I mine undersøgelser indgår i alt 207 skove i denne kategori, og i 202 af skovene (98 %) er der fundet ynglende Musvåger. Arten har også ynglet i mange skove på 10-50 ha (se Appendix), men ikke alle regionens skove af denne størrelse er undersøgt; den mangler givetvis i mange af disse mindre, ikke-undersøgte skove, så artens udnyttelse af de mindre skove kan ikke umiddelbart opgøres ud fra mine data. Helt små skove på under 10 ha er også brugt en del steder, men det er ikke almindeligt, at så små skove er ynglested, medmindre lokaliteten har særlig attraktive forhold. Små bevoksninger af 20-30 træer i det åbne land har været anvendt i få tilfælde, men det må nok betragtes som undtagelser.

Reproduktion

Ynglesucces: For at få et mål for bestandens ynglesucces har jeg i nogle få sæsoner og i afgrænsede områder foretaget en systematisk registrering af henholdsvis (1) par, der har fået unger på vingerne (succesfulde par) og (2) par, der har opgivet yngleforsøget i løbet af sæsonen (mislykkede par), se Tab. 11.10. For 1987-1989 er der ret små årlige udsving i forhold til årenes samlede gennemsnitlige ynglesucces på 67 %, og altså tilsvarende at en trediedel (33 %) af yngleforsøgene er opgivet. To andre sæsoner, 1990 og 1996, adskiller sig markant fra gennemsnittet i de andre år, idet henholdsvis 81 % og 92 % af de kontrollerede par fik unger på vin-

gerne. Både 1990 og 1996 var karakteriseret ved at være ekstremt gode "muse-år", begge sæsoner efter år med stor frøsætning hos Bøg (olden-år), hvilket tydeligvis – også traditionelt – har haft en positiv effekt på Musvågernes reproduktion (stort fødegrundlag). For alle andre år er mine data for andelen af succesfulde/mislykkede yngleforsøg indsamlet for usystematisk til at give sikker viden om forholdene.

I den største danske undersøgelse af Musvågens reproduktion blev i Kolding-området 1973-1987 registreret en gennemsnitlig ynglesucces på 66 % (Rasmussen & Storgaard 1989), altså samme niveau som ved mine (langt mindre omfattende) undersøgelser 1987-1989. Ved prøvefladeundersøgelser 1976-1987 på Fyn, i Nord-, Øst- og Sønderjylland blev konstateret 68-70 % ynglesucces (Jørgensen 1989). En samlet vurdering af de danske Musvågers ynglesucces er således, at det – henover flere år – normalt vil være to trediedele af de par, som indleder ynglecycklus, der får unger på vingerne, men større afvigelser (positive og negative) forekommer i nogle år.

Kuldstørrelser: Gennem årene har jeg registreret antallet af udfløjne unger i lidt over 500 kuld (Tab. 11.11). Der er i materialet store forskelle i antallet af registreringer fra år til år, idet der i nogle år er foretaget målrettet eftersøgning i udvalgte områder, medens der i andre år er tale om tilfældige observationer. For årene som helhed er der registreret et gennemsnit på 2,0 unger pr. kuld, og der er for de enkelte år kun små afvigelser fra dette generelle gennemsnit (Tab. 11.11). Dog kan det bemærkes, at der i de to ovenfor nævnte særlig gode "muse-år", 1990 og 1996, blev registreret 2,2-2,3 unger pr. kuld, hvilket sandsynligvis kan tages som et yderligere udtryk for betydningen af gode fødemuligheder. Det kan tilføjes, at store kuld på 4 unger næsten kun er konstateret i de to føde-rige sæsoner (Tab. 11.11).

Med et gennemsnit på 2,0 unger pr. kuld og en (generel) andel på 67 % par med ynglesucces, vil en gennemsnitlig ungeproduktion – henover tid – være på 1,3 unge pr. par med yngleforsøg.

År	Område	Antal kontroll. Par	Par med unger	Par uden unger	Yngle succes
1987	Maribo	15	10	5	67 %
1987	Gisself/Breg.ved	17	12	5	71 %
1987	Falster	19	13	6	68 %
1988	Maribo	11	6	5	55 %
1989	Maribo	13	9	4	69 %
Total	1987-1989	75	50	25	67 %
1990*)	Gisself/Breg.ved	32	26	6	81 %
1996*)	Centr.Sydsjælland	112	103	9	92 %

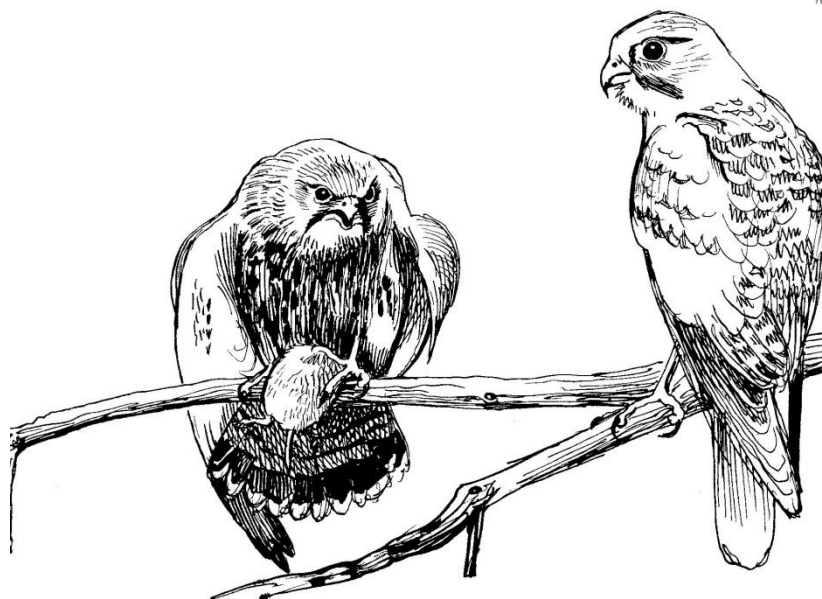
Tab. 11.10. Musvåge. Registreret ynglesucces (andelen af par der får unger på vingerne) i nogle år med systematisk kontrol af yngleresultatet hos et antal par indenfor afgrænsede områder.

*) 1990 og 1996 var usædvanligt gode "muse-år" (efter stor frøsætning hos Bøg i det foregående år) og de ekstraordinært høje andele af ynglesucces hos Musvågen i de to sæsoner er sandsynligvis et resultat af særlig gode fødemuligheder.

År	Antal registr. kuld	Antal unger pr. kuld				Gns. unger/kuld
		1	2	3	4	
1977-86	134	30	73	30	1	2,0
1987	31	3	20	7	1	2,2
1988	14	3	10	1	-	1,9
1989	6	1	3	1	1	-
1990 *)	59	11	26	15	7	2,3
1991	7	4	3	-	-	-
1992	5	2	1	2	-	-
1993	3	1	2	-	-	-
1994	0	-	-	-	-	-
1995	13	4	6	3	-	1,9
1996 *)	85	21	36	20	8	2,2
1997	7	6	1	-	-	-
1998	13	4	6	2	1	2,0
1999	20	5	14	1	-	1,8
2000	11	4	7	-	-	1,6
2001	6	1	4	1	-	-
2002	6	4	2	-	-	-
2003	12	2	9	1	-	1,9
2004	8	2	6	-	-	-
2005	17	3	12	2	-	1,9
2006	26	9	16	1	-	1,7
2007	37	11	15	11	-	2,0
2008	1	-	1	-	-	-
2009	3	-	3	-	-	-
2010	3	-	3	-	-	-
Total:	527	131	279	98	19	2,0
Pct:		25 %	53 %	18 %	4 %	

Tab. 11.11. Musvåge. Kuldstørrelser (antal udfløjne unger pr. kuld) registreret ved undersøgelser i SØ-Danmark, primært på Østlolland og Centrale Sydsjælland (2007 dog især Tissø-området). Det gennemsnitlige antal unger pr. kuld er kun beregnet for sæsoner med mere end 10 registrerede kuld. De store årlige forskelle i antallet af registreringer skyldes at omfanget af mine undersøgelser har varieret fra år til år (i nogle år kun tilfældige observationer).

*) 1990 og 1996 var usædvanligt gode "muse-år" (se tabeltekst under Tab. 11.10) og de store kuldstørrelser i de to sæsoner skal sandsynligvis ses på den baggrund.

ill. Jon Fjeldså

12. Tårnfalk *Falco tinnunculus*

Tårnfalken findes udbredt som ynglende over det meste af Danmark. Arten er knyttet til det åbne land, og den er her alsidig med hensyn til valget af redested. Den er ikke selv redebyggende, og er derfor afhængig af, at der findes steder, der kan anvendes som redeplads, fx hulheder i gamle træer, afsatser og huller i høje bygninger, opsatte redekasser eller forladte reder af andre fugle (især kragere). Tårnfalken benytter i stor udstrækning opsatte redekasser, næsten uanset hvor de placeres (fx i enkeltstående træer, i levende hegn, på opsatte stolper, elmaster eller landbrugsbygninger og andre bygninger), blot skal kassen være forsynet med en form for redemateriale (underlag for æggene) for at den tages i brug. Artens villighed til at benytte redekasser, skal antagelig ses som en konsekvens af, at det danske landskab som regel kun indeholder få, naturlige redemuligheder i form af gamle træer med brugbare huller.

Fødesøgningen foregår udelukkende i åbent terræn (agerland og enge), og det er her næsten kun steder med vedvarende græsbevoksning (udyrkede arealer), der anvendes, fx enge og braklagte marker, små udyrkede felter mellem markerne, samt græsarealer langs veje og motorveje. På de dyrkede marker søger den sjældent føde, dog kan det forekomme på stubmarkerne efter høst. Føden udgøres af smågnavere (mus) og småfugle; også krybdyr og større insekter kan indgå. I yngletiden er Markmus som regel den vigtigste fødekilde, og da størrelsen af markmusbestandene i et område ofte varierer fra år til år, kan sådanne fluktuationer påvirke Tårnfalkens forekomst i området, således at der i sæsoner

med store gnaverbestande er flere ynglepar, og i dårlige år færre. Udsving i antallet af ynglende Tårnfalke ses ikke altid så tydeligt på de enkelte ynglepladser, som ofte benyttes med stor regelmæssighed, men kommer mest til udtryk ved undersøgelser af større områder.

Materiale

I to censusområder på hver 100 km² omkring Maribosøerne på Lolland og godserne Gisselfeld og Bregentved på Sydsjælland har jeg, som for øvrige rovfugle, foretaget årlig registrering af ynglende Tårnfalke gennem lange perioder (1977-2005 ved Maribosøerne, 1987-2010 ved Gisselfeld/Bregentved). I forlængelse af Gisselfeld/Bregentved-området er i yderligere et censusområde (Holmegaard/Broksø, ca. 80 km²) foretaget årlig registrering over lang tid. Desuden er på tre mindre områder (på Syd-Lolland, Sydfalster og Sydsjælland) foretaget optælling i perioder på op til en halv snes år.

Det Centrale Sydsjælland er den del af undersøgelsesområdet, hvor eftersøgningen af ynglende Tårnfalke har været mest intensiv, bl.a. i tre sæsoner med særlig store bestande af såvel smågnavere som Tårnfalke (1990, 1996, 2000), hvor forskellige områder i denne region blev særlig godt undersøgt.

For SØ-Danmark som helhed er der ellers (generelt) kun sjældent foretaget målrettet eftersøgning af ynglende Tårnfalke, men gennem perioden 1980-2010 har min feltaktivitet i alle år været omfattende i store dele af området, og Tårnfalke er i den forbindelse (mere eller mindre tilfældigt) fundet ynglende mange steder. Adskillige af de lokaliteter, hvor der

er gjort fund, er ofte blevet undersøgt for forekomst i et eller flere senere år. Det er dog kun dele af det sydøstdanske undersøgelsesområde, der er forholdsvis godt undersøgte, og mit materiale giver derfor ikke noget dækkende billede af Tårnfalkens samlede forekomst i denne del af landet. Årsagen til den noget mangelfulde dækning skyldes bl.a. de vanskeligheder, der er forbundet med at opdage parrenes tilstedeværelse, idet arten potentielt vil kunne findes næsten hvor som helst, hvor der er egnede rede- og fourageringsmuligheder, og det er derfor meget ressourcekrævende at undersøge forekomsten i større områder.

Mit materiale omfatter primært forekomster på Lolland, Falster, (Møn) og Sydsjælland, som således er de regioner, hvor der er et nogenlunde godt kendskab til artens udbredelse og forekomst. På Vestsjælland er der indsamlet data i to områder (Skælskør- og Tissø-området); fra Midtsjælland foreligger kun tilfældige observationer.

Metode

Eftersøgning af ynglende Tårnfalke udføres bedst (mest effektivt) i begyndelsen af yngleperioden (territoriale og kurtiserende par) og – især – i tidsrummet omkring ungerens udflyvning, hvor de ivrigt fødte unge ofte kan høres på lang afstand, både lige inden de er flyvedygtige og i et par uger efter de har forladt reden, men hvor de stadigvæk opholder sig i redeområdet og bliver fodret af de gamle fugle.

Ved tegn på yngleforekomst har jeg normalt forsøgt at finde frem til redestedets placering, men det er langtfra altid lykkedes, bl.a. på grund af artens fleksible valg af redeplacering, som medfører, at reden kan ligge mange forskellige steder i landskabet og derfor kan være vanskelig at finde frem til. Som ynglende har jeg medtaget par, der er registreret med yngleaktivitet eller med unger; i nogle tilfælde også par, der ikke er konstateret med regulær yngleadfærd, men hvor der har været regelmæssig forekomst af arten gennem yngletiden.

Generelt er det som ovenfor anført en vanskelig opgave at finde frem til alle tårnfalkepar i et større område; det gælder både områder med grundige undersøgelser (fx censusområderne) og landskaber med mere ekstensiv eftersøgning. Der skal ofte et vist held til at finde alle par indenfor et større område, og der er derfor ingen tvivl om, at der i flertallet af de undersøgte områder kan have været ynglepar, der ikke er blevet fundet.

Yngleforekomst

Tårnfalken forekommer jævnt udbredt som ynglende over det meste af det østlige Danmark (se bl.a. Dybbro 1976 og Grell 1998). Som det fremgår af det foranstående er mit konkrete kendskab til artens status begrænset til udvalgte dele af det sydøstlige Danmark, og den følgende gennemgang koncentrerer sig derfor om disse områder og primært om perioden 1985-2010.

Fig. 12.1. Tårnfalk. Kendte ynglelokaliteter på Lolland og Falster i perioden 1980-2010. Lokaliteterne har været anvendt i et vekslende antal år. Vestlolland er dårligt undersøgt, og arten er mere udbredt her end det fremgår af kortet.

Region	Ynglelokaliteter (1985-2010)
Lolland	<i>Vestlige Lolland:</i> Nakskov Havn, Barneholm, Savnsø Vig jordbassiner (i nogle år 2 par), Fredsholm/Store Vejlø, Bogø Inddæmning, Rødby Fjord (2-3 par iflg. U.B. Nielsen/DOFBasen), Hummingen, Kramnitze, Lidsø/Tjørnebjerggaard, Mygfjed, Bredfjed, Holleby, Egholmgaard Skov, Vesterborg Sø, Skelstofte ved Vesterborg, Sørup Mose, Østofte Mose. <i>Østlige Lolland:</i> Maribosøerne (censusområde med 3-7 par, se Tab. 12.3), Vester Ulslev/Vestermose, Rødbyhavn, Syltholm, Hyllekrog, Saksfjed Inddæmning (censusområde med 3-8 par, se Tab. 12.3), Torsø Mose/Strand, Errindlev Havn, Handermelle, Sandager/Dødemose, Høvængerne, Herritslev Mose, Røde Enge/Aalholm, Kettinge Sø, Bregninge Mose, Herritslev Ellemose, Musse Grusgrav, Musse/Skaarupgaard Mose (2-3 par), Godsø (1-3 par), Fjelde Skov, Kartoffe Mose, Krenkerup Park, Viekær/Nørregaard, Nielstrup, Krårup Strand, Rodsnæs, Tranekulen/Fladet, Kohave/Orebygaard, Kalløgraa jordbassiner, Vignæs, Radsted Dyrehave, Måjbølle, Radsted, Tronnemose, Radsted Mose/Kosteskov, Grænge Mose, Flintinge Mose/Toreby, Flintinge, Sønderskov/Frostrup, Nagelsti/Priorskov, Flintinge Å/Nybro, Skejten, Storesø ved Vantore, Roden Fed.
Falster	Orehoved, Orenæs, Vålse Inddæmning, Myggetvig, Resle Skov, Valnæsgaard, Vester Kippinge Mader, Alstrup Strand, Nordskov/Guldborg, Noret/Sønderskov, Vennerslund Avlsgaard, Noret/Vennerslund, Klodskov Nor, Tingsted Å/Nykøbing, Orupgaard Gods (5 par 2008 iflg. B.Steinmejer/DOFBasen), Hasselø jordbassiner, Hasselø Plantage, Stavreby Strand, Bøtø Nor (1-8 par, se Tab. 12.3), Korselitse Gods, Korselitse Hovedskov, Tunderup Slette, Hesnæs, Præstemose, Horbelev/Eriksdal, Horreby Lyng, Virket Lyng, Borremosen, Skørringe Gods, Halsskov Vænge, Nr.Tåstrup Mose, Magleholm Skov, Liselund/Blæsebjerget, Barup Sø, Sortsø Hestehave, Gundslev, Skerne, Nørre Alslev, Nørre Vedby Kirke.
Møn	Fanefjord/Maderne, Egholmgaard/Koster Vig, Koster, Nebble (iflg.DOFBasen), Stege Sukkerfabrik, Ulvshale (3-4 par i flere år i alle tre årtier), Nyord, Keldby Kirke, Råbymagle (iflg. DOFBasen), Borre Sømose, Klintholm, Klinteskoven/Busene, Plukkesø, Mandemarke, Busemarke Mose, Råby Sø.
Sydlig Sydsjælland	Masnedø, Vordingborg/Gåsetårnet, Iselingen/Vordingborg, Rosenfelt, Oregaard, Knudsskov, Knudsskovgaard, Knudshoved Odde, Kastelev, Avnøgaard, Svinø Vig, Sallerupgaard, Køng Mose (2 par i nogle år), Barmose, Stuby Grusgrav, Remkolde, Ørslev Mose (2-3 par i de fleste år), Troldbjerg Skov, Kulsbjerget Øvelsesterræn (3-8 par, se Tab. 12.3), Stensbygaard, Petersværft, Kohave ved Høvdingsgaard, Høvdingsgaard, Mern, Gl.Oremandsgaard, Kragevig Enghave, Jungshovedgaard, Ræveholmsmose, Allerslev, Dyrlev Mose, Ugledige/Lekkende, Teglstруп, Udby.
Østsjælland/Stevns	Gjorslev (2 par i 1980'erne), Søholm ved Gjorslev, Tryggevejle Ådal (2-3 par eller flere), Juellinge, Sønderskov/Bolskov.
Centrale Sydsjælland	Se Tabel 12.4, hvor der for de enkelte lokaliteter er specifikationer af forekomsten.
Skælskør-området	Holsteinborg, Glænø Vesterfed, Glænø Skov, Basnæs/Toftebjerg, Transbygaard, Tornæs/Kokkehuse, Sevedøgaard, Østerhovedgaard/Stignæs Vejle, Sylten, Stignæs Raffinaderiområde, Stignæs Skov, Borreby Gods, Borreby marker, Vibeholm/Gedehaven, Rørmose/Holmene, Kobæk Strand, Agersø (3 par i flere år, bl.a. i 2010), Omø.
Tissø/Skarresø	Ougtved, Sæbygaard, Frihedslund, Frenved Vænge, Selchausdal, Skimmelskov, Nørager Gods, Hallebygaard, Lille Åmose/Langemark, Lille Åmose/Askevad, Lille Åmose/Flodholm, Lille Åmose/sydvest, Hallebyore, Torsø/Katstrup, Rangle Mølle, Dønnerup, Lille Møsten, Strids Mølle, Astrup, Avnsøgaard Grusgrav, Trustrupgaard, Madesø, Jorløse, Vråbjerg/Lille Fuglede, Store Fuglede, Gørlev, Rye Mose, Hallenslev Mose, Hallenslev, Bakkendrup, Bakkendrup Mose, Lunden/Tissø, Tissø sydvest.

Tab. 12.1. Tårnfalk. Kendte ynglelokaliteter i de enkelte dele af undersøgelsesområdet i Sø-Danmark.

For lokaliteter med regelmæssig forekomst af mere end 1 par er anført antal par; på alle øvrige lokaliteter har der været 1 par (regelmæssigt eller uregelmæssigt). Oplysningerne er fra perioden 1985-2010, og antallet af år med eftersøgning og kontrol af forekomsten varierer meget mellem lokaliteterne (se teksten).

Forekomsten på det Centrale Sydsjælland er landsdelens bedst undersøgte (se lokalitetsoversigt i Tab. 12.4).

Lolland

På Lolland er størstedelen af mine undersøgelser foregået på Østlolland, og antallet af fundne Tårnfalke er noget større på Øst- end på Vestlolland (se Fig. 12.1 og Tab. 12.1). Noget af forskellen mellem den registrerede forekomst på de to dele af Lolland skyldes mangelfuld dækning af dele af Vestlolland.

Vestlolland: Tårnfalken er funder ynglende på 20 lokaliteter, hvoraf de fleste ligger ved Nakskov samt i kystnære, inddæmmede områder langs Østersø-diget i syd (Fig. 12.1). Manglen på fund i store områder på såvel nordlige, centrale og sydlige Vestlolland

skyldes, at der ingen eftersøgning er foretaget. Ved Atlas-undersøgelsen 1993-1996 ynglende arten nogenlunde jævnt udbredt på Vestlolland (Grell 1998). Udover regelmæssig forekomst af 15-20 par på de kendte ynglelokaliteter, anslår jeg, at der på Vestlolland findes yderligere omkring 15 par, som jeg ikke har kendskab til, og at områdets reelle bestand således normalt ligger på ca. 30 par årligt.

Østlolland: I censusområdet ved Maribosøerne har bestanden i perioden 1977-2009 ligget på 1-8 par; der har været årlige fluktuationer, men i de fleste år har der været 3-5 par (Tab. 12.2 og 12.3).

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	
Dornæs	1	1	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-
Søholt Avlsgd/Krønge	-	1	1	1	-	1	1	1	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	-
Fuglse/Bagskov moser	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1	1	1	1	1	-	1	-
Ulriksdal	-	1	-	1	1	1	0	0	0	0	-	0	0	1	1	0	1	-	-	-
Lars Jensens Skov	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1	-
Hejrede Sø syd	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	-	1	-	1	-
Sømose/Hejrede Sø	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	1	1	-	-	-	1	1
Skovbyhuse	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
Engestofte	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-	0	0	0	0	-	-	-	-
Revshale	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	1	0	1	-	0	-	1	1	1
Lysemose	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	1	1	0	0	-	-	-	-	-	-
Bursø Mose/Naturskole	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1
Lilleø vest	-	1	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	1	0	0	0	-	-	-	-
Viekær	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Total:	3	6	4	4	3	4	3	3	3	1	4	7	5	8	6	5	8	7	5	

Tab. 12.2. Tårnfalk. Fordeling af ynglepar på lokaliteter i censusområdet ved Maribosøerne på Lolland i udvalgte år.
- = ingen fund (eventuelt ikke undersøgt dette år).

	Maribo søerne	Saksfjed Inddæmn	Bøtø Nor	Kulsbjerger Øvelsesterr	Gisselfeld Bregentv.	Holmegd/ Broksø	Hovmose	Porsmose
1977	3	-	-	-	-	8	-	6
1978	6	7	-	-	-	9	-	6
1979	4	9	6	8	-	-	-	-
1980	4	0	4	-	-	-	-	-
1981	3	6	5	-	-	-	2	-
1982	4	5	6	8	-	8	2	6
1983	3	5	2	2	-	7	2	6
1984	3	8	5	6	-	11	3	7
1985	3	7	5	2	-	-	2	-
1986	1	4	4	3	-	-	2	2+
1987	1	5	0	-	11	-	3	3
1988	0	-	3	2	16	13	4	9
1989	2	6	2	1	13	10	4	8
1990	-	-	-	3	33	21	7	14
1991	-	4	-	-	22	14	3	10
1992	-	-	-	-	14	9	2	7
1993	-	-	-	-	18	14	2	8
1994	4	-	-	-	22	17	3	7
1995	7	-	-	-	17	16	5	8
1996	5	-	-	3	26	23	5	15
1997	8	-	-	-	10	11	3	5
1998	6	-	5	-	13	-	4	6
1999	5	-	-	-	13	-	3	4
2000	8	-	-	-	17	17	4	10
2001	7	3	-	-	11	9	(3)	7
2002	5	-	-	1	-	-	-	3+
2003	4	2	-	1	10	-	3	-
2004	4	-	-	1	8	-	3	4
2005	3	3	-	1	-	-	3	5
2006	-	-	-	-	10	11	5	9
2007	-	-	8	2	11	-	4	4
2008	-	-	3	4	15	15	4	7
2009	3	-	1	-	11	11	4	5
2010	-	1	-	-	7	-	3	3
2011	-	-	-	-	-	-	2	-
2012	-	-	-	-	-	-	2	-

Tab. 12.3. Tårnfalk. Udvikling i ynglebestande (antal par) i områder med årlig optælling af forekomsten gennem lange perioder. Maribosøerne (100 km²), Gisselfeld/Bregentved (100 km²) og Holmegaard/Broksø (80 km²) har været faste censusområder. Hovmose og Porsmose er lavbundsarealer omkring Suså i censusområderne Gisselfeld/Bregentved og Holmegaard/Broksø (er inkluderet i totaler for disse).

- = ingen data (ingen samlet undersøgelse)

Forekomsten i slutningen af perioden (2002-2005) lå på linje med antallet i de første år (1977-1980), 3-6 par på begge tidspunkter. I Østlollands andet censusområde (Saksfjed Inddæmning med omgivelser) var der 1977-1989 op til 8-9 ynglepar, men i enkelte år muligvis helt manglende (Tab. 12.2); efter 2000 er der som regel fundet 2-3 par i inddæmningen. På Østlolland som helhed er der fundet ynglende Tårnfalk på mere end 45 lokaliteter, og disse har i de fleste år sandsynligvis en samlet bestand på godt 50 par, i nogle år lidt flere og i andre lidt færre. Størstedelen af parrene er fundet i kystnære områder samt i tilknytning til moser og ådale, antagelig fordi de bedste fourageringsmuligheder findes i sådanne områder. Selvom Østlolland generelt er godt undersøgt, findes der antagelig et antal ynglelokaliteter, som jeg ikke har kendskab til, så den normale årlige ynglebestand vurderes at ligge på 55-60 par; langsigtet er der næppe sket store udsving i forekomsten fra starten til slutningen af undersøgelsesperioden.

Falster

I perioden 1985-2010 er Tårnfalken fundet ynglende på 40 lokaliteter på Falster (se Tab. 12.1). Desuden findes antagelig et antal ynglelokaliteter, som jeg ikke har kendskab til. På flertallet af de kendte ynglelokaliteter har jeg foretaget eftersøgning flere gange i løbet af undersøgelsesperioden (oftest dog kun 1-2 sæsoner i hver 10-års periode) og bedømt ud fra disse registreringer ser det ud til, at forekomsten på de enkelte lokaliteter har været ret stabil gennem årene. I Bøtø Nor, hvor Tårnfalken yngler i adskillige små bevoksninger i agerlandet, har jeg siden slutningen af 1970'erne foretaget registrering af bestanden i femten år, og her har det samlede antal ynglepar vekslet mellem 1 par og 8 par (se Tab. 12.3), altså med betydelige fluktuationer; registreringsindsatsen har været nogenlunde ensartet i de pågældende år.

Som helhed vurderes det at Falsters samlede ynglebestand (med visse årlige fluktuationer) normalt ligger på 45-50 par, og at niveauet generelt ikke har ændret sig markant i løbet af perioden 1980-2010.

Møn

I 1974-1975 var ynglebestanden på Møn på 24 par (P. Schiermacker Hansen i DOF's lokalrapport for Møn), heraf 6-7 par på Høje Møn (området øst for Borre) og 2 par på Bogø. Der er vist ikke siden dengang foretaget en samlet undersøgelse af forekomsten på Møn. For perioden 1985-2010 er der kendskab til 15 ynglelokaliteter (Tab. 12.1), hvoraf Ulvs-hale normalt har flere ynglepladser/-par. Arten findes antagelig flere steder, som jeg ikke kender til, så den samlede årlige bestand vurderes at være på ca. 25 par, dvs. på samme niveau som i 1970'erne.

Sydlige Sydsjælland

På den sydligste del af Sjælland (Vordingborg-området) er Tårnfalken fundet ynglende på lidt mere end 30 lokaliteter (Tab. 12.1), men den findes givetvis en del flere steder, som jeg ikke kender til. Jeg skønner, at der i de fleste år yngler i alt 45-50 par i området. Enkelte lokaliteter har haft flere ynglepar: Ørslev Mose 2-3 par i flere år; i Kulsbjerg Øvelsesterræn (ca. 7 km² overdrevsterræner) var der i begyndelsen af 1980'erne op til 8 par; her har der siden normalt ynglet 3-4 par (Tab. 12.3).

Østsjælland / Stevns

Området er mangelfuldt undersøgt, og Tårnfalken er kun fundet på 6-7 lokaliteter (Tab. 12.1). Det intensivt dyrkede landskab er næppe særlig attraktivt for arten; de bedste muligheder findes i ådalen omkring Tryggevælde Å og Stevns Å. Det vurderes, at den samlede ynglebestand på Østsjælland/Stevns normalt ligger i en størrelsesorden på 10-15 par.

Centrale Sydsjælland

Det Centrale Sydsjælland er velundersøgt med hensyn til forekomst af Tårnfalken, der er fundet ynglende på over 160 lokaliteter, hvoraf nogle indeholder flere ynglepladser (Tab. 12.4). Tidsmæssigt har undersøgelserne på Centrale Sydsjælland varieret, hvorfor området er inddelt i fire delområder af forskellig størrelse (se Fig. 2.2).

Område A (Haslev-Præstø); 490 km², 14,7% skov:

Området indeholder to censusområder, Gisselfeld/Bregentved (100 km²) med optælling i 22 år, og det tilgrænsende Holmegaard/Broksø (ca. 80 km²) med optælling i 20 år. I begge censusområder har der været fluktuerende forekomster i løbet af perioden. Ved Gisselfeld/Bregentved har der i de fleste år været 10-15 par, men i visse år væsentlig flere (fx 33 par i 1990 og 26 par i 1996), se Tab. 12.3 og 12.5; i 2010 blev der kun fundet 10 par. I Holmegaard/Broksø-området har der været tilsvarende fluktuationer; som regel har der været 10-15 par, men i et par år (1990 og 1996) mere end 20 par (Tab. 12.3). Fluktuationerne er især tydelige i de to censusområders kerne-lokaliteter, Hovmose og Porsmose (Tab. 12.3), der begge er lavbundsarealer med enge og udyrkede arealer langs Suså. Lokaliteter udenfor censusområderne har – i de år hvor de er undersøgt – haft relativt stabile forekomster. Ved sammentælling af de registrerede (maksimale) forekomster på hver enkelt lokalitet, bliver summen 135 par (Tab. 12.6), men forekomsten har ikke nødvendigvis toppet samme år på alle lokaliteter, ligesom nogle lokaliteter er opgivet eller er anvendt ustabil, hvorfor det er vurderet, at den største ynglebestand, der har været i området i perioden 1990-2010, har været på ca. 110 par (Tab. 12.6).

Lokalitet	1980 -1989	1990 -2004	2005 -2009	1990	1996	2000
Område A						
Roneklint	1	1	1	1	1	1
Ambæk Enge	1	1	1	1	1	0
Hejreskov	0	0	1	0	0	0
Bøndernes Egehoved	1	1	1	1	1	1
Feddet	2	3	1	1	0	1
Næbskov/Ræsvænge	1	1	-	-	1	1
Præstø by	1	1	-	1	1	-
Tubæk	1	1	1	1	1	1
Beldringe	1	1	-	1	-	1
Nysø	1	1	1	1	1	1
Præstø Overdrev	-	1	1	1	1	1
Skovgaard/Melteskov	1	1	1	1	1	1
Melteskov, nord for	1	1	0	1	1	1
Broskov	1	1	1	1	1	1
Storkeskov	-	1	-	1	-	-
Engelholm	1	1	1	-	1	1
Bårse Grusgrav	1	1	-	1	-	1
Snesere Sø	-	1	1	1	-	1
Brandelevholme	1	1	-	1	1	-
Bøgesø Mose	1	2	1	1	2	1
Flintemose	1	1	1	1	1	1
Atterbanke	-	1	1	-	-	-
Brunbanke, Nr.Tvede	1	1	-	1	-	1
Ravnsbjerg	-	1	-	-	1	-
Raadegaard	1	1	-	1	-	-
Hovkrog/Sparresholm	-	2	-	-	2	2
Tågeskovgaard	1	1	1	1	1	-
Stavnstrup/Ny Prøve	-	1	1	1	1	1
Gavevænge syd	-	1	-	1	1	-
Bækkeskov	1	1	1	1	1	-
Pilegaard, Leestrup	-	1	-	1	1	-
Sjolte Strand	-	1	-	1	0	-
Sivet, Strandegaard	-	1	-	-	1	-
Rosendal	-	1	1	1	1	-
Turebyholm	1	2	3	-	2	-
Hæset/Grevindeskov	1	1	-	-	-	1
Sofiedal/S.Hestehave	1	2	1	2	1	-
Haslev Orned	1	2	1	1	2	-
Jomfruens Egede	1	1	-	1	1	-
Hulket	1	2	-	1	2	-
Lystrup Gods	1	2	1	2	1	-
Nyrupgaard/Faxe	1	1	-	1	1	-
SkovTorup	1	1	1	1	1	-
Kongsted Flyveplads	1	2	1	2	1	-
Snedén/Jyderup	1	1	1	1	1	-
Kongsted Lyng	-	1	-	-	-	-
Tingerup	1	1	1	1	1	1
Svennerup/Borup	-	1	1	1	1	1
Grunderup/Gøggmose	1	1	1	1	1	-
Borup	1	1	1	1	1	1
Kristianshøj/Rønnede	0	1	0	1	0	0
Nielstrup Sø	0	1	1	1	0	1
Ulse	1	1	0	1	0	0

Lokalitet	1980 -1989	1990 -2004	2005 -2009	1990	1996	2000
Bregentved	1	2	1	1	0	1
Holte Allé, Bregentved	-	2	-	1	-	1
Lysemose, Bregentved	1	1	1	1	1	1
Freerslev	-	1	1	1	1	0
Bregnemade Skov	0	3	1	3	2	0
Ejlemade Sø	1	2	1	2	1	1
Haslev øst	1	1	1	1	0	1
Tranemose, Bråby	1	1	1	1	1	-
Degnekrogen/Søtorup	2	2	1	2	1	1
Gisselfeld Park	2	2	0	2	0	0
Gisselfeld Slot	1	1	1	1	1	1
Hesede Hovedgaard	1	1	1	1	1	0
Hovmose	4	7	5	7	5	4
Vejrbjerg/Bulbro	0	1	1	1	1	0
Kristianslund, V.Egede	0	1	0	0	1	0
Pilegaard, Vester Egede	1	1	1	1	1	1
Rakkebro/Sparresholm	1	1	0	1	1	0
Søen, Sparresholm	1	1	0	1	1	1
Sørup Løjed	1	1	-	1	1	-
Rødemose/Holts Mose	1	2	2	0	2	-
Stoksbjerg Bro	-	2	1	1	2	1
Boserup/Fredensgaard	1	1	-	0	1	1
Gødstrupgaard	-	1	0	1	0	0
Porsmose	9	15	9	14	15	10
Holmegaard Gods	1	1	1	-	1	1
Højmosen/Tyvekrog	0	1	1	0	0	1
Trollesgave, Fensmark	1	1	1	1	1	1
Broksø	1	1	1	1	1	1
Gammellung	1	2	1	1	1	1
Sønderskov	1	2	-	1	1	-
Kroglyng/Spragelse	-	2	1	2	1	-
Viborggaard	-	1	-	-	1	-
Holme Olstrup	0	1	0	0	0	-
Øverup Banke	1	1	1	0	1	1
Holsted Erhvervsomr.	1	1	1	0	0	1
Teesmose, Teestrup	-	1	-	-	-	1
Assendrup	1	-	-	-	-	-
Tybjerggaard	-	1	1	-	1	-
Område B						
Gelsted/Køberup	-	1	1	-	1	-
Slagmose/Vasebro	1	1	1	1	1	-
Nørremose/Søgaard	-	1	-	-	1	-
Ravnstrup Sø/Knoldeng	-	1	1	-	-	1
Holmager	-	1	-	-	1	-
Trælløse-Skelby	-	1	1	-	-	1
Ulstrup Mose	1	1	1	-	-	-
Glumsø Sø, syd for	-	1	1	1	-	1
Glumsø Mose	1	1	1	1	1	1
Bavelse Overdrev	-	1	1	-	1	1
Bavelse	1	1	1	1	1	1
Næsbyholm	1	1	1	-	1	1
Næsby	-	1	-	-	-	1
Vr.Broby	-	1	1	-	-	1

Tab. 12.4. Se næste side

Lokalitet	1980 -1989	1990 -2004	2005 -2009	1990	1996	2000
Suserupgaard/Tamose	1	1	1	-	1	1
Kongskilde/Fredr.kilde	-	1	1	-	1	1
Tystrup	-	1	1	-	1	1
Vinstrup Overdrev	-	-	1	-	-	-
Vinstrup	-	1	1	-	0	1
Tadse	1	1	1	-	1	1
Rejnstrup/Gunders.lille	1	1	1	-	1	1
Gunderslevholm marker	1	2	1	-	2	-
Susådalen, Gunderslevh	1	1	-	-	1	-
Susådalen, Holløse Ml.	-	1	1	-	-	1
Susådalen, Holløse	-	1	-	-	1	1
Ladby Enge/Gerdrup	-	1	-	-	1	1
Rislev	-	1	-	-	-	1
Tystemose	-	1	-	-	-	1
Vallensved	-	1	-	-	-	1
Tranemose, Fuglebjerg	-	1	1	-	-	1
Førslevgaard	1	-	1	-	-	-
Område C						
Fodby/Bistrup	-	1	-	-	-	1
Saltø Gods	1	1	-	-	1	1
Nybro/Saltø Å	1	1	1	1	1	1
Stenbæksholm	-	1	-	-	-	1
Ydernæs Industriomr.	1	2	1	1	1	2
Appenæs	-	1	1	-	-	1
Gavnø, nordlige	-	1	1	1	-	1
Gavnø, sydlige	-	2	2	1	1	2
Vejlø Bro	1	1	1	1	-	1
Vejlø/Nylands Mose	1	1	-	-	-	1
Tinghøjgaard/Vejlø	1	1	1	1	1	1
Vejløgaard	1	1	1	1	-	1
Næbbet, Karrebæksm.	-	1	1	-	1	1
Dybsø	1	2	1	2	1	1
Kostræde Banker	1	1	1	-	-	1
Stejlebanke, Dybsø Fj.	1	1	1	1	1	1

I tre sæsoner med særlig gunstige fødemuligheder for Tårnfalken i form af store bestande af Markmus (1990, 1996, 2000) blev der gjort forsøg på at dække så mange lokaliteter som muligt, og bestandene blev i de tre år opgjort til 105 par (1990), 102 par (1996) og 86 par (2000), se Tab. 12.6. Opgørelsen dækker både registrerede par (84% for alle tre år) og det estimerede antal par på regelmæssigt anvendte lokaliteter, der ikke blev undersøgt (16%). I 2008 (og omliggende år) var bestanden på ca. 75 par, og efter 2010 er der lokalt i området konstateret markant tilbagegang.

Område B (Tystrup-Bavelse); 205 km², 15,3% skov: Der er kendskab til ca. 30 ynglelokaliteter/-par, og den årlige (maksimale) ynglebestand ligger sandsynligvis på dette niveau, måske lidt flere, idet områdets sydvestlige dele ikke er effektivt undersøgt. I

Lokalitet	1980 -1989	1990 -2004	2005 -2009	1990	1996	2000
Vester Egesborg	-	1	1	-	-	1
Jarsskov	1	1	1	1	1	1
Jarsskov, nord for	1	1	1	-	-	1
Højbjerg/Svenstrup	1	1	-	-	-	1
Svenstrup	-	1	-	-	-	1
Rettestrup Plt./Grusgr.	-	2	1	-	-	2
Rettestrup	-	3	-	-	-	3
Myrup Grusgrav	-	3	1	-	-	3
Myrup Mose	-	1	-	-	-	1
Løjed	-	1	1	-	-	1
Fladsaagaard	-	1	1	-	-	1
Mogenstrup Grusgrav	-	-	1	-	-	-
Kalby Øvelsesterræn	-	2	1	-	-	2
Bonderup	-	1	-	-	-	1
Lille Tvede	-	1	-	-	1	-
Område D						
Strandegaard	-	1	1	-	1	-
Skovshoved Lund	-	1	-	-	1	-
Faxe Ladepl./Hylleholt	1	1	1	-	1	-
Blåbæk/Hovby	1	1	-	-	1	-
Stubberup/Faxe Kalk	-	1	-	1	1	-
Faxe Kalkovn syd	-	1	-	1	1	-
Vemmetofte Strandskov	1	1	-	-	1	1
Vemmetofte Gods	1	1	1	1	-	-
Vemmetofte Hestehave	1	1	-	-	1	-
Madelund, Vemmetofte	-	1	-	1	-	-
Alslevgaard	1	1	-	-	-	-

Tab. 12.4. Tårnfalk. Ynglelokaliteter på Centrale Sydsjælland (fortsat fra foregående side).

Området er inddelt i fire sektioner, se teksten).

For hver periode er anført det registrerede antal ynglepar (i et eller flere år). Antallet af ynglepar i tre sæsoner (1990, 1996 og 2000), hvor eftersøgningen generelt var mest intensiv, er anført selvstændigt i højre side af tabellen.

- = ingen data (lokaliteten ikke undersøgt i perioden / året).

to (føde-gunstige) år (1996 og 2000) er bestanden begge gange opgjort til 28-30 par (Tab. 12.6).

Område C (Næstved-området); 210 km², 9,4% skov: Forekomsten i Næstved-området blev primært undersøgt i 2000 (føde-gunstig sæson); arten blev fundet på godt 30 lokaliteter med tilsammen ca. 40 par (Tab. 12.6). På flere lokaliteter yngede flere par i nærheden af hinanden, bl.a. takket være en massiv opsætning af redekasser (især på elmaster) i 1990'erne. Fx var der over braklagte marker ved Rettestrup ynglende Tårnfalke i tre kasser opsat i tre højspændingsmaster, der stod i forlængelse af hinanden. På øen Dybsø var der i 1990 to beboede kasser i træer med 60 meters mellemrum. – Det er usikkert, hvordan udviklingen har været før og efter 2000, men i begge perioder er Tårnfalken fundet ynglende på mange af de lokaliteter, der blev anvendt i 2000.

	1987	1988	1990	1991	1992	1994	1995	1996	1999	2000	2003	2004	2006	2007	2008	2009
Borup			1	1	1	1	-	1	1	1	-	-	-	-	1	-
Kristianshøj			1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nielstrup Sø	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	-	1	1
Ulse	1		1	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0
Bregentved			1	2	1	0	0	0	-	1	-	1	-	-	-	1
Holte Allé, Bregentved	-	-	1	-	1	2	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-
Freerslev			1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	1	-
Lysemose	-	1	1	1	1	1	1	1	-	1	-	-	-	1	-	1
Bregnemade			3	2	1	1	1	2	-	-	-	-	-	1	-	-
Ejlemade Sø			2	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	1	-	-
Haslev Øst	1	-	1	-	1	1	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1
Tranemose, Bråby	1	1	1	1	-	1	1	1	1	-	-	1	-	-	1	-
Degnekrogen/Søtorup	-	-	2	-	-	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-
Gisselfeld Park	-	1	2	2	2	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	-
Gisselfeld Slot	1	1	1	1	-	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	-
Hesede Hovedgaard	-	1	1	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
Hovmose	3	4	7	3	2	3	5	5	3	4	3	3	5	4	4	4
Vejrbjerg/Bulbro				1	-	-	1	1	-	0	0	0	0	1	1	1
Kristianslund				1	-	1	-	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Pilegaard, Vester Egede	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Denderup Sø	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rakkebro/Sparresholm	-	1	1	1	1	-	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0
Søen, Sparresholm	-	1	1	1	-	-	-	1	-	1	1	0	0	0	0	0
Sørup Løjed	1	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Boserup/Fredensgd	1	1	-	1	1	2	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Rødemose	1	1				1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Holts Mose	-	-				-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-
Stoksbjerg Bro			1	1	-	1	1	2	-	1	-	-	-	-	1	-
Total	11	16	33	22	14	22	17	26	13	17	10	8	10	11	15	11

Tab. 12.5. Tårnfalk. Fordeling af ynglepar på lokaliteter i censusområdet ved Gisselfeld/Bregentved på Sydsjælland i udvalgte år. - = ingen fund (eventuelt ikke undersøgt dette år).

Næstved-områdets reelle bestand er antagelig lidt større end de 40 par, da undersøgelserne især har været koncentreret til landskaberne omkring fjordene, og der er antagelig nogle ukendte ynglesteder i agerlandet i de østlige og nordlige dele af området.

Område D (Faxe-Karise); 120 km², 20,8% skov:

Der er kendskab til 11 ynglelokaliteter i området, der primært blev undersøgt i 1996, men hvor arten både før og senere er fundet på flere af de samme lokaliteter, som især findes ved Faxe Ladeplads og Vemmetofte. De nordlige dele af området er mangelfuldt undersøgt, og det vurderes, at den samlede ynglebestand som regel ligger på ca. 15 par.

For det Centrale Sydsjælland som helhed ser det ud til, at ynglebestanden i de bedste år har været på ca. 195 par (Tab. 12.6); der er lokalt (fx i censusområderne) konstateret årlige fluktuationer af betydelig størrelse, så i nogle år har landsdelens bestand været mindre, måske nede på 100-125 par. Efter 2010 har der lokalt været tilbagegang.

Vestsjælland

På Vestsjælland har jeg kun foretaget eftersøgning af ynglende Tårnfalke i to større områder; der er desuden tilfældigt gjort fund en række steder.

Skælskør-området: I et 115 km² stort område langs kysterne omkring Skælskør (fra Holsteinborg til Store Bælt, incl. Glænø, Agersø og Omø) er der foretaget registrering i flere år i både 1980-, 1990- og 2000erne. Tårnfalken er fundet ynglende på 18 lokaliteter (Tab. 12.1); nogle lokaliteter har haft stabil forekomst i de tre årtier, medens andre tilsyneladende kun har været anvendt tilfældigt; den samlede bestand har sandsynligvis ligget på 10-15 par i de fleste år, muligvis lidt flere i 1980erne end efter 2000.

I et 50 km² stort, landbrugsdomineret terræn lidt nord for Skælskør-området blev tårnfalkebestanden ved en massiv opsætning af redekasser (20 kasser) forøget fra 1 par i 1976 til 12 par i 1986; i 1995 var der 9 beboede kasser i dette område (J. Bang).

Tissø-området: Rovfuglebestandene blev undersøgt i et 180 km² stort område ved Tissø og Skarresø (fra Ruds Vedby-Jyderup i øst til Gørlev i vest) i 2001, 2005 og 2007. Her blev der fundet ynglende Tårnfalke på 33 lokaliteter (Tab. 12.1), de fleste i opsatte redekasser. Der var ingen væsentlige forskelle i forekomsterne i de tre år (ca. 30 par årligt).

Andre forekomster på Vestsjælland: I årene 2001-2010 har jeg mere eller mindre tilfældigt fundet

ynglende (eller sandsynligt ynglende) Tårnfalke følgende steder: Halseby Sø, Kruusesminde, Frølunde Fed, Antvorskov Øvelsesterræn (2 par), Hejninge Mose, Skellebjerg, Aagaard ved Gørlev, Asmindrup (eneste par der blev fundet ved undersøgelse af Saltbæk Vig-området i 2003) og Nekselø. Ved Atlasundersøgelserne i 1971-1974 og 1993-1996 ynglende arten i begge perioder jævnt udbredt på Vestsjælland (Dybbro 1976, Grell 1998), og det er formentlig stadigvæk tilfældet.

Midtsjælland

Bortset fra enkelte tilfældige registreringer i perioden 2001-2010 (Kongemose, Hesselbjerg/Store Åmose, Torpet Mose, Gyrstinge Sø, Haraldsted, Skee Mose, Valsøllillegaard, Selsø Gods) har jeg ingen steder i området foretaget eftersøgning af Tårnfalk. Atlasundersøgelserne i 1971-1974 og 1993-1996 viste i begge perioder jævn udbredelse på Midtsjælland (Dybbro 1976, Grell 1998), og det er antagelig stadig tilfældet.

Bestand og bestandsudvikling

I et sammenhængende område, der dækker det sydøstligste Danmark (Lolland, Falster, Møn, Sydsjælland og Skælskør-området), kan ynglebestanden af Tårnfalk på grundlag af de foreliggende optællinger og estimater opgøres til ca. 430 par (Tab. 12.7). Tallet er udtryk for forekomsten i "normale" eller gode år i perioden 1990-2010, idet årlige fluktuationer i antallet af par betyder, at bestandsniveauet kan variere noget fra år til år; i sæsoner med særlig gunstige fødemuligheder (museår) er bestanden størst, og i dårlige år noget (eller en hel del) mindre.

Tårnfalkens forekomst på Vestsjælland (som helhed) og Midtsjælland er ikke undersøgt, så der er ikke kendskab til bestandenes størrelse i de to landsdele.

Fluktuationer i bestandsniveauerne skyldes givetvis først og fremmest den aktuelle (og lokale) fødesituation, men andre forhold kan måske også spille en rolle, her især vejrforholdene i den forudgående

vinter. Strenge vintre med langvarigt snedækkede landskaber forringer artens muligheder for fødesøgning, og kan dermed føre til øget dødelighed hos den overvintrende del af bestanden. Imidlertid er det værd at bemærke, at der efter periodens strengeste vinter, 1995/1996, som både var meget kold og snerig, i 1996 (stort museår) var topforekomster af ynglende Tårnfalke i de fleste undersøgte områder. Så det tyder på, at det er fødesituationen der er den helt afgørende årsag til fluktuationerne.

Set over perioden 1990-2010 som helhed er det, bl.a. på grund af fluktuationerne, vanskeligt at få et sikkert indtryk af bestandsudviklingen. Ud fra registreringerne i censusområderne (Fig. 12.2 og 12.3) er der ingen langsigtet trend i forekomsten fra begyndelsen og til slutningen af perioden 1990-2005; herefter har der tilsyneladende (lokalt) været en vis tilbagegang.

Bestandstæthed

Ud fra opgørelsen af ynglebestandenes størrelse i de enkelte regioner i det sydøstlige Danmark er i Tab. 12.7 foretaget en beregning af bestandstæthederne. For denne del af SØ-Danmark er bestandstætheden som helhed på 11,4 par pr. 100 km² (i "normale" eller gode år), men der er store forskelle mellem de enkelte dele af området. Forskellene hænger sandsynligvis især sammen med de generelle eller lokale landskabsstrukturer. De laveste bestandstætheder (4,3-4,6 par pr. 100 km²) er fundet på Vestlolland og Østsjælland/Stevns; begge områder er præget af ensformigt, intensivt dyrket agerland, hvor der generelt næppe er de bedste fødemuligheder for Tårnfalken, og det kan være en årsag til den beskedne forekomst. Det Centrale Sydsjælland har den største bestandstæthed (19,0 par pr. 100 km²); området har varierede landskabsforhold, hvor der mange steder er attraktive fødesøgningsmuligheder, fx i lavbundsområder langs Suså, hvor der er større terræner med enge og udyrkede arealer, mest udtalt i det Centrale Sydsjællands Omr. A, hvor bestandstætheden er oppe på 22,4 par pr. 100 km² (Tab.12.6).

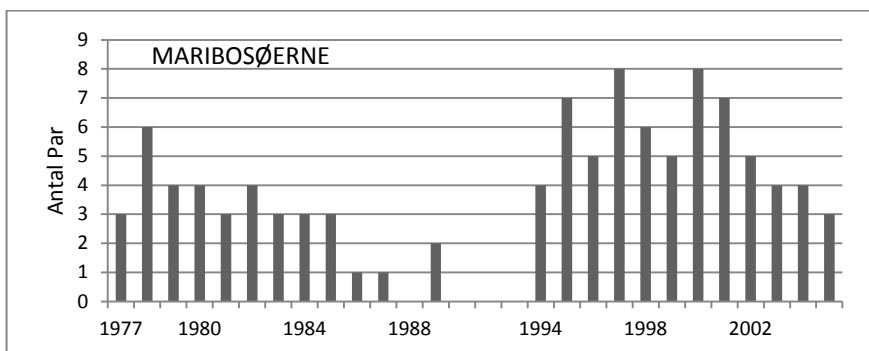
Delområde	Areal km ²	Antal yngle lokal.	Sum af maks. par pr.lokalitet	Estim. årlig bestand (antal par)	Par/100 km ²	Antal ynglepar 1990	1996	2000
Omr. A, Haslev-Præstø	490	90	135	110	22,4	105	102	86
Omr. B, Tystrup-Bavelse	205	31	32	30	14,6	-	28	30
Omr. C, Næstved-området	210	31	40	40	19,0	-	-	40
Omr. D, Faxe Lpl.-Karise	120	11	11	15	12,5	-	11	-
Total, Centrale Sydsjælland	1.025	163	215	195	19,0	-	-	-

Tab. 12.6. Tårnfalk. Yngleforekomst i de enkelte dele af det Centrale Sydsjælland (se opdeling i Fig. 2.2).

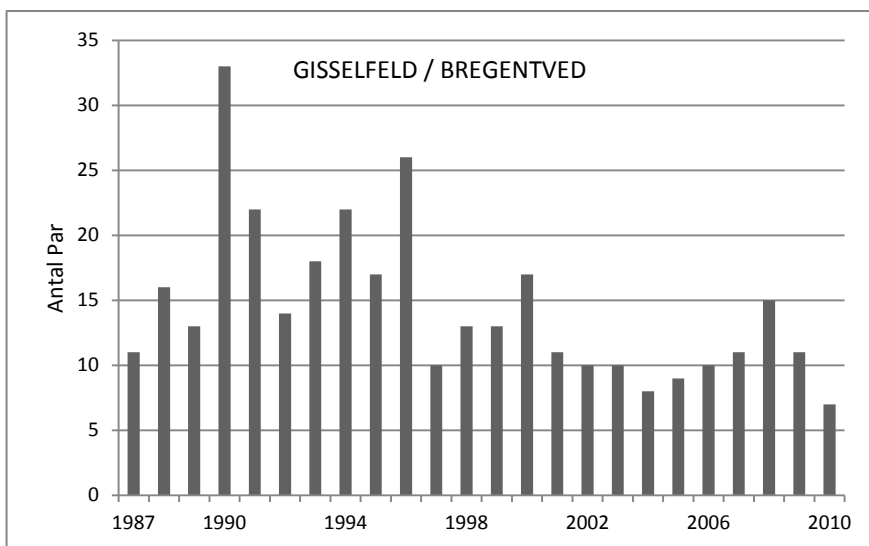
Estimeret årlig bestand: Vurderet regelmæssigt bestandsniveau (i gode år) i perioden 1990-2004 (se også teksten).

Antal ynglepar i 1990, 1996 og 2000 er opgjort på grundlag af særlig grundig eftersøgning i et eller flere delområder i disse sæsoner, der var føde-gunstige (museår). - = ingen data

Fig. 12.2. Tårnfalk. Udvikling i ynglebestanden (antal par) i censusområdet ved Maribosøerne 1977-1989 og 1994-2005. Der blev ikke foretaget optælling af forekomsten 1990-1993.

Fig. 12.4. Tårnfalk. Udvikling i ynglebestanden (antal par) i censusområdet ved Gisselfeld/Bregentved 1987-2010. Optællingen var mangelfuld i 2002 og 2005, så for disse to år er bestanden estimeret som gennemsnit af de omgivende år.

Region	Areal (km ²)	Registr. antal par	Estimeret antal par	Par pr. 100 km ²
Lolland	1.240	70	85	6,9
Vestlolland	650	20	30	4,6
Østlolland	590	50	55	9,3
Falster	515	45	50	9,7
Møn	235	15	25	10,6
Sydl.Sydsjælland	300	35	45	15,0
Østsjælland/Stevns	345	8	15	4,3
Centr.Sydsjælland	1.025	180	195	19,0
Skælskør.omr.	115	12	15	13,0
Total:	3.775	365	430	11,4

Tab. 12.7. Tårnfalk. Ynglebestande (antal par) i et sammenhængende geografisk område i SØ-Danmark i perioden 1985-2010.

Registreret antal par: Bestandsniveau på kendte ynglelokaliteter i sæsoner med regelmæssig eller god forekomst.

Estimeret antal par: Bestandsniveau korrigeret med et skønnet antal par i de dele af områderne, der ikke er blevet undersøgt.

Habitat

Fourageringsterræn

De ynglende Tårnfalke er afhængige af, at der i området findes egnede steder til fødesøgning, og det vil først og fremmest sige permanent græsbevoksede (udyrkede) arealer. Disse kan være af forskellig størrelse og karakter; landskaber med større enge og braklagte arealer vil normalt indeholde det bedste

fødepotential for arten, men fødesøgningen kan også foregå andre, meget mindre steder, fx græsbevoksede arealer ved trafikkanlæg, grøftekanter, markskel og andre småbiotoper. Sådanne findes (i varierende udstrækning) næsten overalt i det åbne land, og medvirker således til, at Tårnfalken kan være en forholdsvis vidt udbredt ynglefugl i SØ-Danmark. Der skal ikke her gøres forsøg på at analysere eventuelle sammenhænge mellem forekomsten af Tårnfalk og landskabernes terrænforhold, men der kan næppe være tvivl om, at tilstedeværelsen af større udyrkede arealer højner et landskabs kvalitet som levested for Tårnfalken, som derfor normalt vil have sine største forekomster sådanne steder (se også bemærkninger under afsnittet Bestandstæthed).

Redested

Tårnfalken er ikke selv redebyggende, og må som redested derfor benytte sig af de tilgængelige muligheder; den kan være meget alsidig med hensyn til valget. Nogle typer af anvendte redesteder i SØ-Danmark gennemgås nedenfor.

Forladte kragereder: Tårnfalken benytter ofte forladte reder af Krage (eller evt. af andre fugle) som redested. Kragen er vidt udbredt og talrig som ynglefugl i SØ-Danmark, så redepotential er stort.

Hovedparten af de benyttede kragereder har været anlagt i små beplantninger (både nåle- og løvtræbevoksninger) eller i trægrupper i det åbne land, men også reder i levende hegn og enligtstående træer benyttes. Reder i skovbryn anvendes kun sjældent, og reder inde i skovene slet ikke. Forladte kragereder er i SØ-Danmark Tårnfalkenes hyppigst benyttede form for redested, og jeg vurderer, at langt over halvdelen af parrene anvender sådanne.

Opsatte redekasser: Tårnfalkene bruger velvilligt opsatte redekasser. Kasserne kan være opsat i forskellige miljøer, hvoraf nogle typiske skal fremhæves:

1) *Trægrupper, levende hegn, enligtstående træer:* Benyttes ofte, især hvor de nærmeste omgivelser er åbne.

2) *Landbrugsbygninger:* På godser er der flere steder opsat kasser højt til vejrs på store halmlader (fx Vennerslund, Bregentved, Holmegaard, Selchausdal) og på andre gårde er der i lavere højde (ned til ca 3 m) opsat kasser på stalde og andre udbygninger. Både højsiddende og lavtsiddende kasser benyttes ofte, også selvom der kan være et vist forstyrrelsesniveau på stedet.

3) *Elmaster/højspændingsmaster:* Lokalt i SØ-Danmark (fx Næstved-området) er der opsat mange kasser på elmaster, og disse har vist sig at være meget attraktive for Tårnfalkene. Ved opsætning i stålmaster forhindres normalt predation af Mår, som ellers kan være et problem.

Den hyppige (og ofte næsten omgående) ibrugtagning af redekasser er antagelig en indikation af, at landskabet mangler mere naturlige redemuligheder som fx hullheder i gamle træer. Kasserne vil som regel have god ynglesucces, idet de giver god beskyttelse af æg og unger. Opsætning af redekasser har således en vigtig funktion, men et problem er, at kasserne ikke holder evigt, og det er næppe altid, at der efter nogle år foretages eftersyn og eventuel udskiftning, så på længere sigt kan de ellers gode redemuligheder forsvinde.

Kirker: Der har i undersøgelsesperioden været ynglende Tårnfalke i tårnene (afsatser og huller) på Vr. Ulslev, Radsted, Nr. Vedby, Keldby, Beldringe, Bavelse og Tystrup kirker. Der kan også have været forekomst andre steder, men i forhold til antallet af landsbykirker er det en meget lille andel af Tårnfalkene, som yngler i disse; det skyldes antagelig mest, at huller ind i tårnene er tilskoddede, og derfor uden mulighed for at disse kan anvendes.

Hullheder i gamle træer: Kun en beskedent del af de sydøstdanske Tårnfalke er fundet ynglende i huller i gamle træer (artens naturlige redested). I censusområdet ved Maribosøerne har tre gamle ege været an-

vendt regelmæssigt i løbet af perioden, men to af træerne er nu forsvundet. I censusområdet ved Gisselfeld/Bregentved har der været benyttet seks træer, men de fleste er forsvundet, og i de senere år har kun et sted (en stor poppel ved Pilegaard, Vester Egede) haft regelmæssig forekomst; her har Tårnfalken ynglet i alle år i perioden 1981-2011 (og måske tidligere). Udenfor de to censusområder er Tårnfalken fundet ynglende godt en halv snes steder i gamle træer, bl.a. i piletræer i markskel, i nogle få vejtræer og i isoleret stående, meget gamle ege (Orebygaard og Krenkerup, hvor man værner om disse træer).

Hejre- og rågekolonier: Tårnfalken er fundet ynglede i ledige reder i hejrekolonierne på Barneholm, ved Flintinge og i Jarsskov. I rågekolonier har den ynglet ved Nakskov Havn, Hasselø Plantage og Høvdingsgaard.

Andre typer: Flere forskellige andre slags redesteder har været anvendt, bl.a. gamle hovedbygninger på herregårde (Gjorslev, Gisselfeld, Holsteinborg), høje bygninger i bymæssig bebyggelse (Mern, Præstø) og hullede tage på landbrugsbygninger (Engestofte, Glumsø).

Reproduktion

Ynglesucces: I 1990 og 1996 foretog jeg en registrering af antal par henholdsvis med og uden unger hos størstedelen af parrene i censusområderne Gisselfeld/Bregentved og Holmegaard/Broksø. I begge år var der en høj andel af succesfulde yngleforsøg hos de kontrollerede par; i 1990 var der 47 par med unger og 3 par uden unger, og i 1996 var der 53 par med unger og kun 1 par uden unger. Så høje andele af succesfulde yngleforsøg er næppe repræsentative over længere perioder, og de to år havde da også særlig gunstige fødemuligheder for Tårnfalkene (museår). Det skal også bemærkes, at en del af parrene ofte først er blevet fundet pga. ungerne tilstedeværelse, så der er derfor generelt en risiko for, at par med mislykkede yngleforsøg ikke bliver opdaget.

Kuldstørrelser: I perioden 1990-2010 har jeg registreret antallet af nyudfløjne unger i 116 kuld, næsten alle i censusområderne Gisselfeld/Bregentved og Holnegaard/Broksø. De har været fordelt på 5 x 2 unger, 21 x 3 unger, 43 x 4 unger, 34 x 5 unger og 13 x 6 unger, dvs. et gennemsnit på 4,2 unger pr. kuld (n=116). Denne værdi ligger på linje med data fra forskellige dele af Storstrøms Amt 1977-1988, hvor der i 95 ungekuld var et gennemsnit på 4,1 unger pr. kuld (Jørgensen 1989).

ill: Jon Fjeldså

13. Lærkefalk *Falco subbuteo*

Lærkefalken er en fåtallig og sjælden ynglefugl i Danmark. Artens yngleterræn udgøres som regel af lysåbne, mere eller mindre skovbevoksede områder eller af små bevoksninger i det åbne land; også reder i fritstående træer og i højspændingsmaster er lokalt blevet anvendt (Tofft 2009). Ynglestederne findes oftest i nærheden af søer og moser, antagelig fordi der disse steder findes det største fødepotentiale. Føden udgøres af småfugle og større, flyvende insekter, især guldsmede; byttedyrene fanges i luften. Lærkefalken er ikke selv redebyggende og er derfor afhængig af, at der findes tilgængelige, forladte reder af andre arter (rovfugle og kragefugle).

Kendskabet til Lærkefalkens forekomst i Danmark har generelt været mangelfuldt. Der er flere årsager til, at det er vanskeligt at finde yngleparrene: Fuglene ankommer først til ynglepladserne i begyndelsen af maj, og på det tidspunkt er løvhanget så tæt, at observationsmulighederne er ringe; desuden har arten gennem hele yngleperioden en diskret og ret skjult adfærd, og selvom det tilsyneladende er nogenlunde de samme lokaliteter vore få par opsøger regelmæssigt, skal der ofte en del held (og adskillige besøg) til, at man kan konstatere tilstedeværelsen af et ynglepar; de bedste muligheder for at finde parrene er antagelig i tiden omkring ungerens udflyvning, hvor de skrigende ungers fødetiggeri og øvrige adfærd kan afsløre artens forekomst, men heller ikke her er der nogen sikkerhed for fund; desuden ligger det tidspunkt i august, hvor der sjældent er nogen stor ornitologisk feltaktivitet i skovene.

Vanskeligheder med hensyn til registrering har medført, at der kun få steder i Danmark er foretaget aktiv eftersøgning af Lærkefalken, og vurderinger af bestandens størrelse vil derfor have nogen usikkerhed. På baggrund af oplysninger indsamlet af

DOF's Rovfuglegruppe blev det skønnet, at den samlede danske ynglebestand i midten af 1980'erne lå i et niveau på ca. 10 par (Jørgensen 1989). Dette skøn blev gentaget i en senere redegørelse over status af truede og sjældne danske ynglefugle (Sørensen 1995). En mere omfattende undersøgelse af Lærkefalkens danske forekomst blev udført i perioden 1998-2008, hvor det blev konstateret, at arten sandsynligvis kun yngler regelmæssigt i de sydlige og østlige dele af landet, og at det tilsyneladende er de samme få, traditionelle områder, der opsøges hvert år; der blev i perioden registreret i alt 10-20 par årligt (Tofft 2009).

I vore nabolande er Lærkefalken mere almindelig end herhjemme. Den svenske ynglebestand på omkring 2.300 par findes i Mellem- og Sydsverige, bl. a. med ca. 270 par i Småland og ca. 250 par i Skåne (Ottosson et al. 2012). I Schleswig-Holstein er arten ret udbredt i de østlige dele, og her har bestanden 1985-2009 ligget på 160-180 par (Koop & Berndt 2014).

Materiale

Jeg har i ingen år foretaget målrettet eftersøgning af ynglende Lærkefalke i SØ-Danmark, og derfor er mine registreringer af ret tilfældig karakter. De bedste muligheder for eventuelle fund af arten har været i censusområderne ved Maribosøerne (Lolland) og Gisselfeld/Bregentved (Sydsjælland), begge steder områder på 100 km² med årlig registrering af ynglende rovfugle gennem mange år (se fx under Musvåge). I flere andre områder har jeg i en del år har foretaget rovfugleundersøgelser (bl.a. Tystrup-Bavelse og Tissø-Skarresø), så også her har der teoretisk været mulighed for fund. I de fleste andre skovområder har mine undersøgelser været mest koncentreret i den første del af rovfuglenes yngle-

periode, dvs. inden ankomsten af eventuelle Lærkefalke.

Metode

Mine registreringer af sikre og sandsynlige ynglepar baserer sig på gentagne observationer af tilstedeværende par/individer gennem ynglesæsonen (15.maj-31.august) i velegnede yngleterræner (og ofte gennem flere år). Par med observation af regulær yngleaktivitet har været betragtet som de bedste registreringer, men på grund af artens adfærd, er det ikke iagttaget hyppigt. Gode registreringer har desuden været observationer af nyudfløjne unger i løbet af august. De anvendte metoder, kriterier og definitioner svarer stort set til hvad der er brugt ved den ovennævnte undersøgelse fra 1998-2008 (Tofft 2009). Jeg har ingen steder eftersøgt (og dermed heller ikke fundet) benyttede reder.

Yngleforekomst i Østdanmark

De sydøstdanske lokaliteter, hvor jeg i løbet af perioden 1980-2010 har kendskab til sikre og sandsynlige yngleforekomster af Lærkefalk, er gennemgået nedenfor. Der er desuden suppleret med oplysninger fra undersøgelsen 1998-2008.

Lolland

I den periode hvor jeg har foretaget rovfugleundersøgelser i censusområdet ved Maribosøerne (1977-2010) har der i de fleste år (og i alle år 1994-2010) været forekomst af Lærkefalk i løbet af ynglesæsonen (juni-august) ved Hejrede Sø (Bøgeskov, Kårup Vænge); der er i flere år registreret egentlig yngleaktivitet (parringsflugt, territorialhævdelse) og/eller nyudfløjne unger. Det er sandsynligt, at lokaliteten har været stort set årlig yngleplads gennem mange år. I enkelte år har der desuden været gentagne observationer af stationære fugle ved de centrale dele af Maribo Søundersø, bl.a. i 2008 og 2009, hvor der antagelig yngede 2 par i søområdet. – Fra undersøgelsen 1998-2008 er Maribosøerne anført som et af de traditionelle yngleområder for et enkelt par, men i 2008 med 2 par (Tofft 2009).

Bortset fra Maribosøerne har jeg et enkelt år iagttaget Lærkefalk i yngletiden i Grænge Mose; lokaliteten er velegnet, men om der har været yngleforsøg vides ikke.

Falster

I området ved Borremose/Listrup Lyng og Skørringe er der siden 1995 i flere år iagttaget Lærkefalke i yngletiden (juni-juli), herunder også fugle, der har udvist yngleadfærd (DOFBasen, egne obs). Terrænet ser ud til at være velegnet, og det formodes, at området nogenlunde regelmæssigt er ynglested for et par. – Fra undersøgelsen 1998-2008 er anført, at

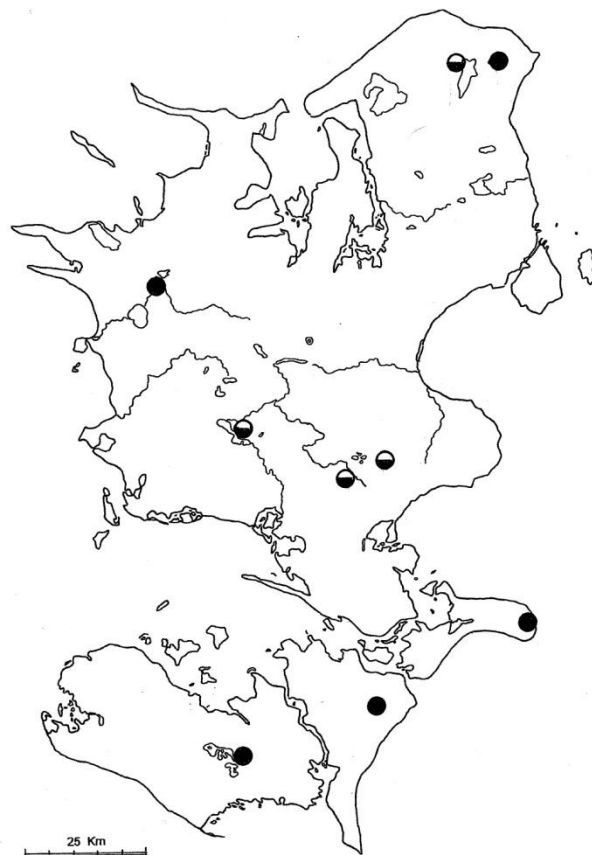
der er næsten årlige observationer fra området, men at der ikke er iagttaget unger (Tofft 2008).

Møn

I perioden 1972-1980 var der i området ved Klinteskoven i de fleste år regelmæssige observationer af arten gennem yngletiden (DOF's lokalrapporter, P. S. Hansen), og der har antagelig været regelmæssig forekomst af et ynglepar. – Fra 1998-2008 er det oplyst, at et par yngede succesfuldt på Møn i 2007, men ikke er fundet i andre år (Tofft 2009); lokaliteten er ikke oplyst, men det har formodentlig drejet sig om Klinteskovs-området.

Centrale Sydsjælland

Denderup Vænge/Denderup Sø: I censusområdet ved Gisselfeld/Bregentved er der i flere år (men ikke regelmæssigt) iagttaget stationær forekomst af Lærkefalk ved Denderup Sø, i enkelte år ved Hesele skovsøer (samme skovkompleks). Observationerne tyder på, at der i nogle år har været et ynglepar i området; i 2018 var der iflg. DOFBasen så hyppige iagttagelser ved Denderup Sø gennem ynglesæsonen (også parvis), at det forekommer næsten sikkert, at et par har gjort yngleforsøg.

Fig. 13.1. Lærkefalk. Ynglelokaliteter i Østdanmark 2000-2010. Sikre og regelmæssigt anvendte lokaliteter er vist med udfyldt symbol, tidligere, sandsynlige og uregelmæssige ynglelokaliteter med halvt udfyldt symbol.

Lystrup-Jomfruens Egede: I begyndelsen af 1980'erne var der i flere år yngleforekomst i skovområdet mellem Lystrup og Jomfruens Egede (J.B. Thomsen). Siden er arten ikke eftersøgt her, men jeg har tilfældigt registreret forekomst i 1990 (par med paringspil) og igen i 1995, så måske har området regelmæssig forekomst. – Fra 1998-2008 er anført, at der i et enkelt år er registreret et par nær Rønnede (Tofft 2009); lokaliteten er ikke oplyst, men der kan være tale om Lystrup-Jomfruens Egede, som ligger et par km fra Rønnede.

Tystrup-Bavelse: I 1999 var der sandsynligvis et ynglepar i Næsbyholm Storskov, idet arten blev iagttaget flere gange i yngleperioden, bl.a. med udfald mod andre rovfugle; også i senere år er arten set i området, som antagelig har yngleforekomst i nogle (men ikke alle) år.

Udenfor de ovennævnte lokaliteter har jeg i flere år iagttaget Lærkefalk ved Even Sø og i Holmegaards Mose; lokaliteterne er velegnede, men gode tegn på yngleforekomst foreligger ikke.

Vestsjælland

Tissø-Skarresø: I 2005 og 2007, hvor jeg foretog rovfugleundersøgelser i området, var der yngleforekomst i Lille Åmose (Trustrup Skov); der blev registreret yngleaktivitet og nyudfløjne unger. Sandsynligvis har området været regelmæssig ynglelokalitet gennem flere år (obs. på DOFBasen og lokale ob-

servatører). – Fra 1998-2008 er det oplyst, at 1-2 par i flere år har ynglet i Tissø/Jyderup-området (Tofft 2009), givetvis det samme område.

Nordsjælland

Nordsjælland ligger udenfor mit undersøgelsesområde. Iflg. undersøgelsen fra 1998-2008 har der i terrænet mellem Gribskov og Helsingør været tre lokaliteter med tilsammen 1-3 par årligt (Tofft 2009). I 2017 var der et muligt ynglepar i selve Gribskov (Ekberg 2018).

Bestand og bestandsudvikling

Det sparsomme materiale, der foreligger om forekomsten af Lærkefalk i Østdanmark, tegner et billede af en nogenlunde fast ynglebestand på 5-10 par i en række traditionelt anvendte områder, der ligger meget spredt (Fig. 13.1). Det er usikkert i hvor stort omfang arten yngler udenfor disse områder, men det drejer sig formodentlig kun om ganske få par. Arten har i de seneste halvtreds år været mere fåtallig end i første del af 1900-tallet, hvor den var mere udbredt og bl.a. kendt fra en række lokaliteter på Sydsjælland (Donark 1953).

Udover forekomsterne i Østdanmark blev ved undersøgelsen 1998-2008 registreret årlige forekomster på 6-7 par i SØ-Jylland (Sundeved og Als), 1-3 par på Fyn/Langeland og 2-3 par på Bornholm (Tofft 2008).

ill: Jon Fjeldså

14. Vandrefalk *Falco peregrinus*

Vandrefalkens naturlige yngleplads er stejle klinger og klipper (og evt. høje skrænter), hvor afsatser og hylder kan anvendes som redested. Sådanne habitater forekommer kun få steder i Danmark, og arten har derfor altid haft en meget begrænset udbredelse her i landet, hvor vore få par traditionelt har ynglet på Møns Klint, Stevns Klint og klippeterræner på Bornholm. I første halvdel af 1900-tallet yngede Vandrefalken regelmæssigt disse steder, og i nogle år tillige på enkelte andre lokaliteter, bl.a. i et par skove (i gamle reder) i Himmerland (Løppenthin 1967); den samlede danske ynglebestand lå frem til begyndelsen af 1950erne normalt på 3-5 par.

Fra 1950erne havde Vandrefalken globalt en voldsom tilbagegang, idet anvendelse af pesticider i landbruget – via ophobning gennem fødekæden – svækkede falkenes formeringsevne, og der blev næsten ikke produceret unger. I store områder forsvandt arten fuldstændigt, og i mange lande var den udryddelsestruet, bl.a. i Sverige, hvor der tidligere havde været væsentlige bestande (især på vestkysten fra Kullen og nordpå samt i Norrland), men hvor forekomsten reduceredes til få par med ringe ynglesucces, i 1972-1974 var der således kun kendskab til 8-18 svenske ynglepar (Lindberg 1975). I Danmark var der i 1960erne kun et enkelt par tilbage (Møns Klint); parret udklækkede unger sidste gang i 1968; 1969-1972 mislykkedes yngleforsøgene, og herefter forsvandt Vandrefalken fra Møns Klint (Andreasen 2008). I de næste tredive år var der ikke tegn på ynglefremkomst her i landet.

Efter udfasning af de mest skadelige miljøgifte (samt iværksættelse af forskellige lokale beskyttelsestiltag) vendte udviklingen på europæisk plan omkring 1990. Parrene opnåede efterhånden igen normal formeringsevne, og arten genindvandrede til tidligere forladte områder. Der har flere steder været

en forholdsvis hurtig fremgang i antallet af ynglepar, bl.a. i Sverige hvor bestanden i 2016 vurderedes til 450-500 par (SOF 2018). Samtidig med fremgangen er Vandrefalken i flere lande begyndt at anvende alternative redesteder som fabriksanlæg og høje bygninger i byerne, redekasser m.v.

Fremgang i vore nabolande smittede af til Danmark, hvor Vandrefalken genindvandrede som ynglefugl i 2001, som forventet på den klassiske lokalitet, Møns Klint; der havde i de foregående år været regelmæssig tilstedeværelse af arten på Klinten; yngleforsøget i 2001 mislykkedes (ubefrugtede æg), men i 2002 produceredes 2 unger og siden har arten hvert år ynglet på Møns Klint (Andreasen 2008 og senere). Efter genindvandringen er også flere af de andre historiske ynglelokaliteter blevet genbesat, ligesom nye, alternative ynglepladser er taget i brug (Andreasen 2008 og DOFBasen).

Materiale

Jeg har ikke været involveret i overvågning og registrering af ynglende Vandrefalke. Artens forekomst har siden genindvandringen været fulgt nøje gennem Dansk Ornitologisk Forenings projekter (Truede og sjældne ynglefugle samt Fokuseret Fugleforvaltning), begge med Niels Peter Andreasen som fast koordinator. Alle data i nærværende rapport stammer fra disse projekter.

Metode

Ynglefund er baseret på registrering af reder med æglægning, rugning eller unger.

Ynglefremkomst i Østdanmark

Ynglefremkomsten og ynglesucces hos Vandrefalken i Østdanmark fremgår af Tab. 14.1, og fordelingen af ynglelokaliteterne er vist i Fig. 14.1.

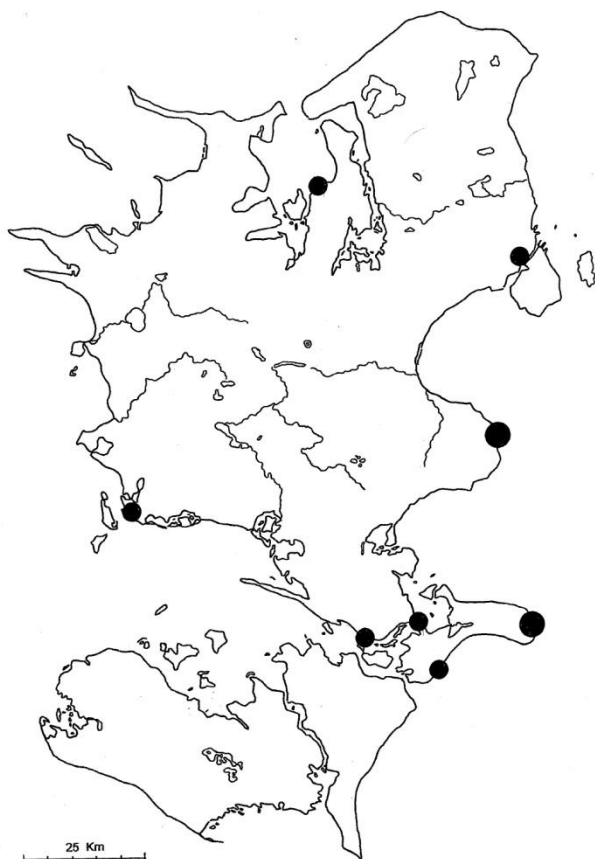

Fig. 14.1. Vandrefalk. Ynglelokaliteter i Østdanmark.

Møn

Møns Klint: Ynglende årligt 2001-2018, fra 2012 normalt 3 par, og som regel 1-2 par med udfløjne unger.

Hjelm Bugt: 1 par ynglende på kystskrænt 2016-2018 (i et af årene muligvis kystskrænt på en anden lokalitet), kun succesfuldt i 2016.

Mønbroen (Dronn.Alexandrines Bro): 1 par ynglende 2010-2018 (i fire år med ynglesucces) i opsat redekasse på broen.

Farøbroen: Territorielt par 2015-2017 ved opsat redekasse, men ingen æglægning i nogen af årene.

Stevns

Stevns Klint: Ynglende årligt 2007-2018, i de senere år med 2 par og i 2018 med 4 par, hvoraf 3 par med ynglesucces. Yngler forskellige steder på klinten samt i kridtbrud.

Vestsjælland

Stignæsværket: Ynglende 2014-2018 på fabriksanlæg (kraftværk, olieraffineri).

Nordsjælland

Kyndbyværket ved Isefjord: Ynglende 2014-2018 på kraftværk, i alle år med ynglesucces.

Hovedstaden

Radisson Hotel, København: Territorielt par med mislykket yngleforsøg i enkelte år på højhus i storbyen.

Bestand og bestandsudvikling

Den samlede østdanske ynglebestand har i de senere år (2016-2018) været på 10-12 par, og som regel er det godt halvdelen af parrene, der har ynglet succesfuldt, dvs. fået unger på vingerne (Tab. 14.1).

Udover parrene i Østdanmark findes Vandrefalken ynglende på 3 lokaliteter i Jylland (kraftværker) og 3-4 steder på Bornholm (klipper), så den samlede danske bestand tæller 16-20 par.

År	Møns Klint P / +J	Hjelm Bugt P / +J	Møn broen P / +J	Farø broen P / +J	Stevns Klint P / +J	Stignæs værket P / +J	Kyndby værket P / +J	Radisson Hotel P / +J	Total P / +J
2001	1 / 0								1 / 0
2002	1 / 1								1 / 1
2003	1 / 1								1 / 1
2004	1 / 1								1 / 1
2005	1 / 1								1 / 1
2006	1 / 1				1 / -				2 / 1
2007	1 / 1				1 / 1				2 / 2
2008	1 / 1				1 / 1				2 / 2
2009	1 / 1				1 / 1				2 / 2
2010	1 / 1		1 / 0		1 / 1				3 / 2
2011	1 / 0		1 / 0		1 / 1				3 / 1
2012	4 / 3		1 / -		1 / 1			1 / -	7 / 4
2013	3 / 2		1 / 1		2 / 2		1 / 1		7 / 6
2014	3 / 2		1 / 0		1 / 1	1 / 1	1 / 1	1 / 0	8 / 5
2015	3 / 2		1 / 1		2 / 2	1 / 1	1 / 1		8 / 7
2016	3 / 2	1 / 1	1 / 0	1 / -	2 / 2	1 / 0	1 / 1		10 / 6
2017	2 / 1	1 / 0	1 / 1	1 / -	2 / 2	1 / -	1 / 1		9 / 5
2018	3 / 1	1 / -	1 / 1	1 / -	4 / 3	1 / 1	1 / 1		12 / 7

Tab. 14.1. Vandrefalk. Yngleforekomst i Østdanmark 2001-2018. Kilde: N.P. Andreasen.

P / +J = Par / Par med udfløjne unge; P / - = Par med territorium/parring, men ingen konstateret æglægning.

15. Referencer

- Andreasen, N.P. 2008: Genindvandring af Vandrefalk som ynglefugl. Dansk Orn.Foren.Tidsskr. 102: 309-318.
- Bengtsson, K. & M. Green 2013: Skånes Fågelatlas. Skånes Ornitologiska Förening.
- Bomholt, P. 1997: Bestanden af Rød Glente i et censusområde i det Sydøstlige Jylland, 1980-1995. Dansk Orn.Foren.Tidsskr. 91: 53-58.
- Donark, T. 1953: Falkenes udbredelse og forekomst II. Dansk Orn.Foren.Tidsskr. 47:36-55.
- Dybbro, T. 1976: De danske ynglefugles udbredelse. Dansk Ornitologisk Forening.
- Dyck, J., J. Eskildsen & H.S. Møller 1977: The Status of Breeding Birds of Prey in Denmark 1975. World Conference on Birds of Prey, Vienna 1975, Report of proceedings. International Council for Bird Preservation.
- Ekberg, P. 2018: Gribskovområdets ynglefugle 2004-2017. Dansk Ornitologisk Forening Nordsjælland.
- Ferdinand, L. 1971: Større danske fuglelokaliteter, Del 1. Dansk Ornitologisk Forening.
- Ferdinand, L. 1980: Fuglene i landskabet. Dansk Ornitologisk Forening.
- Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark. Gads Forlag og Dansk Ornitologisk Forening.
- Hansen, L. 1962: Fuglene på Lolland-Falster. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 56: 97-128.
- Holstein, V. 1944: Hvepsevågen. Hirschsprungs Forlag.
- Jørgensen, H.E. 1985: Bestandsudvikling, habitatvalg og ungeproduktion hos Rørhøg 1971-83. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 79: 81-102.
- Jørgensen, H.E. 1989: Danmarks Rovfugle – en statusoversigt. Frederikshus.
- Jørgensen, H.E. 1998: Status for de danske rovfuglebestande. Dansk Orn.Foren.Tidsskr. 98: 299-306.
- Jørgensen, H.E. 1998a: Rovfuglene i nogle sydøstdanske undersøgelsesområder 1977-1997. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 92: 307-316.
- Jørgensen, H.E. 2000: Ynglende rovfugle i Storstrøms Amt 2000. Storstrøms Amt, Teknik- og Miljøforvaltningen.
- Jørgensen, H.E. 2006: Ynglende rovfugle i Storstrøms Amt 2006. Storstrøms Amt, Teknik- og Miljøforvaltningen.
- Jørgensen, H.E. 2006a: Maribosøerne. Ynglefugle 2005. Status og udvikling siden 1977. Storstrøms Amt, Teknik- og Miljøforvaltningen.
- Jørgensen, H.E. 2017: Ynglefugle i Østdanmark 1970-2010. Del 1, Lappedykkere, skarver, hejrer, svaner og gæs. Rapport.
- Jørgensen, H.E. 2018: Ynglefugle i Østdanmark 1970-2010. Del 2, Andefugle Rapport.
- Jørgensen, H.E., P. Bomholt, S. Bøgelund & P.E. Jensen 1982: Ynglebestanden af Rørhøg i Danmark 1979-1981. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 76: 3-14.
- Koop, B. 2018: Avifaunistische Mitteilungen für Schleswig-Holstein, 02-2018. Rundschreiben 3/2018 OAG Schleswig-Holsteins.
- Koop, B. & R.K. Berndt 2014: Vogelwelt Schleswig-Holsteins. Band 7. Zweiter Brutvogelatlas. Wachholtz Verlag.
- Kostrzewa, A. & G. Speer 2001: Greifvögel in Deutschland. Bestand, Situation, Schutz. Aula Verlag.
- Løppenthin, B. 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. Odense Universitetsforlag.
- Lindberg, P. 1975: Pilgrimsfalken i Sverige. Svenska Naturskyddsföreningen.
- Nielsen, M. 1998: Fuglelokaliteterne i Storstrøms Amt. Dansk Ornitologisk Forening.
- Nielsen, J.T. 2004: Spurvehøgens bestandsudvikling, ynglehabitat, alderssammensætning og ungeproduktion i Vendsyssel, 1977-97. Dansk Orn.Foren.Tidsskr. 98: 147-162.
- Nielsen, J.T. & J. Drachmann 1999: Development and productivity in a Danish Goshawk population. Dansk Orn.Foren.Tidsskr. 93: 153-161.
- Ottosson, U. et al. 2012: Fåglarna i Sverige - antal och förekomst. Sveriges Ornitologiska Förening.
- Pedersen, A. & M. Nielsen 1998: Fuglelokaliteterne i Roskilde Amt. Dansk Ornitologisk Forening.

- Preuss, N.O. 1966: Rørhøg. Feltornitologen 8: 11.
- Rasmussen, L.U. & K. Storgaard 1989: Ynglende rovfugle i Sydøstjylland 1973-1987. Dansk Orn.Foren.Tidsskr. 83: 23-34.
- Skelmose, K, E. Ehmsen & O.F. Larsen 2017: Projekt Ørn – Årsrapport 2016. Dansk Ornitologisk Forening.
- Skelmose, K, E. Ehmsen & O.F. Larsen 2018: Projekt Ørn – Årsrapport 2017. Dansk Ornitologisk Forening.
- SOF-BirdLife 2018: Fågelåret 2017. Vår Fågelvärld, Suppl. nr. 58.
- Storgaard, K. 1997: Rovfuglene i SØ-Jylland. Accipiter 10: 10-16.
- Svensson, S. 1974: Gladan i Skåne 1972. Anser 13: 1-12.
- Sørensen, U.G. 1995: Truede og sjældne danske ynglefugle 1976-1991. Dansk Orn.Foren.Tidsskr. 89: 1-48.
- Tofft, J. 2009: Lærkefalken som ynglefugl i Danmark, med særligt henblik på perioden 1998-2008. Dansk Orn.Foren.Tidsskr. 103: 41-52.
- Vikstrøm, T. & M. Nielsen 1998: Fuglelokaliteterne i Københavns Amt, Københavns og Frederiksberg kommuner. Dansk Ornitologisk Forening.
- Vikstrøm, T. & M. Nielsen 1999: Fuglelokaliteterne i Frederiksborg Amt. Dansk Ornitologisk Forening.
- Vökler, F. 2014: Zwiter Brutvogelatlas des Landes Mecklenburg-Vorpommern . Greifswald.

Appendix

I de følgende otte sider (99-106) findes en oversigt over skovene i undersøgelsesområdet i SØ-Danmark og skovenes rovfuglebestande (antal ynglepar af almindelige arter).

Tomt felt = Arten yngler ikke eller er ikke fundet ynglende.

? = eftersøgning af arten har været mangelfuld.

Spurvehøg er kun eftersøgt i få skove, men den findes i mange af de skove, hvor der ikke er registreret forekomst.

* = oplysning fra ekstern kilde.

Periode: Tidsrum med registrering af ynglende rovfugle i et eller flere år.

Antal år = antal år med registrering i løbet af den anførte periode; der kan være andre år med usystematisk undersøgelse.

Effektivitet: Generel vurdering af registreringernes effektivitet:

A = God dækning,

B = Moderat dækning,

C = Mangelfuld dækning.

Oversigten omfatter alle (større) skove i SØ-Danmark. For de skove, der ikke er undersøgt, er der ingen angivelse (tomt felt) i kolonnerne Periode og Antal år.

Område	Lokalitet	Areal (ha)	Periode	Antal år	Effektivitet	Musvåge	Hvæpsevåge	Duehøg	Spurvehøg
V.Lolland	Kongeskov	86	1986-1995	2	A	0	1	1	
V.Lolland	Vindeholme Skov	278	1986-1995	2	A	2-3	1	1	1-2
V.Lolland	Trætteskov	24	1986	1	A	1			
V.Lolland	Jordbjerg Skov	15	1995	1	A	1			
V.Lolland	Vejlø Skov, Fredsholm	61	1987-2008	4	B	1	1*		1
V.Lolland	Sæbyholm Skov	95	1995	1	C	1		1?*	
V.Lolland	Bødgerskov	59	1986	1	C	0			
V.Lolland	Stensgaard Skov	36	1986-1995	3	B	1			1*
V.Lolland	Frederiksdal Skov	30	1988	1	B	1			
V.Lolland	Havgaard Skov	25	1996	1	C	?			1*
V.Lolland	Vintersborg Skov	33	1986	1	B	1			
V.Lolland	Kastager Skov	38	1994	1	C	1*			
V.Lolland	Nybølle Lunder	104	1986	1	B	2	1		1
V.Lolland	Nøbbet Vesterskov	52	1986	1	B	0			
V.Lolland	Nøbbet Østerskov	56	1986	1	B	1			
V.Lolland	Egholmgaard Skov	12	1993-1994	2	A	1			
V.Lolland	Torrige Skov	234	1986-1995	2	A	6	1	2	
V.Lolland	Skifterne, Pederstrup	4	1986	1	A	1			
V.Lolland	Nr.Fredskov, Pederstrup	86	1986	1	B	1			
V.Lolland	Bøgeskov, Pederstrup	119	1986-1995	2	A	2		1	
V.Lolland	Ludvigshave	70	1986-2001	2	B	1			1
V.Lolland	Lindet Skov	31							
V.Lolland	Theophiliskov, Vesterborg Sø	10	1986-2005	4	A	1			
V.Lolland	Halsted Dyrehave	89	1986-2005	2	B	1			
V.Lolland	Tasken	40	1986	1	B	1			1
V.Lolland	Rosningen	215	1986	1	A	6	1	2	2
V.Lolland	Søværger	29	1986	1	B	1			
V.Lolland	Ugleholt Skov	194	1986	1	A	4	1	1	?
V.Lolland	Ørbygaard Skov	23	1986	1	C	0			
V.Lolland	Stokkemarke Mose	25	1986				1		
V.Lolland	Stokkemarke Hestehave	30	1986	1	C	0			
V.Lolland	Bøllesminde Hestehave	28							
V.Lolland	Søllested Skov	210	1986	1	A	5	1	2	1
V.Lolland	Volshave Skov	76	1986-1995	2	A	2	1	1	1*
V.Lolland	Kristianssæde Skov	1450	1986	1	A	21	5	6	+
V.Lolland	Vesterrøder	69	1986	1	A	1	1		1
V.Lolland	Sørup Fællesskov	14	1986	1	A	1			
V.Lolland	Egelunden, Koldinge	6	1986	1	A	1			
V.Lolland	Sørup Hestehave	65	1986	1	A	3	1		
V.Lolland	Østofte Fællesskov	46	1987	1	A	1			
V.Lolland	Havløkkerne	46							
V.Lolland	Rørmark	137	1986	1	A	5			
V.Lolland	Skifterne	129	1986	1	B	1			
V.Lolland	Mørretskov	321	1985	1	B	6	1	1	1
Ø.Lolland	Hunseby Strand	25	1988	1	B	1			
Ø.Lolland	Skåningshave	135	1985	1	A	2			
Ø.Lolland	Hillested Nørrehave	55	1985-1989	4	A	2-3			1
Ø.Lolland	Lysemose Skov	40	1977-1999	15	A	1-2			0-1
Ø.Lolland	Kidnakken, Maribo	51	1977-2004	12	A	0-1			0-1
Ø.Lolland	Hestø, Maribo Sønderø	6	1977-2004	15	B	0-1			
Ø.Lolland	Bursø Mose/Hestehave	8	1977-2004	20	B	1			
Ø.Lolland	Søgaard Skov	2	1977-2004	20	A	0-1			0-1
Ø.Lolland	Dornæs-Romsø	15	1977-2008	25	A	1-2	1		1
Ø.Lolland	Borgø, Maribo Sønderø	18	1977-2004	19	B	0-1			
Ø.Lolland	Holmeskov, Engestofte	40	1977-2007	24	A	1	1		1

Appendix (side 1/8). Oversigt over skove i SØ-Danmark og skovenes rovfuglebestande (antal ynglepar af almindelige arter).

Tomt felt = Yngler ikke eller ikke fundet ynglende. ? = eftersøgning af arten har været mangelfuld. * = oplysning fra ekstern kilde.

Spurvehøg er kun eftersøgt i få skove, men den findes givetvis i mange af de skove, hvor der ikke er registreret forekomst.

Antal år = antal år med registrering i løbet af den anførte periode; der kan være andre år med usystematisk undersøgelse.

Effektivitet: Generel vurdering af registreringernes effektivitet: A = God dækning, B = Moderat dækning, C = Mangelfuld dækning.

Område	Lokalitet	Areal (ha)	Periode	Antal år	Effektivitet	Musvåge	Hvæpse våge	Duehøg	Spurve høg
Ø.Lolland	Ellekraattet, Engestofte	15	1977-2006	22	A	1-2			
Ø.Lolland	Bøgeskov, Hejrede Sø	132	1977-2010	27	A	4-5	1		2
Ø.Lolland	Kårup Vænge	46	1977-2009	28	A	2-3	1		1-2
Ø.Lolland	Søholt Storskov	301	1977-2009	29	A	7-11	2-3	1	3
Ø.Lolland	Ellenæs/Krønge Mose	51	1977-2009	28	A	2-3	1	1	1
Ø.Lolland	Favrsted Skov/Alsø Skov	128	1977-2006	27	A	2-4	2		1
Ø.Lolland	Fuglse Mose	-	1977-2009	25	A	0-1			
Ø.Lolland	Staverholm, Røgbølle Sø	15	1977-2009	28	A	1			
Ø.Lolland	Næsset, Røgbølle Sø	25	1977-2004	23	A	1-2	1	1	0-1
Ø.Lolland	Stokkemose	-	1977-2009	25	A	0-1			
Ø.Lolland	Charlottenlund Skov	35	1977-2010	8	B	1			1
Ø.Lolland	Ulriksdal Skov	55	1977-2004	21	A	1-2			1
Ø.Lolland	Viekær	-	1982-2006	15	A	0-1			
Ø.Lolland	Høvænge Skov, Kærstrup	40	1985-1995	4	A	1-2			
Ø.Lolland	Vestermose, Vr. Ulslev	5	1982-2004	7	A	1			
Ø.Lolland	Egeskov/Paddeskov, Brem.vold	170	1982-2004	7	A	4-5	1		1
Ø.Lolland	Byhave, Højbygaard	20	1984-1989	5	A	1			
Ø.Lolland	Lidsø Skov	15	2007	1	B	1			
Ø.Lolland	Lungholm Skov	53	1986-1989	3	A	1			
Ø.Lolland	Saksfjed Inddæmning	110	1981-1996	9	A	2	1		1
Ø.Lolland	Errindlev Studehave	70	1985-2004	6	A	2			1
Ø.Lolland	Keldskov	160	1985-2004	8	A	3-5	1-2	1	1
Ø.Lolland	Dødemose	8	1985-2005	2	B	1			
Ø.Lolland	Høvænge Skov, Høvængegd	44	1985-1987	2	A	1			
Ø.Lolland	Ny Fredskov, Høvængegaard	70	1985-1987	2	B	1			
Ø.Lolland	Gammel Fredskov/Egholm Skov	80	1985-2004	5	A	2	1		1
Ø.Lolland	Aalholm Hestehave	130	1986-1989	4	A	3-4			3
Ø.Lolland	Folehave, Aalholm	53	1982-2008	8	A	2-3	1		1
Ø.Lolland	Storesø, Vantore	-	1985-2008	4	B	0-1			
Ø.Lolland	Roden Skov	578	1985-2010	11	A	11-12	2	2-3	2-3
Ø.Lolland	Frejlev Skov	258	1985-2004	6	A	4-6	1		1
Ø.Lolland	Hestekobbel	66	1987-1988	2	C	1	1		
Ø.Lolland	Frostrup Skov/Sønderskov	392	1985-2004	4	A	8-9	2	1	2-3
Ø.Lolland	Musse-Skårupgaard Mose	-	1985-2005	12	A	1			1
Ø.Lolland	Godsø	-	1985-1995	5	B	1-2	1		1
Ø.Lolland	Bramsløkke Dyrehave	25	1982-1988	4	A	1	1		1
Ø.Lolland	Vesterkobbel	32	1982-1995	5	A	1			
Ø.Lolland	Ettehave Skov	19	1985-1988	2	C	0			
Ø.Lolland	Rykkerup Skov	100	1982-1995	4	A	3	1		1
Ø.Lolland	Fjelde Skov	40	1985-1995	3	A	1			
Ø.Lolland	Kartofte Mose	20	1985-1995	5	B	1	1		
Ø.Lolland	Hydeskov/Flintinge Byskov	450	1981-2004	8	A	9-12	1-2	1	2-3
Ø.Lolland	Grænge-Flintinge moser	-	1985-2004	5	B	2-3			
Ø.Lolland	Rosenlund	10	1985	1	C	1			
Ø.Lolland	Indtægten	130	1985-1995	3	A	3	1		1
Ø.Lolland	Agerupgaard Skov	25	1978	1	C	1			
Ø.Lolland	Krenkerup Haveskov	15	1984-1995	5	A	1			0-1
Ø.Lolland	Holmeskov Dyrehave, Krenkerup	170	1985-1995	4	A	2-3	1		2
Ø.Lolland	Nielstrup Enghave	-	1996	1	B	1			
Ø.Lolland	Maltrup Skov	340	1985-1996	2	A	4-6	1	2	1
Ø.Lolland	Stensore, Orebygaard	76	1982-2005	6	A	2-3		1	
Ø.Lolland	Kristianelund, Orebygaard	14	1982-2005	6	A	1			
Ø.Lolland	Arkadien, Orebygaard	1	1982-2005	6	A	0-1			
Ø.Lolland	Holcksminde, Orebygaard	40	1982-2005	6	B	1-3	1		1
Ø.Lolland	Kohave, Orebygaard	65	1982-2009	6	A	2-3	1		1
Ø.Lolland	Tranekulen, Orebygaard	1	1986-2009	6	A	1			
Ø.Lolland	Odden	100	1985-2007	6	A	1-2			1
Ø.Lolland	Guldborg Storskov	906	1985-1996	2	A	18-19	2	2	6
Ø.Lolland	Vindemose, Berritsgaard	9	1985	1	B	1			1

Appendix (side 2/8). Oversigt over skove i SØ-Danmark og skovenes rovfuglebestande (antal ynglepar). Se også tabeltekst side 98.

Område	Lokalitet	Areal (ha)	Periode	Antal år	Effektivitet	Musvåge	Hvæpsevåge	Duehøg	Spurvehøg
Ø.Lolland	Kogangen, Berritsgaard	62	1985-1996	2	A	3			
Ø.Lolland	Radsted Dyrehave/Studehave	320	1985-1996	2	A	8-9	1	1	2
Ø.Lolland	Grænge Skov	370	1985-2003	2	A	6-8	2	1	?
Ø.Lolland	Fuglsang Storskov/Hamborgskov	630	1985	1	B	7	1	1	?
Falster	Bøtø Plantage/Fang	417	1979-2007	7	B	8-10	1-2	1	2-3
Falster	Bøtø Nor (små bevoksninger)	-	1980-2007	6	A	3			
Falster	Gjedsersgaard Skov	43	1987	1	B	1			
Falster	Fiskebæk Skov	-	1984	1	A	1			
Falster	Marrebæk Skov	26	1988	1	A	1			
Falster	Overskov, Orupgaard	26	1987	1	C	?			1
Falster	Bjørup Have	28	1987	1	B	1			
Falster	Hallerup Skov/Lindeskov	240	1987	1	A	6	1	1	2
Falster	Bangsbro Skov/Systofte Skov	202	1987	1	B	4	1		2
Falster	Korselitse Hovedskov	375	1987	1	A	8	2	1	
Falster	Korselitse Mellemskov	510	1987	1	A	11	2-3	2	2
Falster	Korselitse Østerskov	853	1987	1	A	9		2	3
Falster	Halskov Vænge	29	1987	1	A	1			
Falster	Skjoldtrup Vænge	1	1987	1	A	1			
Falster	Horreby Lyng	80	1981-2009	5	A	2-4	1		1
Falster	Virket Holt	25	1987	1	B	2			
Falster	Hannenov og Ovstrup skove	532	1987	1	A	17	2	2	6
Falster	Skørringe Vesterskov	130	1987-2009	3	B	2-4	1		1
Falster	Skørringe Østerskov	144	1987-2009	5	A	4-5		1	1
Falster	Liselund Skov	22	1987	1	B	1			
Falster	Barup Sø	-	1987-2007	12	B	0-1			
Falster	Sortsø Hestehave	10	1980-2007	2	B	1			1
Falster	Farnæs Skov	50	1987	1	B	1			
Falster	Nr.Alslev/Ravnse Skov	138	1987	1	A	4	1		
Falster	Nr.Kirkeby Skov	72	1987	1	B	3			1
Falster	Nr.Grimmelstrup Grusgrav	-	1987-1996	3	A	0-1			
Falster	Orehoved Skov	73	1986-1996	4	A	2		1	
Falster	Lysemose, Orenæs	11	1986-1996	4	C	0			1
Falster	Vedby Vesterskov	43	1986-1996	2	B	1			
Falster	Vålse Inddæmning	-	1986-1996	4	B	0-1			
Falster	Vålse Vesterskov	190	1987-2003	4	A	6	1	1	1
Falster	Resle Skov/Valnæs Skov	210	1983-2009	5	A	5-6	1	1	
Falster	Alstrup Skov	20	1987-2000	2	B	1			1
Falster	Nordskov, Guldborg	46	1987-2003	4	B	1			1
Falster	Sønderskov, Guldborg	66	1987-2004	3	A	2	1		1
Falster	Egeskov, Vennerslund	26	1987-2004	3	A	1			1
Falster	Birkholm, Vennerslund	4	1987-2004	3	A	1			
Falster	Dronninghave	39	1987-2009	5	A	3	1		
Falster	Vennerslund, Noret	-	1987-2004	3	B	0-1			
Falster	Ny Kirstineberg Storskov	258	1987	1	A	7	1	2	2
Falster	Risbrovænget	18	1987	1	B	1			
Falster	Bruntofte Skov	87	1987	1	B	2			
Falster	Flattehave	22	1987	1	B	1			
Falster	Kohave/Ravnstrup/Østerskov	153	1987	1	B	2			1
Møn	Bogø Østerskov	125	1987	1	C	1			
Møn	Fanefjord Skov/Grøntved Skov	392				+	1*		
Møn	Nylukke Skov	66				+	1*		
Møn	Storkeskov	33							
Møn	Gl. Dyrehave, Marienborg	83				+			
Møn	Ulvshale Skov	81	1988-1993	4	B	2	1		1-2
Møn	Ridefogedlukke	52				+	1*		
Møn	Nordfelt Fredskov	114				+			
Møn	Lilleskov, Liselund	128							
Møn	Store Klinteskov	475	1990-2008	3	C	1+	2		1

Appendix (side 3/8). Oversigt over skove i SØ-Danmark og skovenes rovfuglebestande (antal ynglepar). Se også tabeltekst side 98.

Område	Lokalitet	Areal (ha)	Periode	Antal år	Effektivitet	Musvåge	Hvæpse våge	Duehøg	Spurve høg
Sydl.Sydsjælland	Knudsskov	165	1984-1998	4	A	3		1	1
Sydl.Sydsjælland	Oreby Skov, Rosenfelt	206	1983-1997	5	A	4-5	1	1	
Sydl.Sydsjælland	Langed Skov/Valdemarskov	20	1983	1	B	1			1
Sydl.Sydsjælland	Kuskeskov, Rosenfelt	11							
Sydl.Sydsjælland	Kohave, Ornebjerg	40	1981-2008	6	B	1			1
Sydl.Sydsjælland	Ørslev Mose	-	1981-2008	4	A	1-2			
Sydl.Sydsjælland	Avnøgaard Skov	7	1989-2003	6	A	0			
Sydl.Sydsjælland	Sallerupgaard Skov	13							
Sydl.Sydsjælland	Nygaards Have	20	1989	1	B	1			
Sydl.Sydsjælland	Iselingen/Bjerremark Skov	274	1982-1998	2	C	2+			
Sydl.Sydsjælland	Marienlyst Dyrehave	38							
Sydl.Sydsjælland	Vintersbølle Skov	120							
Sydl.Sydsjælland	Nørrehave	79							
Sydl.Sydsjælland	Store Fredskov	40	2001-2004	2	A	1			
Sydl.Sydsjælland	Lille Fredskov	-	2001	1	A	1			
Sydl.Sydsjælland	Stensby Skov	325	1984-2002	3	A	5-8	1	1	
Sydl.Sydsjælland	Langebæk Skov	237	1984-2003	4	A	3-4	1	1	1
Sydl.Sydsjælland	Petersgaard Hestehave	66							
Sydl.Sydsjælland	Kulbjerg Øvelsesterræn	-	1982-2008	5	A	1-2			1
Sydl.Sydsjælland	Trolbjerg Skov	72	1982-2002	2	B	1-2			
Sydl.Sydsjælland	Røstoft Kohave	50	1982-2007	3	B	2			
Sydl.Sydsjælland	Vallebo Skov	125	1982-2002	3	B	3-4			
Sydl.Sydsjælland	Skovhuse Skov	225	1982-1987	2	B	4	1	1	
Sydl.Sydsjælland	Viemose Hestehave	108	1982-1984	2	A	3	1		1
Sydl.Sydsjælland	Mern Hestehave	55	1982	1	B	1			
Sydl.Sydsjælland	Kohave, Høvdingsgaard	34	1982	1	A	1			1
Sydl.Sydsjælland	Viemose Skov	245	2003	1	B	3		1	
Sydl.Sydsjælland	Sandvig Kohave	20	1982-1999	2	B	1			
Sydl.Sydsjælland	Neble Skov	88	1999	1	A	2			
Sydl.Sydsjælland	Tjørnehoved Skov	133	1982-1999	5	B	3			1
Sydl.Sydsjælland	Gl.Oremandsgaard	-	1999	1	B	1			
Sydl.Sydsjælland	Dyrlev Skov/Lekkende Hovskov	662	1982-1997	2	B	10-13	1+	1	1+
Sydl.Sydsjælland	Ambjerg Skov	74	1986-1997	2	A	1			1
Sydl.Sydsjælland	Sønderskov, Fæby	17							
Sydl.Sydsjælland	Mollylund	55							
Sydl.Sydsjælland	Risby Skov	120	2002	1	C	1			
Sydl.Sydsjælland	Bellevue Skov	46	1982-1986	2	B	1			1
Sydl.Sydsjælland	Dyrlev Mose	-	1997-2007	2	B	1			
Sydl.Sydsjælland	Beldringe Dyrehave	17	1997	1	B	0			1
Sydl.Sydsjælland	Lillemark Skov	55	1982	1	B	1			
Sydl.Sydsjælland	Ræveholms Mose	75	1985	1	B	1			
Sydl.Sydsjælland	Hovgaards Kohave, Smidstrup	55	1982-1996	3	B	1			
Sydl.Sydsjælland	Bøged Skov	29	2002	1	B	0			
Sydl.Sydsjælland	Store Hestehave	219	1990-2002	2	A	3-4		1	1
Østsjælland	Gjorslev Bøgeskov	253	1984-1996	3	C	2+	1		
Østsjælland	Magleby Skov	407	1989-1996	2	C	2+		1	
Østsjælland	Gjorslev Park	-	1986	1	A	1			
Østsjælland	Råhoved Skov	86	1985	1	A	1			
Østsjælland	Tryggevalde Ådal	-	1999	1	A	1			
Østsjælland	Kirkeskov	52							
Østsjælland	Kongeskov	160	1996	1	A	5	1	1	
Østsjælland	Slaagaards Skov	26							
Østsjælland	Bolskov/Sønderskov	253	1990-1996	2	A	6-8	1	1	1
Østsjælland	Vallø Storskov/Almindvænge	979	1983	1	B	13	+	1	1+
C.Sydsjælland	Haslev Orned	272	1996	1	A	4			2
C.Sydsjælland	Sofiedal Hestehave	134	1984-1996	4	A	3-4	1		1-2
C.Sydsjælland	Torpeskov	38	1983-1990	2	A	1-2			
C.Sydsjælland	Kværrede Vænge	43	1983	1	A	1			
C.Sydsjælland	Boholt Skov	131	1983	1	B	1			1

Appendix (side 4/8). Oversigt over skove i SØ-Danmark og skovenes rovfuglebestande (antal ynglepar). Se også tabeltekst side 98.

Område	Lokalitet	Areal (ha)	Periode	Antal år	Effektivitet	Musvåge	Hvæpse våge	Duehøg	Spurve høg
C.Sydsjælland	Grevindeskov	443	1983-1999	3	A	6-7		1	?
C.Sydsjælland	Turebyholm Dyrehave	77	1983-2005	3	A	2-3			
C.Sydsjælland	Kohave, Turebyholm	28	1983-2005	2	A	1			
C.Sydsjælland	Nyskov, Turebyholm	91	1983-2005	6	A	3-4	1	1	
C.Sydsjælland	Kæderup Tykke	24	1990-1997	3	A	1			
C.Sydsjælland	Egevænget	32	1983-1990	2	A	1			
C.Sydsjælland	Østerskov	109	1983-1997	4	A	2-3			1
C.Sydsjælland	Skovvænger	100	1983-1990	3	A	1			1
C.Sydsjælland	Børsted Hestehave/Vænge	89	1983-1997	3	A	1-2			
C.Sydsjælland	Totterup Skov	32	1990	1	A	1			
C.Sydsjælland	Vråby Hestehave	56	1983	1	A	1			
C.Sydsjælland	Vester Indelukke	107	1990	1	B	2			
C.Sydsjælland	Olstrup Skov	34	1990	1	B	0			
C.Sydsjælland	Tokkeskov	53	1986-1990	2	B	1			
C.Sydsjælland	Karise Hestehave	36	1990	1	B	2			
C.Sydsjælland	Ganneskov	333	1983-1998	3	A	5-7	1	1	1
C.Sydsjælland	Vemmetofte Strandskov	614	1984-1996	5	A	9-16	1	1	1
C.Sydsjælland	Vemmetofte Dyrehave	133	1984-1996	6	A	3-4	1		1
C.Sydsjælland	Vemmetofte Hestehave	283	1984-1996	6	A	3-4		1	
C.Sydsjælland	Vemmetofte Vesterskov	=	1984-1996	6	A	3-5	1	1	1
C.Sydsjælland	Vivede Vænge	59	1984-1990	3	B	1-3			1
C.Sydsjælland	Ebbeskov Vænge	16	1984-1993	4	B	0-1			
C.Sydsjælland	Hellede Skov	21	1996	1	B	1			
C.Sydsjælland	Stubberup Skov	215	1984-1996	5	A	5-6	1	1	1
C.Sydsjælland	Præstevænget	31	1990-1996	2	A	1			
C.Sydsjælland	Hylleholt Skov	57	1990-2008	3	B	1			1
C.Sydsjælland	Faxe Kalkbruds Skov	11	2008	1	B	1			
C.Sydsjælland	Folehave, Faxe Ladeplads	58	1983-1990	2	A	1-2			
C.Sydsjælland	Strandegaard Dyrehave	72	1990-1996	2	A	1	1		
C.Sydsjælland	Feddert Plantage	270	1983-1996	8	B	2		1	1
C.Sydsjælland	Hejreskov	64	1989-2010	9	A	1			
C.Sydsjælland	Roneklint Mose	-	1982-2005	11	B	0-1			
C.Sydsjælland	Ambæk Enge	-	1982-2005	11	A	0-1			
C.Sydsjælland	Næbskoven/Ræsvænge	139	1982-2005	11	A	1-2			1
C.Sydsjælland	Melteskov	102	1982-2010	20	A	3-4	1	1	1
C.Sydsjælland	Faksinge Skov	70	1982-2010	15	A	2			1
C.Sydsjælland	Oregaards Vænge	23	1981-2008	19	A	1-2			1
C.Sydsjælland	Hollænderskov	100	1982-2008	9	A	2	1		
C.Sydsjælland	Engelholm Haveskov	16	1982-2008	12	A	1			1
C.Sydsjælland	Broskov	-	1983-1998	2	B	1			
C.Sydsjælland	Storkeskov	15	1983-2008	6	A	1			1
C.Sydsjælland	Bredeshave Skov	19	1996-2000	2	B	1			
C.Sydsjælland	Sjolte Skov/Mellemskov	129	1983-2007	7	A	4		1	1
C.Sydsjælland	Leestrup Skov/Hovskov	347	1983-2007	7	A	11-14	1	2	1
C.Sydsjælland	Smedevænget	48	1990-2008	4	B	1-2			1
C.Sydsjælland	Asketykke	5	1990	1	B	1			
C.Sydsjælland	Egemose Skov	14							
C.Sydsjælland	Skovshoved Lund	8	1996	1	B	1			
C.Sydsjælland	Tykken, Store Elmue	8							
C.Sydsjælland	Roholte Have	7							
C.Sydsjælland	Orup Tykke	18							
C.Sydsjælland	Hovby Vænge	5							
C.Sydsjælland	Hovby Skov	29	1983-1997	5	A	1			
C.Sydsjælland	Rosendal Kohave	21	1990-1996	2	B	1			
C.Sydsjælland	Rosendal Dyrehave	75	1983-2008	5	B	2-3			1
C.Sydsjælland	Hundemose Skov	174	1983-2008	8	A	4-5	1	0-1	1
C.Sydsjælland	Rode Hestehave	12	1992-1996	2	A	1			1
C.Sydsjælland	Hulket	27	1988-2008	11	A	2			1
C.Sydsjælland	Åstrup Skov	144	1986-2008	11	A	3-4	1	1	1

Appendix (side 5/8). Oversigt over skove i SØ-Danmark og skovenes rovfuglebestande (antal ynglepar). Se også tabeltekst side 98.

Område	Lokalitet	Areal (ha)	Periode	Antal år	Effektivitet	Musvåge	Hvæpsevåge	Duehøg	Spurvehøg
C.Sydsjælland	Løkketykke/Gl.Dyrehave	61	1983-2010	8	A	1			1
C.Sydsjælland	Kirkeskov/Dyrehave, Lystrup	179	1989-2008	10	A	4-5	1	1	1-2
C.Sydsjælland	Lystrup	15	1988-2010	11	A	1			
C.Sydsjælland	Fruens Have	12							
C.Sydsjælland	Kongsted Lyng	30	1989-1996	2	B	1			
C.Sydsjælland	Grunderup Skov	61	1983-2009	14	A	1			1
C.Sydsjælland	Tingerup Tykke	82	1983-2007	7	A	1			1
C.Sydsjælland	Gavevænge	128	1983-2009	9	A	3-4			2
C.Sydsjælland	Svennerup Skov	185	1983-2007	7	A	3-4	1	1	1
C.Sydsjælland	Tågeskov Hestehave	35	1989-2009	7	A	1-2			
C.Sydsjælland	Nyprøve	-	1996-2010	5	A	1			
C.Sydsjælland	Everdruplund	66	1983-1998	5	A	1			1
C.Sydsjælland	Rådegaard Dyrehave	22	1983-2010	6	B	1-2			1
C.Sydsjælland	Sparresholm Storskov	320	1982-2011	12	A	5-6	2-3	1	2
C.Sydsjælland	Sparresholm, Søen	-	1984-2010	10	A	0-1			
C.Sydsjælland	Eskemose, Borup	-	1996-1998	2	B	1			
C.Sydsjælland	Denderup Vænge	490	1984-2012	25	A	11-13	2-3	1	3
C.Sydsjælland	Hesede Skov/Nygaards Vænge	896	1984-2012	22	A	14-18	2-3	2	5-7
C.Sydsjælland	Gammel Dyrehave	122	1984-2012	25	A	3-4	1		1
C.Sydsjælland	Hovmose	-	1988-2012	21	A	1-3			
C.Sydsjælland	Mølleskov, Gisselfeld	19	1996-2011	4	B	0			1
C.Sydsjælland	Bregnemade Skov	209	1988-2010	21	A	3-5	1		1
C.Sydsjælland	Bregentved Dyrehave	85	1988-2010	21	A	3-4	1		1
C.Sydsjælland	Lysemose, Bregentved	5	1988-2010	21	A	1			1
C.Sydsjælland	Ejlemade Sø	-	1988-2010	21	A	0-1			
C.Sydsjælland	Kulsås, Freerslev	-	1988-2010	21	A	0-1			
C.Sydsjælland	Søtorup/Degnekrogen	-	1988-2010	21	A	0-1			
C.Sydsjælland	Gisselfeld Park	-	1988-2010	18	A	0-1			
C.Sydsjælland	Frederikshøj-Åbro	-	1988-2007	9	B	1			
C.Sydsjælland	Boserup	-	1990-1998	6	A	0-1			
C.Sydsjælland	Porsmose (flere lokaliteter)	-	1984-2010	21	A	2-4			1
C.Sydsjælland	Taskerne/Bøgeholm	26	1984-2010	21	A	2-3	1		1
C.Sydsjælland	Holmegaard Dyrehave/Rottetykk	65	1984-2010	22	A	2-4	1		1
C.Sydsjælland	Studemose Skov	-	1984-2010	18	A	1			
C.Sydsjælland	Broksø Skov/Holmegaard Mose	450	1984-2010	21	A	6-8	2	1	3
C.Sydsjælland	Kroglyng	130	1984-2010	19	A	1-2		1	1
C.Sydsjælland	Tuerne	23	1984-2010	15	A	1-2			
C.Sydsjælland	Gammellung	56	1984-2010	19	A	2-3			1
C.Sydsjælland	Sønderskov	103	1984-2010	19	A	1-2	1	1	1
C.Sydsjælland	Fensmark Skov	63	1984-2010	12	A	1-2			1
C.Sydsjælland	Trollesgave	-	1987-2010	8	A	0-1			
C.Sydsjælland	Viborggaard (Tyvekrog vest)	-	1987-2010	5	B	0-1			
C.Sydsjælland	Harpelund, Holme Olstrup	5	2004	1	B	0			1
C.Sydsjælland	Capions Skov	70	1993-1996	6	B	1			1
C.Sydsjælland	Ympehave, Assendrup	5							
C.Sydsjælland	Assendrup Hestehave	12	1996-1997	2	B	1			
C.Sydsjælland	Tybjerg Skov	169	1983-2006	5	A	5-7	1		1
C.Sydsjælland	Stenskov	295	1983-2007	10	B	3-4	1	1	1-2
C.Sydsjælland	Slagmose	-	1994-2009	8	A	1			1
C.Sydsjælland	Langevrå, Ladby Enge (Suså)	-	2000-2006	2	B	1			
C.Sydsjælland	Søgaard Sø	-	2000-2010	5	B	1			
C.Sydsjælland	Trælløse-Skelby (bevoksn)	-	2006	1	B	1			
C.Sydsjælland	Ravnstrup Sø/Knoldeng	-	1986-2009	7	A	1			
C.Sydsjælland	Ravnstrup Skov	43	1983-2005	4	B	1			1
C.Sydsjælland	Ulstrup Mose	30	1998-2008	3	B	1			1
C.Sydsjælland	Glumsø Østerskov	228	1983-2009	7	A	3-4	1	1	1
C.Sydsjælland	Glumsø Vesterskov	89	1983-2009	8	A	3-4	1	1	1
C.Sydsjælland	Næsby, Susådalén øst for	-	2006	1	B	1			
C.Sydsjælland	Engelstofte Skov	56	1993-2008	5	A	2-3	1	1	1

Appendix (side 6/8). Oversigt over skove i SØ-Danmark og skovenes rovfuglebestande (antal ynglepar). Se også tabeltekst side 98.

Område	Lokalitet	Areal (ha)	Periode	Antal år	Effektivitet	Musvåge	Hvepsevåge	Duehøg	Spurvehøg
C.Sydsjælland	Næsbyholm Storskov	613	1983-2009	14	A	15-20	2-3	2	2
C.Sydsjælland	Broby Vesterskov	130	1993-2009	11	A	3-4	1	1	1
C.Sydsjælland	Suserup Skov	19	1993-2009	6	B	0-1			
C.Sydsjælland	Frederikskilde Skov	8	1993-2008	10	A	1			
C.Sydsjælland	Kellerød Skov	19	1993-2008	5	A	1			1
C.Sydsjælland	Kastrup Storskov	615	1983-2008	5	A	11-13	1	2-3	1
C.Sydsjælland	Kulsmose Skov	-	1983-1998	3	B	1			
C.Sydsjælland	Tystrup (lille bevoksning)	-	1988-2010	8	A	1			
C.Sydsjælland	Vinstrup-Hørhave (søbred)	-	1998-2010	4	B	0-1			
C.Sydsjælland	Tadse Mølle	.	1998-2010	7	A	1			1
C.Sydsjælland	Rejnstrup Holme syd	-	1988-2010	8	B	0-1			
C.Sydsjælland	Gunderslevholm Dyrehave	271	1983-2009	9	A	4-7	1-2	1	1
C.Sydsjælland	Tvedevænge	590	1983-2008	4	A	11-13	1	2-3	2
C.Sydsjælland	Palmevænge	34	2006	1	B	1			
C.Sydsjælland	Tystemose	40	1986-2000	2	B	1			
C.Sydsjælland	Førslevgaard Dyrehave	21	1983	1	B	1			
C.Sydsjælland	Præsteskov	8							
C.Sydsjælland	Førslev Hestehave	24	1983-1993	2	A	1			
C.Sydsjælland	Karrebækstorp Skov	89	1986	1	B	1			1
C.Sydsjælland	Rappenborg Skov	100	1983-1986	2	B	1			1
C.Sydsjælland	Saltø Skov	275	1983-1997	3	A	4	1	1	1
C.Sydsjælland	Saltø Gods	-	1983-2006	3	B	1			
C.Sydsjælland	Lønne Skov, Gavnø	32	1990-2006	8	A	1			
C.Sydsjælland	Sofielyst, Gavnø	55	1982-2007	11	A	1-2	1		1
C.Sydsjælland	Appenæs Skov	38	1983-2007	4	B	0-1			
C.Sydsjælland	Vejlø Skov	118	1984-2002	9	A	2-3	1	1	1
C.Sydsjælland	Rettestrup Plt./Basnæs Skov	339	1997-2005	3	B	4	1	1	2
C.Sydsjælland	Jarskov	76	1983-2005	7	A	1-2			
C.Sydsjælland	Friheden/Rådmandshaven	244							
C.Sydsjælland	Kalby Ris og Skytteskoven	277	1988-2009	7	B	1			1
C.Sydsjælland	Fredskov, Bonderup	56	1988-2009	6	A	1-2	1		1
C.Sydsjælland	Fruens Plantage	62							
C.Sydsjælland	Løjet/Grevens Vænge	88	2000	1	C				1
C.Sydsjælland	Fladså Skov	64							
C.Sydsjælland	Mogenstrup Kirkeskov	24	1983-2000	2	B	1			
C.Sydsjælland	Brandelev Holme	53	1983-1997	5	A	1			
C.Sydsjælland	Størtinge Skov	81	1983-2007	6	A	1-2			1
C.Sydsjælland	Præsteskov	6	1990-2000	3	B	1			
C.Sydsjælland	Flintemose	-	2000-2008	3	B	1			
C.Sydsjælland	Bøgesø Mose	-	1990-2008	5	B	1			
C.Sydsjælland	Lov Østerskov	23							
C.Sydsjælland	Lov Sønderskov	41							
SV-Sjælland	Lorup Skov	395	2008-2010	2	A	8	1	2	?
SV-Sjælland	Plessens Overdrev	234	2008	1	C	1+			?
SV-Sjælland	Nykobbøl/Charlottedal Skov	1430	2007	1	C	10+	+	+	?
SV-Sjælland	Stubbeskov/Katrineholm Skov	121							
SV-Sjælland	Kohave/Fyrendal Skov, Holsteinb	340	1981-1983	2	A	7	1	1	1
SV-Sjælland	Rude Skov, Holsteinborg	270	1981-1996	3	A	3-5	1	1	1
SV-Sjælland	Holsteinborg Gods	-	1980-1982	3	B				1
SV-Sjælland	Kirkeskov, Holsteinborg	52	1981-2011	5	B	1-2	1		
SV-Sjælland	Glænø Skov	50	1981-2011	5	A	1	1		1
SV-Sjælland	Ormø	12	1995-2001	7	A	0			
SV-Sjælland	Basnæs Skov	203	1981-1996	4	A	6-8	1	1	2
SV-Sjælland	Basnæs Gods	-	1980-1984	3	B				1
SV-Sjælland	Transbygaard, Basnæs	-	1981-1996	4	A	1			
SV-Sjælland	Sevedøgaard og Tornæs	-	1992-2006	5	A	0-1			1
SV-Sjælland	Borreby Park	6	1982-2008	8	A	0-1	0-1		
SV-Sjælland	Borreby, Gammelsø	-	1982-2008	8	A	1			
SV-Sjælland	Vibeholm Mose	-	2002-2010	3	B	0-1			

Appendix (side 7/8). Oversigt over skove i SØ-Danmark og skovenes rovfuglebestande (antal ynglepar). Se også tabeltekst side 98.

Område	Lokalitet	Areal (ha)	Periode	Antal år	Effektivitet	Musvåge	Hvepsevåge	Duehøg	Spurvehøg
SV-Sjælland	Stignæs Skov	64	2002-2010	5	C	?			
SV-Sjælland	Tranderupgaard Skov	13	2010	1	B	1			
SV-Sjælland	Skælskør Lystskov	15							
SV-Sjælland	Gjerdrup Skov	45							
SV-Sjælland	Korsør Skov	130							
SV-Sjælland	Søhus Plantage	49							
Tissø-område	Sæbygaard Park	10	2001-2009	5	B	1			1
Tissø-område	Marielund	40	1993-2008	5	B	1	1		
Tissø-område	Frihedslund	6	2001-2009	4	B	0			
Tissø-område	Klinteskov (Storskov)	30	1993-2007	6	A	1			
Tissø-område	Andekær	5	1993-2010	6	A	1			
Tissø-område	Frendved Vænge	55	1993-2010	10	A	3-4	1		1
Tissø-område	Selchausdal (Stavrskov)	20	2001-2007	2	B	1-2			
Tissø-område	Nørager Skov	84	2001-2009	5	A	3-4	1		1
Tissø-område	Karlstub, Katstrup	2	2003-2005	2	A	1			
Tissø-område	Katstrup Haveskov	25	2003-2010	4	B	1			
Tissø-område	Bromølle/Katstrup Skov	105	2001-2007	4	B	2	1		1
Tissø-område	Stenhus Vænge	120	1993-2010	6	B	3	1		
Tissø-område	Askevad/Eskemose	50	1993-2007	5	A	1-2			1
Tissø-område	Bredevang	224	2001-2007	3	B	2			
Tissø-område	Møllervænge/Ellehus Vænge	55	1993-2007	5	B	1-2			
Tissø-område	Hejrebjerg Skov	75	1990-2010	8	A	3-4		1	1
Tissø-område	Trustrup Skov	54	1990-2010	7	A	3-4	1	1	1
Tissø-område	Øresø Mølle/Kongens Mølle	20	2007-2008	2	B	1			
Tissø-område	Regstrup Skov	52	2003-2005	2	B	1			
Tissø-område	Skovhave, Astrup	45	1990-2007	7	A	1	1		
Tissø-område	Astrup Skov	140	1990-2009	6	A	1			
Tissø-område	Bredemose, Skarresø	-	2007-2009	2	B	1			
Tissø-område	Fuglebakke og Lysemose	10	2005-2007	2	B	1			
Tissø-område	Delhoved Skov	267	1990-2005	3	B	3	1	1	
Tissø-område	Store Møsten (og Lille Møsten)	306	2001-2007	3	B	5			
Tissø-område	Tornved Skov	130	2005	1	B	3		1	
Tissø-område	Brændeløkke	91	2001-2007	2	A	1		1	
Tissø-område	Hørdal Plantage	56	2005-2007	2	B	2			
Tissø-område	Hallenslev Mose (flere bevoksn.)	-	2001-2005	2	B	3			
Tissø-område	Bøgebjerg, Ougtved	-	2007	1	B	1			
Tissø-område	Buerup	-	1994-2001	3	B	0-1			
Tissø-område	Hallebygaard, Lille Åmose	-	2007-2010	2	B	1			
Tissø-område	Langemark, Lille Åmose	-	2005-2010	2	B	1			1
Tissø-område	Flodholm, Lille Åmose	-	1993-2010	5	B	2			
Tissø-område	Madesø	-	2001-2005	2	B	1			
Tissø-område	Store Åmose, vestl.del (bevoksn)	-	2007	1	B	3			
Tissø-område	Hesselbjerg Skov	75	2007	1	A	3			

Appendix (side 8/8). Oversigt over skove i SØ-Danmark og skovenes rovfuglebestande (antal ynglepar). Se også tabeltekst side 98.